Paul Auster

NIUJORKO TRILOGIJA

Paul Auster

NIUJORKO TRILOGIJA

Stiklo miestas

Šmėklos

Užrakintas kambarys

Iš anglų kalbos vertė
Laimantas Jonušys

VILNIUS 2006

UDK 820(73)-3
Au63

Paul AUSTER
THE NEW YORK TRILOGY
City of Glass. Ghosts.
The Locked Room,
Penguin Books, 1990

„Garsiausios XX a. pabaigos knygos“

Knyga išleista Lietuvos Respublikos
kultūros ir sporto rėmimo fondui parėmus

© City of Glass, Paul Auster, 1985
© Ghosts, Paul Auster, 1986
© The Locked Room, Paul Auster, 1986
© Laimantas Jonušys, vertimas į
lietuvių kalbą, 2006
© Ilona Kukenytė, viršelio dizainas, 2006
© „Tyto alba“, 2006

ISBN 9986-16-488-5

Stiklo miestas

1

Viskas prasidėjo nuo klaidingo skambučio – nakties tyloje telefonas suskambėjo tris kartus ir balsas kitame gale paklausė kažkokio žmogaus – ne jo. Daug vėliau, kai jau galės apmąstyti jam nutikusius dalykus, jis padarys išvadą, kad čia nieko nėra tikra, išskyrus atsitiktinumą. Bet tai bus daug vėliau. Pradžioje tiesiog buvo tas įvykis ir jo padariniai. Ar galėjo viskas pakrypti kitaip, ar visa tai buvo iš anksto nulemta su pirmuoju nepažįstamojo ištartu žodžiu, – ne esmė. Esmė – pati istorija, o ar ji reiškia ką nors, ar ne, – ne jos reikia klausti.

O dėl paties Kvino mums neverta daug gaišti. Kas jis toks, iš kur atsirado ir kuo užsiėmė, – nelabai svarbu. Štai, pavyzdžiui, žinome, kad jam buvo trisdešimt penkeri metai. Žinome, kad anksčiau buvo susituokęs, buvo tėvas ir kad jo žmonos bei sūnaus nebėra tarp gyvųjų. Taip pat žinome, kad jis rašė knygas. Tiksliau sakant, žinome, kad rašė detektyvinius romanus. Šiuos kūrinius pasirašydavo Viljamo Vilsono vardu, sukurpdavo maždaug vieną per metus ir iš to galėjo kukliai pragyventi mažame Niujorko bute. Kadangi romanui sugaišdavo ne daugiau kaip penkis ar šešis mėnesius, likusią metų dalį galėdavo daryti ką nori. Skaitė daug knygų, žiūrėdavo į paveikslus, eidavo į kiną. Vasarą per te-

leviziją žiūrėdavo beisbolą, žiemą lankydavosi operoje. Tačiau labiau už viską mėgdavo pasivaikščiojimus. Beveik kasdien – ar lyja lietus, ar šviečia saulė, ar karšta, ar šalta – išeidavo iš savo buto ir keliaudavo per miestą: neturėdavo tikslo kur nors nukakti, tiesiog eidavo, kur kojos neša.

Niujorkas jam buvo neišsemiama erdvė, begalinių žingsnių labirintas; kad ir kiek nueidavo, kad ir kaip gerai pažino jo rajonus ir gatves, jį visada apimdavo jausmas, lyg būtų pasiklydęs. Pasiklydęs ne tik mieste, bet ir savyje. Išėjęs pasivaikščioti, kaskart jausdavosi paliekąs save ir, atsiduodamas gatvių judėjimui, susitraukdamas iki regiinčios akies, jis išvengdavo prievolės galvoti, o tai labiau negu bet kas kitkas suteikdavo jam šiokią tokią ramybę, sveikintiną vidinę tuštumą. Pasaulis būdavo anapus jo, aplink jį, priešais jį ir keisdavosi taip greitai, kad jis negalėdavo labai ilgai sutelkti dėmesio į kokį nors vieną dalyką. Svarbiausia būdavo judėti – statyti vieną koją prieky kitos ir leisti sau sekti kūno slinktį. Be tikslo klaidžiojant visos vietos tapdavo lygiavertės, ir būdavo nebesvarbu, kur jis atsiduria. Per geriausius pasivaikščiojimus pasijusdavo esąs niekur. Galų gale būtent to jis ir prašė pasaulio – būti niekur. Niujorkas buvo tas niekur, kurį jis susikūrė aplink save, ir suvokė neketinąs niekada iš jo išvykti.

Praeityje Kvinas turėjo didesnių siekių. Jaunystėje išleido kelias poezijos knygas, rašė pjeses, kritikos esė ir išvertė keletą storų knygų. Bet ūmai visa tai metė. Draugams pasakė, kad dalis jo mirė ir jis nenorįs, kad ji sugrįžtų pas jį it šmėkla. Tada jis ir pasivadino Viljamu Vilsonu. Kvinas nebebuvo ta jo dalis, kuri gali rašyti knygas, ir nors daugeliu atžvilgių Kvinas tebeegzistavo, jis egzistavo tik sau ir niekam kitam.

Jis ir toliau rašė, nes tai buvo vienintelis dalykas, kurį manėsi mokąs. Detektyviniai romanai atrodė tinkamas sprendimas. Jam nesunkiai sekėsi išgalvoti tam reikalingų pinklių

istorijų, ir jis rašė gerai – nelauktai sau pačiam, tarsi be pastangų. Kadangi nelaikė savęs tų kūrinių autoriumi, jis nesijautė atsakingas už juos ir todėl širdyje neturėjo jų teisinti. Juk Viljamas Vilsonas yra prasimanymas ir, nors užgimęs pačiame Kvine, dabar jau gyveno savo gyvenimą. Kvinas žiūrėjo į jį pagarbiai, kartais net žavėdavosi juo, bet niekada neleido sau patikėti, kad jis ir Viljamas Vilsonas yra tas pats žmogus. Štai todėl jis neišlįsdavo iš po savo slapyvardžio kaukės. Turėjo agentą, bet niekada nebuvo su juo susitikęs. Jie bendravo tik susirašinėdami – šiam tikslui Kvinas pašte išsinuomojo abonentinę dėžutę. Tas pats pasakytina ir apie leidėją – visas išmokas, pinigų sumas ir honorarus jis mokėjo Kvinui per agentą. Jokioje Viljamo Vilsono knygoje nebuvo nei autoriaus nuotraukos, nei biografijos duomenų. Viljamo Vilsono nebuvo jokiame rašytojų žinyne, jis neduodavo interviu, o į visus gaunamus laiškus atsakydavo jo agento sekretorė. Kvino žiniomis, jo paslapties niekas nežinojo. Iš pradžių, patyrę, kad jis metė rašyti, jo draugai klausinėjo, kaip ketinąs toliau gyventi. Jis visiems sakė tą patį: paveldėjęs žmonos patikėtąjį fondą. Bet tiesa buvo tokia, kad jo žmona niekada neturėjo pinigų. Ir tiesa buvo tai, kad jis nebeturėjo draugų.

Praėjo daugiau kaip penkeri metai. Jis daug nebegalvodavo apie sūnų, o neseniai nuėmė nuo sienos žmonos nuotrauką. Kartkarčiais staiga pajusdavo, ką reiškia laikyti rankose trejų metų berniuką, – bet nepasakytum, kad tikrai galvodavo apie tai, prisiminimu tai irgi sunku pavadinti. Tai buvo fizinis pojūtis, praeities įspaudas, likęs jo kūne, ir jis neturėjo jam galios. Tokios akimirkos dabar būdavo retesnės, ir dažniausiai atrodydavo, kad jo būsena jau kitokia. Jis nebenorėjo būti miręs. Kartu negalima pasakyti, kad džiaugėsi esąs gyvas. Bet bent jau nesibodėjo gyvenimu. Jis gyvas –

šios tiesos atkaklumas palengva ėmė žavėti: tarytum jam būtų pavykę pergyventi save, tarytum jis būtų gyvenęs pomirtinį gyvenimą. Nebemiegodavo su įjungta šviesa ir jau daug mėnesių nebeprisimindavo ką sapnavęs.

Buvo naktis. Kvinas gulėjo lovoje rūkydamas cigaretę ir klausydamasis lietaus barbenimo į langą. Galvojo, kada nustos lyti ir ar rytą jam norėsis vaikščioti ilgai, ar trumpai. Šalia jo ant pagalvės gulėjo atversta, aukštyn viršeliu Marko Polo „Kelionių" knyga. Prieš dvi savaites pabaigęs naujausią Viljamo Vilsono romaną, jis vegetavo. Jo pasakotojas, privatus seklys Maksas Vorkas, išnarpliojo sudėtingą nusikaltimų grandinę, keletą kartų buvo sumuštas bei vos išnešė sveiką kailį, ir Kvinas jautėsi šiek tiek išsekintas jo pastangų. Ilgainiui Vorkas Kvinui pasidarė labai artimas. Nors Viljamas Vilsonas jam tebebuvo abstrakti figūra, Vorkas darėsi vis gyvesnis. Savasčių triadoje, kuria virto Kvinas, Vilsonas buvo tarsi pilvakalbys, pats Kvinas buvo manekenas, o Vorkas – gyvas balsas, teikiąs tikslą visam darbui. Vilsonas, nors ir būdamas iliuzija, teikė pagrindą kitų dviejų gyvenimui. Nors ir neegzistuojantis, Vilsonas buvo tiltas, kuriuo Kvinas pereidavo nuo savęs pas Vorką. Ir palengva Vorkas įėjo į Kvino gyvenimą, tapo jo vidiniu broliu, jo vienatvės bičiuliu.

Kvinas pakėlė Marką Polą ir vėl ėmė skaityti pirmą puslapį. „Mes perteiksime matytus dalykus taip, kaip juos matėme, girdėtus taip, kaip girdėjome, tad mūsų knyga bus tikslus atvaizdavimas, be jokių prasimanymų. Ir visi, kas skaitys šią knygą bei girdės ją, gali ja visiškai pasikliauti, nes joje yra tik gryna tiesa." Kai tik Kvinas pradėjo svarstyti šių sakinių prasmę, mintyti apie jų tiesius patikinimus, suskambėjo telefonas. Daug vėliau, galėdamas atkurti tos nakties įvykius, jis prisimins pasižiūrėjęs į laikrodį, pamatęs, kad jau po dvy-

likos, ir pagalvojęs, kodėl jam kažkas gali skambinti tokią valandą. Greičiausiai kokia nors bloga žinia, – pamanė jis. Išlipo iš lovos, nuogas nuėjo prie telefono ir su antru skambučiu pakėlė ragelį.

– Klausau.

Kitame gale ilgai tylėjo, ir akimirką Kvinas pamanė, kad skambintojas padėjo ragelį. Paskui, tarsi iš labai toli, pasigirdo balsas, nepanašus į jokį jam girdėtą. Jis skambėjo podraug mechaniškai ir jausmingai, ne ką garsiau už šnabždesį, bet puikiai girdimas, ir netgi tokiu tonu, kad jis negalėjo pasakyti, ar kalba vyras, ar moteris.

– Alio? – tarė balsas.

– Kas čia? – paklausė Kvinas.

– Alio? – vėl tarė balsas.

– Aš klausau, – tarė Kvinas. – Kas čia?

– Ar čia Paulas Austeris? – paklausė balsas. – Aš norėčiau kalbėti su ponu Paulu Austeriu.

– Čia toks negyvena.

– Paulas Austeris. Iš Austerio detektyvų agentūros.

– Deja, – tarė Kvinas. – Jūs, matyt, klaidingai surinkot numerį.

– Tai labai skubu, – tarė balsas.

– Niekuo negaliu jums padėti, – tarė Kvinas. – Čia nėra jokio Paulo Austerio.

– Jūs nesuprantat, – tarė balsas. – Negalima delsti nė minutės.

– Tai aš jums siūlau dar kartą paskambinti. Čia ne detektyvų agentūra.

Kvinas padėjo ragelį. Jis stovėjo ant šaltų grindų, nudelbęs žvilgsnį į savo pėdas, kelius, glebų penį. Valandėlę jis gailėjosi kalbėjęs taip atžariai su skambintoju. Galėjo būti įdomu kiek pavaidinti, – pamanė jis. Gal būtų ką nors suži-

GARSIAUSIOS XX a. PABAIGOS KNYGOS

nojęs apie tą atvejį – gal netgi kaip nors padėjęs. „Turiu išmokti greičiau judinti smegenis“, – tarė jis sau.

Kaip ir dauguma žmonių, Kvinas beveik nieko neišmanė apie nusikaltimus. Nieko nebuvo nužudęs, nieko nebuvo pavogęs ir nepažinojo jokio tai padariusio žmogaus. Niekada nebuvo policijos nuovadoje, niekada nebendravo su privačiu detektyvu, niekada nešnekėjo su nusikaltėliu. Viską, ką išmanė apie tuos dalykus, jis sužinojo iš knygų, filmų ir laikraščių. Tačiau to nelaikė trūkumu. Savo paties rašomose istorijose jam buvo įdomu ne jų santykis su pasauliu, o santykis su kitomis istorijomis. Net prieš tapdamas Viljamu Vilsonu, Kvinas buvo ištikimas detektyvų skaitytojas. Jis žinojo, kad dauguma jų prastai parašyti, dauguma neišlaikytų net paviršutiniškiausios analizės, bet vis dėlto ši forma jį traukė, ir tik retą, neapsakomai blogą detektyvą jis mesdavo į šalį. Kitų knygų atžvilgiu jo skonis buvo griežtas, toks reiklus, kad mažne ribotas, o šituos kūrinius jis rydavo beveik nesirinkdamas. Tinkamai nusiteikęs, be vargo perskaitydavo dešimt ar dvylika iš eilės. Jį apimdavo tarsi koks alkis, ypatingo maisto godulys, ir jis neatlyždavo, kol neprisisotindavo.

Tose knygose jam patiko pilnatvės ir taupumo įspūdis. Gerame detektyve nėra nieko nereikalinga, nė vieno nereikšmingo sakinio ar žodžio. O jeigu koks žodis ir nėra reikšmingas, jis turi reikšmingumo potencialą – tai iš esmės tas pats. Knygos pasaulis tampa gyvas, kupinas galimybių, paslapčių ir prieštaravimų. Kadangi viskas, kas pamatoma ar pasakoma, netgi menkiausias, banaliausias mažmožis, gali būti susiję su istorijos baigtimi, reikia nieko nepraleisti. Viskas tampa esminga – knygos centras pasislenka su kiekvienu jos veiksmą stumiančiu įvykiu. Todėl centras yra visur ir perimetrą galima nubrėžti tik pasibaigus knygai.

Seklys yra žmogus, kuris žiūri, klauso, juda per šią daiktų ir įvykių painiavą, ieškodamas minties, idėjos, kuri visa tai sutelktų ir įprasmintų. Tiesą sakant, rašytojas ir seklys gali susikeisti vietomis. Skaitytojas pasaulį mato seklio akimis, tarsi pirmą kartą patirdamas jo detalių gausėjimą. Jis ryškiai išvysta jį supančius daiktus, tarsi jie galėtų jam byloti, tarsi dėl jiems dabar teikiamo dėmesio galėtų įgyti didesnę prasmę už paprastą jų egzistavimo faktą. Privatus seklys. Šis terminas Kvinui turėjo trejopą prasmę. „Privatus" reiškia ne tik konfidencialumą, bet ir „aš" – mažytį gyvybės pumpurą, glūdintį kvėpuojančios savasties kūne. Kartu tai yra ir akis žmogaus, žvelgiančio iš savo vidaus į pasaulį ir reikalaujančio, kad pasaulis jam atsiskleistų. Kvinas jau penkerius metus gyveno apkerėtas šių sąsajų.

Jis, žinoma, jau seniai liovėsi galvoti apie save kaip realų žmogų. Jeigu jis dar apskritai gyveno pasaulyje, tai tik per atstumą – per įsivaizduojamą Makso Vorko asmenį. Jo detektyvas būtinai turėjo būti realus. To reikalavo tų knygų pobūdis. Nors Kvinas leido sau dingti, pasitraukti į keistą ir hermetišką gyvenimą, Vorkas tebegyveno kitų žmonių pasaulyje, ir kuo labiau Kvinas atrodė pradingęs, tuo atkakliau tame pasaulyje laikėsi Vorkas. Kvinas paprastai jausdavosi nejaukiai savo paties kailyje, o Vorkas buvo agresyvus, liežuvingas, kad ir kur atsidūręs, jausdavosi kaip namie. Visa tai, kas Kvinui keldavo keblumų, Vorkui atrodė savaime aišku, per savo nuotykių pynę jis žengdavo lengvai ir abejingai, tuo nepaliaujamai stebindamas savo sukūrėją. Negalima sakyti, kad Kvinas norėjo būti Vorkas ar bent panašus į jį, bet jį ramino apsimetimas Vorku rašant knygas, žinojimas, kad jis išgalėtų būti Vorkas – tegu nors vaizduotėje, – jeigu kada nors taip nuspręstų.

Tą naktį, galų gale migdamas, Kvinas bandė įsivaizduoti,

ką Vorkas būtų pasakęs nepažįstamajam telefonu. Sapne, kurį vėliau užmiršo, jis atsidūrė vienas kambaryje ir šaudė pistoletu į nuogą baltą sieną.

Kitą naktį Kvinas buvo užkluptas netikėtai. Jis manė, kad tas nutikimas baigtas, ir nelaukė, kad nepažįstamasis vėl paskambins. Pasitaikė taip, kad suskambėjus telefonui jis sėdėjo tualete stumdamas šūdą. Buvo truputį vėliau negu praeitą naktį, gal be dešimt ar dvylikos minučių pirma. Kvinas ką tik buvo pradėjęs skyrių, kuriame pasakojama apie Marko Polo kelionę iš Pekino į Amojų, ir knyga buvo atversta jam ant kelių atliekant reikalą mažytėje išvietėje. Telefono skambutis kaip reikiant suerzino. Norint tuoj pat atsiliepti, būtų reikėję atsistoti nenusišluosčius, o jis bodėjosi vaikščioti po butą tokios būklės. Antra vertus, jeigu jis būtų pabaigęs tai, ką darąs, normaliu greičiu, nebūtų laiku spėjęs prie telefono. Vis dėlto Kvinui nesinorėjo judintis. Telefonas nebuvo jo mėgstamas daiktas, ir jis ne kartą turėjo mintį jo atsikratyti. Labiausiai jam nepatiko telefono tironija. Jis ne tik turėjo galią sutrukdyti Kviną prieš jo valią – Kvinas neišvengiamai pasiduodavo skambučio liepimui. Šį kartą nusprendė pasipriešinti. Per trečią skambutį jo viduriai buvo tušti. Per ketvirtą jam pavyko nusišluostyti. Per penktą, užsimovęs kelnes ir išėjęs iš tualeto, ramiai ėjo per butą. Jis atsiliepė per šeštą skambutį, bet kitame gale nieko nebuvo. Skambintojas buvo padėjęs ragelį.

Kitą naktį jis buvo pasiruošęs. Išsitiesęs lovoje, įnikęs į „Sporto naujienų“ puslapius, laukė, kada nepažįstamasis paskambins trečią kartą. Kartkarčiais, neišlaikius nervams, jis atsistodavo ir imdavo žingsniuoti po kambarį. Uždėjo plokštelę – Haidno operą „Il mondo della luna“ – ir išklausė nuo

pradžios iki galo. Vis laukė ir laukė. Pusę trijų galiausiai numojo ir nuėjo miegoti.

Jis laukė ir kitą naktį, taip pat dar kitą. Kai jau nusprendė mesti šį sumanymą, suvokęs, kad visos jo prielaidos buvo klaidingos, telefonas vėl suskambėjo. Buvo gegužės devyniolikta. Jis įsiminė datą, nes tai buvo jo tėvų sukaktuvės – arba būtų buvusios, jeigu jo tėvai būtų gyvi, – ir motina kartą jam sakė, kad jis buvo pradėtas vestuvių naktį. Šis faktas jį visada traukė – tai, kad jis tiksliai žino pirmąjį savo egzistavimo momentą, – ir metų metus tą dieną slapčia švęsdavo savo gimtadienį. Šį kartą suskambėjo šiek tiek anksčiau negu anas dvi naktis – dar nebuvo nė vienuolikos, – ir tiesdamas ranką prie telefono jis pamanė, kad skambina kažkas kitas.

– Alio, – tarė jis.

Ir vėl kitame gale tvyrojo tyla. Kvinas iš karto suprato, kad tai tas nepažįstamasis.

– Alio, – vėl tarė jis. – Kuo galiu padėti?

– Taip, – galų gale pratarė balsas. Tas pats mechaniškas kuždesys, tas pats desperatiškas tonas. – Taip. Reikia dabar. Neatidėliotinai.

– Ko reikia?

– Pasišnekėti. Dabar pat. Pasišnekėti dabar pat. Taip.

– Ir su kuo jūs norit pasišnekėti?

– Visada su tuo pačiu. Su Austeriu. Su žmogum, kuris vadinasi Paulas Austeris.

Šį kartą Kvinas nedvejojo. Jis žinojo, ką padarysiąs, ir dabar, atėjus metui, padarė tai.

– Čia aš, – tarė jis. – Austeris klauso.

– Galų gale. Galų gale suradau jus.

Jis išgirdo palengvėjimą balse, jį tarytum apėmusią juntamą ramybę.

ŠIAULIŲ APSKRITIES P. VIŠINSKIO VIEŠOJI BIBLIOTEKA

– Taigi, – tarė Kvinas. – Galų gale. – Jis patylėjo, leisdamas įsisąmoninti žodžius – ir sau pačiam, ir tam kitam. – Kuo galiu jums padėti?

– Man reikia pagalbos, – tarė balsas. – Labai pavojinga. Sako, kad jūs geriausiai tvarkot tokius dalykus.

– Žiūrint ką jūs turit galvoje.

– Mirtį. Mirtį ir nužudymą.

– Tai ne visai mano sritis, – tarė Kvinas. – Aš neužsiimu žmonių žudymu.

– Ne, – irzliai tarė balsas. – Atvirkščiai.

– Kas nors nori jus nužudyti?

– Taip, nužudyti mane. Teisingai. Mane nužudys.

– Ir jūs norit, kad aš jus apsaugočiau.

– Kad apsaugotumėt, taip. Ir kad surastumėt žmogų, kuris nori tai padaryti.

– Jūs nežinot, kas tas žmogus?

– Žinau, taip. Aišku, kad žinau. Bet nežinau, kur jis.

– Ar galit man papasakoti apie tai?

– Ne dabar. Ne telefonu. Labai pavojinga. Jūs turite ateiti čia.

– Tai gal rytoj?

– Gerai. Rytoj. Kuo anksčiau. Rytoj rytą.

– Dešimtą valandą?

– Gerai. Dešimtą valandą. – Balsas padiktavo adresą Rytų 69-ojoje gatvėje. – Nepamirškit, pone Austeri. Jūs privalot ateiti.

– Nesijaudinkit, – tarė Kvinas. – Ateisiu.

2

Kitą rytą Kvinas atsikėlė anksčiau negu bet kada per keletą savaičių. Gerdamas kavą, tepdamas sviestu skrebutį ir laikraštyje skaitydamas beisbolo rezultatus („Mets“ vėl pralaimėjo, du–vienas, per devinto padavimo klaidą), jis nė nemanė eiti į sutartą susitikimą. Netgi ta frazė – *sutartas susitikimas* – jam skambėjo keistai. Sutartas ne su juo – su Paulu Austeriu. O kas tai per žmogus, jis neturėjo supratimo.

Vis dėlto, slenkant laikui, jis nejučia gerai mėgdžiojo žmogų, besiruošiantį išeiti. Nuo stalo nurinko pusryčių indus, laikraštį nusviedė ant sofos, nuėjo į vonios kambarį, nusiprausė po dušu, nusiskuto, nuėjo į miegamąjį apsimuturiavęs dviem rankšluosčiais, atsidarė spintą ir išsirinko dienos drabužius. Kažkodėl linko prie švarko ir kaklaraiščio. Kvinas neryšėjo kaklaraiščio nuo žmonos ir sūnaus laidotuvių ir net neprisiminė, ar dar turi kokį. Bet štai jis – kabo jo drabužių spintos jovale. Tačiau baltų marškinių atsisakė kaip per daug oficialių ir išsirinko pilkus ir raudonus languotus, tinkančius prie pilko kaklaraiščio. Apsivilko juos tarsi apimtas transo.

Tik uždėjęs ranką ant durų bumbulo jis ėmė numanyti, ką darąs. „Atrodo, išeinu, – tarė jis sau. – Bet jeigu išeinu, tai kurgi būtent nueisiu?“ Po valandos, lipdamas iš 4 nume-

rio autobuso ties 70-osios gatvės ir Penktojo aveniu sankryža, jis dar nebuvo atsakęs į šį klausimą. Į vieną pusę nuo jo driekėsi Centrinis parkas, žaliuojantis ryto saulėje, su ryškiais skubriais šešėliais, o kitoje stovėjo Friko muziejus, baltas ir rūstus, tartum paliktas mirusiesiems. Akimirką jis pagalvojo apie Vermero paveikslą „Kareivis ir besišypsanti mergina“, bandydamas prisiminti išraišką merginos veide, tikslią jos rankų, suėmusių puodelį, padėtį, raudoną beveidžio vyro nugarą. Mintyse jis pagavo ant sienos kabančio mėlyno žemėlapio vaizdą ir pro langą plūstančią saulės šviesą, visai panašią į dabar jį apsiautusią saulės šviesą. Jis ėjo. Perėjo gatvę ir nužingsniavo rytų pusėn. Ties Madisono aveniu pasuko į dešinę, paėjo vieną kvartalą į pietus, paskui pasuko į kairę ir pamatė, kur esąs. „Atrodo, atėjau“, – tarė sau. Stovėjo priešais pastatą ir dvejojo. Staiga tai pasirodė nebesvarbu. Jis pasijuto nuostabiai ramus, tarsi viskas jam jau būtų atsitikę. Atidaręs duris į vestibiulį, davė sau paskutinį patarimą. „Jeigu visa tai iš tikrųjų vyksta, – tarė jis, – man reikia būti akylam“.

Buto duris atidarė moteris. Kažkodėl Kvinas to nesitikėjo, ir tai išmušė jį iš vėžių. Įvykiai jau klostėsi per greitai. Jam dar nespėjus įsisąmoninti moters buvimo, apibūdinti ją sau ir susidaryti įspūdį, ji jau kalbėjo jam versdama atsakyti. Todėl jau tas pirmas akimirkas jis užleido pozicijas, ėmė atsilikti nuo savo galimybių. Vėliau, turėdamas laiko apmąstyti šiuos įvykius, jis susidėlios susitikimo su šia moterimi visumą. Bet tai – atminties darbas, o prisiminimai, kaip jis žinojo, turi polinkį suardyti tai, kas prisimenama. Štai todėl jis dėl nieko negalėjo būti tikras.

Moteris buvo trisdešimties, gal trisdešimt penkerių metų, geriausiu atveju vidutinio ūgio; klubai kiek per platūs, o gal

seksualūs – priklauso nuo požiūrio; tamsūs plaukai, tamsios akys, ir tų akių žvilgsnis – podraug santūrus ir neaiškiai gundantis. Vilkėjo juodą suknelę, buvo ryškiai raudonai išsidažiusi lūpas.

– Ponas Austeris? – nedrąsi šypsena, klausiamai pakreipta galva.

– Tikrai taip, – tarė Kvinas. – Paulas Austeris.

– Aš – Virdžinija Stilman, – pradėjo moteris. – Pyterio žmona. Jis laukia jūsų nuo aštuonių valandų.

– Sutarėm dešimtą, – tarė Kvinas ir pasižiūrėjo į laikrodį. Buvo lygiai dešimt.

– Jis paklaikęs, – paaiškino moteris. – Niekada jo tokio nemačiau. Nesitvėrė laukti.

Ji atidarė Kvinui duris. Žengdamas per slenkstį ir eidamas į butą, jis jautė užplūstančią tuštumą, tarsi smegenys staiga būtų išsijungusios. Jis norėjo smulkiai įsidėmėti viską, ką mato, bet kažkodėl ši užduotis tą akimirką jam buvo per sunki. Butas šmėkščiojo aplinkui lyg kokia dėmė. Jis suvokė, kad butas didelis – gal penki ar šeši kambariai – ir turtingai apstatytas, su gausiais meniškais objektais – sidabrinėmis peleninėmis ir įmantriai įrėmintais paveikslais ant sienų. Bet tai ir viskas. Ne daugiau kaip bendras įspūdis – nors jis ten buvo ir žvelgė į tuos daiktus savo akimis.

Paskui svetainėje jis vienas sėdėjo ant sofos. Tada prisiminė, kad ponia Stilman liepė jam palaukti, kol ji suras vyrą. Jis negalėjo pasakyti, kiek tai truko. Juk ne ilgiau kaip minutę kitą. Bet iš to, kaip pro langus sklido šviesa, atrodė, kad jau kone vidurdienis. Tačiau jam neatėjo į galvą pasižiūrėti į laikrodį. Aplink jį dar tvyrojo Virdžinijos Stilman kvepalų aromatas, ir jis ėmė įsivaizduoti, kaip ji atrodo be drabužių. Paskui pagalvojo, ką čia atsidūręs būtų mintijęs Maksas Vorkas. Nutarė užsidegti cigaretę. Pūtė dūmus į kam-

barį. Jam buvo malonu žiūrėti, kaip jie šuorais plūsta iš burnos, sklaidosi ir, pagauti šviesos, įgyja naujo ryškumo.

Jis išgirdo už nugaros kažką įeinant į kambarį. Kvinas pakilo nuo sofos ir atsigręžė tikėdamasis išvysti ponią Stilman. Bet pamatė jauną vyriškį, apsirengusį vien baltai, balsvais vaiko plaukais. Tą pirmą akimirką Kvinui nejaukiai šmėstelėjo mintis apie jo paties žuvusį sūnų. Paskui, taip pat staiga kaip ir buvo pasirodžiusi, ši mintis išnyko.

Pyteris Stilmanas įėjo į kambarį ir atsisėdo raudoname aksominiame krėsle priešais Kviną. Eidamas krėslo link netarė nė žodžio ir neparodė jokio dėmesio Kvinui. Atrodė, kad visą jo dėmesį prikaustė ėjimas iš vienos vietos į kitą, tarsi negalvodamas apie savo veiksmus jis būtų negalėjęs nė pajudėti. Kvinas nebuvo matęs šitaip judančio žmogaus ir bemat suvokė, kad tai tas pats asmuo, su kuriuo jis kalbėjo telefonu. Kūnas judėjo beveik lygiai taip pat, kaip skambėjo balsas – mechaniškai, trūksmingai, kaitaliojantis lėtiems ir spartiems gestams, sukaustytai ir podraug išraiškingai, tarsi veikimas būtų nevaldomas, ne visai atitinkantis už jo esančią valią. Kvinui atrodė, kad Stilmano kūnas ilgą laiką buvo nenaudotas ir visas jo funkcijas teko lavinti iš naujo, tad judėjimas tapo sąmoningu procesu – kiekvienas judesys suskaidytas į paskirus judesėlius, ir dėl to neliko jokio sklandumo bei spontaniškumo. Tarytum žiūrėtum, kaip marionetė bando vaikščioti be virvučių.

Pyteris Stilmanas buvo visas baltas. Balti marškiniai, ties kaklu prasegti, baltos kelnės, balti batai, baltos kojinės. Kartu su jo blyškia oda ir retais šiaudiniais plaukais tai kėlė beveik perregimumo įspūdį – tarsi matytum kiaurai iki melsvų kraujagyslių po veido oda. Tas mėlis buvo beveik toks pat kaip ir jo akių: pieniškas mėlis, regis, tirpstantis į dangaus ir debesų mišinį. Kvinas negalėjo įsivaizduoti savęs tariančio bent

žodį tokiam žmogui. Tarytum pačiu savo buvimu Stilmanas liepė tylėti.

Stilmanas iš lėto įsitaisė krėsle ir pagaliau atkreipė dėmesį į Kviną. Jųdviejų žvilgsniams susitikus, Kvinas staiga pamanė, kad Stilmanas tapo nematomas. Jis matė jį priešais sėdintį krėsle, bet kartu atrodė, kad ten jo nėra. Jam dingtelėjo, kad gal Stilmanas aklas. Bet ne, tai neatrodė įmanoma. Tas žmogus žvelgė į jį, netgi apžiūrinėjo, ir nors veido išraiškoje nešmėstelėjo atpažinimo, vis dėlto žvilgsnis nebuvo visai bereikšmis. Kvinas nežinojo, ką daryti. Sėdėjo tylomis ir pats žvelgė į Stilmaną. Praėjo nemažai laiko.

– Prašau neklausinėti, – galų gale tarė jaunasis vyriškis. – Taip. Ne. Ačiū. – Akimirką patylėjo. – Aš – Pyteris Stilmanas. Sakau tai savo laisva valia. Taip. Tai ne tikroji mano pavardė. Ne. Žinoma, mano sąmonė veikia ne taip, kaip turėtų. Bet su tuo nieko negalima padaryti. Ne. Su tuo. Jau nebe.

Jūs sėdite ir galvojate: kas tas žmogus, kuris man čia kalba? Kas tie žodžiai, skambantys jam iš burnos? Aš pasakysiu. Arba, greičiau, nepasakysiu. Taip ir ne. Mano sąmonė veikia ne taip, kaip turėtų. Sakau tai savo laisva valia. Bet pasistengsiu. Taip ir ne. Pasistengsiu pasakyti jums, nors su mano sąmone tai sunku. Ačiū.

Mano pavardė – Pyteris Stilmanas. Galbūt jūs girdėjote apie mane, bet tikriausiai ne. Nesvarbu. Tai ne tikroji mano pavardė. Savo tikrosios pavardės neprisimenu. Atleiskit. Nors tai nieko nekeičia. Tai yra jau nebe.

Tai vadinama kalbėjimu. Manau, kad būtent šitaip. Kai žodžiai suskamba, išskrenda į orą, akimirką gyvena ir miršta. Keista, ar ne? Aš pats neturiu nuomonės. Ne ir dar kartą ne. Bet vis dėlto yra žodžių, kurių jums reikės. Jų yra daug. Manau, kad daug milijonų. O gal tik trys ar keturi. Atleiskit.

Bet šiandien aš kalbu gerai. Kur kas geriau negu paprastai. Jeigu pateiksiu žodžius, kurių jums reikės, tai bus didelė pergalė. Ačiū. Ačiū jums milijoną kartų.

Kažkada seniai buvo motina ir tėvas. Aš nieko neprisimenu. Sako, kad motina mirė. Kas taip sako, negaliu pasakyti. Atleiskit. Bet šitaip sako.

Taigi, motinos nėra. Cha cha. Taip aš dabar juokiuosi – pilvas sprogsta nuo paistalų. Didysis tėvas sakė: tai nieko nekeičia. Man. Tai yra jam. Didysis tėvas su dideliais raumenimis ir bum bum bum. Prašau dabar neklausinėti.

Aš sakau, ką man sako, nes pats nieko nežinau. Esu tik vargšas Pyteris Stilmanas – berniukas, kuris nieko neprisimena. Fui pui. Nori nenori. Nežiniukas. Atleiskit. Sako, sako. Bet ką gi vargšas Petriukas sako? Nieko, nieko. Jau nebe.

Buvo taip. Tamsu. Labai tamsu. Tamsu kaip labai tamsu. Sako, tai buvo kambarys. Tarsi aš galėčiau apie tai kalbėti. Na, apie tamsą. Ačiū.

Tamsa, tamsa. Sako, devynerius metus. Be jokio langelio. Vargšas Pyteris Stilmanas. Ir bum bum bum. Krūvos kakos. Ežerai siusio. Alpuliai. Atleiskit. Sustiręs, nuogas. Atleiskit. Nebe.

Taigi, ta tamsa. Aš jums pasakoju. Tamsoje buvo maisto, taip, maisto pliurzė puriame tamsos kambaryje. Jis valgydavo rankomis. Atleiskit. Pyteris valgydavo. O jeigu aš Pyteris, tuo geriau. Tai yra tuo blogiau. Atleiskit. Aš – Pyteris Stilmanas. Tai ne tikroji mano pavardė. Ačiū.

Vargšas Pyteris Stilmanas. Buvo mažas berniukas. Vos kelis žodžius temokėjo. O paskui – jokių žodžių, paskui – jokio žmogaus, paskui – ne, ne, ne. Nebe.

Atleiskit, pone Austeri. Matau, kad liūdinu jus. Prašau neklausinėti. Mano pavardė – Pyteris Stilmanas. Tai ne tik-

roji mano pavardė. Mano tikroji pavardė – ponas Liūdesys. O kokia jūsų pavardė, pone Austeri? Gal jūs esate tikrasis ponas Liūdesys, o aš – niekas.

Fui pui. Atleiskit. Tokia mano rauda ir aimana. Fui pui, bė, bė. Ką Pyteris veikė tame kambaryje? Niekas negali pasakyti. Kai kas sako, kad nieko neveikė. O aš manau, kad Pyteris negalėjo galvoti. Ar jis mirksėjo? Ar jis sėdėjo? Ar jis smirdėjo? Cha cha cha. Atleiskit. Kartais aš toks juokingas.

Čimpu spragt trupačiuja želiunk. Taršku taršku lovaršku. Striukas triukšmas, pokštaugiau, ėsmanus. Jo, jo, jo. Atleiskit. Šiuos žodžius suprantu tik aš vienas.

Vėliau ir vėliau, ir vėliau. Taip sako. Tai užtruko taip ilgai, kad Pyteris iš galvos išėjo. Taip nebebus. Ne, ne, ne. Sako, kažkas mane rado. Neprisimenu. Ne, neprisimenu, kas atsitiko, kai atidarė duris ir įleido šviesą. Ne, ne, ne. Nieko apie tai negaliu pasakyti. Nebe.

Ilgą laiką dėvėjau tamsius akinius. Man buvo dvylika. Bent taip jau sako. Gyvenau ligoninėje. Po truputį mane išmokė būti Pyteriu Stilmanu. Sakė: tu esi Pyteris Stilmanas. Ačiū, sakiau. Jo, jo, jo. Ačiū ačiū, sakiau.

Pyteris buvo kūdikis. Jį reikėjo visko mokyti. Kaip vaikščioti, žinot. Kaip valgyti. Kaip daryti kaką ir siusių tualete. Buvo neblogai. Net kai aš jiems įkąsdavau, jie nedarydavo bum bum bum. Vėliau aš netgi lioviausi plėšęs nuo savęs drabužius.

Pyteris buvo geras berniukas. Bet jį buvo sunku išmokyti žodžių. Jo lūpos nejudėjo kaip reikia. Ir, aišku, jam buvo ne visi namie. Ba ba ba, sakė jis. Ir da da da. Ir va va va. Atleiskit. Reikėjo dar daugiau metų. Tada jie sako Pyteriui: dabar gali eiti, mes tau niekuo nebegalim padėti. Pyteri Stilmanai, tu esi žmogus, sakė jie man. Gera tikėti tuo, ką sako gydytojai. Ačiū. Labai jums ačiū.

Aš – Pyteris Stilmanas. Tai ne tikroji mano pavardė. Mano tikroji pavardė – Pyteris Triušis. Žiemą aš būnu ponas Baltys, vasarą – ponas Žalys. Galvokit ką norit. Sakau tai savo laisva valia. Čimpu spragt trupačiuja želiunk. Gražu, ar ne? Aš visą laiką šitaip kuriu žodžius. Negaliu sustoti. Jie tiesiog patys lenda man iš burnos. Jų negalima išversti.

Klausk neklausęs. Nieko gero. Bet aš jums pasakysiu. Nenoriu, kad liūdėtumėte, pone Austeri. Jūsų toks geraširdiškas veidas. Jūs man primenate tadatokį arba deją – nežinau kurį. Ir jūsų akys žvelgia į mane. Taip, taip. Matau jas. Tai labai gerai. Ačiū.

Todėl ir pasakysiu jums. Prašau neklausinėti. Jūs galvojate, kas gi atsitiko visiems kitiems. Kitaip sakant, tėvui. Tam baisiam tėvui, kuris šitaip skriaudė Petriuką. Būkit ramus. Jį uždarė į tamsiąją ir ten paliko. Cha cha cha. Atleiskit. Kartais aš toks juokingas.

Sakė, kad trylikai metų. Tai turbūt daug laiko. Bet apie laiką aš nieko nežinau. Aš kasdien kaip naujas. Gimstu pabusdamas rytą, per dieną pasenstu ir mirštu vakare eidamas miegoti. Aš dėl to nekaltas. Šiandien aš taip gerai kalbu. Kur kas geriau negu kada nors anksčiau.

Trylika metų tėvas buvo uždarytas. Jo pavardė taip pat Pyteris Stilmanas. Keista, ar ne? Kad du žmonės turi tą patį vardą ir pavardę? Nežinau, ar tai jo tikroji pavardė. Bet nemanau, kad jis – tai aš. Mudu abu esam Pyteriai Stilmanai. Bet Pyteris Stilmanas nėra mano tikroji pavardė. Tai gal aš vis dėlto nesu Pyteris Stilmanas.

Trylika metų, sakau. Arba jie sako. Tai nieko nekeičia. Apie laiką aš nieko nežinau. Bet man sako štai ką. Rytoj pasibaigia trylika metų. Blogai. Nors sako, kad nieko, tai blogai. Aš atseit neprisimenu. Bet kartkarčiais prisimenu, nors ir sakau, kad ne.

Jis ateis. Kitaip sakant, tėvas ateis. Ir mėgins mane nužudyti. Ačiū. Bet aš to nenoriu. Ne, ne. Nebe. Dabar Pyteris gyvena. Taip. O tai šis tas, argi ne? Kurgi tau ne. Cha cha cha.

Dabar aš daugiausia poetas. Kasdien atsisėdu savo kambaryje ir parašau dar vieną eilėraštį. Visus žodžius sukuriu pats – kaip ir tada, kai gyvenau tamsoje. Šitaip imu prisiminti, apsimesti, kad vėl esu tamsoje. Aš vienintelis žinau, ką reiškia tie žodžiai. Jų negalima išversti. Su tais eilėraščiais aš išgarsėsiu. Pataikysiu į dešimtuką. Jo, jo, jo. Gražūs eilėraščiai. Tokie gražūs, kad visas pasaulis apsiverks.

Vėliau galbūt darysiu ką nors kita. Kai nebebūsiu poetas. Matot, anksčiau ar vėliau pritrūksiu žodžių. Kiekvienas žmogus žodžių turi tik tiek ir tiek. Ir ką gi veiksiu paskui? Manau, paskui norėčiau būti ugniagesiu. O po to – gydytoju. Tai nieko nekeičia. Pabaigoje būsiu lyno akrobatu. Kai būsiu labai senas ir galiausiai išmokęs vaikščioti kaip kiti žmonės. Tada šoksiu ant lyno, ir žmonės bus apstulbę. Net maži vaikai. Štai ko norėčiau. Šokti ant lyno, kol numirsiu.

Bet nesvarbu. Tai nieko nekeičia. Man. Kaip matote, esu turtingas. Man nėra ko nerimauti. Ne, ne. Tik ne dėl to. Kurgi tau. Tėvas buvo labai turtingas, ir kai jį uždarė į tamsiąją, Petriukui atiteko visi jo pinigai. Cha cha cha. Atleiskit, kad juokiuosi. Kartais aš toks juokingas.

Aš esu paskutinysis Stilmanas. Buvo nemenka giminė, bent jau taip sako. Iš Bostono – gal jūs kartais girdėjot. Aš esu paskutinysis. Nieko neliko. Aš esu visų jų pabaiga, paskutinis žmogus. Manau, kad tuo geriau. Negaila, kad viskas dabar baigiasi. Gerai, kad visi mirė.

Tėvas gal nebuvo toks jau blogas. Bent taip sakau dabar. Turėjo didelę galvą. Didelę, kaip būna labai didelės, – tai reiškia, joje buvo per daug vietos. Tiek daug minčių toje

ŠIAULIŲ „AUŠROS" VIEŠOSIOS BIBLIOTEKOS KNYGOS

didelėje galvoje. Bet vargšas Pyteris, argi ne? Juk jį ištiko baisi nelaimė. Pyteris nieko negalėjo matyti ar sakyti, nieko galvoti ar daryti. Pyteris negalėjo. Ne. Nieko.

Aš nieko apie tai nežinau. Ir nesuprantu. Mano žmona man visa tai pasakoja. Ji sako, kad man reikia žinoti, net jeigu ir nesuprantu. Bet aš ir to nesuprantu. Kad žinotum, turi suprasti. Argi ne taip? Bet aš nieko nežinau. Gal aš esu Pyteris Stilmanas, o gal ir ne. Mano tikroji pavardė – Pyteris Niekas. Ačiū. O ką jūs apie tai manot?

Taigi, pasakoju jums apie tėvą. Gera istorija, nors aš jos ir nesuprantu. Galiu jums papasakoti, nes moku žodžius. O tai šis tas, argi ne? Na, mokėti žodžius. Kartais aš taip didžiuojuosi savimi! Atleiskit. Taip sako mano žmona. Ji sako, kad tėvas kalbėdavo apie Dievą. Man tai juokingas žodis. Žodį *God* skaitant nuo kito galo išeina *dog* – šuo. O šuo nelabai panašus į Dievą, ar ne? Au au. Viau viau. Šunų žodžiai. Manau, kad jie gražūs. Tokie žavūs ir teisingi. Kaip žodžiai, kuriuos aš sugalvoju.

Šiaip ar taip. Kaip sakiau. Tėvas kalbėdavo apie Dievą. Norėjo sužinoti, ar Dievas turėjo kokią nors kalbą. Neklauskit manęs, ką tai reiškia. Aš jums pasakoju tik todėl, kad moku žodžius. Tėvas manė, kad vaikas kalbės ta kalba, jeigu nematys žmonių. Bet kur gauti vaiką? Aha. Dabar jūs pradedat suprasti. Vaiko nereikėjo pirkti. Žinoma. Pyteris mokėjo žmonių žodžių. Nieko nepadarysi. Bet tėvas manė, kad gal Pyteris juos užmirš. Po kurio laiko. Štai kodėl buvo tiek daug bum bum bum. Kai tik Pyteris ištardavo kokį žodį, tėvas darydavo jam bum. Galų gale Pyteris išmoko nieko nesakyti. Jo jo jo. Ačiū.

Pyteris tuos žodžius laikė savyje. Ištisas dienas, mėnesius, metus. Toje tamsoje Petriukas buvo visai vienas, ir žodžiai skambėjo jo galvoje, buvo jo draugai. Štai kodėl jo lūpos

nejudėjo kaip reikia. Vargšas Pyteris. Be he. Taip jis verkia. Berniukas, kuris niekaip negali užaugti.

Dabar Pyteris kalba kaip žmonės. Bet galvoje tebeturi ir kitus žodžius. Jie yra Dievo kalba, ir niekas kitas jų kalbėti nemoka. Jų negalima išversti. Štai kodėl Pyteris gyvena taip arti Dievo. Štai kodėl jis garsus poetas.

Dabar gyvenu kuo geriausiai. Galiu daryti ką noriu. Kada tik noriu ir kur tik noriu. Aš netgi turiu žmoną. Jūs gi matote. Aš ją jau minėjau. Jūs gal net susipažinot su ja. Graži, ar ne? Jos vardas – Virdžinija. Tai nėra jos tikras vardas. Bet tai nieko nekeičia. Man.

Kai tik paprašau, žmona man gauna merginą. Jos kekšės. Aš įkišu savo kirminą joms į vidų ir jos aimanuoja. Jų buvo tiek daug. Cha cha. Jos ateina ir aš jas dulkinu. Dulkintis gera. Virdžinija joms duoda pinigų, ir visi patenkinti. Kurgi ne. Cha cha.

Vargšė Virdžinija. Nenori dulkintis. Bent jau su manim. Gal ji dulkinasi su kitu. Kas čia žino? Aš apie tai nieko nežinau. Tai nieko nekeičia. Bet jeigu jūs būsit malonus su Virdžinija, gal ji jums duos. Aš apsidžiaugčiau. Dėl jūsų. Ačiū.

Taigi. Daug čia visokių dalykų. Bandau jums apie juos papasakoti. Aš žinau, kad man ne visi namie. Ir dar tiesa, – taip, ir sakau tai savo laisva valia, – kad kartais aš rėkiu kaip pasiutęs. Be jokios aiškios priežasties. Tarsi reikėtų priežasties. Bet aš nematau priežasties. Niekas nemato. O dar būna, kad aš visai nekalbu. Dienų dienas. Nieko, nieko, nieko. Užmirštu, kaip padaryti, kad iš burnos skambėtų žodžiai. Tada man būna sunku judėti. Jo jo. Ar net matyti. Štai tada aš tampu ponu Liūdesiu.

Man dar vis patinka pabūti tamsoje. Bent kartais. Manau, kad man tai sveika. Tamsoje aš kalbu Dievo kalba, ir niekas manęs negirdi. Būkit geras, nesupykit. Aš kitaip negaliu.

Geriausia, kad yra oro. Ir aš po truputį išmokau gyventi jame. Oro ir šviesos, taip, ir jos, šviesos, kuri apšviečia visus daiktus ir pateikia mano akims, kad matyčiau. Yra oro ir šviesos, ir tai geriausia. Atleiskit. Oro ir šviesos. Taip. Kai geras oras, mėgstu sėdėti prie atviro lango. Kartais žiūriu laukan ir stebiu, kas dedasi apačioj. Gatvę ir visus tuos žmones, šunis ir mašinas, priešais stovinčio namo plytas. O dar būna, kad užsimerkiu ir tiesiog sėdžiu, į veidą pučia vėjelis, ir šviesa šviečia ore, visur aplink mane ir prie pat akių, ir visas pasaulis raudonas, gražiai raudonas mano akyse, nes saulė šviečia į mane ir man į akis.

Tiesa, kad iš namų išeinu retai. Man sunku, ir manim ne visada galima pasitikėti. Kartais rėkiu. Būkit geras, nesupykit. Aš kitaip negaliu. Virdžinija sako, kad man reikia išmokti gerai elgtis tarp žmonių. Bet kartais nesusivaldau – riksmas ima ir išsiveržia iš manęs.

Bet tikrai mėgstu nueiti į parką. Ten medžiai ir oras, ir šviesa. Visa tai gera, argi ne? Taip. Po truputį man darosi geriau. Aš jaučiu. Ir daktaras Vyšnegradskis taip sako. Žinau, kad dar tebesu berniukas lėlė. Čia jau nieko nepadarysi. Ne, ne. Nebe. Bet kartais galvoju, kad galų gale vis dėlto užaugsiu ir pasidarysiu tikras.

Kol kas tebesu Pyteris Stilmanas. Tai ne tikroji mano pavardė. Negaliu pasakyti, kas aš būsiu rytoj. Kiekviena diena yra nauja, ir aš kasdieną gimstu iš naujo. Visur matau viltį, net ir tamsoje, o kai mirsiu, galbūt tapsiu Dievu.

Dar yra daug daugiau žodžių, kuriuos reikia pasakyti. Bet aš nemanau, kad juos pasakysiu. Ne. Šiandien jau ne. Mano burna pavargo, ir manau, kad man jau laikas eiti. Žinoma, apie laiką aš nieko nežinau. Bet tai nieko nekeičia. Man. Labai jums ačiū. Aš žinau, kad jūs išgelbėsit man gyvybę, pone Austeri. Dedu į jus viltis. Matot, gyvenimas trunka tik

tiek ir ne ilgiau. Visa kita yra tame kambaryje – su tamsa, su Dievo kalba, su riksmais. Čia aš esu oro būtybė – gražus, tinkamas šviesai daiktas. Galbūt jūs tai prisiminsit. Aš – Pyteris Stilmanas. Tai ne tikroji mano pavardė. Labai jums ačiū.

3

Kalba buvo baigta. Kiek ji truko, Kvinas negalėjo pasakyti. Nes tik dabar, žodžiams nuščiuvus, jis suvokė, kad juodu sėdi tamsoje. Matyt, praėjo visa diena. Vienu metu per Stilmano monologą kambaryje nusileido saulė, bet Kvinas to nepastebėjo. Dabar jis jautė tamsą ir tylą – jos spengė jam galvoje. Praėjo keletas minučių. Kvinas pamanė, kad gal dabar jam reikėtų ką nors pasakyti, bet nebuvo tuo tikras. Girdėjo, kaip kambaryje, savo vietoje, alsuoja Stilmanas. Jokių kitų garsų nebuvo. Kvinas negalėjo apsispręsti, ką daryti. Pagalvojo apie keletą galimybių, bet paskui jas vieną po kitos išmetė iš galvos. Sėdėjo kaip sėdėjęs ir laukė, kas bus toliau.

Galiausiai tylą sutrikdė kojinėmis apmautų kojų žingsniai kambaryje. Pasigirdo metalinis lempos jungiklio spragtelėjimas, ir kambarį užliejo šviesa. Kvino akys automatiškai nukrypo į jos šaltinį ir ten, stovinčią prie stalinės lempos į kairę nuo Pyterio krėslo, pamatė Virdžiniją Stilman. Jaunasis vyriškis žvelgė tiesiai priekin, tarsi miegodamas atmerktomis akimis. Ponia Stilman pasilenkė, apglėbė Pyterį per pečius ir tyliai tarė jam į ausį:

– Jau metas, Pyteri, – tarė ji. – Tavęs laukia ponia Savedra.

Pyteris pakėlė į ją akis ir nusišypsojo.

– Aš kupinas vilties, – tarė jis.

Virdžinija Stilman švelniai pabučiavo vyrą į skruostą.

– Atsisveikink su ponu Austeriu, – tarė ji.

Pyteris atsistojo. Veikiau jis pradėjo apgailėtiną, lėtą savo kūno manevravimo iš krėslo ir stojimosi ant kojų nuotykį. Čia kaskart reiškėsi atkryčiai, leipimai, klestelėjimai, lydimi ūmių stingulio priepuolių, stenėjimo, žodžių, kurių reikšmės Kvinas neperprato.

Galų gale Pyteris atsistojo. Stovėjo prieky savo krėslo pergalinga mina ir žvelgė Kvinui į akis. Paskui nusišypsojo – plačiai, nesidrovėdamas.

– Sudie, – tarė jis.

– Sudie, Pyteri, – tarė Kvinas.

Pyteris spazmiškai pamojo ranka, tada lėtai apsigręžė ir nuėjo per kambarį. Eidamas svirduliavo, iš pradžių nukreivino kairėn, paskui dešinėn, o kojos tai linko per kelius, tai stingo. Kitame kambario gale apšviestame tarpduryje stovėjo pusamžė moteris balta seselės uniforma. Kvinas nusprendė, kad tai bus ponia Savedra. Jis nusekė Pyterį Stilmaną akimis, kol tas dingo už durų.

Virdžinija Stilman atsisėdo priešais Kviną – į tą patį krėslą, kurį ką tik buvo užėmęs jos vyras.

– Būčiau galėjusi apsaugoti jus nuo viso to, – tarė ji, – bet pamaniau, kad geriausia būtų jums pamatyti savo akimis.

– Suprantu, – tarė Kvinas.

– Ne, nemanau, kad suprantate, – kandžiai tarė moteris. – Manau, kad niekas negali suprasti.

Kvinas atsargiai nusišypsojo ir pasiryžo nerti gilyn.

– Ar aš ką suprantu, ar ne, – tarė jis, – tikriausiai nesvarbu. Jūs mane nusamdėte padaryti darbą, ir kuo greičiau aš jo imsiuosi, tuo geriau. Atrodo, kad reikalas skubus. Aš nepretenduoju suprasti Pyterį arba tai, ką jūs galbūt iškentė-

jote. Svarbu tai, kad noriu padėti. Manau, jums verta tuo pasitenkinti.

Dabar jis atgijo. Kažkas jam pakuždėjo, kad jis pagavo tinkamą toną, ir staiga jį perliejo malonumo banga, tarsi ką tik būtų savyje peržengęs kažkokią vidinę ribą.

– Jūs teisus, – tarė Virdžinija Stilman. – Žinoma, jūs teisus.

Moteris patylėjo, giliai atsikvėpė, tada vėl nutilo, tarsi mintyse formuluodama, ką ketinanti pasakyti. Kvinas pastebėjo, kad jos rankos tvirtai sugniaužusios krėslo ranktūrius.

– Aš suvokiu, – tęsė jinai, – kad dauguma to, ką kalba Pyteris, labai glumina – ypač, kai girdi jį pirmą kartą. Aš stovėjau gretimame kambaryje ir klausiausi, ką jis jums sako. Jūs neturėtumėt manyti, kad Pyteris visada kalba tiesą. Antra vertus, būtų neteisinga manyti, kad jis meluoja.

– Jūs turit omeny, kad iš to, ką jis sako, kai kuo aš turėčiau tikėti, o kai kuo – ne.

– Būtent taip.

– Jūsų seksualiniai įpročiai arba jų nebuvimas man nerūpi, ponia Stilman, – tarė Kvinas. – Net jeigu tai, ką sakė Pyteris, yra tiesa, tai nieko nekeičia. Tokiame darbe kaip mano susiduri su visokiausiais dalykais ir jeigu neišmoksi susilaikyti nuo vertinimų, nieko nepasieksi. Aš esu įpratęs girdėti žmonių paslaptis ir taip pat esu įpratęs laikyti liežuvį už dantų. Jeigu koks nors faktas neturi tiesioginio ryšio su užduotimi, manęs jis nedomina.

Ponia Stilman išraudo.

– Aš tik norėjau, kad jūs žinotumėt, jog tai, ką sakė Pyteris, netiesa.

Kvinas gūžtelėjo pečiais, išsitraukė cigaretę ir prisidegė.

– Vienaip ar kitaip, tai nesvarbu, – tarė jis. – Mane domina kiti Pyterio pasakyti dalykai. Manau, kad jie teisingi, o jeigu taip, norėčiau išgirsti, ką jūs apie tai turite pasakyti.

– Taip, jie teisingi. – Virdžinija Stilman atpalaidavo krėslą gniaužiančias rankas ir dešiniąja parėmė smakrą. Susimąstė. Tarsi ieškodama neabejotino sąžiningumo laikysenos. – Pyteris tai pasakoja kaip vaikas. Bet jis sakė teisybę.

– Papasakokit man apie tėvą. Tai, kas jums atrodo svarbu.

– Pyterio tėvas yra iš Bostono Stilmanų. Neabejoju, kad girdėjot apie šitą giminę. Devynioliktame amžiuje keletas jų buvo gubernatoriai, buvo ir episkopalinės Bažnyčios vyskupų, ambasadorių, Harvardo prezidentas. Be to, jie susikrovė daug pinigų iš tekstilės, laivininkystės ir dievaižin ko dar. Detalės nesvarbu. Jums tik reikia turėti šiokį tokį supratimą apie kilmę.

Pyterio tėvas studijavo Harvarde, kaip ir visi kiti giminėje. Jis studijavo filosofiją ir religiją, ir visi sako, kad buvo puikus studentas. Parašė disertaciją apie šešiolikto ir septyniolikto amžiaus Naujojo pasaulio teologines interpretacijas ir įsidarbino Kolumbijos universiteto religijotyros katedroje. Netrukus vedė Pyterio motiną. Apie ją aš žinau nedaug. Mano matytose nuotraukose buvo labai graži. Bet gležna – truputį panaši į Pyterį: melsvos akys, balta oda. Kai po keleto metų gimė Pyteris, jie gyveno dideliame bute Riversaido gatvėje. Stilmano akademinė karjera kilo kaip ant mielių. Jis perrašė savo disertaciją ir padarė iš jos knygą, kuri buvo labai gerai įvertinta, ir trisdešimt ketverių ar penkerių metų jis tapo tikruoju profesoriumi. Paskui mirė Pyterio motina. Mirties aplinkybės labai neaiškios. Stilmanas teigė, kad ji mirė miegodama, bet tyrimas lyg ir leido manyti apie savižudybę. Regis, tablečių perdozavo, bet, žinoma, nieko nebuvo galima įrodyti. Buvo netgi šnekama, kad jis nužudė ją. Bet tai buvo tik gandai, iš kurių nieko neišėjo. Visas reikalas buvo užgniaužtas.

Pyteris tuo metu buvo dvejų metukų, visai normalus vaikas. Po žmonos mirties Stilmanas, atrodo, mažai juo domė-

josi. Nusamdė auklę, kuri kokį pusmetį rūpinosi visais Pyterio poreikiais. Paskui iš niekur nieko Stilmanas ją atleido. Užmiršau jos pavardę – atrodo, panelė Barber, – bet ji liudijo teisme. Regis, Stilmanas vieną gražią dieną tiesiog parėjęs namo pasakė, kad nuo šiol pats augins Pyterį. Kolumbijos universitete padavė prašymą atleisti iš darbo ir pasakė išeinąs, kad galėtų visą laiką skirti sūnui. Pinigų jam, žinoma, netrūko, tad niekas čia nieko negalėjo padaryti.

Po to jis daugmaž dingo visiems iš akių. Tebegyveno tame pačiame bute, bet iš jo beveik neišeidavo. Niekas dorai nežino, kas atsitiko. Matyt, jis įtikėjo kai kuriomis kraštutinėmis religinėmis idėjomis, apie kurias buvo rašęs. Taip jis ir kuoktelėjo, visiškai išėjo iš proto. Kitaip to nepavadinsi. Užrakino Pyterį viename buto kambaryje, uždengė langus ir išlaikė jį ten devynerius metus. Pabandykit įsivaizduoti, pone Austeri. Devynerius metus. Visą vaikystę praleisti tamsoje, atskirtam nuo pasaulio, be jokių ryšių su žmonėmis, išskyrus tai, kad jį kartkarčiais mušdavo. Aš gyvenu su šio eksperimento padariniais ir galiu pasakyti, kad žala padaryta baisinga. Šiandien jūs matėte geriausios formos Pyterį. Iki to jį pritempti truko trylika metų, ir tegu mane velniai, jeigu aš leisiu vėl kam nors jį nuskriausti.

Ponia Stilman nutilo gaudydama kvapą. Kvinas pajuto, kad ji vos tvardosi, ir jau vienas žodis gali sukelti jai isteriją. Jam reikėjo ką nors sakyti, nes kitaip pokalbis išsprūs jam iš rankų.

– Kaipgi Pyterį galų gale surado? – paklausė jis.

Įtampa moteriškei kiek atslūgo. Ji garsiai atsikvėpė ir pažvelgė Kvinui į akis.

– Kilo gaisras, – tarė ji.

– Atsitiktinis gaisras ar tyčinis padegimas?

– Niekas nežino.

– O ką jūs manot?

– Manau, kad Stilmanas buvo savo darbo kabinete. Ten jis laikė savo eksperimento aprašymus ir, manau, galiausiai suvokė, kad jo darbas patyrė nesėkmę. Nesakau, kad jis nors kiek gailėjosi ką padaręs. Bet netgi savo paties požiūriu suprato, kad jam nepavyko. Matyt, priėjo ribą, kad tiek pasišlykštėjo savimi, jog nusprendė sudeginti savo popierius. Bet ugnis įsisiautėjo ir sudegė didelė dalis buto. Laimė, Pyterio kambarys buvo kitame ilgo koridoriaus gale, ir gaisrininkai laiku pas jį pateko.

– O tada?

– Truko keletą mėnesių viską išsiaiškinti. Stilmano popieriai buvo sunaikinti, o tai reiškė, kad konkrečių įrodymų neliko. Antra vertus, buvo Pyterio būklė, kambarys, kuriame jis lindėjo užrakintas, tos siaubingos lentos skersai langų, ir galiausiai policija sudurstė bylą. Galų gale Stilmaną padavė į teismą.

– Kas įvyko teismo salėje?

– Buvo nuspręsta, kad Stilmanas psichiškai nesveikas, ir jį uždarė.

– O Pyteris?

– Jį irgi paguldė į ligoninę. Jis iš jos išėjo tik prieš dvejus metus.

– Jūs ten su juo ir susipažinot?

– Taip. Ligoninėj.

– Kaip?

– Aš buvau logopedė. Dirbau su Pyteriu kasdien penkerius metus.

– Aš nenoriu smalsauti. Bet kaipgi tai atvedė prie santuokos?

– Sudėtinga istorija.

– O jūs negalėtumėt man papasakoti?

– Gal ir galėčiau. Bet nemanau, kad jūs suprasit.

– Tai patikrinti yra tik vienas būdas.

– Na, paprastai sakant, buvo taip. Tai buvo geriausias būdas ištraukti Pyterį iš ligoninės ir suteikti jam šansą gyventi normalesnį gyvenimą.

– O jūs negalėjote tapti jo oficialia globėja?

– Procedūra buvo labai sudėtinga. Be to, Pyteris jau buvo pilnametis.

– Ar tai nebuvo didžiulis jūsų pasiaukojimas?

– Nepasakyčiau. Kartą jau buvau ištekėjusi – katastrofiškai. Aš pati to nebenoriu. O su Pyteriu bent jau turiu gyvenimo tikslą.

– Ar tiesa, kad Stilmaną išleidžia?

– Rytoj. Vakare jis atvyks į Didžiąją centrinę stotį.

– Ir jums atrodo, kad jis gali persekioti Pyterį. Ar tai tik nuojauta, ar turit kokių nors įrodymų?

– Šiek tiek ir to, ir to. Jį norėjo išleisti prieš dvejus metus. Bet jis parašė Pyteriui laišką, ir aš parodžiau jį vadovybei. Nusprendė, kad jo dar vis dėlto negalima išleisti.

– Kas tai per laiškas?

– Pamišėlio laiškas. Jis pavadino Pyterį velnio vaiku ir pareiškė, kad ateis atpildo diena.

– Jūs tebeturite tą laišką?

– Ne. Atidaviau policijai prieš dvejus metus.

– Gal kopiją?

– Deja. Jūs manot, kad tai svarbu?

– Gali būti.

– Galiu pasistengti gauti kopiją, jeigu norit.

– Kaip suprantu, po to laiškų nebebuvo.

– Nebebuvo. Ir dabar jiems atrodo, kad Stilmaną jau galima išleisti. Bent jau toks oficialus požiūris, ir aš niekaip negaliu to pakeisti. Bet manau, kad Stilmanas tiesiog pasimokė. Suprato, kad dėl laiškų ir grasinimų liks uždarytas.

– O jūs dar vis nerimaujat?

– Taip.

– Bet jūs neturit konkrečių minčių, kokie galėtų būti Stilmano planai.

– Būtent.

– Ką aš turėčiau daryti?

– Aš noriu, kad atidžiai stebėtumėt jį. Noriu, kad išsiaiškintumėt, ką jis sumanė. Noriu, kad neprileistumėt jo prie Pyterio.

– Kitaip sakant, šaunaus sekimo darbelio.

– Matyt, taip.

– Manau, jūs suprantat, kad aš negaliu sukliudyti Stilmanui ateiti į šį namą. Bet galiu jus perspėti. Ir galiu laikyti savo pareiga ateiti čia kartu su juo.

– Suprantu. Kad tik būtų bent kokia apsauga.

– Gerai. Kaip dažnai aš turėčiau su jumis susisiekti?

– Norėčiau, kad kasdien pateiktumėt man ataskaitą. Tarkim, paskambinat vakare, dešimtą ar vienuoliktą valandą.

– Jokių problemų.

– Dar kas nors domina?

– Dar keletas klausimėlių. Man, pavyzdžiui, įdomu, kaip jūs sužinojot, kad rytoj vakare Stilmanas atvyks į Didžiąją centrinę stotį.

– Aš laikiau savo pareiga sužinoti, pone Austeri. Tai per daug grėsminga, kad palikčiau atsitiktinumui. Ir jeigu Stilmanas nebus sekamas nuo pat atvykimo akimirkos, jis lengvai gali dingti nepalikdamas pėdsakų. Aš nenoriu, kad taip įvyktų.

– Kuriuo traukiniu jis atvažiuoja?

– Šešios keturiasdešimt viena – iš Pekypsio.

– Tikiuosi, jūs turite Stilmano nuotrauką.

– Taip, žinoma.

– Dar klausimas dėl Pyterio. Norėčiau žinoti, kodėl jūs apskritai jam apie tai pasakėte. Ar nebūtų buvę geriau nutylėti?

– Aš norėjau nutylėti. Bet Pyteris kaip tik klausėsi per kitą telefoną, kai man pranešė, kad paleidžia jo tėvą. Nieko negalėjau padaryti. Pyteris kartais labai užsispiria, ir aš patyriau, kad geriau jam nemeluoti.

– Ir paskutinis klausimas. Kas jums patarė kreiptis į mane?

– Ponios Savedros vyras, Maiklas. Anksčiau jis buvo policininkas ir dabar išsiklausinėjo. Išsiaiškino, kad tokiam dalykui jūs gabiausias žmogus visame mieste.

– Jaučiuosi pamalonintas.

– Kiek iki šiol jus matau, pone Austeri, esu tikra, kad suradom tinkamiausią žmogų.

Kvinas suprato tai kaip ženklą stotis. Buvo malonu galų gale ištiesti kojas. Viskas susiklostė gerai, daug geriau, negu jis tikėjosi, bet jam jau skaudėjo galvą, o kūną maudė nuo tokio išsekimo, kokio jis nejautė keletą metų. Neabejojo, kad jeigu dar pasiliktų, išsiduotų.

– Aš imu šimtą dolerių už dieną ir dar už išlaidas, – tarė jis. – Jeigu galėtumėt man duoti kokį avansą, tai būtų įrodymas, kad aš jums dirbu, ir garantuotų konfidencialius detektyvo ir kliento santykius. Tai reiškia, kad viskas, kas vyksta tarp mūsų, laikoma griežčiausioje paslaptyje.

Virdžinija Stilman nusišypsojo, tarsi iš kokio slapto savo pokšto. O gal ji tiesiog taip reagavo į paskutinio sakinio galimą dviprasmybę. Kaip ir daugeliu atvejų, kuriuos jis patyrė per vėlesnes dienas ir savaites, Kvinui tai buvo visiškai neaišku.

– Kiek jūs norėtumėt? – paklausė ji.

– Nesvarbu. Jūs pati nuspręskit.

– Penkis šimtus?

– To būtų per akis.

– Gerai. Atsinešiu čekių knygelę. – Virdžinija Stilman atsistojo ir vėl nusišypsojo Kvinui. – Kartu atnešiu jums Pyterio tėvo nuotrauką. Atrodo, tiksliai žinau, kur ji yra.

Kvinas padėkojo ir pasakė palauksiąs. Žiūrėjo, kaip ji eina iš kambario, ir vėl nejučia pabandė įsivaizduoti, kaip ji atrodytų be drabužių. Ar ji kaip nors jį tyčia kaitina, svarstė jis, ar čia jo paties vaizduotė jam vėl kasa duobę? Nutarė atidėti šiuos apmąstymus ir prie tos temos grįžti vėliau.

Virdžinija Stilman sugrįžo į kambarį ir tarė:

– Štai čekis. Tikiuosi, užrašiau teisingai.

Taip, taip, – galvojo Kvinas tyrinėdamas čekį, – viskas kuo puikiausia. Jis pasidžiaugė savo gudrumu. Čekis, žinoma, išrašytas Paului Austeriui, o tai reiškia, kad Kvino nebus galima apkaltinti apsimetus privačiu detektyvu be licencijos. Jį guodė žinojimas, kad jis šitaip lyg ir apsidraudė. Tai, kad jis niekada negalės išgryninti čekio, jam nerūpėjo. Jau tada jis suprato visa tai darąs ne dėl pinigų. Įsikišo čekį į vidinę švarko kišenę.

– Atsiprašau, bet naujesnės nuotraukos nėra, – aiškino Virdžinija Stilman. – Šita padaryta daugiau kaip prieš dvidešimt metų. Deja, nieko geresnio negaliu pasiūlyti.

Kvinas pažvelgė į Stilmano veido atvaizdą, tikėdamasis staigaus nušvitimo, kokio nors staigaus slaptingo pažinimo antplūdžio, padėsiančio jam suprasti tą žmogų. Bet nuotrauka jam nieko nepasakė. Paprasta žmogaus nuotrauka, ir tiek. Jis dar ją patyrinėjo ir nusprendė, kad tas žmogus gali būti bet kas.

– Atidžiau įsižiūrėsiu namie, – tarė jis dėdamas ją į tą pačią kišenę, kur nukeliavo čekis. – Atsižvelgsiu į praėjusį laiką ir esu tikras, kad rytoj stotyje jį atpažinsiu.

– Aš tikiuosi, – tarė Virdžinija Stilman. – Tai be galo svarbu ir aš dedu į jus viltis.

– Nesirūpinkit, – tarė Kvinas. – Aš dar nieko neapvyliau.

Ji palydėjo jį iki durų. Kelias sekundes jie stovėjo tylėdami, nežinodami, ar dar reikia ką nors pridurti, ar jau metas tarti „sudie“. Per tą trumpą pauzę Virdžinija Stilman staiga apsivijo rankomis Kviną ir ėmė aistringai bučiuoti, įsiskverbdama liežuviu giliai jam į burną. Iš netikėtumo Kvinas neteko žado ir beveik nespėjo tuo pasimėgauti.

Kai galiausiai jis vėl galėjo kvėpuoti, ponia Stilman atstūmė jį ištiesta ranka ir tarė:

– Čia įrodymas, kad Pyteris jums sakė netiesą. Labai svarbu, kad patikėtumėt manimi.

– Aš tikiu, – tarė Kvinas. – O jeigu ir netikėčiau, tai iš esmės nieko nereikštų.

– Aš tik norėjau, kad jūs žinotumėt, ką aš galiu.

– Manau, kad man tapo tikrai aišku.

Ji suėmė rankomis jo dešinę plaštaką ir pabučiavo.

– Ačiū, pone Austeri. Aš tikrai manau, kad jūs mus išgelbėsit.

Jis pažadėjo paskambinti rytoj vakare ir nejučia žengė pro duris, nusileido liftu ir išėjo iš pastato. Kai atsidūrė gatvėje, buvo jau po vidurnakčio.

4

Kvinas buvo girdėjęs apie panašius atvejus kaip Pyterio Stilmano. Dar anais, savo kito gyvenimo laikais, netrukus po to, kai gimė jo sūnus, jis recenzavo knygą apie laukinį Averono vaiką, tada ir daugiau pasidomėjo šia tema. Kiek prisiminė, seniausias tokio eksperimento aprašymas buvo Herodoto raštuose: VII a. pr. Kr. Egipto faraonas Psamtikas izoliavo du kūdikius ir juos prižiūrinčiam tarnui liepė nepratarti nė žodžio jiems girdint. Pasak Herodoto, pagarsėjusio kaip nepatikimas metraštininkas, vaikai išmoko kalbėti – pirmasis jų ištartas žodis frigų kalba reiškė „duoną“. Viduramžiais Šventosios Romos imperatorius Frydrichas II pakartojo eksperimentą, tikėdamasis panašiais būdais atrasti žmonių tikrąją „natūralią kalbą“, bet vaikai mirė taip ir nepratarę nė žodžio. Galiausiai šešiolikto amžiaus pradžios Škotijos karalius Jokūbas IV teigė, kad tokiu būdu izoliuoti škotų vaikai prabilo „labai gera hebrajų kalba“, – tai, be abejo, buvo apgavystė.

Tačiau šiuo dalyku domėjosi ne tik pamišėliai ir ideologai. Netgi toks sveikai mąstantis ir skeptiškas žmogus kaip Montenis rimtai svarstė šį klausimą ir savo svarbiausioje esė, „Raimondo Sabundiečio apologija“, rašė: „Aš manau, kad

vaikas, užaugęs visiškoje vienatvėje, neturėdamas jokių ryšių su žmonėmis (sunku būtų atlikti tokį bandymą), kaip nors gebėtų kalba reikšti savo mintis. Juk neįtikėtina, kad gamta atėmė iš mūsų šią išgalę, kurią davė daugeliui kitų gyvūnų. <...> Bet nėra žinoma, kokia kalba toks vaikas kalbėtų, o kas apie tai pasakyta spėliojimų būdu, nėra panašu į tiesą".

Be tokių eksperimentų, būta ir atsitiktinės izoliacijos atvejų – vaikai, pasiklydę miške, jūreiviai, pasilikę salose, vaikai, išauginti vilkų, – taip pat atvejų su žiauriais, sadistiškais tėvais, kurie užrakindavo savo vaikus, prirakindavo prie lovų, mušdavo spintose, kankindavo be priežasties, vien iš savo beprotybės; ir Kvinas atidžiai skaitė šioms istorijoms skirtą gausią literatūrą. Štai škotų jūreivis Aleksandras Selkirkas (kartais laikomas Robinzono Kruzo prototipu) ketverius metus išgyveno vienas saloje atokiai nuo Čilės ir, kaip sakė laivo kapitonas, išgelbėjęs jį 1708 m., „ilgai nekalbėdamas taip užmiršo savo kalbą, kad mes vargiai supratom jį". Nepraėjus nė dvidešimčiai metų, miške prie Vokietijos miesto Hamelno rastas kokių keturiolikos metų nebylus nuogas vaikas, Pėteris Hanoverietis, su paties Jurgio I globa buvo nuvežtas į Anglijos karaliaus dvarą. Jį pamatyti gavo progą ir Sviftas, ir Defo – ši patirtis paskatino pastarojo 1726 metų brošiūrą „Grynos prigimties aprašymas". Tačiau Pėteris taip ir neišmoko kalbėti, ir po keleto mėnesių jį išvežė į kaimą, kur jis išgyveno iki septyniasdešimties metų amžiaus, visai nesidomėdamas seksu, pinigais ar kitais žemiškais dalykais. Na, ir buvo tas Viktoras, laukinis Averono vaikas, rastas 1800 m. Kantriai ir rūpestingai prižiūrimas daktaro Itaro, Viktoras pramoko šiek tiek kalbėti, bet nepranoko mažo vaiko lygio. Dar labiau už Viktorą pagarsėjo Kasparas Hauzeris, kuris vieną 1828 metų popietę pasirodė Niurnberge, apsirengęs kurioziškais drabužiais, nepralemenantis beveik jo-

kio suprantamo garso. Jis mokėjo užrašyti savo pavardę, bet visais kitais atžvilgiais elgėsi kaip kūdikis. Priglaustas miesto ir patikėtas vietinio mokytojo globai, leisdavo laiką sėdėdamas ant grindų ir žaisdamas su žaisliniais arkliukais, o misdavo tik duona ir vandeniu. Vis dėlto Kasparas lavėjo. Tapo puikiu raiteliu, pasidarė skrupulingas švaruolis, turėjo silpnybę raudonai ir baltai spalvoms ir, kaip visi sakė, demonstravo nepaprastą atmintį, ypač vardų ir veidų. Vis dėlto jis mieliau tūnodavo patalpose, vengė skaisčios šviesos ir, kaip Pėteris Hanoverietis, niekada nerodė jokio susidomėjimo seksu ar pinigais. Kai palengva jam sugrįžo praeities atsiminimai, jis prisiminė daug metų praleidęs ant grindų užtemdytame kambaryje, maitinamas vyriškio, kuris niekada nekalbėjo ir neleido savęs pamatyti. Netrukus po šių atsivėrimų Kasparą viešajame parke durklu nudūrė nežinomas žmogus.

Kvinas jau kelerius metus neįsileido minčių apie šias istorijas. Vaikų tema jam buvo pernelyg skausminga, ypač vaikų, kurie kentėjo, buvo skriaudžiami ir mirė nesuaugę. Jeigu žmogus su durklu yra Stilmanas, atėjęs išlieti keršto ant vaiko, kuriam pats sugriovė gyvenimą, Kvinas norėjo jį sustabdyti. Jis žinojo nebeprikelsiąs iš numirusiųjų savo paties sūnaus, bet bent jau galįs užkirsti kelią kito žūčiai. Staiga jam atsivėrė tokia galimybė, ir, jam stovint gatvėje, mintis apie tai, kas jo laukia, iškilo prieš jį tarsi baisus sapnas. Jis pagalvojo apie mažą karstelį, priglaudusį sūnelio palaikus, apie tai, kaip laidotuvių dieną matė jį nuleidžiamą į žemę. Tai izoliacija, tarė jis sau. Tai tyla. Ne į gera, matyt, buvo ir tai, kad jo sūnus taip pat buvo Pyteris.

5

72-osios gatvės ir Madisono aveniu kampe jis pasigavo taksi. Automobiliu dardant per Centrinį parką į Vestsaidą, Kvinas žiūrėjo pro langą ir galvojo, ar čia tie patys medžiai, kuriuos mato Pyteris Stilmanas, išėjęs į orą ir šviesą. Jis galvojo, ar Pyteris mato tuos pačius dalykus, ar pasaulis jam atrodo visai kitaip. O jeigu medis nėra medis, tai kas gi tada, galvojo jis.

Taksi išleidus jį prie namų, Kvinas suprato esąs išalkęs. Nieko neturėjo burnoje nuo pat ankstyvų pusryčių. Keista, kaip greitai praėjo laikas Stilmano bute, pamanė jis. Jeigu apskaičiavo teisingai, jis ten išbuvo daugiau kaip keturiolika valandų. Tačiau pats jautėsi lyg ten būtų užtrukęs daugių daugiausia tris ar keturias valandas. Nusistebėjo šiuo neatitikimu ir tarė sau: „Turiu įprasti dažniau žiūrėti į laikrodį“.

Jis nuėjo atgal 107-ąja gatve, pasuko kairėn į Brodvėjų ir patraukė šiaurės pusėn dairydamasis tinkamos vietos pavalgyti. Baras jo šįvakar netraukė – valgyti tamsoje, slegiamam girtų šnekų, – nors kitą dieną jam tai gal būtų buvę priimtina. Kirsdamas 112-ąją pamatė, kad dar atidaryta „Kalvų užkandinė“, ir nusprendė užeiti. Patalpa buvo ryškiai apšviesta, bet nyki, ant vienos sienos – didelė lentyna su erotiniais

žurnalais, vienoje vietoje – kanceliarinių prekių asortimentas, kitoje – laikraščiai, keletas stalų nuolatiniams klientams ir ilgas plastiku dengtas bufetas su sukiamojamomis taburetėmis. Už bufeto stovėjo aukštas puertorikietis balta virėjo kepure. Jo darbas buvo gaminti maistą – daugiausia kremzlėmis nusagstytus maltinukus mėsainiams, prėskus sumuštinius su blyškiais pomidorais ir apvytusiomis salotomis, pieno bei sirupo kokteilius ir saldžias bandeles. Dešinėje už kasos aparato kiurksojo bosas – žemas pliktelėjęs žmogelis garbanotais plaukais ir su ant dilbio ištatuiruotu koncentracijos stovyklos numeriu, karaliaujantis cigarečių, pypkių ir cigarų viešpatijoje. Sėdėjo abejingai skaitydamas nakvišoms skirtą rytojaus ryto „Daily News" laidą.

Tokią valandą čia buvo beveik tuščia. Prie galinio stalo sėdėjo du senukai nudėvėtais drabužiais – vienas labai storas, kitas labai liesas – ir įdėmiai studijavo žirgų lenktynių lenteles. Ant stalo tarp jų stovėjo du tušti kavos puodukai. Arčiau, priešais žurnalų lentyną, stovėjo jaunas studentas, rankose laikydamas atverstą žurnalą ir spoksodamas į nuogos moters nuotrauką. Kvinas atsisėdo prie bufeto ir užsisakė mėsainį ir kavos. Padavėjas sukruto darbuotis ir per petį paklausė Kvino:

– Ar matėt šįvakar rungtynes, žmogau.

– Praleidau. Negi kas nors gero?

– O kaip jums atrodo?

Kvinas jau keletą metų šnekėjo tą patį su šiuo vyru, kurio nė vardo nežinojo. Kartą, jam atėjus į užkandinę, jiedu šnektelėjo apie beisbolą, ir paskui per kiekvieną Kvino apsilankymą toliau šnekėdavo apie tai. Žiemą kalba sukdavosi apie sandorius, prognozes, prisiminimus. O sezono metu – visada apie paskutines rungtynes. Abu buvo „Mets" aistruoliai, ir šios aistros beviltiškumas juos vienijo.

Padavėjas papurtė galvą.

– Pirmiausia Kingmanas du kartus įvarė, – tarė jis. – Bum, bum. Liuobia galingai – iki pat mėnulio. Džonsas bent kartą ima gerai mėtyt, ir reikalai atrodo neblogi. Devinto kėlinuko antroj pusėj du–vienas. Pitsburgas turi saviškius antroj ir trečioj bazėj, tai Metsai iš atsarginių paima Aleną. Tada jis prameta, kad su kitu mušiku paimtų viską. Metsai užgula iš kampų mušiką arba gal mat įkiš du nulius, jeigu anas muš per vidurį. Ateina Penja ir paridena kamuoliuką pažeme į pirmą, o tas pralekia Kingmanui tarp kojų. Du tipai uždirba taškus, ir baigtas kriukis, viso gero, Niujorke.

– Deivas Kingmanas – mėšlo gabalas, – pasakė Kvinas atsikandęs mėsainio.

– Bet Fosterio tegul pasisaugo, – tarė padavėjas.

– Fosteris nusilesęs. Laikas pensijon. Mulkis piktu snukiu. – Kvinas kramtė atsargiai, liežuviu ieškodamas pasiklydusių kaulų atplaišėlių. – Jį reikėtų išsiųsti atgal į Sinsinatį greituoju paštu.

– Aha, – numykė padavėjas. – Bet jie dar parodys nagus, tikrai labiau negu pernai.

– Nežinau, – tarė Kvinas vėl kąsdamas. – Teoriškai atrodo gerai, bet ką gi jie turi? Sternzas amžinai traumuotas. Turi žemesnės lygos žaidėjų antrojoj bazėj ir tarpe, o Bruksas negali susikaupti žaidimui. Mukis geras, bet dar žalias, ir jie net negali nuspręsti, ką statyti dešinėj. Žinoma, dar yra Rastis, bet jis jau per storas lakstyti. O dėl padavimų – užmirškim. Mudu su jumis rytoj galėtumėm nueiti pas Šėjų ir mus nusamdytų kaip du geriausius debiutantus.

– Aš gal jus paskirčiau vadovu, – tarė padavėjas. – Galėtumėt paaiškinti tiems šikniams, kur nusidročinti.

– Kurgi ne, – tarė Kvinas.

Pavalgęs Kvinas nupėdino prie kanceliarinių prekių len-

tynos. Buvo atėjusi naujų sąsiuvinių siunta – krūva atrodė įspūdingai: žavus mėlio ir žalumos, raudonio ir geltonio rinkinys. Jis paėmė vieną sąsiuvinį ir pamatė, kad puslapiai subraižyti jo mėgstamomis siauromis linijomis. Kvinas visada rašydavo parkeriu, o rašomąja mašinėle atpyškindavo tik švarraštį, ir visada dairydavosi gerų spiralinių sąsiuvinių. Dabar, ėmęsis Stilmano reikalų, pamanė, kad dera įsigyti naują sąsiuvinį. Bus pravartu turėti atskirą vietą užsirašyti mintis, stebėjimus ir klausimus. Galbūt šitaip pavyks išvengti jovalo.

Jis apžiūrinėjo krūvą mėgindamas išsirinkti. Pats niekada taip ir nesuprato, kodėl staiga pajuto nenumaldomą trauką būtent tam raudonam sąsiuviniui krūvos apačioje. Ištraukė jį ir apžiūrėjo, nykščiu atsargiai skleisdamas lapų vėduoklę. Nebūtų galėjęs paaiškinti sau, kodėl tas sąsiuvinis pasirodė toks patrauklus. Buvo standartinis aštuonių su puse ir vienuolikos colių, šimto puslapių sąsiuvinis. Bet kažkas iš ten tarsi kvietė jį – sakytum to sąsiuvinio vienintelė pasaulyje lemtis buvo saugoti iš jo plunksnos išsiliejusius žodžius. Kone susigėdęs tokių stiprių jausmų, Kvinas pasikišo raudonąjį sąsiuvinį po pažastim, nuėjo prie kasos ir nusipirko.

Po ketvirčio valandos sugrįžęs į savo butą, Kvinas išsiėmė iš švarko kišenės Stilmano nuotrauką bei čekį ir tvarkingai padėjo ant stalo. Nurinko nuo paviršiaus šiukšles – naudotus degtukus, nuorūkas, pelenų sūkurius, išnaudotas rašalo kapsules, keletą monetų, kraigliones, nešvarią nosinę – ir viduryje padėjo raudonąjį sąsiuvinį. Tada užtraukė kambario užuolaidas, nusivilko visus drabužius ir atsisėdo prie stalo. Jis niekada anksčiau taip nedarė, bet šią akimirką kažkodėl atrodė tinkama būti nuogam. Pasėdėjo dvidešimt ar trisdešimt sekundžių stengdamasis nekrutėti, nieko nedaryti, tik kvėpuoti. Tada atsivertė raudonąjį sąsiuvinį. Paėmė parkerį

ir pirmame puslapyje užrašė inicialus D.K. (tai yra Danielis Kvinas). Pirmą kartą per daugiau kaip penkerius metus viename iš sąsiuvinių jis užrašė savo pavardę. Susimąstęs pasvarstė šį faktą, bet paskui atmetė kaip nesvarbų. Atvertė lapą. Keletą akimirkų stebeilijo į lapo tuštumą, galvodamas, ar nesąs sumautas kvailys. Tada prispaudė parkerį prie viršutinės linijos ir pradėjo pirmąjį įrašą raudonajame sąsiuvinyje.

Stilmano veidas. Arba Stilmano veidas prieš dvidešimt metų. Neįmanoma žinoti, ar rytoj veidas bus panašus. Tačiau aišku, kad tai nėra bepročio veidas. O gal tai nepagrįstas teiginys? Bent jau mano akimis žiūrint, jis atrodo malonus, o gal ir tiesiog draugiškas. Apie lūpas lyg ir jaučiasi švelnumo įspūdis. Labai panašu, kad akys mėlynos, su polinkiu ašaroti. Plaukai jau tada praretėję, o dabar, matyt, nuslinkę, o likusieji pabalę arba visai pražilę. Atrodo keistai pažįstamas: mąslus tipas, neabejotinai jaudrus – žmogus, kuris galbūt mikčioja, grumiasi su savimi, kad užtvenktų iš burnos plūstantį žodžių srautą.

Petriukas. Ar man būtina jį įsivaizduoti, ar užtenka patikėti tuo, ką išgirdau? Tamsa. Galvoti apie save, rėkiantį tame kambaryje. Nesinori. Manau, kad aš net ir nenoriu suprasti. O kam? Juk tai ne pasakojimas. Tai yra faktas, tai, kas atsitinka pasaulyje, o aš turiu atlikti darbą, nedidelę užduotį, ir sutikau tai padaryti. Jeigu viskas klosis gerai, tai turėtų būti netgi visai paprasta. Mane nusamdė ne suprasti, o veikti. Tai nauja. Tai ir reikia turėti galvoje, bet kokia kaina.

O vis dėlto, ką gi ten sako Diupenas viename Po apsakyme? „Spėjikas perima savo priešininko mąstyseną“. Bet čia tai būtų taikytina Stilmanui tėvui. O tai, ko gero, dar blogiau.

O dėl Virdžinijos tai nežinau nė ką galvoti. Ne tik dėl bučinio, kurį galima paaiškinti įvairiausiais motyvais; ne dėl to, ką Pyteris apie ją sakė, nes tai nesvarbu. Dėl jos santuokos? Galbūt. Grynas absurdas. Ar gali būti, kad ji susituokė dėl pinigų? Arba kaip nors eina išvien su Stilmanu? Tai viską keistų. Bet kartu tai visai nelogiška. Nes kam gi ji būtų samdžiusi mane? Kad turėtų tariamai gerų jos norų liudininką? Galbūt. Bet tai jau atrodo per daug sudėtinga. Ir vis dėlto: kodėl man atrodo, kad ja neverta pasitikėti?

Vėl Stilmano veidas. Štai keletą minučių galvoju, kad man jis matytas. Galbūt prieš daugelį metų kur nors šiose vietose – iki jo arešto.

Prisiminti, kaip jautiesi dėvėdamas svetimus drabužius. Manyčiau, bent jau pradžiai. Jeigu reikia. Senais laikais, prieš aštuoniolika, dvidešimt metų, kai neturėjau pinigų, ir draugai man duodavo drabužių. Pavyzdžiui, senas Dž. paltas koledže. Ir tas keistas jausmas, apimdavęs apsitraukiant jo oda. Tai, ko gero, pradžia.

O svarbiausia – prisiminti, kas aš esu. Prisiminti, kas turiu būti. Nemanau, kad tai žaidimas. Antra vertus, niekas neaišku. Pavyzdžiui, kas esi tu? O jeigu tu manai, kad žinai, kodėl vis meluoji? Aš neturiu atsakymo. Galiu pasakyti tik tiek: klausykis. Mano pavardė – Paulas Austeris. Tai ne tikroji mano pavardė.

6

Kitą rytą Kvinas praleido Kolumbijos universiteto bibliotekoje su Stilmano knyga. Jis atėjo anksti, durims atsidarius buvo pirmas, ir marmurinių salių tyla jį guodė, tarsi jam būtų buvę leista įžengti į kažkokią užmaršties kriptą. Apsimiegojusiam tarnautojui per stalą kyštelėjęs absolvento bilietą, pasiėmė tą knygą iš stelažo, sugrįžo į ketvirtą aukštą ir tada įsitaisė žaliame odiniame fotelyje vienoje iš rūkomųjų patalpų. Šviesus gegužės rytas tykojo už sienų it pagunda, ragindamas be tikslo klaidžioti lauke, bet Kvinas atsispyrė. Apsuko fotelį, atsisėdo nugara į langą ir atsivertė knygą.

Veikalas „Sodas ir bokštas: Ankstyvosios Naujojo pasaulio vizijos“ buvo suskirstytas į dvi maždaug vienodo ilgio dalis: „Rojaus mitas“ ir „Babelio mitas“. Pirmojoje susitelkta į keliautojų atradimus, pradedant Kolumbu ir baigiant Roliu bei kitais. Stilmanas tvirtino, kad pirmieji Amerikoje apsilankę žmonės manė atsitiktinai atradę rojų – antrąjį Edeno sodą. Pavyzdžiui, pasakojime apie savo trečiąją kelionę Kolumbas rašė: „Nes aš tikiu, kad čia plyti žemės Rojus, į kurį niekas negali įžengti neleidus Dievui“. O apie šios žemės žmones dar 1505 m. Pyteris Martiras rašė: „Atrodo, kad jie gyvena tame auksiniame pasaulyje, apie kurį senovėje tiek

daug rašyta, kur žmonės gyveno paprastai ir nekaltai, be įstatymų prievartos, be kivirčų, teisėjų ar šmeižtų ir patenkinti tarnavo tik gamtai". Arba, kaip daugiau nei puse šimtmečio vėliau rašė nemarusis Montenis: „visa, ką mes apie tas tautas sužinome ir pamatome, pranoksta, manyčiau, ne tik visus paveikslus, kuriais poezija padabino aukso amžių, visus jos prasimanymus bei fantazijas apie laimingiausius žmonijos gyvenimo laikus, bet ir pačias drąsiausias filosofijos idėjas"*. Pasak Stilmano, Naujojo pasaulio atradimas iš pat pradžių sužadino utopinės minties impulsą, kibirkštį, kuri suteikė žmonių gyvenimo tobulėjimo viltį, – nuo 1516 m. Tomo Moro knygos iki vėlesnio Hieronimo de Mendietos pranašavimo, kad Amerika taps idealia teokratine valstybe, tikruoju Dievo miestu.

Tačiau būta ir priešingo požiūrio. Nors kai kam atrodė, kad indėnai gyvena nekaltybės iki nuopuolio būvyje, kiti juos laikė laukiniais žvėrimis, velniais žmonių pavidalu. Kanibalų atradimas Karibuose nepadėjo sušvelninti šios nuomonės. Tuo pasinaudodami ispanai teisino negailestingą čiabuvių išnaudojimą savo merkantiliniams tikslams. Juk jeigu priešais save esančios būtybės nelaikai žmogumi, su juo elgiesi menkai varžomas sąžinės. Tik 1537 m. popiežiaus Pauliaus III bulė paskelbė, kad indėnai – tikri žmonės, turintys sielą. Bet ginčai tęsėsi dar kelis šimtus metų, pasiekdami apogėjų su, viena vertus, Loko ir Ruso „kilniojo laukinio" idėja, paklojusia nepriklausomos Amerikos demokratijos teorinius pamatus, ir, antra vertus, indėnų naikinimo kampanija, skatinama neblėstančio įsitikinimo, kad vienintelis geras indėnas yra miręs indėnas.

* Vertė Danguolė Droblytė (M. Montenis, *Esė*, V.: Mintis. 1983, p. 77; čia ir toliau – *vertėjo pastabos*).

LIETUVOS NACIONALINĖ BIBLIOTEKA

Antra knygos dalis prasidėjo nauju nuopuolio nagrinėjimu. Gausiai remdamasis Miltonu ir jo traktuote „Prarastajame rojuje", esą išreiškiančia ortodoksinę puritoniškąją poziciją, Stilmanas teigė, kad toks žmonių gyvenimas, kokį mes pažįstame, prasidėjo tik po nuopuolio. Nes jeigu rojaus sode nebuvo blogio, tai nebuvo ir gėrio. Kaip pats Miltonas rašė traktate „Areopagitica", „iš vieno paskanauto obuolio žievės į pasaulį iššoko gėris ir blogis, kaip du susikibę dvyniai". Stilmanas šį sakinį aiškino nepaprastai nuodugniai. Visur kur ieškodamas galimo žodžių žaismo, jis išaiškino, kad žodis „skanauti", *taste*, iš tiesų teikia nuorodą į lotynišką žodį *sapere*, kuris reiškia ir „skanauti", ir „pažinti", – todėl jame glūdi pasąmoninė nuoroda į pažinimo medį, užauginusį obuolį, kurio skonis pasauliui atnešė pažinimą, tai yra gėrį ir blogį. Stilmanas taip pat apmąstė žodį „susikibti" – *cleave*, kuris angliškai reiškia ir „susijungti", ir „suskilti", tad šitaip įkūnija dvi lygiavertes priešingas reikšmes, o tai savo ruožtu įkūnija požiūrį į kalbą, Stilmano nuomone, būdingą visai Miltono kūrybai. Pavyzdžiui, „Prarastajame rojuje" kiekvienas esminis žodis turi dvi reikšmes – vieną prieš nuopuolį, kitą po nuopuolio. Iliustruodamas šį teiginį, Stilmanas išskyrė keletą tokių žodžių – *sinister, serpentine, delicious* – ir išaiškino, kad jų vartosena iki nuopuolio neturi moralinių konotacijų, o vartosena po nuopuolio yra niuansuota, dviprasmiška, paveikta blogio pažinimo. Rojaus sode Adomas turėjo užduotį sugalvoti kalbą – kiekvienam gyviui ir daiktui suteikti vardą. Toje nekaltybės būklėje jo liežuvis pataikydavo į pačią pasaulio šerdį. Jo žodžiai buvo ne šiaip pridurti prie dalykų, kuriuos jis matė, – jie atskleidė jų esmę, tiesiog suteikė jiems gyvenimą. Daiktas ir jo vardas buvo tapatūs. Po nuopuolio taip nebebuvo. Vardai atsiskyrė nuo daiktų, žodžiai degradavo į arbitralinį ženklų rinkinį, kalba buvo

atkirsta nuo Dievo. Tad istorija apie rojaus sodą apsako ne tik žmogaus nuopuolį, bet ir kalbos nuopuolį.

Toliau Pradžios knygoje pateiktas kitas pasakojimas apie kalbą. Pasak Stilmano, Babelio bokšto epizodas esąs tiksli reziumė to, kas įvyko rojaus sode, – tik išplėsta, apibendrintai įprasminta visos žmonijos mastu. Ši istorija įgyja ypatingą prasmę atsižvelgus į jos vietą knygoje: Pradžios vienuoliktas skyrius, nuo pirmos iki devintos eilutės. Tai paskutinis priešistorės įvykis Biblijoje. Po to Senasis Testamentas yra išskirtinai žydų kronika. Kitaip sakant, Babelio bokštas yra paskutinis įvaizdis prieš tikrąją pasaulio pradžią.

Stilmano komentarai nusitęsė per daugelį puslapių. Pradžioje jis istoriškai apžvelgė, kaip šį pasakojimą traktavo įvairios egzegezės tradicijos, išgvildeno susikaupusius gausius klaidingus aiškinimus, o baigdamas pateikė ilgą Hagados legendų sąrašą (rabinų interpretacijų, nesusijusių su teisiniais dalykais, kompendiumą). Paprastai pripažįstama, rašė Stilmanas, kad bokštas buvo pastatytas 1996 metais po pasaulio sukūrimo, praėjus vos 340 metų po tvano, „kad nebūtume išblaškyti po visą žemės paviršių“. Dievo bausmė ištiko kaip atsakas į šį norą, prieštaraujantį įsakymui, minimam ankstesnėje Pradžios knygos vietoje: „Būkite vaisingi ir dauginkitės, pripildykite žemę ir valdykite ją!“ Todėl sugriaudamas bokštą Dievas privertė žmones paklusti šiam priesakui. Tačiau kita traktuotė bokštą laikė iššūkiu Dievui. Nimrodas, pirmasis viso pasaulio valdovas, buvo paskirtas bokšto architektu: Babelis turėjo tapti šventove, simbolizuojančia jo visuotinę valdžią. Tai prometėjiškas požiūris į šią istoriją – jis grindžiamas frazėmis: „su dangų siekiančia viršūne“ ir „pasidarykime sau vardą“. Bokšto statyba tapo maniakiška, visa užgožiančia žmonijos aistra, galiausiai svarbesne už patį gyvenimą. Plytos pasidarė vertingesnės už žmo-

nes. Moterys darbininkės nesustodavo netgi gimdydamos – suvystydavo naujagimį į prijuostę ir dirbdavo toliau. Atrodo, statyboje darbavosi trys skirtingos grupės: tie, kurie norėjo gyventi danguje, tie, kurie norėjo kariauti su Dievu, ir tie, kurie norėjo garbinti stabus. Vis dėlto savo pastangomis jie buvo vieningi – „Visa žemė turėjo vieną kalbą ir tuos pačius žodžius“, – ir ši potenciali vieningos žmonijos galia sukėlė Dievui įniršį. „Ir tarė Viešpats: „Žiūrėk! Jie yra viena tauta ir visi kalba ta pačia kalba. Tai tik jų sumanymų pradžia! Ką tik užsimos daryti, nieko nebus jiems negalimo!“ Šia kalba sąmoningai atkartojami žodžiai, kuriuos Dievas tarė išvarydamas Adomą ir Ievą iš rojaus: „Tik pažiūrėk! Žmogus tapo kaip vienas iš mūsų, žinantis gera ir pikta. Kad tik jis kartais neištiestų rankos, nepasiimtų ir nuo gyvybės medžio, nevalgytų ir negyventų amžinai! Todėl Viešpats Dievas išsiuntė jį iš Edeno sodo <...>“. Dar kita traktuotė teigė, kad šiuo pasakojimu viso labo siekiama paaiškinti tautų ir kalbų įvairovę. Nes jeigu visi žmonės kilo iš Nojaus ir jo sūnų, tai kaip galima paaiškinti didžiulius kultūrų skirtumus? Kita, panaši, traktuotė tvirtino, kad šis pasakojimas paaiškina pagonybės ir stabmeldystės egzistavimą – nes visi ligtoliniai žmonės vaizduojami monoteistinio tikėjimo. O apie patį bokštą legenda bylojo, kad trečdalis šio statinio sulindo į žemę, trečdalį sunaikino gaisras, o trečdalis liko stovėti. Dievas jį puolė dviem būdais, norėdamas įtikinti žmones, kad sugriovimas yra Dievo bausmė, o ne atsitiktinumo padarinys. Bet ir likusi dalis buvo tokia aukšta, kad žvelgiant nuo viršaus palmės medis atrodydavo ne didesnis už žiogą. Taip pat buvo kalbama, kad žmogus galėdavo eiti tris dienas likdamas bokšto šešėlyje. Galiausiai buvo tikima – ir Stilmanas tai nagrinėjo labai plačiai, – kad jeigu kas pažvelgia į bokšto griuvėsius, užmiršta viską, ką žinojęs.

Ką visa tai turėjo bendro su Naujuoju pasauliu, Kvinas negalėjo pasakyti. Bet tada prasidėjo naujas skyrius, ir staiga Stilmanas ėmė aptarinėti Henrio Darko gyvenimą – šis Bostono dvasininkas gimė Londone 1649 m. (Karolio I egzekucijos dieną), 1675 m. atvyko į Ameriką, o mirė per gaisrą Kembridže, Masačusetso valstijoje, 1691 m.

Pasak Stilmano, jaunystėje Henris Darkas tarnavo privačiu Džono Miltono sekretoriumi – nuo 1669 m. iki poeto mirties po penkerių metų. Kvinui tai buvo naujiena, nes jis lyg ir prisiminė kažkur skaitęs, kad aklas Miltonas savo kūrinius diktuodavo vienai iš savo dukterų. Darkas, pasirodo, buvęs atsidavęs puritonas, teologijos tyrinėtojas ir atsidėjęs Miltono kūrybos sekėjas. Su savo herojumi jis susipažino vieną vakarą mažame sambūryje ir buvo pakviestas pas jį apsilankyti kitą savaitę. Paskui jis ten svečiavosi dar keletą kartų, ir galiausiai Miltonas patikėdavo Darkui įvairias nedideles užduotis: užrašinėti diktavimą, vedžioti jį Londono gatvėmis, skaityti antikos kūrinius. 1672 m. Darkas laiške savo seseriai Bostone minėjo ilgas diskusijas su Miltonu apie subtilius Biblijos egzegezės aspektus. Paskui Miltonas mirė, ir Darkas nerado paguodos. Po pusmečio, nusprendęs, kad Anglija yra dvasinė dykuma, negalinti jam nieko duoti, ryžosi emigruoti į Ameriką. 1675 m. vasarą atvyko į Bostoną.

Apie jo pirmuosius keletą metų Naujajame pasaulyje žinoma mažai. Stilmanas darė prielaidą, kad jis, matyt, keliavo į vakarus, žvalgydamas neištirtą teritoriją, bet nerasta jokių konkrečių duomenų, kurie paremtų šį požiūrį. Antra vertus, kai kurios nuorodos Darko raštuose liudija, kad jis gerai išmanė indėnų papročius, ir tai leido Stilmanui išvedžioti, kad Darkas galbūt kurį laiką gyveno vienoje iš genčių. Kad ir kaip būtų, Darkas viešai nebuvo minimas iki 1682 m., kai jo pavardė pasirodė Bostono santuokų registre – jo nuotaka

buvusi tokia Liusė Fits. Po dvejų metų įrašyta, kad jis vadovauja mažai puritonų bendruomenei miesto pakraštyje. Pora susilaukė keleto vaikų, bet visi mirė kūdikystėje. Tačiau vienas sūnus, Džonas, gimęs 1686 m., išgyveno. Bet 1691 m. pranešama, kad šis vaikas per nelaimingą atsitikimą iškrito pro langą iš antro aukšto ir užsimušė. Vos po mėnesio užsiliepsnojo visas namas – žuvo ir Darkas, ir jo žmona.

Henris Darkas būtų pranykęs be pėdsako ankstyvojo Amerikos gyvavimo miglose, jeigu ne vienas dalykas – 1690 m. jis išleido traktatą, pavadintą „Naujasis Babelis". Pasak Stilmano, šis nedidelis šešiasdešimt keturių puslapių darbas buvo įspūdingiausias Naujojo žemyno vaizdavimas, pasirodęs iki to meto. Jeigu Darkas nebūtų miręs taip greitai po jo išspausdinimo, jis, be abejo, būtų padaręs didesnį poveikį. Mat atsitiko taip, kad dauguma traktato egzempliorių sudegė per gaisrą, kuriame žuvo Darkas. Pačiam Stilmanui pavyko surasti tik vieną egzempliorių, ir tai atsitiktinai – jo šeimos namo Kembridže palėpėje. Po kelerių metų kruopščių paieškų jis padarė išvadą, kad tai yra vienintelis iki šiol išlikęs egzempliorius.

„Naujajame Babelyje", parašytame išraiškinga miltoniška proza, argumentuojama už tai, kad Amerikoje būtų kuriamas rojus. Skirtingai nuo kitų autorių, rašiusių šia tema, Darkas nemanė, kad rojus yra vieta, kurią reikia atrasti. Nesą žemėlapių, kurie žmogų iki jo nuvestų, nei navigacijos instrumentų, galinčių nukreipti žmogų prie jo krantų. Tačiau jis imanentiškai egzistuoja pačiame žmoguje – tai yra idėja anapusybės, kurią galima sukurti čia ir dabar. Nes utopija neegzistuoja kur nors – netgi, kaip aiškino Darkas, savo „žodystėje". Ir jeigu žmogus kaip nors gali sukurti šią išsvajotą vietą, tai tik savo rankomis.

Savo išvadas Darkas grindė traktuodamas Babelio istori-

ją kaip pranašišką raštą. Gausiai remdamasis Miltono išplėtota nuopuolio interpretacija, jis, sekdamas savo mokytoju, nepaprastai sureikšmino kalbos vaidmenį. Bet su poeto idėjomis jis žengė dar vieną žingsnį. Jeigu žmogaus nuopuolis sukėlė ir kalbos nuopuolį, ar ne logiška esą manyti, kad būtų įmanoma įveikti nuopuolį, panaikinti jo padarinius įveikiant kalbos nuopuolį, siekiant atkurti kalbą, kuria buvo kalbama rojuje? Jeigu žmogus išmoktų kalbėti ta pirmaprade nekaltybės kalba, argi iš to neišeina, kad šitaip jis atgautų savo paties nekaltybės būklę? Turime tik pažvelgti į Kristaus pavyzdį ir suprasime, kad taip ir yra, – aiškino Darkas. Nes argi Kristus nebuvo žmogus, kūniška būtybė? Ir ar Kristus nekalbėjo šia kalba iki nuopuolio? Miltono „Sugrąžintajame rojuje“ Šėtonas kalba „dviprasmybėm apgaulingom“, o Kristaus „veiksmai atitaria jo žodžiams, o žodžiai / Jo dosniai širdžiai išraišką suteikia, tai širdžiai, / Kupinai dorybės, išminties ir teisingumo tobulam pavidale“. Ir argi ne tiesa, kad Dievas „štai savo gyvąjį orakulą / Pasaulin nusiuntė pareikšti galutinės savo valios / Ir nuo to meto siunčia tiesos dvasią įsikurti / Širdyse pamaldžiose – orakulą vidinį / Visos tiesos, kurią man pridera žinoti“? Ir ar Kristaus dėka nuopuolis neįgijo laimingos išeities, ar tai nebuvo *felix culpa*, kaip moko doktrina? Todėl, – aiškino Darkas, – žmogus iš tikrųjų galėtų prabilti pirmaprade nekaltybės kalba ir atkurti savyje vientisą, nesuirusią tiesą.

Paskui Darkas, apsistojęs prie Babelio istorijos, išdėstė savo planą ir paskelbė ateities viziją. Pacitavęs Pradžios knygos 11 skyriaus antrą eilutę – „Atsikėlę iš rytų žmonės rado slėnį Šinaro krašte ir ten įsikūrė“, – Darkas teigė, kad šie žodžiai įrodo, jog žmonių gyvenimas ir civilizacija slenka į vakarus. Nes Babelio miestas – arba Babilonas – buvo Mesopotamijoje, toli į rytus nuo žydų žemės. Jeigu Babelis bu-

vo į vakarus nuo ko nors, tai tik nuo Edeno – pirmosios žmonijos vietos. Žmonių pareiga išplisti visoje žemėje – paklūstant Dievo įsakymui „Būkite vaisingi <...>, pripildykite žemę“ – neišvengiamai ves vakarų kryptimi. O kokia gi šalis visame krikščioniškajame pasaulyje vakaresnė už Ameriką? – klausė Darkas. Todėl anglų naujakurių kėlimąsi į Naująjį pasaulį galima laikyti senojo įsakymo vykdymu. Amerika yra paskutinis šio vyksmo žingsnis. Kai šis žemynas bus pripildytas, ateis metas pakeisti žmonijos likimą. Babelio statymo kliūtis – tai, kad žmonėms reikia pripildyti žemę, – bus pašalinta. Tada vėl bus įmanoma visai žemei turėti vieną kalbą ir tuos pačius žodžius. O jeigu tai įvyktų, rojus jau nebegalėtų būti toli.

Babelis buvo pastatytas praėjus 340 metų po tvano, tad, pasak Darko pranašystės, ir tas Dievo įsakymas būsiąs įvykdytas praėjus lygiai 340 metų po laivo „Mayflower“ atplaukimo į Plimutą. Nes juk esą aišku, kad būtent puritonai, naujoji Dievo išrinktoji tauta, laiko savo rankose žmonijos likimą. Kitaip negu žydai, kurie apvylė Dievą atsisakydami priimti jo sūnų, šie persikėlę anglai parašysią paskutinį istorijos skyrių prieš dangui ir žemei galų gale susijungiant. Kaip ir Nojus savo arkoje, jie perplaukė didžiulį vandenyno tvaną, kad atliktų savo šventą misiją.

Trys šimtai keturiasdešimt metų pagal Darko apskaičiavimus reiškia, kad 1960-ais pirmoji dalis naujakurių darbo bus baigta. Tada būsiąs padėtas pamatas tikrajam tolesniam darbui – naujojo Babelio statybai. Darkas rašė jau matąs daug žadančių ženklų Bostono mieste, nes čia, kaip niekur kitur pasaulyje, pagrindinė statybų medžiaga yra plytos, o jos, kaip išdėstyta Pradžios 11 skyriaus trečioje eilutėje, yra specifinė Babelio statybinė medžiaga. Jis drąsiai tvirtino, kad 1960 metais pradės kilti naujasis Babelis, jis savo pavidalu veršis į

dangų – kaip žmogaus dvasios prisikėlimo simbolis. Istorija būsianti perrašyta atvirkštine tvarka. Kas puolė, būsią pakelta, kas suiro, vėl būsią vientisa. Pabaigtas bokštas būsiąs toks didelis, kad jame tilps visi Naujojo pasaulio gyventojai. Ten būsią po kambarį kiekvienam žmogui, o į tą kambarį įėjęs jis pamiršiąs viską, ką žinojęs. Po keturiasdešimties dienų ir keturiasdešimties naktų jis išeisiąs tapęs nauju žmogumi, kalbančiu Dievo kalba, pasiruošęs gyventi antrajame, amžinajame, rojuje.

Šitaip Stilmanas baigė pasakoti apie Henrio Darko traktatą, datuotą 1690 m. gruodžio 26 d. – septyniasdešimtosiomis „Mayflower" atplaukimo metinėmis.

Kvinas tyliai atsiduso ir užvertė knygą. Skaitykla buvo tuščia. Jis pasilenkė, suėmė galvą rankomis ir užsimerkė. „Tūkstantis devyni šimtai šešiasdešimti", – tarė balsu. Bandė įsivaizduoti Darką, bet niekas neatėjo į galvą. Vaizduotėje matė tik gaisrą, degančių knygų liepsnas. Tada, pametęs minčių giją, nebežinodamas, kur ji veda, staiga prisiminė, kad būtent 1960-ais Stilmanas uždarė savo sūnų.

Jis atsivertė raudonąjį sąsiuvinį ir pasidėjo jį skersai sau ant kelių. Jau ketino rašyti, bet tada nusprendė, kad jam jau gana. Užvertė raudonąjį sąsiuvinį, pakilo nuo fotelio ir padėjo Stilmano knygą ant priekinio stalo. Laiptų apačioje užsidegęs cigaretę, išėjo iš bibliotekos į gegužės popietę.

7

Į Didžiąją centrinę stotį jis nusigavo labai iš anksto. Stilmano traukinys turėjo atvažiuoti tik šešios keturiasdešimt viena, bet Kvinas norėjo ramiai ištyrinėti aplinką ir užsitikrinti, kad Stilmanas nuo jo nepaspruktų. Išniręs iš metro ir įėjęs į didžiąją salę, jos laikrodyje pamatė, kad dar tik po keturių. Stotyje jau pradėjo telktis piko valandos minia. Braudamasis pro priešpriešiais plūstančius kūnus, Kvinas apvaikščiojo sunumeruotus vartelius, ieškodamas užsislėpusių laiptų, nepažymėtų išėjimų, tamsių nišų. Jis nusprendė, kad žmogus, pasiryžęs dingti, galėtų tai padaryti be didelio vargo. Teks tikėtis, kad Stilmano niekas neperspėjo apie jį. O jeigu perspėjo ir Stilmanui pavyks išsmukti, tai reikš, kad kalta Virdžinija Stilman. Niekas kitas. Jį guodė tai, kad jis turi atsarginį planą, jeigu čia nepasiseks. Jeigu Stilmanas nepasirodys, Kvinas važiuos tiesiai į 69-ąją gatvę ir išklos Virdžinijai Stilman viską, ką žino.

Klaidžiodamas po stotį, priminė sau, kas jis tariamai esąs. Ėmė pastebėti, kad būti Paulu Austeriu visai nėra nemalonu. Nors jis tebeturėjo tą patį kūną, tą patį protą, tas pačias mintis, jautėsi lyg būtų kažkaip iškeltas iš savęs, lyg jam nebebūtų reikėję vaikščioti su savo sąmonės našta. Po šio pa-

prasto intelekto triuko, mitraus pervardijimo jis pasijuto nepalyginti lengvesnis ir laisvesnis. Kartu žinojo, kad visa tai tik iliuzija. Bet tai teikė šiokią tokią paguodą. Iš tikrųjų jis savęs neprarado – tiktai apsimeta ir, kada tik panorės, vėl galės būti Kvinas. Tai, kad jo buvimas Paulu Austeriu dabar turėjo tikslą, kuris jam darėsi vis svarbesnis, teikė tam tikrą moralinį šios apgavystės pateisinimą ir išvadavo jį nuo būtinybės ginti savo melą. Nes įsivaizduoti save kaip Austerį jo sąmonėje tapo tolygu daryti gėrį pasaulyje.

Taigi, jis klaidžiojo po stotį tarsi Paulo Austerio kūne ir laukė, kada pasirodys Stilmanas. Pakėlė akis į skliautuotas didžiosios salės lubas ir apžiūrėjo žvaigždynų freską. Žvaigždes vaizdavo elektros lemputės, o dangaus figūras – nupieštos linijos. Kvinas niekada negalėjo suvokti ryšio tarp žvaigždynų ir jų pavadinimų. Vaikystėje jis praleido daug valandų po nakties dangumi, mėgindamas susieti spiečius adatinių švieselių su vežimų, taurų, šaulių ir vandens nešėjų pavidalais. Bet nieko iš to neišėjo, ir jis jautėsi kvailai, tarsi jo smegenų centre būtų buvusi balta dėmė. Jis pagalvojo, ar mažasis Austeris šioj srity susivokė geriau.

Kitoje pusėje didžiąją dalį rytinės sienos užėmė „Kodako" parodomoji nuotrauka skaisčiomis, nežemiškomis spalvomis. Šį mėnesį buvo demonstruojama kažkokios Naujosios Anglijos žvejų gyvenvietės, turbūt Nantaketo, gatvė. Grindinio akmenis buvo nutvieskusi graži pavasario šviesa, ties namų fasadais palangių loveliuose žydėjo įvairiaspalvės gėlės, o tolumoje, gatvės gale, vilnijo vandenynas su baltomis bangomis ir žydru žydru vandeniu. Kvinas prisiminė, kaip kadaise Nantakete lankėsi su žmona pirmą jos nėštumo mėnesį, kai jo sūnus tebuvo mažytis migdolas jos pilve. Dabar jam buvo skaudu apie tai galvoti ir jis pasistengė užgniaužti galvoje besiformuojančius vaizdus. „Pažvelk į tai Aus-

terio akimis, – tarė jis sau, – ir apie nieką daugiau negalvok". Jis vėl pažvelgė į nuotrauką ir su palengvėjimu pajuto, kad jo mintys nukrypo prie banginių temos, prie ekspedicijų, surengtų iš Nantaketo praėjusį šimtmetį, prie Melvilio ir pirmų „Mobio Diko" puslapių. Iš čia jo mintys nuklydo prie skaitytų pasakojimų apie Melvilio gyvenimo pabaigą – nekalbus senas žmogus, dirbantis Niujorko muitinėje, be skaitytojų, visų užmirštas. Tada jis staiga labai ryškiai ir aiškiai išvydo Bartlbio langą ir akliną plytinę sieną jam prieš akis.*

Kažkas patapšnojo jam per alkūnę, ir, apsigręžęs, kad atremtų užpuolimą, Kvinas išvydo žemą tylų žmogelį, tiesiantį jam žalią ir raudoną šratinuką. Prie šratinuko buvo prisegta balta popierinė vėliavėlė su užrašu: „Šią gerą prekę maloniai siūlo KURČNEBYLIS. Sumokėkite, kiek norite. Ačiū jums už pagalbą". Kitoje vėliavėlės pusėje buvo kurčnebylių abėcėlės schema – IŠMOK KALBĖTIS SU SAVO DRAUGAIS, – su pavaizduotomis visų dvidešimt šešių raidžių rankų pozicijomis. Kvinas įkišo ranką į kišenę ir padavė žmogeliui dolerį. Kurčnebylis sparčiai linktelėjo ir nuėjo šalin palikdamas Kviną su šratinuku rankoje.

Buvo po penkių. Kvinas nutarė būsiąs saugesnis kitoje vietoje ir nusigavo į laukiamąją salę. Paprastai tai būdavo niūri patalpa, pilna dulkių ir neturinčių kur dėtis žmonių, bet dabar, per pačią piko valandą, ją buvo užėmę vyrai ir moterys su portfeliais, knygomis ir laikraščiais. Kvinui buvo sunku rasti kur atsisėsti. Paieškojęs dvi ar tris minutes, galiausiai rado vietą ant vieno suoliuko ir įsispraudė tarp vyriškio mėlynu kostiumu ir jaunos apkūnios moters. Vyriškis skaitė „New York Times" sporto skyrių, ir Kvinas ten įbedė akis, norėdamas pasi-

* Hermano Melvilio apsakyme „Bartlbis" Volstryto raštininkas savo darbo vietoje pro langą mato tik akliną sieną.

skaityti apie vakarykštį „Mets“ pralaimėjimą. Kai priėjo trečią ar ketvirtą pastraipą, vyriškis iš lėto atsigręžė į jį, piktai dėbtelėjo ir patraukė laikraštį jam iš akių.

Po to atsitiko keistas dalykas. Kvinas nukreipė dėmesį į jaunąją moterį dešinėje, žiūrėdamas, ar nebus ko nors skaitomo toje pusėje. Kvinas spėjo, kad jai būsią apie dvidešimt. Ant kairiojo skruosto buvo keletas spuogų, užtrauktų stora rausvo makiažo pluta, o burnoje spragsėjo kramtomosios gumos gumulėlis. Tačiau ji skaitė – kišeninę knygą rėksmingų spalvų viršeliu, ir Kvinas vos linktelėjo į dešinę, kad akimis pagautų pavadinimą. Visiškai netikėtai tai buvo jo paties parašyta knyga – Viljamo Vilsono „Savižudybė per prievartą“, pirmasis romanas su Maksu Vorku. Kvinas dažnai įsivaizduodavo tokią situaciją: staigus nelauktas malonumas sutikti vieną iš savo skaitytojų. Netgi įsivaizduodavo užsimezgantį pokalbį: jis elegantiškai kuklinasi nepažįstamajam giriant knygą, o paskui labai nenoriai ir droviai sutinka parašyti autografą tituliniame puslapyje – „kad jau jūs taip prašote“. Bet dabar, kai tai atsitiko, jis jautėsi visai nusivylęs, netgi supykęs. Jam nepatiko ši greta sėdinti mergina, ir jį žeidė, kad ji taip atsainiai slysta akimis per puslapius, kurie jam kainavo tiek daug pastangų. Jam knietėjo išplėšti knygą jai iš rankų ir nubėgti per stotį.

Jis vėl pažvelgė į jos veidą, bandydamas išgirsti jos galvoje skambančius žodžius, stebėdamas akis, šmaižiojančias po puslapį. Tikriausiai įsistebeilijo pernelyg įdėmiai, nes netrukus ji atsigręžė į jį su irzlia išraiška veide ir tarė:

– Jūs turit problemų, pone?

Kvinas nedrąsiai šyptelėjo.

– Jokių problemų, – tarė jis. – Tiesiog man įdomu, ar knyga jums patinka.

Mergina gūžtelėjo pečiais.

– Esu skaičiusi ir geresnių, ir blogesnių.

GARSIAUSIOS XX a. PABAIGOS KNYGOS

Kvinas norėjo tuo ir užbaigti pokalbį, bet kažkas jį traukė už liežuvio. Nespėjus jam atsistoti ir nueiti, žodžiai patys išsprūdo:

– Ar čia yra įtampos?

Mergina vėl gūžtelėjo pečiais ir garsiai spragtelėjo guma.

– Lyg ir. Vienoj vietoj detektyvas pasiklysta, ir ten taip daros baisoka.

– Ar jis gudrus detektyvas?

– Taip, gudrus. Bet per daug kalba.

– Jums norėtųsi daugiau veiksmo?

– Ko gero, taip.

– Jeigu jums nepatinka, kodėl skaitote toliau?

– Nežinau. – Mergina dar kartą gūžtelėjo pečiais. – Gal kad padeda prastumt laiką. O koks skirtumas? Čiagi tiktai knyga.

Jis ketino jai pasakyti kas esąs, bet tada suvokė, kad tai nieko nepakeistų. Mergina beviltiška. Penkerius metus jis išlaikė paslaptyje Viljamo Vilsono tapatybę ir neišduos jos dabar, juolab skystaprotei nepažįstamajai. Vis dėlto buvo skaudu, ir jis desperatiškai grūmėsi su savo įžeistu išdidumu. Užuot smogęs merginai į veidą, jis ūmai atsistojo ir nuėjo.

Šešios trisdešimt jis atsistojo priešais 24-us vartus. Traukinys turėjo atvažiuoti laiku, ir Kvinas nusprendė, kad iš stebėjimo vietos tarpdurio viduryje yra gera galimybė pastebėti Stilmaną. Jis išsitraukė nuotrauką iš kišenės ir vėl įsižiūrėjo, ypač atkreipdamas dėmesį į akis. Prisiminė kažkur skaitęs, kad akys yra vienintelis veido bruožas, kuris niekada nesikeičia. Nuo vaikystės iki senatvės išlieka tokios pat, ir žmogus, gebantis matyti, teoriškai galėtų pažvelgti į vaiko nuotrauką ir atpažinti tą patį žmogų pasenusį. Kvinas tuo abejojo, bet tai buvo viskas, kuo jis galėjo kliautis, jo vienintelis tiltas į dabartį. Bet Stilmano veidas ir vėl jam nieko nepasakė.

Traukinys įslinko į stotį, ir Kvinas pajuto, kaip jo keliamas triukšmas persmelkia kūną – padrikas karštligiškas dundesys, tarytum susijungiantis su jo pulsu, varinėjantis kraują gargždžiais pliūpsniais. Jo galva prisipildė Pyterio Stilmano balso – į kaukolės sienas pasipylė beprasmių žodžių kruša. Jis liepė sau likti ramiam. Bet tai nelabai padėjo. Jis jaudinosi, nors šią akimirką to iš savęs nelaukė.

Traukinys buvo pilnutėlis, ir keleiviai, užplūdę peroną ir einantys jo link, bemat virto minia. Kvinas nervingai plekšnojo raudonuoju sąsiuviniu sau į dešinę šlaunį, pasistiebė ir įsižiūrėjo į šį tumulą. Netrukus pro jį ėmė plūsti žmonės. Ėjo vyrai ir moterys, vaikai ir seniai, paaugliai ir kūdikiai, turtuoliai ir skurdžiai, juodieji vyrai ir baltosios moterys, baltieji vyrai ir juodosios moterys, rytiečiai ir arabai, vyrai, vilkintys rudais ir pilkais, mėlynais ir žaliais drabužiais, moterys raudonais ir baltais, geltonais ir rausvais, vaikai sportbačiais, vaikai pusbačiais, vaikai kaubojiškais auliniais, storuliai ir liesi žmonės, aukšti ir žemi, – kiekvienas kitoks negu visi kiti, kiekvienas su savo nedalomu „aš“. Kvinas stebėjo juos visus, įaugęs kojomis į žemę, tarsi visa jo esatis būtų buvusi ištremta į akis. Kaskart, kai artėdavo senyvas vyras, jis ruošdavosi išvysti Stilmaną. Jie ateidavo ir nueidavo pernelyg greitai, kad jis galėtų sau leisti atsiduoti nusivylimui, bet kiekviename sename veide jis tarsi aptikdavo ženklą, pranašaujantį, kaip atrodys tikrasis Stilmanas, ir su kiekvienu nauju veidu jis sparčiai pakoreguodavo savo lūkesčius, tartum senių kaupimasis žadėtų greitą Stilmano pasirodymą. Trumpą mirksnį Stilmanas pagalvojo: „Tai štai kaip atrodo detektyvo darbas“. Bet šiaip jis negalvojo nieko. Tik stebėjo. Nejudėdamas judančioje minioje, stovėjo ir stebėjo.

Praėjus apie pusei keleivių, Kvinas pirmą kartą išvydo Stilmaną. Panašumas į nuotrauką atrodė neabejotinas. Ne, jis

nenupliko, kaip manė Kvinas. Jo plaukai buvo žili, ant galvos šiurpsojo nesušukuoti, šen bei ten styrojo kuokštais. Buvo aukštas, liesas, be abejonės, peržengęs šešiasdešimtį, šiek tiek gunktelėjęs. Ne pagal metų laiką vilkėjo ilgą rudą paltą, jau nutriušusį, ir eidamas truputį šliurino. Veido išraiška atrodė rami, paveikta lyg apdujimo, lyg susimąstymo. Jis nesižvalgė į šalis, aplinka jo, regis, nedomino. Nešėsi tik vieną daiktą – kadaise gražų, bet dabar jau aptrintą lagaminą, apjuostą diržu. Eidamas peronu, kartą ar du pastatė lagaminą ir trumpai atsipūtė. Atrodė, kad pėdina sunkiai, kiek suglumintas minios, dvejodamas, ar žengti kartu su visais, ar praleisti juos į priekį.

Kvinas atsitraukė keletą žingsnelių ir pasiruošė nerti į kairę arba į dešinę – pagal aplinkybes. Kartu jis norėjo laikytis pakankamai atokiai, kad Stilmanas nepasijustų sekamas.

Priėjęs stoties slenkstį, Stilmanas vėl pastatė savo lagaminą ir sustojo. Tą akimirką Kvinas leido sau dirstelėti į dešinę nuo Stilmano ir apžvelgti likusią minią, kad dar kartą įsitikintų nesuklydęs. Tada atsitiko nepaaiškinamas dalykas. Tuoj už Stilmano, išniręs prie pat jo dešinio peties, sustojo kitas vyriškis, išsitraukė iš kišenės žiebtuvėlį ir užsidegė cigaretę. Jo veidas buvo tikslus Stilmano veido dvynys. Minutėlę Kvinui atrodė, kad tai iliuzija, kokia nors aura, išspinduliuota Stilmano kūno elektromagnetinių srovių. Bet ne, tas kitas Stilmanas judėjo, kvėpavo, mirksėjo – jo veiksmai buvo aiškiai nepriklausomi nuo pirmojo Stilmano. Antrasis Stilmanas darė pasiturinčio žmogaus įspūdį. Vilkėjo brangiu mėlynu kostiumu, jo batai blizgėjo, žili plaukai buvo sušukuoti, jis žvelgė gudriomis visko mačiusio žmogaus akimis. Jis irgi nešėsi vienintelį nešulį – elegantišką juodą lagaminą, maždaug tokio pat dydžio kaip kito Stilmano.

Kvinas sustingo. Dabar jam nėra kaip išvengti klaidos. Kad

ir ką jis pasirinktų – o pasirinkti reikėjo, – tai bus arbitralu, reikš pasiduoti atsitiktinumui. Netikrumas jį persekios iki galo. Tą akimirką abu Stilmanai vėl pajudėjo. Pirmasis pasuko į dešinę, antrasis – į kairę. Kvinas troško turėti amebos kūną, norėjo skilti perpus ir bėgti iš karto dviem kryptimis. „Daryk ką nors, – paliepė jis sau, – daryk ką nors, idiote".

Be jokios priežasties jis nuėjo kairėn, paskui antrąjį Stilmaną. Žengęs devynis ar dešimt žingsnių, sustojo. Vidinis balsas tarė, kad jam teks labai apgailestauti dėl to, ką daro. Jis vadovavosi pykčiu, skatinamas nubausti antrąjį Stilmaną už tą sumaištį. Jis apsigręžė ir pamatė pirmąjį Stilmaną, šliurinantį priešinga kryptimi. Aišku, kad tai ir yra jo ieškomasis. Ta vargana žmogysta, tokia palaužta ir atitrūkusi nuo aplinkos – juk aišku, kad tai tas pamišėlis Stilmanas. Kvinas giliai įkvėpė, iškvėpė virpančia krūtine ir vėl įkvėpė. Patikrinti neįmanoma – nei to, nei nieko. Jis nusivijo pirmąjį Stilmaną, sulėtino žingsnį prisitaikydamas prie senio ir nusekė jį į metro.

Buvo jau beveik septynios, ir žmonių minios ėmė retėti. Nors būdamas tarsi rūke, Stilmanas vis dėlto žinojo, kur eiti. Profesorius patraukė tiesiai prie metro laiptų, apačioje prie žetonų būdelės sumokėjo pinigus ir perone ramiai laukė trumpojo *Times* aikštės reiso. Kvinas ėmė nebebijoti būti pastebėtas. Jis niekada nematė tokio užsisvajojusio žmogaus. Abejojo, ar Stilmanas jį pamatytų net jeigu jis atsistotų tiesiai prieš jį.

Trumpuoju reisu jie nuvažiavo į Vestsaidą, perėjo tamsiais 42-osios gatvės stoties koridoriais ir dar vienais laiptais nusileido prie greitųjų traukinių. Po septynių ar aštuonių minučių jie įlipo į Brodvėjaus ekspresą, krypuojančiame vagone nuvažiavo dvi ilgas atkarpas ir išlipo 96-ojoje gatvėje. Lėtai užkopę paskutiniais laiptais, Stilmanui keliskart pade-

ŠIAULIŲ „ŠVIESOS" PLĖTOJIMO BIBLIOTEKA

dant lagaminą ir atsikvepiant, jiedu išniro gatvės kampe ir pateko į indigo spalvos vakarą. Stilmanas nedvejojo. Nesustodamas apsidairyti jis patraukė Brodvėjumi – rytine gatvės puse. Keletą minučių Kvinas svarstė iracionalų įsitikinimą, kad Stilmanas eina į jo namą 107-ojoje gatvėje. Bet, jam dar nespėjus atsiduoti nežabotai panikai, Stilmanas sustojo 99-osios kampe, palaukė, kol raudoną šviesą pakeis žalia, ir perėjo į kitą Brodvėjaus pusę. Kvartalo pusiaukelėje buvo apšepęs viešbutėlis nususėliams, vardu „Harmonija". Kvinas buvo praėjęs pro jį daugybę kartų ir gerai žinojo, kokie ten trinasi prasilakėliai ir bastūnai. Nustebo pamatęs, kad Stilmanas atidarė paradines duris ir įėjo į vestibiulį. Kažkodėl jis manė, kad senis susiras ištaigingesnę vietą apsistoti. Bet, stovėdamas gatvėje prie stiklinių durų ir matydamas, kaip profesorius prieina prie registratūros, užrašo, be abejo, savo pavardę, pasiima lagaminą ir dingsta lifte, Kvinas suvokė, kad Stilmanas sumanė apsistoti būtent čia.

Kvinas dvi valandas dar palaukė gatvėje, žingsniuodamas pirmyn atgal palei kvartalą, manydamas, kad Stilmanas gali išeiti pavakarieniauti kokioje vietinėje kavinukėje. Bet senis nepasirodė, ir Kvinas galų gale nusprendė, kad jis bus nuėjęs miegoti. Iš taksofono būdelės gatvės kampe paskambino Virdžinijai Stilman, išsamiai išdėstė, kas įvyko, ir tada patraukė į namus 107-ojoje gatvėje.

8

Kitą rytą ir daugelį paskesnių rytų Kvinas budėjo ant suoliuko eismo salelės viduryje Brodvėjaus ir 99-osios gatvės kryžkelėje. Jis ateidavo anksti, niekada ne vėliau kaip septintą valandą ir atsisėsdavo ten su išsineštine kava, bandele su sviestu ir atverstu laikraščiu ant kelių stebėti stiklinių viešbučio durų. Stilmanas išeidavo prieš aštuonias, visada vilkėdamas savo rudą paltą, nešdamas didelį senamadišką kelionmaišį. Toks režimas nesikeitė dvi savaites. Senis klajojo aplinkinėmis gatvėmis, stumdamasis iš lėto, kartais kuo mažiausiomis slinktimis, sustodamas, vėl paeidamas, dar kartą sustodamas, tarsi kiekvieną žingsnį būtų reikėję pasverti ir pamatuoti prieš leidžiant jam įsilieti į žingsnių visumą. Kvinui šitaip vaikščioti buvo sunku. Jis buvo pripratęs žingsniuoti sparčiai, tad visas šis stoviniavimas ir šliurinimas ėmė jį varginti, tarsi būtų sutrikdytas jo kūno ritmas. Jis buvo kiškis, besivejantis vėžlį, ir vis tekdavo priminti sau neskubėti.

Ką per šiuos pasivaikščiojimus Stilmanas veikė, Kvinui buvo lyg ir paslaptis. Žinoma, viską, kas vyksta, jis matė savo akimis ir visus tuos dalykus pareigingai fiksavo raudonajame sąsiuvinyje. Bet šių dalykų prasmė jam vis išsprūsdavo. Neatrodė, kad Stilmanas kada nors eitų į kokį nors tikslą ar

bent žinotų, kur esąs. Ir vis dėlto tarsi pagal sąmoningą planą jis laikėsi siaurai aprėžtame plote, kurio riba šiaurėje buvo 110 gatvė, pietuose – 72-oji, vakaruose – Riversaido parkas, o rytuose – Amsterdamo aveniu. Kad ir kokios padrikos atrodė jo kelionės – o maršrutas kasdien buvo kitoks, – šių ribų Stilmanas niekada neperžengdavo. Toks tikslumas Kviną glumino, nes atrodė, kad visais kitais atžvilgiais Stilmanas klaidžioja be tikslo.

Eidamas Stilmanas nepakeldavo akių. Jo žvilgsnis būdavo nuolat įbestas į šaligatvį, tarsi būtų ko ieškojęs. Ir iš tiesų kartais jis, būdavo, paims kokį daiktą nuo žemės, atidžiai apžiūrės vis vartydamas rankoje. Kvinui kilo mintis apie archeologą, tyrinėjantį kokios nors priešistorinės griuvenos šukę. Kartkarčiais šitaip išnagrinėtą daiktą Stilmanas nusviesdavo atgal ant šaligatvio. Bet dažniau jis atsidarydavo krepšį ir gražiai įsidėdavo jį vidun. Paskui, įkišęs ranką į vieną iš palto kišenių, ištraukdavo raudoną sąsiuvinį – panašų į Kvino, bet mažesnį – ir minutę ar dvi labai susikaupęs rašydavo. Atlikęs šį darbą, įsidėdavo sąsiuvinį atgal į kišenę, pasiimdavo krepšį ir eidavo toliau.

Kiek Kvinas galėjo spręsti, Stilmano renkami daiktai buvo beverčiai. Regis, tai tebuvo sulūžę daiktai, išmesti daiktai, atsitiktinės šlamšto nuotrupos. Per tas dienas Kvinas užfiksavo sustumiamo skėčio griaučius, nukirstą guminės lėlės galvą, juodą pirštinę, sudužusios elektros lemputės apačią, keletą spaudinių (sumirkusius žurnalus, sudraskytus laikraščius), suplyšusią nuotrauką, nežinomų mechanizmų dalis ir įvairias kitas nuotrupas, kurių jis neatpažino. Tai, kad Stilmanas šiuo rankiojimu užsiėmė rimtai, Kviną intrigavo, bet jis negalėjo nieko daugiau – tik stebėti, užrašyti ką matąs į raudonąjį sąsiuvinį, bukai kyboti virš daiktų paviršiaus. Kartu jam buvo malonu žinoti, kad Stilmanas irgi turi raudoną

sąsiuvinį, tarsi tai būtų buvęs slaptas jųdviejų ryšys. Kvinas įtarė, kad Stilmano raudonajame sąsiuvinyje glūdi atsakymai į klausimus, kurie kaupiasi jo mintyse, ir jis ėmė planuoti visokius vylius, galvodamas jį iš senio nugvelbti. Bet tokiam žingsniui dar buvo ne metas.

Išskyrus daiktų rankiojimą gatvėje, Stilmanas lyg ir nieko neveikė. Kartkarčiais, būdavo, užsuks kur nors pavalgyti. Pasitaikydavo, kad atsitrenks į kokį žmogų ir suburbės atsiprašymą. Kartą automobilis jo vos nesuvažinėjo einančio per gatvę. Stilmanas su niekuo nesikalbėjo, nėjo į jokias parduotuves, nesišypsojo. Neatrodė nei laimingas, nei nuliūdęs. Du kartus, kai rankiojimo laimikis buvo neįprastai didelis, vidury dienos sugrįžo į viešbutį ir po kelių minučių vėl išėjo su tuščiu krepšiu. Daugelį dienų jis bent kelias valandas praleisdavo Riversaido parke, metodiškai vaikštinėdamas skalda grįstais pėsčiųjų takais arba lazda braudamasis per krūmus. Daiktų paieškos neslopo ir žalumoje. Akmenys, lapai, šakelės – viskam atsirasdavo vietos jo krepšyje. Kvinas stebėjo, kaip kartą jis pasilenkęs pakėlė sudžiūvusią išmatą, atsargiai apuostė ir pasiliko sau. Parke Stilmanas ir pailsėdavo. Antroje dienos pusėje, dažnai kaip tik po pietų, jis, būdavo, sėdės ant suoliuko žvelgdamas anapus Hadsono upės. Kartą, ypač šiltą dieną, Kvinas matė jį išsitiesusį ant žolės ir miegantį. Sutemus Stilmanas vakarieniaudavo „Apolono“ kavinukėje 97-osios ir Brodvėjaus kampe, o paskui nakčiai grįždavo į viešbutį. Jis nė karto nebandė susisiekti su sūnumi. Tai patvirtino Virdžinija Stilman, kuriai Kvinas skambindavo kas vakarą parėjęs namo.

Svarbiausia buvo neprarasti susidomėjimo. Palengva Kvinas ėmė jaustis tolstąs nuo savo pirminių ketinimų ir susimąstė, ar nebus ėmęsis beprasmės užduoties. Žinoma, galėjo būti, kad Stilmanas tiesiog laukia progos, užliūliuoja pa-

GARSIAUSIOS XX a. PASAULIO KNYGOS

saulį iki letargijos prieš smogdamas. Bet tai suponuotų, kad jis žino esąs stebimas, o Kvinui tai neatrodė tikėtina. Kol kas jis savo darbą atliko gerai: laikėsi diskretišku atstu nuo senio, įsimaišydavo į gatvės eismą, nepatraukdavo į save dėmesio, bet ir nesiimdavo drastiškų priemonių, kad pasislėptų. Antra vertus, galėjo būti, kad Stilmanas visada žinojo būsiąs stebimas – žinojo net iš anksto, – ir todėl nesivargino aiškintis, kas yra konkretus stebėtojas. Jeigu esi tikras, kad būsi sekamas, tai koks skirtumas? Išaiškintą stebėtoją visada galima pakeisti kitu.

Šis padėties apibūdinimas Kviną guodė ir jis nusprendė juo patikėti, nors šiam tikėjimui pagrindo neturėjo. Arba Stilmanas žino ką darąs, arba ne. Jeigu ne, tai Kvinas nieko nelaimi ir tik tuščiai gaišta. Daug geriau tikėti, kad visi jo žingsniai veda į kokį nors tikslą. Jeigu tokiai interpretacijai reikia, kad Stilmanas žinotų, Kvinas tuo žinojimu tiesiog patikės, bent kol kas.

Dar buvo problema, kuo užimti savo mintis sekant senį. Kvinas buvo pripratęs klajoti. Jo iškylos po miestą išmokė jį suprasti vidinių ir išorinių dalykų sąsajas. Taikydamas betikslį judėjimą kaip sukeitimo metodą, geriausiomis dienomis jis įtraukdavo išorę į vidų ir taip uzurpuodavo vidinio pasaulio suverenumą. Užliejant save išorinėmis detalėmis, išplaunant save iš savęs, jam šiek tiek pavykdavo suvaldyti nevilties priepuolius. Todėl klajojimas buvo tam tikras būdas išvalyti mintis. Bet Stilmano sekimas nebuvo klajojimas. Stilmanas galėjo klajoti, galėjo šlitinėti kaip aklys iš vietos į vietą, bet iš Kvino tokia privilegija buvo atimta. Nes jam dabar reikėjo susitelkti į tai, ką darąs, nors tai buvo beveik nieko. Jo mintys kaskart nuklysdavo, o paskui jas ir žingsniai. Tai reiškė, kad jam nuolat kilo pavojus paspartinti žingsnį ir atsitrenkti Stilmanui į nugarą. Kad apsisaugotų nuo tokios

nesėkmės, jis sumanė keletą skirtingų lėtėjimo būdų. Pirmas – sakyti sau, kad nebesi Danielis Kvinas. Esi dabar Paulas Austeris, ir su kiekvienu žingsniu jis mėgino vis patogiau prisitaikyti prie šio virsmo suvaržymų. Austeris jam tebuvo pavardė, tuščiaviduris kevalas. Būti Austeriu reiškė būti žmogumi be vidinio pasaulio, be minčių. O jeigu nedisponavo jokiomis mintimis, jeigu jo vidinis gyvenimas pasidarė neprieinamas, tai jis neturėjo kur užsiglausti. Būdamas Austeris, jis negalėjo atgaivinti jokių prisiminimų ar baimių, jokių sapnų ar džiaugsmų, nes visi šie dalykai, siejami su Austeriu, jam buvo tuščia vieta. Vadinasi, jis turėjo visas būti paviršiuje ir peno ieškoti išorėje. Todėl laikyti žvilgsnį įbestą į Stilmaną reiškė ne tik nustumti į šalį savo minčių eigą, – tai buvo vienintelė mintis, kurią jis sau leido.

Dieną kitą ši taktika buvo daugmaž sėkminga, bet galų gale net Austeris nebeištvėrė tokios monotonijos. Kvinas suvokė, kad jam reikia užsiimti kuo nors daugiau, kokios nors papildomos užduotėlės dirbant šį darbą. Galiausiai išsigelbėjimą pasiūlė raudonasis sąsiuvinis. Užuot atsainiai brūkštelėjęs keletą pastabų, kaip darė keletą pirmųjų dienų, jis nusprendė užrašinėti apie Stilmaną kiekvieną įmanomą smulkmeną. Su šratinuku, nusipirktu iš kurčnebylio, ėmėsi stropiai vykdyti šią užduotį. Ne tik fiksavo Stilmano gestus, aprašinėjo kiekvieną jo pasiimtą arba atmestą daiktą ir tiksliai žymėjo visų įvykių laiką, bet ir kruopščiai, rūpestingai braižė tikslų Stilmano klydinėjimų maršrutą, pažymėdamas kiekvieną gatvę, kuria ėjo, kiekvieną posūkį ir stabtelėjimą. Raudonasis sąsiuvinis ne tik teikė Kvinui užsiėmimą, bet ir lėtino jo žingsnį. Dabar nebebuvo pavojaus aplenkti Stilmaną. Problema veikiau tapo suspėti paskui jį, užsitikrinti, kad jis nedings. Mat ėjimas ir rašymas nėra lengvai suderinamos veiklos rūšys. Pastaruosius penkerius metus Kvinas

praleido darydamas viena ar kita, o dabar bandė daryti abu dalykus tuo pačiu metu. Pradžioje jis darė daug klaidų. Ypač sunku buvo rašyti nežiūrint į lapą, ir jis dažnai pastebėdavo prirašęs dvi ar net tris eilutes vieną ant kitos ir taip sukūręs sujauktą neįskaitomą palimpsestą. Bet norint žiūrėti į lapą būtų reikėję sustoti, o tai būtų padidinę riziką paleisti Stilmaną iš akių. Po kurio laiko jis nusprendė, kad iš esmės viską lemia, kaip jis laiko sąsiuvinį. Pabandė laikyti jį keturiasdešimt penkių laipsnių kampu priešais save, bet kairys riešas greitai pavargdavo. Paskui mėgino laikyti sąsiuvinį tiesiai prieš veidą, stebeilydamas per viršų kaip koks vaiduoklis, bet paaiškėjo, kad tai nepraktiška. Tada pabandė atremti sąsiuvinį į dešinę ranką keletą colių virš alkūnės, o antrąją pusę prilaikyti kairiuoju delnu. Bet tai varžė jo rašančiąją plaštaką, o rašyti apatinėje lapo pusėje buvo neįmanoma. Galų gale nutarė atremti sąsiuvinį į kairįjį klubą – panašiai kaip dailininkas laiko paletę. Šitaip buvo geriau. Nešant nebereikėjo įsitempti, o dešinė ranka galėjo laikyti šratinuką neapsunkinta kitų darbų. Nors šis būdas taip pat turėjo trūkumų, viską išbandžius jis atrodė patogiausias. Mat Kvinas dabar galėjo beveik lygiai paskirstyti dėmesį Stilmanui ir rašymui – tai pakeldamas akis į vieną, tai nuleisdamas į kitą, matydamas objektą ir rašydamas apie jį vienu sklandžiu mostu. Dešine ranka suėmęs kurčnebylio šratinuką, į kairį klubą atrėmęs raudonąjį sąsiuvinį, Kvinas sekė Stilmaną dar devynias dienas.

Jo vakariniai pašnekesiai su Virdžinija Stilman būdavo trumpi. Nors bučinio prisiminimas Kvino sąmonėje tebebuvo ryškiai įsispaudęs, tolesnių romantinių poslinkių nebuvo. Iš pradžių Kvinas manė, kad kas nors vyks. Jis neabejojo, kad po tokios daug žadančios užuomazgos ponia Stil-

man galiausiai puls jam į glėbį. Bet jo darbdavė greitai pasislėpė už dalykiškumo kaukės ir nė karto neužsiminė apie tą paskirą aistros akimirką. Matyt, šios Kvino viltys buvo klaidingos, akimirką jam susitapatinus su Maksu Vorku, kuris nepraleisdavo progos pasinaudoti tokiomis situacijomis. O gal Kvinas tiesiog ėmė skaudžiau jausti savo vienatvę. Jau seniai šalia savęs nebuvo turėjęs šilto kūno. Mat iš tikrųjų jis ėmė geisti Virdžinijos Stilman tą akimirką, kai ją išvydo, dar gerokai iki to bučinio. O ir tai, kad dabar ji jo neskatino, netrukdė jam įsivaizduoti ją nuogą. Kvino galvoje kasnakt rikiavosi geidulingi vaizdai, ir nors galimybė juos įgyvendinti atrodė menka, tai buvo maloni pramoga. Daug vėliau, kai jau seniai buvo per vėlu, jis suvokė, kad širdies gilumoje puoselėjo riterišką viltį sutvarkyti šį reikalą taip nuostabiai, pavojų Pyteriui Stilmanui pašalinti taip greitai ir negrįžtamai, kad ponia Stilman geisianti jo, kiek tik jis panorėsiąs. Tai, žinoma, buvo klaida. Bet iš visų klaidų, kurias Kvinas padarė nuo pradžios iki galo, ši nebuvo didesnė už kurią kitą.

Buvo trylikta diena nuo darbo pradžios. Tą vakarą Kvinas grįžo namo prastai nusiteikęs. Buvo nusivylęs, pasiruošęs viską mesti. Nepaisant žaidimų, kuriuos žaidė su savimi, istorijų, kurias prasimanė, kad palaikytų sau ūpą, atrodė, kad tai tuščias reikalas. Stilmanas buvo kvanktelėjęs senis, užmiršęs savo sūnų. Jį galima sekti be galo be krašto, ir vis tiek nieko neįvyks. Kvinas pakėlė ragelį ir surinko Stilmano buto numerį.

– Aš jau linkęs sudėti ginklus, – tarė jis Virdžinijai Stilman. – Sprendžiant iš to, ką mačiau, Pyteriui niekas negresia.

– Jis tik ir nori, kad mes taip galvotumėm, – atsakė moteris. – Jūs neįsivaizduojat, koks jis gudrus. Ir koks kantrus.

– Gal ir kantrus, bet aš nekantrus. Manau, kad jūs veltui eikvojat pinigus. O aš – savo laiką.

– Ar jūs tikras, kad jis jūsų nepamatė? Tai galėtų viską nulemti.

– Negaliu dėti galvos, bet taip, esu tikras.

– Tai ką jūs norit pasakyti?

– Noriu pasakyti, kad jums nėra ko nerimauti. Bent jau kol kas. Jeigu vėliau kas nors atsitiks, duokit man žinią. Atlėksiu kilus menkiausiam įtarimui.

Patylėjusi Virdžinija Stilman tarė:

– Gal jūs ir teisus. – Dar patylėjusi pridūrė: – Bet kad man būtų truputį ramiau, ar negalėtumėm susitarti dėl kompromiso?

– Žiūrint kokio.

– Tik tokio. Padirbėkit dar keletą dienų. Kad neliktų jokių abejonių.

– Su viena sąlyga, – tarė Kvinas. – Turite leisti man daryti savaip. Be jokių suvaržymų. Aš turiu būti laisvas kalbėtis su juo, klausinėti, viską nuodugniai vieną kartą išsiaiškinti.

– Ar tai nebūtų rizikinga?

– Nėra ko nerimauti. Aš neišduosiu mūsų reikalų. Jis net nenutuoks, kas aš esu ir ko man reikia.

– Kaip jūs tai sugebėsit?

– Tai mano problema. Moku visokių triukų. Jums reikia tiesiog manim pasitikėti.

– Gerai, sutinku. Manau, kad neskaudės.

– Puiku. Padirbėsiu dar keletą dienų, ir tada matysime, kas dedasi.

– Pone Austeri?

– Klausau.

– Aš be galo dėkinga. Pyteris šitas dvi savaites labai geros formos, ir aš žinau, kad tai dėl jūsų. Jis nepaliauja kalbėjęs apie jus. Jūs jam kaip... nežinau... didvyris.

– O kaip atrodo poniai Stilman?

– Jai atrodo labai panašiai.

– Malonu girdėti. Gal kurią nors dieną ji leis man pasijusti dėkingam.

– Viskas įmanoma, pone Austeri. To turėtumėt nepamiršti.

– Nepamiršiu. Būtų kvaila pamiršti.

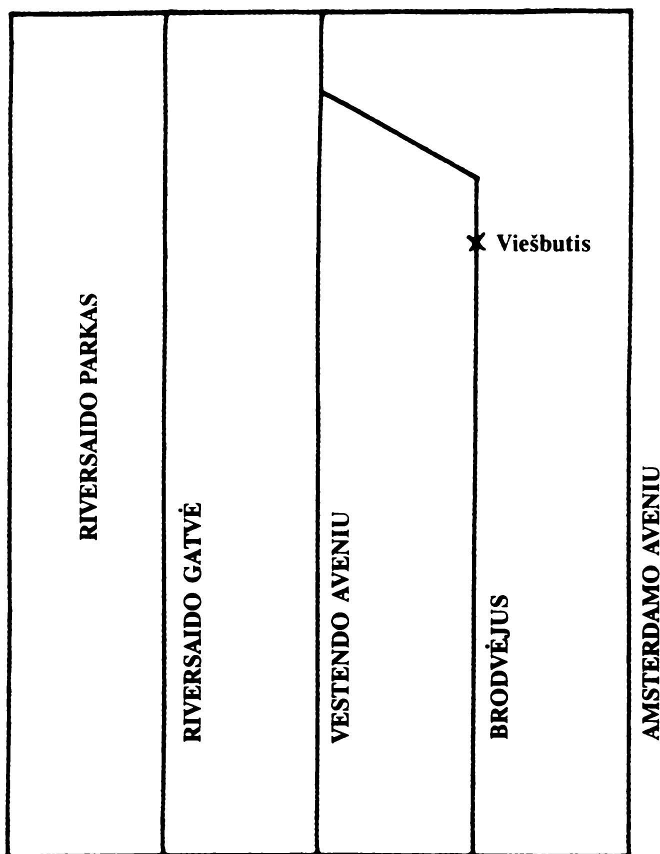
Kvinas pavalgė lengvą vakarienę – kiaušinienę su skrebučiu, išgėrė butelį alaus ir atsisėdo prie stalo su raudonuoju sąsiuviniu. Jau daug dienų į jį rašė, lapą po lapo užpildydamas keverziška sugrūsta rašysena, bet dar nesiryžo perskaityti ką parašęs. Dabar, kai galų gale pasimatė šviesa tunelio gale, jis pamanė, kad gal verta dirstelėti.

Daug ką buvo sunku įskaityti, ypač pradžioje. O kai jam pavyko iššifruoti žodžius, neatrodė, kad tai verta vargo. „Kvartalo pusiaukelėje paima pieštuką. Apžiūri, dvejoja, įsideda į krepšį. <...> Užkandinėje nusiperka sumuštinį. <...> Atsisėda ant parko suoliuko ir skaitinėja raudonąjį sąsiuvinį." Šie sakiniai jam atrodė visiškai beverčiai.

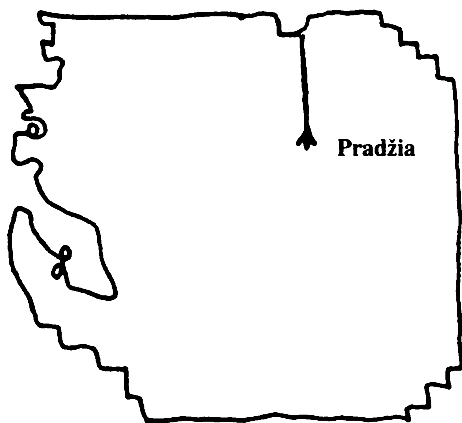
Viską lemia metodas. Jeigu tikslas buvo suprasti Stilmaną, pažinti jį taip, kad būtų galima numatyti, ką jis darys toliau, tai Kvinui nepavyko. Jis pradėjo nuo riboto kiekio faktų: Stilmano kilmė ir profesija, jo sūnaus įkalinimas, jo areštas ir paguldymas į ligoninę, įmantri moksliška knyga, parašyta, kai jis dar neva buvo sveiko proto, ir svarbiausia – Virdžinijos Stilman įsitikinimas, kad dabar jis mėgins nuskriausti savo sūnų. Tačiau praeities faktai, regis, neturėjo sąsajos su dabarties faktais. Kvinas buvo smarkiai nusivylęs. Jis visada įsivaizdavo, kad gero detektyvinio tyrimo sėkmės laidas – atidus detalių stebėjimas. Kuo kruopščiau gvildensi, tuo sėkmingesni bus rezultatai. Prielaida čia tokia, kad žmogaus elgesį galima suprasti, kad bekraštis gestų, trūkčiojimų ir tylos pauzių fasadas slepia pamatinę darną, tvar-

ką, motyvacijos ištakas. Bet šitaip stengęsis įsisąmoninti visas tas paviršiaus apraiškas, Kvinas jautėsi nuo pat sekimo pradžios nė kiek nepriartėjęs prie Stilmano. Jis gyveno Stilmano gyvenimą, vaikščiojo jo žingsniu, matė tai, ką matė jis, ir dabar permanė tik vieną dalyką – to žmogaus nesuvokiamumą. Užuot sumažinęs jį ir Stilmaną skiriantį atstumą, jis matė, kaip senis tolsta nuo jo, nors ir tebebūdamas prieš akis.

Pats nesuvokdamas, kodėl tai daro, Kvinas atsivertė švarų raudonojo sąsiuvinio lapą ir nubraižė ploto, kuriame Stilmanas klaidžiojo, planelį.

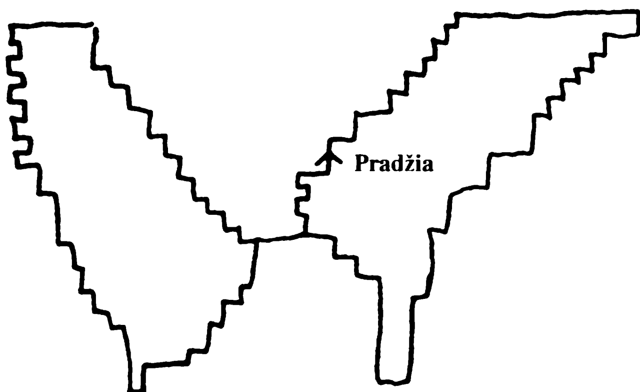

Paskui, atidžiai įsiskaitydamas savo užrašus, jis ėmė braižyti vienos dienos Stilmano judėjimo kreivę – pirmos dienos, kurią išsamiai užfiksavo senio klaidžiojimus. Išėjo štai kas:

Kviną nustebino, kad Stilmanas apėjo tą teritoriją pakraščiais ir nė karto nepasuko į centrą. Schema atrodė kaip kokios įsivaizduojamos Vidurio Vakarų valstijos žemėlapis. Atmetus vienuolika kvartalų, pradžioje nueitų Brodvėjumi į šiaurę, ir visus išraitymus, vaizduojančius Stilmano vinguriavimą Riversaido parke, piešinys buvo panašus ir į stačiakampį. Antra vertus, atsižvelgiant į ketvirtainę Niujorko gatvių struktūrą, taip pat galima sakyti, kad čia yra nulis arba raidė „O“.

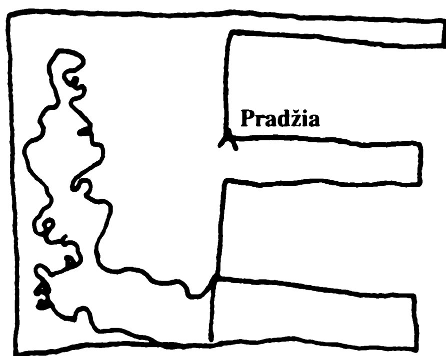
Kvinas atsivertė kitą dieną ir nusprendė pasižiūrėti, kas išeis. Rezultatai buvo anaiptol ne tokie patys.

Šis piešinys Kvinui sukėlė minčių apie paukštį, galbūt plėšrųjį paukštį, išskleidusį sparnus, sklendžiantį aukštybėse. Tačiau bemat šis palyginimas jam pasirodė pritemptas. Paukštis išnyko, ir jo vietoje liko tik du abstraktūs pavidalai, sujungti tiltelio, kurį Stilmanas nutiesė pereidamas į vakarus 83-iąja gatve. Kvinas pakėlė galvą ir susimąstė, ką gi jis čia darąs. Keverzojąs nesąmones? Skystaprotiškai stumiąs vakaro laiką ar bandąs ką nors surasti? Jis suvokė, kad abu atsakymai nepriimtini. Jeigu jis tiesiog stumia laiką, tai kodėl tai daro tokiu varginančiu būdu? Ar jau jis taip susipainiojo, kad nebeturi drąsos galvoti? Antra vertus, jeigu tai nėra vien prasiblaškymo būdas, tai ko gi jis čia siekia? Jam atrodė, kad jis ieško ženklo. Stilmano judėjimo chaose naršo įtikinamumo prošvaistės. Tai reiškia tik vieną dalyką: jis vis dar netiki, kad Stilmano veiksmai atsitiktiniai. Jis nori, kad juose būtų prasmė, nors ir kokia miglota. Tai buvo iš esmės nepriimtina. Nes tai reiškė, kad Kvinas leidžia sau neigti faktus, o tai, kaip jis puikiai žino, yra blogiausia, ką detektyvas gali daryti.

Vis dėlto jis nusprendė tęsti. Juk nevėlu, dar nebuvo nė

vienuolikos, ir iš tikrųjų pakenkti tai negalėjo. Trečiojo plano rezultatai buvo nė kiek nepanašūs į kitų dviejų.

Regis, nebeliko klausimo, kas čia vyksta. Kvinas neabejojo, kad, atmetus išraitymus parke, priešais jį – raidė „E". Manant, kad pirmoji diagrama iš tiesų vaizdavo raidę „O", atrodė pagrįsta manyti, kad antrosios paukščio sparnai sudarė raidę „W". Žinoma, raidės O-W-E jau sudaro žodį, bet Kvinas neskubėjo daryti išvadų. Savo aprašą jis pradėjo tik nuo penktos Stilmano kelionių dienos, tad apie pirmų keturių raidžių tapatybę spėliok nespėliojęs. Jis gailėjosi, kad nepradėjo anksčiau, žinojo, kad tų pirmų keturių dienų paslaptis nebeprieinama. Bet gal šį praeities praradimą jis kompensuos verždamasis pirmyn. Galgi priėjęs pabaigą galės nuspėti pradžią.

Kitos dienos diagrama, regis, pateikė formą, panašią į raidę „R". Kaip ir kitais atvejais, ją komplikavo gausūs nukrypimai, netikslumai ir vingrios puošmenos parke. Vis dar griebdamasis objektyvumo šiaudo, Kvinas bandė pasižiūrėti į piešinį taip, lyg nebūtų laukęs raidės. Turėjo pripažinti, kad nieko nebuvo tikra – galbūt tai neturi prasmės.

Gal jis ieško vaizdų debesyse, kaip darydavo vaikystėje. O vis dėlto sutapimas buvo labai jau stulbinantis. Jeigu vienas planas būtų panašus į raidę, ar netgi du, jis galėtų numoti ranka į tai kaip į atsitiktinį kuriozą. Bet keturi iš eilės – to jau per daug.

Kita diena jam pateikė šleivą „O“ – spurgą, vienoje pusėje įmygtą trijų ar keturių dantytų linijų, išlendančių kitapus. Paskui radosi tvarkinga „F“, su įprastiniais rokokiniais pavinguriavimais šone. Paskui buvo „B“, panaši į dvi dėžes, užgrioztas viena ant kitos, su lendančiomis per kraštus pakuotės drožlėmis. Tada pasirodė išklibusi „A“, kiek primenanti kopėčias, su tolygiais laipteliais abiejose pusėse. Ir galiausiai – antroji „B“, pavojingai pakrypusi ant vieno įnoringo taško kaip apversta piramidė.

Kvinas nurašė raides iš eilės: OWEROFBAB. Ketvirtį valandos pasikrapštęs su jomis, sudėstęs iš antro galo, išskirstęs, sukeitęs eilės tvarką, jis grįžo prie pradinio išdėstymo ir parašė jas štai šitaip: OWER OF BAB. Rezultatas atrodė toks šiurpus, kad jo nervai vos išlaikė. Atsižvelgiant į tai, kad jis praleido pirmas keturias dienas ir kad Stilmanas dar nepabaigė, atsakymas atrodė neišvengiamas: THE TOWER OF BABEL – Babelio bokštas.

Kvino mintys bemat nuskriejo į paskutinius „A. Gordono Pimo“* puslapius, prie keistų rašmenų, rastų vidinėje prarajos sienoje – raidžių, įrašytų pačioje žemėje, tarsi jos būtų bylojusios ką nors tokio, ko nebegalima suprasti. Bet pagalvojus tai neatrodė tinkamas palyginimas. Tiesa, jis sukūrė raides savo žingsnių eiga, bet jos nebuvo užrašytos. Tai buvo lyg paišymas ore pirštu. Vaizdas nyksta jau tau jį kuriant. Nelieka jokio rezultato, joks pėdsakas nežymi to, ką padarei.

* E. A. Poe apysaka.

Ir vis dėlto piešiniai egzistavo – ne gatvėse, kur buvo nupiešti, o Kvino raudonajame sąsiuvinyje. Jis galvojo, ar Stilmanas kas vakarą sėdėdamas savo kambaryje planavo rytdienos maršrutą, ar improvizuodavo jį pakeliui. Sužinoti neįmanoma. Jis taip pat galvojo, kokį tikslą šis rašymas turėjo Stilmano mintyse. Ar tai tiesiog kažkoks užrašas sau pačiam, ar žinia kitiems? Mažų mažiausia tai reiškia, – nusprendė Kvinas, – kad Stilmanas neužmiršo Henrio Darko.

Kvinas nenorėjo pulti į paniką. Stengdamasis susivaldyti, jis bandė įsivaizduoti viską kuo blogiausiai. Išvydus tai, kas blogiausia, gal nenutiks taip blogai, kaip jis manė. Jis išskaidė argumentus taip. Pirma: Stilmanas iš tikrųjų kažką rengia prieš Pyterį. Atsakymas: būtent šia prielaida ir vadovautasi. Antra: Stilmanas žinojo būsiąs sekamas, žinojo, kad jo judėjimas bus fiksuojamas, žinojo, kad jo pranešimas bus iššifruotas. Atsakymas: tai nekeičia esminio fakto – kad Pyterį reikia saugoti. Trečia: Stilmanas daug pavojingesnis, negu anksčiau manyta. Atsakymas: tai nereiškia, kad jam pavyks išsisukti.

Tai šiek tiek padėjo. Bet tos raidės Kvinui ir toliau kėlė siaubą. Visa tai buvo taip sukta, taip šėtoniška savo komplikuotumu, kad jis to nenorėjo pripažinti. Tada tarsi pagal komandą apniko abejonės, užguldamos galvą pašaipiais monotoniškais balsais. Jis viską prasimanęs. Tos raidės esančios visai ne raidės. Jis jas pamatęs tik todėl, kad norėjęs pamatyti. Ir net jeigu tos schemos sudariusios raides, tai tebuvęs kuriozas. Stilmanas čia niekuo dėtas. Visa tai atsitiktinumas, klastotė, jo pakišta sau pačiam.

Jis nusprendė gultis, miegojo su pertrūkiais, pabudo, pusvalandį rašė į raudonąjį sąsiuvinį, vėl atsigulė. Jo paskutinė mintis prieš užmingant buvo, kad tikriausiai liko dar dvi dienos, nes Stilmanas neužbaigė savo pranešimo. Paskutinės

ŠIAULIŲ VYSK. PABALIGOS KNYGOS

dvi likusios raidės buvo „E“ ir „L“. Kvino mintys pakriko. Jis atsidūrė tarp niekados šalies fragmentų, bežodžių daiktų ir bedaikčių žodžių vietoje. Paskui, paskutinį kartą pakirdęs iš šio slogučio, tarė sau, kad *El* senąja hebrajų kalba reiškia Dievą.

Sapne, kurį vėliau pamiršo, jis atsidūrė savo vaikystės miesto sąvartyne ir rausėsi šiukšlių kalne.

9

Pirmas susitikimas su Stilmanu įvyko Riversaido parke. Buvo popietė, dviračių, šunų vedžiotojų ir vaikų šeštadienis. Stilmanas sėdėjo vienas ant suoliuko, spoksodamas į tuštumą, ant kelių pasidėjęs raudonąjį sąsiuvinį. Viskas buvo nutvieksta šviesos, beribės šviesos, ji tartum spinduliavo iš kiekvieno žvilgsnio pagriebto daikto, o viršuje, medžių šakose, vis dvelkė vėjas, drebindamas lapus aistringu šnypštesiu, kilimu ir kritimu, alsuojančiu tolygiai kaip bangų mūša.

Savo ėjimus Kvinas kruopščiai suplanavo. Apsimesdamas Stilmano nepastebįs, atsisėdo ant suoliuko šalia jo, susidėjo rankas ant krūtinės ir ėmė spoksoti ton pačion pusėn kaip ir senis. Nė vienas nieko nesakė. Pagal Kvino vėlesnius skaičiavimus tai truko penkiolika ar dvidešimt minučių. Paskui lyg niekur nieko jis atsigręžė į senį ir įbedė žvilgsnį tiesiai į jo raukšlėtą profilį. Į savo akis Kvinas sutelkė visą jėgą, tarsi jomis būtų ketinęs pragręžti skylę Stilmano kaukolėje. Šis žvilgsnis truko penkias minutes.

Galų gale Stilmanas atsigręžė į jį. Stebinamai švelniu tenoro balsu jis pasakė:

– Atsiprašau, bet aš negalėsiu šnekėtis su jumis.

– Aš nieko nesakiau, – tarė Kvinas.

– Tai tiesa, – tarė Stilmanas. – Bet jūs turit suprasti, kad aš nešneku su nepažįstamais žmonėm.

– Kartoju, – tarė Kvinas, – kad aš nieko nesakiau.

– Taip, aš jau girdėjau. Bet ar jums neįdomu sužinoti kodėl?

– Deja, ne.

– Gerai pasakyta. Matau, kad jūs supratingas žmogus.

Kvinas gūžtelėjo pečiais, nė nemanydamas atsakyti. Dabar jis buvo abejingumo įsikūnijimas.

Stilmanas į tai reaguodamas plačiai nusišypsojo, palinko prie Kvino ir sąmokslininko balsu tarė:

– Manau, kad mudu gerai sutarsime.

– Tai dar neaišku, – tarė Kvinas po geros pauzės.

Stilmanas nusijuokė – trumpai ir skardžiai sukvatojo – ir kalbėjo toliau:

– Tai nereiškia, kad aš savaime nemėgstu nepažįstamų. Tiesiog nesu linkęs šnekėtis su niekuo, kas neprisistato. Kad pradėčiau, man reikia pavardės.

– Bet kai žmogus pasisako jums pavardę, jis jau nebėra nepažįstamasis.

– Būtent taip. Todėl aš niekada ir nesišneku su nepažįstamais žmonėmis.

Kvinas tam buvo pasiruošęs ir žinojo, kaip atsakyti. Kadangi formaliai jis buvo Paulas Austeris, šią pavardę ir turėjo saugoti. Visa kita – netgi tiesa – bus prasimanymas, kaukė, už kurios galima pasislėpti ir išlikti saugiam.

– Tokiu atveju, – tarė jis, – aš jūsų paslaugoms. Mano pavardė – Kvinas.

– O, – mąsliai pratarė Kvinas ir linktelėjo galva. – Kvinas.

– Taip, Kvinas. K-V-I-N-A-S.

– Aišku. Taip, taip, aišku. Kvinas. Hm. Taip. Labai įdomu. Kvinas. Labai skambus žodis. Rimuojasi su „švinas“, ar ne?

– Teisingai. Švinas.

– Ir vynas taip pat, jeigu neklystu.

– Neklystat.

– Ir – nors čia jau y ilgoji – vynas. Ar ne taip?

– Būtent.

– Hmmm. Labai įdomu. Aš matau daug galimybių su šituo žodžiu, šituo Kvinu, šita... kvestionuotina kvintesencija. Kvinta, pavyzdžiui. Ir kvintetas. Ir kvitas. Ir kvykt. Hmmm. Rimuojasi su linas. Juo labiau kinas. Hmmm. Labai įdomu. Ir lynas. Ir blynas. Ir klynas. Ir kmynas. Ir plynas. Ir žvynas. Hmmm. Netgi rimuojasi su džinas. Ir vienu, ir kitu džinu. Hmmm. Taip, labai įdomu. Jūsų pavardė man baisiai patinka. Ji iš karto neša daugeliu krypčių.

– Taip, aš ir pats tai pastebėjau.

– Dauguma žmonių neatkreipia dėmesio į tokius dalykus. Jie žodžius įsivaizduoja kaip akmenis, kaip didžiulius nepajudinamus daiktus, be jokios gyvybės, kaip niekada nekintančias monadas.

– Akmenys gali keistis. Juos gali nudilinti vėjas arba vanduo. Juos gali pagraužti erozija. Juos galima suskaldyti. Galima paversti skeveldromis, žvyru arba dulkėmis.

– Būtent. Aš iš karto pamačiau, kad jūs – supratingas žmogus, pone Kvinai. Jeigu tik žinotumėt, kiek daug žmonių manęs nesuprato. Dėl to nukentėjo mano darbas. Siaubingai nukentėjo.

– Jūsų darbas?

– Taip, mano darbas. Mano projektai, mano tyrimai, mano bandymai.

– A.

– Taip. Bet, kad ir kiek patyriau nesėkmių, niekada nenuleidau rankų. Štai dabar ėmiausi vieno svarbiausių darbų, kokius esu dirbęs. Jeigu viskas klosis gerai, manau, kad turėsiu keleto esminių atradimų raktą.

GARSIAUSIOS XX a. FANTASTIKOS KNYGOS

– Raktą?

– Taip, raktą. Daiktą, kuris atidaro užrakintas duris.

– A.

– Žinoma, kol kas aš tik renku duomenis, kaupiu įrodymus, sakykim. Paskui turėsiu suderinti savo radinius. Labai nelengvas darbas. Jūs nepatikėsit, kaip tai sunku – ypač mano amžiaus žmogui.

– Galiu įsivaizduoti.

– Teisingai. Reikia tiek daug padaryti, o liko taip mažai laiko. Kas rytą keliuosi su aušra. Turiu būti lauke bet kokiu oru, nuolat judėti, visą laiką ant kojų, vaikščioti iš vienos vietos į kitą. Nuvargstu kaip reikiant – sakau jums teisybę.

– Bet juk verta.

– Dėl tiesos reikia viską padaryti. Jokia auka ne per didelė.

– Iš tikrųjų.

– Matote, niekas nesupranta to, ką suprantu aš. Aš esu pirmasis. Vienintelis. Tai man užkrauna didžiulę atsakomybės naštą.

– Pasaulis ant jūsų pečių.

– Taip, galima sakyti. Pasaulis arba tai, kas iš jo beliko.

– Aš nesuvokiau, kad viskas taip blogai.

– Taip blogai. Gal ir dar blogiau.

– A.

– Matote, pasaulis yra subyrėjęs į šukes, pone. O mano darbas – iš naujo jį sulipdyti.

– Apsiėmėt nemažai.

– Suprantu. Bet aš tiesiog ieškau principo. Tai įveikiama vieno žmogaus jėgomis. Jeigu aš galėsiu padėti pamatus, atstatymo darbus galės atlikti kitos rankos. Svarbiausia yra prielaida, pirmasis teorinis žingsnis. Deja, daugiau nėra kam tą žingsnį žengti.

– Ar jūs daug pasistūmėjot?

– Nepaprastai daug. Tiesą sakant, manau, kad tuoj bus reikšmingas lūžis.

– Man džiugu tai girdėti.

– Taip, ši mintis – tikra paguoda. Ir visa tai dėl mano akylumo, stulbinančio proto aiškumo.

– Aš tuo neabejoju.

– Matote, aš suvokiau būtinybę apsiriboti. Dirbti pakankamai mažame plote, kad rezultatai būtų neginčytini.

– Tarkim, su prielaidos prielaida.

– Taigi, būtent taip. Su principo principu, su veikimo metodu. Matote, pasaulis yra subyrėjęs į šukes, pone. Mes ne tik pametėme tikslą iš akių, mes praradome kalbą, kuria galime apie tai kalbėti. Tai, be abejo, dvasiniai dalykai, bet jie turi analogą materialiame pasaulyje. Mano genialus sprendimas buvo apsiriboti fiziniais daiktais, tuo, kas akivaizdu ir apčiuopiama. Mano motyvai didingi, bet mano darbas dabar vyksta kasdienybės sferoje. Štai kodėl manęs taip dažnai nesupranta. Bet nieko. Išmokau nekreipti dėmesio.

– Pasigėrėtinas atsakas.

– Vienintelis atsakas. Vienintelis vertas mano lygio. Matote, aš kuriu naują kalbą. Dirbdamas tokį darbą, negaliu gaišti laiko žmonių kvailybei. Šiaip ar taip, tai ir yra dalis tos ligos, kurią bandau išgydyti.

– Naują kalbą?

– Taip. Kalbą, kuri galų gale pasakys tai, ką mes turime pasakyti. Nes mūsų žodžiai nebeatitinka pasaulio. Kai daiktai buvo pilnutiniai, mes buvome tikri, kad mūsų žodžiai juos gali išreikšti. Bet tie daiktai ilgainiui suskilo, sudužo, nugrimzdo į chaosą. Bet mūsų žodžiai išliko tie patys. Jie neprisitaikė prie naujos tikrovės. Todėl visada, kai bandome kalbėti apie tai, ką matome, kalbame melagingai, iškreipdami tai, ką norime apibūdinti. Pasidarė grynas jovalas. Bet žodžiai,

kaip jūs pats suprantate, gali keistis. Problema – kaip tai įrodyti. Todėl aš ir dirbu su paprasčiausiomis priemonėmis – tokiomis paprastomis, kad net vaikas gali suprasti, ką sakau. Imkime žodį, nusakantį kokį nors daiktą, – pavyzdžiui, „skėtis“. Kai aš tariu žodį „skėtis“, jūs mintyse matote tą daiktą. Matote tokią lazdelę su sulankstomais metaliniais virbais viršuje, sudarančiais karkasą neperšlampamai medžiagai, kuri išskleista saugo jus nuo lietaus. Pastaroji detalė svarbi. Skėtis yra ne tik daiktas, tai yra daiktas, atliekantis tam tikrą funkciją, kitaip tariant, išreiškiantis žmogaus valią. Pagalvojus kiekvienas objektas panašus į skėtį tuo, kad atlieka kokią nors funkciją. Pieštuku rašome, batą avime, automobiliu važiuojame. Mano klausimas štai koks. Kas atsitinka, kai daiktas nebeatlieka savo funkcijos? Ar jis tebėra tas daiktas, ar tampa kažkuo kitkuo? Nuplėšus nuo skėčio medžiagą, ar skėtis tebėra skėtis? Išskleidi virbus, iškeli juos sau virš galvos, eini per lietų ir permirksti. Ar įmanoma ir toliau šį objektą vadinti skėčiu? Apskritai žmonės vadina. Daugių daugiausia pasakys, kad skėtis suplyšęs. Man tai yra rimta klaida, visų mūsų bėdų šaltinis. Kadangi jis nebegali atlikti savo funkcijos, skėtis – jau nebe skėtis. Jis gali būti panašus į skėtį, gali būti buvęs skėtis, bet dabar jis virto kažkuo kitu. Tačiau žodis liko tas pats. Todėl jis nebegali nusakyti to daikto. Jis netikslus, klaidingas, jis paslepia tą daiktą, kurį turėtų atskleisti. Ir jeigu mes net negalime įvardyti eilinio buities daikto, kurį laikome rankose, tai kaipgi mes galime kalbėti apie dalykus, kurie tikrai mums rūpi? Jeigu žodžiais, kuriuos vartojame, nepradėsime įkūnyti kaitos sampratos, tai ir toliau būsime pasiklydę.

– O jūsų darbas?

– Mano darbas labai paprastas. Aš atvykau į Niujorką, nes tai labiausiai apleista ir apgailėtina vieta. Čia viskas su-

laužyta, pakrikimas visuotinis. Reikia tik atmerkti akis, ir tai matoma. Sulaužyti žmonės, sulaužyti daiktai, sulaužytos mintys. Visas miestas – laužo krūva. Jis puikiai tinka mano tikslui. Gatvės čia man – beribis medžiagos šaltinis, neišsemiama sudaužytų daiktų saugykla. Kasdien išeinu su savo krepšiu ir renku daiktus, kurie atrodo verti tyrinėjimo. Pavyzdžių dabar turiu šimtus – nuo apdaužytų iki sukultų, nuo aplamdytų iki sumaigytų, nuo sutrintų iki supuvusių.

– Ką jūs darot su tais daiktais?

– Aš suteikiu jiems vardus.

– Vardus?

– Išgalvoju naujus žodžius, kurie atitinka tuos daiktus.

– A, dabar suprantu. Bet kaip jūs nusprendžiate? Kaip žinote, kad radote tinkamą žodį?

– Aš niekada neklystu. Tai – mano genijaus požymis.

– Ar galėtumėt duoti pavyzdį?

– Vieną iš savo žodžių?

– Taip.

– Atsiprašau, bet tai neįmanoma. Tai mano paslaptis – supraskite. Kai išleisiu knygą, sužinosite jūs ir visas pasaulis. Bet kol kas aš turiu tai pasilaikyti sau.

– Įslaptinta informacija.

– Teisybė. Ypač slapta.

– Atleiskit.

– Jūs neturėtumėt labai nusivilti. Man jau ilgai netruks sutvarkyti savo radinius. Tada prasidės dideli dalykai. Tai bus svarbiausias įvykis žmonijos istorijoje.

Antrasis susitikimas įvyko kitą rytą, truputį po devynių. Buvo sekmadienis, ir Stilmanas išėjo iš viešbučio valanda vėliau negu įprastai. Jis nuėjo du kvartalus iki savo nuolatinės pusryčių vietos – kavinės „Puriena“ – ir atsisėdo kampi-

ŠIAULIŲ „AUŠROS" VIEŠOJI BIBLIOTEKA

niame bokse patalpos gale. Kvinas, dabar jau išdrąsėjęs, nusekė senį į restoraną ir atsisėdo tame pačiame bokse, tiesiai priešais. Minutę kitą Stilmanas jo tarsi nepastebėjo. Paskui, pakėlęs akis nuo valgiaraščio, gana abejingai pasižiūrėjo jam į veidą. Regis, nepažino jo po vakarykščio susitikimo.

– Ar mudu pažįstami?

– Nemanau, – tarė Kvinas. – Aš esu Henris Darkas.

– A, – linktelėjo Stilmanas. – Žmogus, kuris pradeda nuo esminių dalykų. Man tai patinka.

– Aš ne iš tų, kurie slepiasi po krūmu.

– Po krūmu? Po kokiu gi krūmu?

– Na, žinoma, po liepsnojančiu krūmu.

– A, taip. Liepsnojančiu krūmu. Žinoma. – Stilmanas pažvelgė Kvinui į veidą – dabar jau įdėmiau, bet, atrodo, vėl šiek tiek sutrikęs. – Atsiprašau, – tęsė jis, – bet aš neprisimenu jūsų pavardės. Pamenu, kad neseniai man ją sakėte, bet, regis, jau išgaravo.

– Henris Darkas.

– Tikrai. Taip, dabar prisiminiau. Henris Darkas. – Stilmanas kiek patylėjo ir paskui papurtė galvą. – Deja, to negali būti, pone.

– Kodėl?

– Todėl, kad Henrio Darko nėra.

– Na, gal aš esu kitas Henris Darkas. Ne tas, kuris neegzistuoja.

– Hmmm. Taip, aš jus suprantu. Kartais būna, kad du žmonės turi tą patį vardą ir pavardę. Bet jūs ne tas Henris Darkas.

– Jis jūsų draugas?

Stilmanas nusijuokė kaip iš gero pokšto.

– Ne visai, – tarė jis. – Matote, tokio žmogaus, Henrio Darko, niekada nebuvo. Aš jį išgalvojau. Jis prasimanytas.

– Nejaugi? – paklausė Kvinas dėdamasis nustebęs.

– Taip. Jis – kadaise mano parašytos knygos personažas. Fantomas.

– Aš negaliu tuo patikėti.

– Niekas negalėjo. Aš juos visus apmoviau.

– Nuostabu. Tai kodėl gi jūs taip padarėte?

– Matote, man jo reikėjo. Tuo metu turėjau kai kurių idėjų, jos buvo pernelyg pavojingos ir kontroversiškos. Tai aš pavaizdavau, kad jas sugalvojo kitas žmogus. Tai buvo savisaugos būdas.

– Kaip jūs nusprendėte jį pavadinti Henriu Darku?

– Gera pavardė, jums taip neatrodo? Man labai patinka. Kupina paslapties ir kartu visai normali.* Ji puikiai tiko mano tikslams. Be to, ji turėjo slaptą prasmę.

– Aliuzija į tamsą?

– Ne, ne. Tai per daug akivaizdu. Čia lėmė inicialai – H. D. Tai buvo labai svarbu.

– Kodėl?

– Gal pabandysite atspėti?

– Nemanau.

– Oi, pabandykit. Spėkite tris kartus. Jeigu nepataikysit, aš jums pasakysiu.

Kvinas susimąstė, stengdamasis atspėti.

– H. D., – tarė jis. – Henris Deividas? Kaip Henris Deividas Toro.

– Net nepanašu.

– O jeigu tai tiesiog ir yra H. D.? Poetė Hilda Dūlitl, kuri pasirašinėja H. D.?

– Dar blogiau.

– Gerai, dar vieną kartą. H. D. H.... ir D.... Minutėlę... O jeigu... Minutėlę... Aha... Na štai kaip. H – tai verkiantis

* *Dark* – tamsus (*angl.*).

filosofas, Herakleitas... o D – besijuokiantis filosofas, Demokritas. Herakleitas ir Demokritas... du dialektikos poliai.

– Labai protingas atsakymas.

– Aš teisus?

– Ne, žinoma, ne. Bet vis tiek protingas atsakymas.

– Negalit sakyti, kad aš nesistengiau.

– Taip, negaliu. Todėl ir apdovanosiu jus teisingu atsakymu. Kadangi stengėtės. Jūs pasiruošęs?

– Pasiruošęs.

– Henrio Darko inicialai H. D. reiškia *Humpty Dumpty* – Kliunkis Pliumpis.

– Kas?

– Kliunkis Pliumpis. Jūs žinot, ką aš turiu galvoj. Tą kiaušinį.

– Pagal „Kliunkis Pliumpis ant sienos sėdėjo"?

– Būtent.

– Nesuprantu.

– Kliunkis Pliumpis: gryniausias žmogaus dalios įkūnijimas. Klausykitės atidžiai, pone. Kas yra kiaušinis? Yra tai, kas dar negimė. Paradoksas, ar ne? Nes kaipgi Kliunkis Pliumpis gali būti gyvas, jeigu jis negimė? Ir vis dėlto jis gyvas – nėra abejonių. Mes tai žinome, nes jis moka kalbėti. Negana to, jis yra kalbos filosofas. „Kai aš sakau žodį, – išdidžiai tarė Kliunkis Pliumpis, – jis reiškia tiksliai tai, ką noriu, kad reikštų – nei daugiau, nei mažiau. – Bet aš labai abejoju, ar galima priversti žodį reikšti tiek daug skirtingų dalykų? – nesutiko Alisa. – Ko čia abejoti, svarbu, kas ką valdo, ir baigtas kriukis."*

– Luisas Kerolis.

– „Veidrodžio karalystėje", šeštas skyrius.

* Vertė Julija Lapienytė.

– Įdomu.

– Daugiau negu įdomu, pone. Esminga. Klausykitės atidžiai ir galbūt šį tą sužinosite. Savo kalbelėje Alisai Kliunkis Pliumpis nusako žmonių vilčių ateitį ir pateikia mūsų išsigelbėjimo būdą – užvaldyti žodžius, kuriuos sakome, priversti kalbą tarnauti mūsų poreikiams. Kliunkis Pliumpis buvo pranašas, žmogus, pasakęs tiesą, kuriai pasaulis dar nebuvo pasiruošęs.

– Žmogus?

– Atsiprašau. Išsprūdo. Norėjau pasakyti „kiaušinis". Bet išsprūdo neatsitiktinai, ir tai padeda įrodyti mano mintį. Nes tam tikra prasme visi žmonės – kiaušiniai. Mes egzistuojame, bet dar nepasiekėmė formos, kuri mums lemta. Mat žmogus yra puolusi būtybė – tai žinome iš Pradžios knygos. Kliunkis Pliumpis taip pat puolusi būtybė. Jis nupuola nuo sienos, ir niekas negali užkelti jo atgal – nei karalius, nei jo arkliai, nei jo žmonės. Bet būtent to mes visi dabar turime siekti. Tai mūsų, kaip žmonių, pareiga: užkelti kiaušinį atgal. Nes kiekvienas iš mūsų, pone, yra Kliunkis Pliumpis. Tad padėti jam – vadinasi, padėti sau patiems.

– Įtikinamas argumentas.

– Neįmanoma surasti nė vieno trūkumo.

– Ant kiaušinio nė mažiausios dėmelės.

– Būtent.

– Ir kartu Henrio Darko atsiradimas.

– Taip. Bet čia yra dar šis tas. Tiesą sakant, kitas kiaušinis.

– Jų daugiau negu vienas?

– Dievaži, taip. Jų milijonai. Bet vienas, kurį turiu omeny, ypač garsus. Ko gero, labiausiai pasaulyje išgarsėjęs kiaušinis.

– Aš jau nebesusigaudau.

– Aš kalbu apie Kolumbo kiaušinį.

– A, taip. Žinoma.

– Jūs žinot tą istoriją?

– Visi žino.

– Žavu, ar ne? Susidūręs su problema, kaip pastatyti kiaušinį stačią, jis tiesiog lengvai pakštelėjo į dugną ir praskėlė lukštą tik tiek, kad susidarytų plokštuma, išlaikysianti kiaušinį jam atitraukus ranką.

– Ir jam pavyko.

– Žinoma, pavyko. Kolumbas buvo genijus. Ieškojo rojaus ir atrado Naująjį pasaulį. Dar nevėlu iš jo padaryti rojų.

– Iš tikrųjų.

– Aš pripažįstu, kad kol kas reikalai kostėsi ne per geriausiai. Bet vilties dar yra. Amerikiečiai niekada nebuvo praradę troškimo atrasti naujus pasaulius. Jūs prisimenat, kas įvyko 1969 metais?

– Prisimenu daug dalykų. Ką jūs turite galvoje?

– Žmonės vaikščiojo mėnulyje. Pagalvokit apie tai, brangusis pone. Žmonės vaikščiojo mėnulyje!

– Taip, prisimenu. Pasak prezidento, tai buvo didžiausias įvykis po pasaulio sukūrimo.

– Jis buvo teisus. Vienintelis protingas jo pasakytas dalykas. O kaipgi, jūsų nuomone, mėnulis atrodo?

– Neturiu supratimo.

– Nagi, nagi, dar pagalvokit.

– O, taip. Dabar suprantu, ką jūs turit omeny.

– Tiesa, panašumas netobulas. Bet kai kuriomis fazėmis, ypač giedrą naktį, mėnulis tikrai labai panašus į kiaušinį.

– Taip. Labai panašus.

Tą akimirką priėjo padavėja su Stilmano pusryčiais ir padėjo valgius ant stalo priešais jį. Senis su pasigardžiavimu žvelgė į maistą. Dešine ranka oriai pakėlęs peilį, pradaužė minkštai virto kiaušinio lukštą ir tarė:

– Kaip matote, pone, aš nieko nepražiopsau.

Trečiasis susitikimas įvyko dar tą pačią dieną. Popietė jau buvo vėlyva: šviesa ant plytų ir lapų gulė kaip gazo skraistė, šešėliai ilgėjo. Stilmanas vėl pasitraukė į Riversaido parką, šį kartą į jo pakraštį, nusprendęs pailsėti ant gumbuoto uolinio gūbrio, vadinamo Tomo kalnu, prie 84-osios gatvės. Šioje vietoje 1843 ir 1844 metų vasaromis Edgaras Alanas Po praleido daug ilgų valandų žvelgdamas į Hadsoną. Kvinas žinojo tai, nes laikė savo pareiga žinoti tokius dalykus. Taip išėjo, kad jis ir pats dažnai čia sėdėdavo.

Jis jau nebesibaimino daryti tai, ko jam reikėjo. Du tris kartus apsuko uolą, bet Stilmano dėmesio nepatraukė. Tada atsisėdo prie senio ir pasisveikino. Stilmanas jo neatpažino. Kvinas prisistatė jau trečią kartą, ir kiekvieną kartą kaip kas nors kitas, o ne Kvinas. Jis negalėjo suprasti, ar tai geras ženklas, ar blogas. Jeigu Stilmanas apsimetinėjo, jo aktorystė pasaulyje neturėjo lygių. Nes kiekvieną kartą Kvinas pasirodydavo netikėtai. Ir vis dėlto Stilmanas nė nemirktelėdavo. Antra vertus, jeigu Stilmanas iš tikrųjų jo neatpažindavo, ką tai reiškė? Ar gali kas nors būti toks nejautrus tam, ką mato?

Senis paklausė, kas jis esąs.

– Aš Pyteris Stilmanas, – tarė Kvinas.

– Bet taip aš vadinuosi, – atsakė Stilmanas. – Aš esu Pyteris Stilmanas.

– Aš – kitas Pyteris Stilmanas, – tarė Kvinas.

– O. Atseit mano sūnus. Taip, gali būti. Jūs visai panašus į jį. Aišku, Pyteris yra šviesiaplaukis, o jūs tamsus. Ne Henris Darkas, bet tamsiais plaukais. Bet žmonės keičiasi, argi ne? Vieną minutę mes vienokie, o kitą – jau kitokie.

– Būtent.

– Aš dažnai pagalvodavau apie tave, Pyteri. Daug kartų tariau sau: „Kažin kaip ten Pyteris laikosi?“

– Dabar daug geriau, ačiū.

– Malonu girdėti. Kartą kažkas man sakė, kad tu mirei. Aš labai nuliūdau.

– Ne, aš visai pasveikau.

– Aš matau. Sveikas kaip ridikas. Ir taip gerai kalbi.

– Man dabar prieinami visi žodžiai. Net ir tie, kurie daugeliui žmonių kelia sunkumų. Aš juos visus galiu ištarti.

– Aš didžiuojuosi tavimi, Pyteri.

– Aš už viską dėkingas tau.

– Vaikai – didelė laimė. Visada taip sakiau. Neprilygstama laimė.

– Aš tuo neabejoju.

– O man tai kai kada geriau, kai kada blogiau. Kai būna blogiau, galvoju apie gerus laikus. Atmintis – didelė laimė, Pyteri. Antra po mirties.

– Be abejo.

– Žinoma, reikia gyventi ir dabartyje. Pavyzdžiui, aš šiuo metu esu Niujorke. Rytoj gal būsiu kur nors kitur. Matai, aš daug keliauju. Šiandien čia, rytoj kažin kur. Toks darbas.

– Tai tikriausiai teikia energijos.

– Taip, aš labai energingas. Mano protas veikia be pertraukų.

– Gražu girdėti.

– Tiesa, metų našta slegia. Bet mes už daug ką turim būti dėkingi. Laikas mus sendina, bet taip pat suteikia mums dieną ir naktį. O kai mirštame, visada yra kam užimti mūsų vietą.

– Mes visi senstame.

– Kai būsi senas, turbūt turėsi paguodai sūnų.

– Norėčiau turėti.

– Tada būtum toks laimingas kaip aš. Atsimink, Pyteri, kad vaikai – didelė laimė.

– Nepamiršiu.

– Ir taip pat atsimink, kad ne kiaušinis vištą moko. Antra vertus, viščiukus skaičiuojame rudenį.

– Taip. Aš neužbėgu įvykiams už akių.

– Galų gale niekada nesakyk to, ką širdyje žinai esant netiesą.

– Nesakysiu.

– Meluoti – blogas dalykas. Tada imi gailėtis, kad gimei. O būti negimus yra prakeikimas. Esi pasmerktas gyventi anapus laiko. O kai gyveni anapus laiko, nėra dienos ir nakties. Netgi neturi galimybės mirti.

– Suprantu.

– Melo niekada nebeištrinsi. Netgi tiesos neužtenka. Aš esu tėvas ir žinau šituos dalykus. Prisimink, kas atsitiko mūsų šalies tėvui. Jis nukirto vyšnią ir tada tarė savo tėvui: „Aš negaliu pameluoti". Netrukus po to jis permetė monetą per upę. Šiedu nutikimai – lemtingi Amerikos istorijos įvykiai. Džordžas Vašingtonas nukirto medį, o paskui išmetė pinigą. Ar supranti? Jis taip pasakė esminę tiesą. Būtent – kad pinigai neauga ant medžių. Dėl to mūsų šalis tapo galinga, Pyteri. Dabar Džordžo Vašingtono portretas yra ant kiekvieno dolerio banknoto. Visa tai svarbi pamoka.

– Aš sutinku su tavim.

– Žinoma, gaila, kad medis buvo nukirstas. Tas medis buvo Gyvenimo medis, ir jis būtų padaręs mus atsparius mirčiai. Dabar mes pasitinkame mirtį išskėstomis rankomis, ypač kai esame seni. Bet mūsų šalies tėvas žinojo savo pareigą. Kitaip jis negalėjo pasielgti. Tai yra frazės „Gyvenimas – vyšnių dubuo" prasmė. Jeigu tas medis būtų likęs stovėti, mes būtumėm turėję amžiną gyvenimą.

– Taip, aš suprantu, ką tu sakai.

– Mano galvoje susikaupė daug tokių idėjų. Mano protas veikia be pertraukų. Tu visada buvai protingas berniukas, Pyteri, ir aš džiaugiuosi, kad tu supranti.

– Aš puikiai susigaudau, ką tu sakai.

– Tėvas visada turi perteikti sūnui savo išmoktas pamokas. Šitaip pažinimas perduodamas iš kartos į kartą, ir mes įgyjame išminties.

– Aš neužmiršiu, ką tu man pasakei.

– Dabar aš galėsiu mirti laimingas, Pyteri.

– Džiaugiuosi.

– Bet tu turi nieko nepamiršti.

– Nepamiršiu, tėve. Prižadu.

Kitą rytą Kvinas įprastiniu laiku buvo priešais viešbutį. Orai galų gale pasikeitė. Po dviejų savaičių dangaus švytėjimo Niujorką apgaubė dulksna, ir gatves pripildė šlapių riedančių padangų garsas. Kvinas valandą sėdėjo ant suoliuko prisidengęs juodu skėčiu, manydamas, kad Stilmanas pasirodys bet kurią akimirką. Sudorojo savo bandelę ir kavą, perskaitė apie „Metsų" sekmadienio pralaimėjimą, o senio vis dar nė ženklo. Kantrybės, tarė jis sau, ir ėmėsi kitų laikraščio straipsnių. Praėjo keturiasdešimt minučių. Kai jis priėjo finansų skyrių ir jau ketino skaityti korporacijų susijungimo analizę, lietus staiga sustiprėjo. Nenoriai pakilo nuo suoliuko ir perėjo į tarpdurį kitapus gatvės nuo viešbučio. Įdrėkusiais batais prastovėjo ten pusantros valandos. Gal Stilmanas susirgo? – pagalvojo jis. Kvinas pabandė įsivaizduoti jį gulintį lovoje, išprakaituojantį karščiavimą. Gal senis naktį mirė, o jo kūnas dar neaptiktas. Tokių dalykų pasitaiko, tarė jis sau.

Šiandien turėjo būti lemiama diena, ir Kvinas viską buvo detaliai bei kruopščiai suplanavęs. Dabar jo apskaičiavimai nuėjo perniek. Jam buvo apmaudu, kad nenumatė šio netikėtumo.

Jis vis dar delsė. Stovėjo po skėčiu žiūrėdamas, kaip mažais subtiliais lašeliais slysta lietus. Prieš vienuoliktą jis jau

formulavo sprendimą. Po pusvalandžio perėjo per gatvę, nuėjo keturiasdešimt žingsnių išilgai kvartalo ir įėjo į Stilmano viešbutį. Ten dvokė tarakonų repelentu ir nuorūkomis. Keletas gyventojų, neturėdami kur dėtis per lietų, sėdėjo vestibiulyje išsidrėbę ant oranžinių plastikinių kėdžių. Buvo nyku, tarsi nuvalkiotų minčių pragare.

Prie registratūros stalo sėdėjo stambus juodaodis, pasiraitojęs rankoves. Viena alkūne buvo atsirėmęs į stalą ir galvą parėmęs delnu. Kita ranka vertė bulvarinio laikraščio lapus, beveik nestabtelėdamas perskaityti žodžių. Atrodė toks nuobodžiaujantis, lyg čia būtų sėdėjęs visą gyvenimą.

– Norėčiau palikti žinią vienam jūsų svečiui, – tarė Kvinas.

Vyriškis lėtai nužvelgė jį tarsi norėdamas, kad jis išnyktų.

– Norėčiau palikti žinią vienam jūsų svečiui, – pakartojo Kvinas.

– Svečių čia nėra, – tarė vyriškis. – Mes juos vadinam gyventojais.

– Tai vienam gyventojui. Norėčiau palikti žinią.

– Ir kam gi tokiam, bičeli?

– Stilmanui. Pyteriui Stilmanui.

Vyriškis minutėlę apsimetė galvojąs, paskui papurtė galvą.

– Nea. Neprisimenu nieko tokia pavarde.

– Jūs neturit registracijos žurnalo?

– Jo, turim tokią knygą. Bet ji seife.

– Seife? Apie ką jūs kalbat?

– Kalbu apie knygą, bičeli. Bosas mėgsta laikyt ją užrakintą seife.

– Kodo jūs tikriausiai nežinot?

– Deja. Žino tik bosas.

Kvinas atsiduso, įkišo ranką į kišenę ir ištraukė penkių dolerių banknotą. Priplojo jį ant stalo ir laikė prispaudęs ranka.

– Knygos kopijos jūs tikriausiai neturit, ar turit? – paklausė jis.

– Gal, – atsakė vyriškis. – Turiu pažiūrėt savo kabinete.

Jis pakėlė ant stalo gulintį atverstą laikraštį. Po juo buvo registracijos žurnalas.

– Pasisekė, – tarė Kvinas pakeldamas ranką nuo pinigų.

– Jo, šiandien man, rodos, gera diena, – atsakė vyriškis, prisitraukė banknotą stalo paviršiumi, sučiupo jį nuo krašto ir įsikišo į kišenę. – Kokia ten, sakėt, jūsų draugo pavardė?

– Stilmanas. Senas žmogus žilais plaukais.

– Ponas su paltu?

– Teisingai.

– Mes jį vadinam profesorium.

– Tas ir bus. Jūs turit kambario numerį? Jis apsistojo prieš kokias dvi savaites.

Tarnautojas atsivertė žurnalą, pervertė lapus ir perbraukė pirštu per pavardžių ir numerių stulpelį.

– Stilmanas, – tarė jis. – 303 kambarys. Jo čia nebėr.

– Ką?

– Jis išsiregistravo.

– Apie ką jūs kalbat?

– Klausykit, bičeli, aš jum sakau, kas čia parašyta. Stilmanas išsiregistravo vakar vakare. Dingo.

– Tokios beprotybės nesu girdėjęs.

– Man tai nerūpi. Čia viskas juodu ant balto.

– Ar jis paliko adresą persiuntimui?

– Jūs juokiatės?

– Kada jis išėjo?

– Reikia klausti Lujo, naktinio budėtojo. Jis ateina aštuntą.

– Ar galiu pamatyti kambarį?

– Deja. Šįryt pats jį išnuomojau. Tas žmogus ten dabar miega.

– Kaip jis atrodo?

– Kaip už penkis dolerius, daug klausinėjat.

– Tiek to, – tarė Kvinas ir apmaudžiai mostelėjo ranka. – Nesvarbu.

Į savo butą jis grįžo per liūtį ir permirko – net skėtis nepadėjo. Tai taip su tom funkcijom, – tarė jis sau. Tai taip su žodžių prasme. Pasibjaurėjęs numetė skėtį ant svetainės grindų. Tada nusivilko švarką ir sviedė į sieną. Visur tiško vanduo.

Paskambino Virdžinijai Stilman, pernelyg susigėdęs, kad dar ką nors darytų. Kai tik ji atsiliepė, jis vos nepadėjo ragelio.

– Aš jį pamečiau, – tarė jis.

– Jūs įsitikinęs?

– Vakar vakare išsiregistravo iš savo kambario. Aš nežinau, kur jis.

– Aš bijau, Paulai.

– Jūs iš jo girdėjot ką nors?

– Nežinau. Atrodo, taip, bet aš nesu tikra.

– Ką tai reiškia?

– Šįryt Pyteris atsiliepė telefonu, kai aš buvau vonioje. Jis nenori sakyti, kas skambino. Nuėjo į savo kambarį, užtraukė užuolaidas ir nieko nekalba.

– Bet jis taip elgdavosi ir anksčiau.

– Taip. Todėl aš ir nesu tikra. Bet jau seniai taip nebuvo.

– Atrodo, nekas.

– To aš ir bijau.

– Nesirūpinkit. Aš turiu keletą idėjų. Tuoj pat imsiuosi darbo.

– Kaip man su jumis susisiekti?

– Aš skambinsiu jums kas dvi valandas, kad ir kur būčiau.

– Pažadat?

– Taip, pažadu.

– Aš taip bijau – negaliu pakelti.

– Čia aš kaltas. Padariau kvailą klaidą, atsiprašau.

– Ne, aš jūsų nekaltinu. Niekas negali stebėti žmogų ištisą parą. Tai neįmanoma. Tada turėtumėt įlįsti į jo kailį.

– Tokia ir bėda. Aš maniau, kad esu įlindęs.

– Juk dar ne per vėlu, ką?

– Ne. Dar yra daug laiko. Nenoriu, kad jūs nerimautumėt.

– Pasistengsiu.

– Gerai. Palaikysim ryšį.

– Kas dvi valandas?

– Kas dvi valandas.

Pokalbį jis suvaldė gana subtiliai. Nepaisant visko, jam pavyko išlaikyti Virdžiniją Stilman ramią. Sunku buvo patikėti, kad ji dar, regis, pasitiki juo. Nors tai nė kiek nepadės. Mat dalykas buvo toks, kad jis jai pamelavo. Jis neturėjo keleto idėjų. Neturėjo netgi vienos.

10

Stilmanas dingo. Senis susiliejo su miestu. Pavirto kruopele, skyrybos ženklu, plyta begalinėje plytinėje sienoje. Kvinas galėtų kasdien vaikščioti miesto gatvėmis visą likusį gyvenimą ir vis tiek jo nerasti. Viskas dabar atsitiktinumo, skaičių ir tikimybių košmaro valioje. Nėra jokio atspirties taško, jokio pėdsako, jokių atliktinų veiksmų.

Kvinas mintyse grįžo prie šio darbo pradžios. Jo užduotis buvo apsaugoti Pyterį, o ne sekti Stilmaną. Sekimas buvo tiesiog metodas, būdas bandyti numatyti, kas įvyks. Mintis buvo ta, kad stebėdamas Stilmaną jis sužinos, kokie jo ketinimai Pyterio atžvilgiu. Jis sekė senį dvi savaites. Kokios išvados? Beveik jokių. Stilmano elgesys buvo pernelyg neaiškus, kad duotų kokių nors nuorodų.

Žinoma, buvo galima imtis kraštutinių priemonių. Jis galėtų pasiūlyti Virdžinijai Stilman įsigyti neskelbiamą telefono numerį. Tai užkirstų kelią bauginantiems skambučiams, bent laikinai. Jeigu tai nepavyktų, ji su Pyteriu galėtų persikraustyti. Galėtų išsikelti iš to rajono, o gal ir apskritai iš šio miesto. Blogiausiu atveju galėtų pakeisti tapatybę, gyventi kitomis pavardėmis.

Pastaroji mintis jam priminė vieną svarbų dalyką. Jis su-

vokė iki šiol rimtai nesvarstęs savo nusamdymo aplinkybių. Viskas įvyko taip greitai, ir atrodė savaime aišku, kad jis gali pavaduoti Paulą Austerį. Įšokęs į tą pavardę, jis liovėsi galvojęs apie patį Austerį. Jeigu tas žmogus toks geras detektyvas, kokiu jį laiko Stilmanai, gal jis galėtų padėti šiuo atveju. Kvinas atvirai viską išklotų, Austeris jam atleistų, ir jiedu kartu imtųsi gelbėti Pyterį Stilmaną.

Jis pervertė geltonuosius puslapius ieškodamas Austerio detektyvų agentūros. Tokios nepateikta. Bet baltuosiuose puslapiuose jis rado šią pavardę. Vienas Paulas Austeris gyvena Manhatane, Riversaido gatvėje – netoli nuo Kvino namų. Detektyvų agentūra neminima, bet tai nebūtinai ką nors reiškia. Galbūt Austeris turi tiek daug darbo, kad jam nereikia reklamuotis. Kvinas pakėlė telefono ragelį ir jau ketino rinkti numerį, bet persigalvojo. Tokio svarbaus pokalbio negalima patikėti telefonui. Jis nenorėjo rizikuoti būti staigiai atstumtas. Kadangi Austeris neturi įstaigos, vadinasi, dirba namie. Kvinas nueisiąs ten ir pasišnekėsiąs akis į akį.

Lietus liovėsi, ir nors dangus tebebuvo pilkas, Kvinas įžvelgė pro debesis prasisunkiantį spindulėlį. Eidamas Riversaido gatve, susivokė nebesekąs Stilmano. Dvi savaites su tuo žmogumi jį siejo nematomas saitas. Ką Stilmanas padarė, tai jau padarė; kur jis išvyko, tai jau išvyko. Jo kūnas buvo nepripratęs prie šios naujos laisvės, ir keletą pirmų kvartalų jis ėjo senuoju šliurinančiu žingsniu. Apkerėjimas baigėsi, bet jo kūnas to dar nežinojo.

Pastatas, kuriame gyveno Austeris, buvo ilgame kvartale tarp 116-osios ir 119-osios gatvių, į pietus nuo Riversaido bažnyčios ir Granto kapo. Namas buvo gerai prižiūrėtas, su nublizgintomis durų rankenomis, švariais stiklais – turėjo biurgeriško solidumo, kuris Kvinui tą akimirką patiko. Austerio butas buvo vienuoliktame aukšte, ir Kvinas paspaudė

skambutį, tikėdamasis išgirsti balsą per telefonspynę. Bet durų skambutis įleido jį be jokio pašnekesio. Kvinas pastūmė duris, perėjo per vestibiulį ir pakilo liftu į vienuoliktą aukštą.

Buto duris atidarė vyriškis. Tai buvo aukštas brunetas, įpusėjęs ketvirtą dešimtį, apsiglamžiusiais drabužiais ir dviejų dienų šeriais. Dešinėje rankoje, suėmęs nykščiu ir smiliumi bei didžiuoju pirštu, laikė parkerį, dar rašymo padėtyje. Atrodė nustebęs matydamas priešais save nepažįstamą žmogų.

– Klausau? – pasiteiravo jis nedrąsiai.

Kvinas prabilo kaip išgalėdamas mandagiausiu tonu:

– Ar jūs laukėte ko nors kito?

– Laukiau žmonos. Todėl ir paspaudžiau mygtuką neklausdamas, kas atėjo.

– Atsiprašau, kad jus trukdau, – teisinosi Kvinas. – Bet aš ieškau Paulo Austerio.

– Aš esu Paulas Austeris, – tarė vyriškis.

– Ar aš negalėčiau su jumis pasišnekėti? Tai gana svarbu.

– Pirmiausia man turėtumėt pasakyti, apie ką.

– Aš ir pats nelabai suprantu. – Kvinas rimtai pažvelgė į Austerį. – Deja, tai sudėtinga. Labai sudėtinga.

– Jūs gal turite pavardę?

– Atsiprašau. Žinoma, turiu. Kvinas.

– O vardas?

– Danielis Kvinas.

Austeriui tai lyg ir kažką priminė, ir jis minutėlę paniro į savo mintis, tarsi rausdamasis atmintyje.

– Kvinas, – sumurmėjo jis po nosim. – Kažkur man tai girdėta. – Jis vėl nutilo, dar labiau stengdamasis išrausti atsakymą. – Jūs poetas, ar ne?

– Buvau poetas, – tarė Kvinas. – Bet jau seniai nerašau poezijos.

– Prieš keletą metų išleidote knygą, ar ne? Man atrodo, ji vadinasi „Nebaigti darbai". Nedidelė knygutė mėlynu viršeliu.

– Taip. Ji mano.

– Man labai patiko. Vis tikėjausi paskaityti daugiau jūsų kūrybos. Tiesą sakant, galvojau, kur jūs dingot.

– Štai tebesu. Lyg ir.

Austeris atidarė duris plačiau ir mostu pakvietė Kviną vidun. Butas buvo gana malonus – keisto išdėstymo, su keletu ilgų koridorių, visur prigrūsta knygų, ant sienų kabojo Kvinui nežinomų dailininkų paveikslai, o ant grindų mėtėsi keletas vaikų žaislų – raudonas sunkvežimis, rudas meškinas, žalia kosmoso pabaisa. Austeris nusivedė jį į svetainę, pasodino į nušiurusį aptrauktą medžiaga krėslą ir nuėjo į virtuvę atnešti alaus. Grįžo su dviem buteliais, padėjo juos ant medinės dėžės, atstojančios kavos staliuką, ir atsisėdo ant sofos priešais Kviną.

– Ar jūs norėjot pasišnekėti ką nors apie literatūrą? – prabilo Austeris.

– Ne, – tarė Kvinas. – Norėčiau, kad taip būtų. Bet šis reikalas su literatūra visai nesusijęs.

– O kas gi tai yra?

Kvinas tylomis apsidairė po kambarį nieko nematydamas ir pabandė pradėti.

– Man susidarė įspūdis, kad aš smarkiai suklydau. Aš atėjau ieškodamas Paulo Austerio, privataus detektyvo.

– Ko tokio? – nusijuokė Austeris, ir tas juokas bemat viską sudaužė. Kvinas susivokė kalbąs nesąmones. Jis taip pat būtų galėjęs paklausti vado Sėdinčio Buliaus* – poveikis būtų buvęs toks pat.

– Privataus detektyvo, – pakartojo jis tyliai.

– Deja, jūs turbūt suradot ne tą Paulą Austerį.

* Sitting Bull – indėnų vadas, 1876 m. organizavęs ginkluotą kovą su JAV kariuomene.

– Jūs – vienintelis telefonų knygoje.

– Gal ir taip, – tarė Austeris. – Bet aš ne detektyvas.

– Tai tada kas jūs? Ką jūs dirbate?

– Aš rašytojas.

– Rašytojas? – Kvinas ištarė šį žodį tarsi dejonę.

– Atsiprašau, – tarė Austeris. – Bet taip jau yra.

– Jeigu tai tiesa, vilties nebėra. Visa tai kaip blogas sapnas.

– Neturiu supratimo, apie ką jūs kalbat.

Kvinas jam papasakojo. Pradėjo nuo pradžių ir žingsnis po žingsnio išdėstė visą istoriją. Nuo pat Stilmano dingimo šį rytą jame kaupėsi spaudimas, kuris dabar prasiveržė žodžių srautu. Jis papasakojo apie telefono skambučius Pauliui Austeriui, savo nepaaiškinamą sutikimą imtis šio reikalo, pašnekesį su Virdžinija Stilman, Stilmano knygos skaitymą, jo sekimą nuo Didžiosios centrinės stoties, kasdienius Stilmano klajojimus, kelionmaišį ir sulūžusius daiktus, nejaukius žemėlapius, sudariusius abėcėlės raides, pokalbius su Stilmanu, jo dingimą iš viešbučio. Priėjęs prie pabaigos jis paklausė:

– Jūs manot, kad aš išprotėjau?

– Ne, – tarė Austeris atidžiai išklausęs Kvino monologą. – Jūsų vietoje aš tikriausiai būčiau pasielgęs taip pat.

Po šių žodžių Kvinui akmuo nuo širdies nusirito, tarsi galų gale šią naštą jam reikėjo nešti nebe vienam. Jam panūdo apkabinti Austerį ir paskelbti draugystę visam gyvenimui.

– Matote, aš to neišsigalvojau, – tarė Kvinas. – Aš netgi turiu įrodymą, – jis išsiėmė piniginę ir ištraukė penkių šimtų dolerių čekį, kurį Virdžinija Stilman buvo išrašiusi prieš dvi savaites. Padavė jį Austeriui. – Matote, – tarė jis. – Čia netgi jums išrašyta.

Austeris įdėmiai pasižiūrėjo į čekį ir linktelėjo.

– Atrodo visiškai normalus čekis.

– Na, tai jis jūsų, – tarė Kvinas. – Noriu, kad jūs jį pasiimtumėt.

– Aš negaliu jo imti.

– Man iš jo jokios naudos. – Kvinas apsidairė po butą ir nekonkrečiai mostelėjo ranka. – Nusipirkit daugiau knygų. Arba žaislų savo vaikui.

– Šituos pinigus užsidirbote jūs. Nusipelnėte turėti juos sau. – Austeris trumpai patylėjo. – Vieną dalyką aš jums padarysiu. Kadangi šis čekis mano vardu, aš jums jį išgryninsiu. Rytoj rytą nunešiu į savo banką, deponuosiu į savo sąskaitą ir, kai pinigai pereis, atiduosiu jums.

Kvinas nieko nesakė.

– Gerai? – paklausė Austeris. – Sutarta?

– Gerai, – galų gale pratarė Kvinas. – Žiūrėsim, kas išeis.

Austeris pasidėjo čekį ant kavos staliuko, tarsi sakydamas, kad reikalas sutvarkytas. Paskui atsilošė ant sofos ir pažvelgė Kvinui į akis.

– Yra daug svarbesnis dalykas už čekį, – tarė jis. – Tai, kad čia įpinta mano pavardė. Aš to visai nesuprantu.

– Įdomu, ar jūs pastaruoju metu neturėjot problemų su telefonu? Kartais laidai susikryžiuoja. Žmogus skambina kokiu nors numeriu ir, net jeigu surenka jį teisingai, pataiko kur nors kitur.

– Taip, man tai yra atsitikę. Bet net jei mano telefonas buvo sugedęs, tai nepaaiškina tikrosios problemos. Tai mums pasakytų, kodėl skambutis nukeliavo pas jus, bet ne kodėl apskritai su manim norėjo kalbėti.

– Ar gali būti, kad jūs pažįstat tuos žmones?

– Apie Stilmanus nesu girdėjęs.

– Gal kas nors norėjo iškrėsti jums pokštą.

– Aš nesusidedu su tokiais žmonėm.

– Niekada negali žinoti.

– Bet dalykas tas, kad tai ne pokštas. Tai tikras reikalas su tikrais žmonėmis.

– Taip, – tarė Kvinas po ilgos tylos. – Aš suprantu.

Jiedu priėjo galimų pokalbio temų galą. Už šio taško nebuvo nieko: padrikos nieko nežinančių žmonių mintys. Kvinas suvokė, kad reikia eiti. Jis išbuvo beveik valandą, ir artėjo metas skambinti Virdžinijai Stilman. Vis dėlto jam nesinorėjo niekur eiti. Krėslas buvo patogus, o alus šiek tiek apsuko galvą. Jau seniai jis nebuvo kalbėjęs su tokiu protingu žmogumi kaip šis Austeris. Jis skaitė senąją Kvino kūrybą, gėrėjosi ja, laukė daugiau. Kad ir kokios aplinkybės, Kvinas negalėjo nejausti pasitenkinimo tuo.

Kurį laiką jiedu pasėdėjo nieko nesakydami. Galų gale Austeris nežymiai gūžtelėjo pečiais, tarsi pripažindamas, kad jie priėjo aklavietę. Atsistojęs tarė:

– Ketinau šio to pasigaminti pietums. Nesunku bus padaryti ir dviem.

Kvinas dvejojo. Atrodė, kad Austeris perskaitė jo mintis ir įžvelgė, ko jis nori labiausiai – valgyti, turėti dingstį dar šiek tiek pabūti.

– Man jau tikrai reikėtų eiti, – pasakė jis. – Bet gerai, ačiū. Truputį užkąsti nepakenks.

– Ar tiktų omletas su kumpiu?

– Puikiai.

Austeris išėjo į virtuvę ruošti maisto. Kvinas būtų norėjęs pasisiūlyti padėti, bet negalėjo išjudėti. Jo kūnas tarsi suakmenėjo. Nieko daugiau nesugalvojęs, jis užsimerkė. Anksčiau jį kartais guosdavo toks pasaulio išnykimas. Bet šį kartą savo galvoje Kvinas nerado nieko įdomaus. Atrodė, kad ten viskas sustojo. Paskui toje tamsoje jis išgirdo balsą – deklamuojantį idiotišką balsą, be galo giedantį tą patį sakinį: „Nesudaužęs kiaušinių neiškepsi kiaušinienės“. Jis atsimerkė, kad tie žodžiai liautųsi.

ŠARŠIAUSIOS ŽALGIRIO KNYGOS

Pasirodė duona ir sviestas, dar alaus, peiliai ir šakutės, druska ir pipirai, servetėlės ir omletas – du omletai, garuojantys baltose lėkštėse. Kvinas šlemštė kaip išbadėjęs, sutvarkė maistą akimirksniu. Paskui kuo labiausiai stengėsi išlikti ramus. Už akių paslaptingai tykojo ašaros, o kalbant balsas, regis, drebėjo, bet jis kažkaip sugebėjo išsilaikyti. Siekdamas įrodyti nesąs nedėkingas savanaudis, jis ėmė klausinėti Austerį apie jo kūrybą. Austeris nelabai norėjo leistis į kalbas, bet galiausiai prisipažino rašąs esė knygą. Šiuo metu kuriąs tekstą apie „Don Kichotą".

– Viena mėgstamiausių mano knygų, – tarė Kvinas.

– Taip, mano irgi. Niekas jai neprilygsta.

Kvinas paklausė jo apie tą esė.

– Manau, galima sakyti, kad tai yra pasvarstymai, nes aš nieko neketinu įrodinėti. Iš tikrųjų ten slypi ironija. Ko gero, galima pavadinti sufantazuota traktuote.

– Kokia esmė?

– Daugiausia tai susiję su knygos autoryste. Kas ją parašė ir kaip ji buvo parašyta.

– Ar kyla toks klausimas?

– Žinoma, ne. Bet aš turiu galvoje knygą Servanteso parašytoje knygoje – tą, kurią jis įsivaizdavo rašąs.

– O.

– Tai visai paprasta. Servantesas, jeigu pamenate, neriasi iš kailio įtikinėdamas skaitytoją, kad autorius – ne jis. Jis teigia, kad knygą arabiškai parašė Sidas Hamadas ben Inhalis. Servantesas aprašo, kaip jis rankraštį atsitiktinai rado Toledo turguje. Jis nusamdo kažką, kad išverstų jam į ispanų kalbą, ir paskui save pateikia tik kaip vertimo redaktorių. Iš tiesų jis net negalįs laiduoti, kad vertimas tikslus.

– Ir vis dėlto jis toliau sako, – pridūrė Kvinas, – kad Sido Hamado ben Inhalio variantas – vienintelė tikra Don Ki-

choto istorija. Visi kiti variantai esantys klastotės, parašytos apsišaukėlių. Jis labai uoliai perša mintį, kad viskas toje knygoje iš tikrųjų nutiko pasaulyje.

– Būtent. Nes juk ta knyga demaskuojami fantazavimo pavojai. Tad jis negalėjo šiam reikalui naudoti vaizduotės kūrinio, ar ne? Jis turėjo tvirtinti, kad tai tikra.

– Vis dėlto aš visada įtariau, kad Servantesas ryte rydavo tuos senus romanus. Taip nekęsti ko nors gali tik tada, kai iš dalies tai ir myli. Tam tikra prasme Don Kichotas buvo tiesiog jo paties antrininkas.

– Sutinku su jumis. Nėra geresnio rašytojo portreto kaip pavaizduoti žmogų, pakerėtą knygų.

– Tikrai.

– Šiaip ar taip, jeigu knyga tariamai tikra, vadinasi, tą istoriją turėjo parašyti joje vaizduojamų įvykių liudininkas. Bet Sidas Hamadas, pripažintasis autorius, ten niekur nepasirodo. Jis nė karto neteigia dalyvaująs tuose įvykiuose. Tai aš keliu tokį klausimą: kas yra Sidas Hamadas ben Inhalis?

– Taip, suprantu, kur jūs kreipiat.

– Toje esė aš pateikiu prielaidą, kad jis iš esmės yra keturių skirtingų žmonių junginys. Sančas Pansa, žinoma, yra liudininkas. Kito kandidato nėra, nes jis vienintelis lydi Don Kichotą visose jo avantiūrose. Bet Sančas nemoka nei skaityti, nei rašyti. Todėl jis negali būti autorius. Antra vertus, mes žinome, kad Sančas turi puikią iškalbos dovaną. Nepaisant žioplų liapsusų, jo liežuvis aštresnis už bet kieno kito toje knygoje. Man atrodo visai galimas daiktas, kad jis padiktavo šią istoriją kitiems – būtent kirpėjui ir kunigui – geriems Don Kichoto draugams. Jie tą pasakojimą perteikė tinkama literatūrine forma – ispaniškai, – o paskui perdavė rankraštį Samsonui Karaskui, viengungiui iš Salamankos, šis ėmėsi versti ją į arabų kalbą. Servantesas surado verti-

GARSIAUSIOS XX a. MAŽOSIOS KNYGOS

mą, išversdino atgal į ispanų kalbą ir tada išleido knygą „Don Kichotas Lamančietis“.

– Bet kodėl Sančas ir kiti dėjo tiek pastangų?

– Kad išgydytų Don Kichoto beprotybę. Jie nori išgelbėti savo draugą. Prisiminkite, kad pradžioje jie sudegina jo riterių knygas, bet tai neturi poveikio. Liūdnojo Vaizdo riteris neatsikrato savo manijos. Paskui jie visi, vieni anksčiau, kiti vėliau, ieško jo įvairiai persirengę – kaip kenčianti moteris, kaip Veidrodžių riteris, kaip Baltojo Mėnulio riteris, – kad parviliotų Don Kichotą namo. Galiausiai jiems iš tiesų pavyksta. Knyga buvo tiesiog viena iš jų gudrybių. Sumanymas buvo pastatyti veidrodį priešais Don Kichoto beprotybę, aprašyti visus jo absurdiškus ir komiškus kliedesius, kad galų gale pats perskaitęs knygą pamatytų savo paklydimus.

– Man tai patinka.

– Taip. Bet yra dar vienas netikėtas posūkis. Manding, Don Kichotas iš tikrųjų nebuvo pamišėlis. Jis tik apsimetė. Tiesą sakant, jis pats viską surežisavo. Prisiminkit, kad per visą knygą Don Kichotas rūpinasi palikimo reikalu. Jis vis svarsto, ar metraštininkas tiksliai aprašys jo nuotykius. Tai suponuoja jo žinojimą – jis iš pat pradžių žino, kad šis metraštininkas egzistuoja. Ir kas gi tai, jeigu ne Sančas Pansa, ištikimasis ginklanešys, kurį Don Kichotas pasirinko būtent šiam tikslui? Tokiu pat būdu jis pasirinko kitus tris, kad jie atliktų jo paties nulemtus vaidmenis. Būtent Don Kichotas suorganizavo ben Inhalio kvartetą. Ir ne tik parinko autorius – ko gero, jis pats išvertė arabišką rankraštį vėl į ispanų kalbą. Neturėtumėm jo nuvertinti. Žmogui, šitaip įgudusiam maskuotis, pasitamsinti odą ir apsitaisyti mauro drabužiais, neturėjo būti labai sunku. Man patinka įsivaizduoti tą epizodą Toledo turgavietėje. Servantesas nusamdo Don Kichotą iššifruoti paties Don Kichoto istoriją. Nepaprastai gražu.

– Bet jūs vis dėlto nepaaiškinot, kodėl toks žmogus kaip Don Kichotas sujaukia savo ramų gyvenimą, kad įsitrauktų į tokią sudėtingą apgavystę.

– Tai ir yra įdomiausias dalykas. Mano nuomone, Don Kichotas darė eksperimentą. Norėjo išbandyti žmonių patiklumą. Jam parūpo sužinoti, ar įmanoma stoti pasaulio akivaizdoje ir su didžiausiu įsitikinimu žarstyti melą bei nesąmones. Sakyti, kad vėjo malūnai yra riteriai, kad barzdaskučio dubuo yra šalmas, kad lėlės yra tikri žmonės. Ar įmanoma palenkti kitus, kad jie sutiktų su tuo, ką jis sako, nors ir netikėdami juo. Kitaip sakant, iki kokios ribos žmonės toleruos šventvagystes, jeigu jos linksmina? Atsakymas akivaizdus, ar ne? Ribų nėra. Įrodymas – mes šią knygą vis dar skaitome. Ji mus labai linksmina. O galiausiai visiems tik to ir reikia iš bet kurios knygos – pramogos.

Austeris atsilošė sofoje, nusišypsojo su ironišku malonumu ir užsidegė cigaretę. Jis aiškiai mėgavosi savimi, bet to malonumo pobūdis Kvinui liko ne visai aiškus. Atrodė, kad tai gal koks begarsis juokas, anekdotas, nepasiekęs kulminacijos, apibendrintas džiugesys, neturintis objekto. Kvinas ketino kaip nors reaguoti į Austerio teoriją, bet negavo progos. Vos jam prasižiojus, jį pertraukė raktų krebždėjimas buto duryse, atsidarančių ir užsitrenkiančių durų garsas ir balsų papliūpos. Nuo šių garsų Austerio veidas pagyvėjo. Jis atsistojo, atsiprašė Kvino ir skubiai nuėjo prie durų.

Kvinas išgirdo juoką koridoriuje, iš pradžių moters, paskui vaiko – aukštą ir aukštesnį, skambančių šrapnelių pliūpsnius, – paskui bosinį Austerio kvatojimą – dardesį. Vaikas tarė:

– Tėti, žiūrėk, ką radau!

Tada moteris paaiškino, kad gulėjo gatvėje, tai kodėl gi ne? – atrodė visai gerai. Kitą akimirką jis išgirdo, kaip vai-

kas bėga koridoriumi jo pusėn. Vaikas įlėkė į svetainę, pastebėjo Kviną ir sustojo kaip įbestas. Tai buvo kokių penkerių šešerių metų šviesiaplaukis berniukas.

– Laba diena, – tarė Kvinas.

Berniukas, ūmai smelkiamas drovumo, tyliai teišlemeno „labas“. Kairėje rankoje jis laikė raudoną daiktą – jo Kvinas neatpažino. Kvinas paklausė berniuko, kas tai.

– Čia jo jo, – atsakė jis ir atgniaužęs delną parodė. – Radau gatvėj.

– Jis veikia?

Berniukas perdėta pantomima gūžtelėjo pečiais.

– Nežinau. Siri nemoka. Ir aš nežinau kaip.

Kvinas paklausė, ar negalėtų pabandyti, tada berniukas priėjo ir įdėjo jam į delną. Apžiūrinėdamas jo jo, jis girdėjo, kaip šalia kvėpuoja vaikas, stebintis jo kiekvieną judesį. Jo jo buvo plastikinis, panašus į tuos, su kuriais kadaise žaisdavo jis pats, bet šiek tiek įmantresnis – kosmoso amžiaus dirbinys. Kvinas virvutės galą sumezgė į kilpą aplink didįjį pirštą, atsistojo ir pabandė. Jo jo leisdamasis fleitiškai sušvilpė, jo viduje pažiro kibirkštys. Berniukas aiktelėjo, bet paskui jo jo sustojo, pakibęs ant virvutės galo.

– Didis filosofas kartą pasakė, – sumurmėjo Kvinas, – kad kelias aukštyn ir kelias žemyn yra tas pats.

– Bet jūs jo nepakėlėt aukštyn, – tarė berniukas. – Jis tik nusileido.

– Reikia vėl bandyti.

Kvinas vijo ritę kitam bandymui, kai į kambarį įėjo Austeris ir jo žmona. Jis pakėlė akis ir pirmiau pamatė moterį. Tą trumpą akimirką jis suprato, kad jo reikalai blogi. Ji buvo aukšta liekna blondinė, švytinti grožiu, kupina energijos ir laimės, kurių lauke viskas aplinkui tirpo. Kvinui to buvo per daug. Atrodė, tarsi Austeris jį erzintų tokiais dalykais, ku-

riuos jis prarado, ir dėl to jį apėmė pavydas bei įniršis, širdį draskanti savigaila. Taip, jis irgi norėtų turėti šią žmoną ir šį vaiką, sėdinėti visą dieną postringaudamas niekus apie senas knygas, būti apsuptas jo jo, omletų su kumpiu ir parkerių. Jis mintyse meldė išsigelbėjimo.

Austeris pamatė jo rankoje jo jo ir tarė:

– Matau, judu jau susipažinot, Danieli, – tarė jis vaikui, – čia Danielis. – O tada Kvinui su ta pačia ironiška šypsena: – Danieli, čia Danielis.

Berniukas pratrūko juoktis ir tarė:

– Visi Danieliai!

– Taigi, – atsakė Kvinas. – Aš esu tu, o tu esi aš.

– Taip sukasi ir sukasi ratu, – sušuko berniukas, staiga išskleisdamas rankas ir sukdamasis kaip giroskopas.

– O čia mano žmona, Siri, – tarė Austeris atsigręžęs į moterį.

Žmona pademonstravo šypseną, pasakė, kad jai malonu susipažinti su Kvinu, tarsi iš tiesų taip būtų, ir ištiesė jam ranką. Jis paspaudė ją, pajuto šiurpų jos kaulų lieknumą ir paklausė, ar jos vardas norvegiškas.

– Ne daug kas tai žino, – tarė ji.

– Jūs atvykote iš Norvegijos?

– Netiesiogiai, – tarė ji. – Per Nortfyldą, Minesotos valstijoje.

Tada ji pademonstravo savo juoką, ir Kvinas pasijuto dar labiau sugniuždytas.

– Aš suprantu, kad tai gana spontaniška, – tarė Austeris, – bet jeigu jūs turite šiek tiek laiko, kodėl jums nepasilikus pavakarieniauti su mumis?

– Oi, – tarė Kvinas stengdamasis valdytis. – Labai malonus pasiūlymas. Bet man jau tikrai reikia eiti. Jau ir taip vėluoju.

Sukaupęs paskutines pastangas, jis nusišypsojo Austerio žmonai ir pamojavo atsisveikindamas berniukui.

GARSIAUSIOS XX a. PABAIGOS KNYGOS

– Iki, Danieli, – tarė eidamas prie durų.

Berniukas pažvelgė į jį iš kitos kambario pusės ir vėl nusijuokė.

– Sudie man pačiam! – pasakė jis.

Austeris palydėjo jį prie durų ir tarė:

– Aš paskambinsiu, kai tik išgryninsiu čekį. Jūs esat telefonų knygoj?

– Taip, – tarė Kvinas. – Vienintelis.

– Jeigu kur nors manęs prireiks, skambinkit, – tarė Austeris. – Mielai padėsiu.

Austeris ištiesė ranką atsisveikinti, ir Kvinas susizgribo tebelaikąs jo jo. Įdėjo Austeriui į dešinę ranką, švelniai patapšnojo jam per petį ir išėjo.

11

Kvinas dabar buvo niekur. Jis nieko neturėjo, nieko nežinojo ir žinojo, kad nieko nežino. Ne tik buvo sugrąžintas atgal į pradžią – dabar jis buvo dar iki pradžios, ir taip toli iki pradžios, kad tai buvo blogiau negu bet kokia pabaiga, kurią galėjo įsivaizduoti.

Jo laikrodis rodė beveik šešias. Kvinas ėjo namo tuo pačiu keliu, kuriuo atėjo, su kiekvienu kvartalu vis ilgindamas žingsnį. Priėjęs savo gatvę jis jau bėgo. Šiandien birželio antra, – tarė sau. Bandyk tai prisiminti. Čia Niujorkas, o rytoj bus birželio trečia. Jeigu viskas bus gerai, poryt bus ketvirta. Bet nėra jokių garantijų.

Jau seniai praėjo skambinimo Virdžinijai Stilman valanda, ir jis mintyse svarstė, ar tai daryti. Ar būtų galima jos nepaisyti? Ar galėtų dabar viską mesti lyg niekur nieko? Taip, – tarė jis sau, – būtų galima. Jis galėtų užmiršti šį reikalą, grįžti prie savo kasdienybės, parašyti dar vieną knygą. Galėtų pakeliauti, jeigu norėtų, netgi išvykti iš šalies kuriam laikui. Galėtų, pavyzdžiui, nuvykti į Paryžių. Taip, tai įmanoma. Tiktų bet kur, – pamanė jis, – visiškai bet kur.

Jis atsisėdo savo svetainėje ir pažvelgė į sienas. Kadaise jos buvo baltos, prisiminė jis, o dabar įgijo keistą geltoną

atspalvį. Galbūt kada nors jos dar labiau subjurs, papilkės ar net paruduos kaip koks pūvantis vaisius. Balta siena pagelsta, geltona papilkėja, – tarė jis sau. Dažai blunka, miestas įsibrauna su savo suodžiais, viduje trupa tinkas. Keičiasi, paskui dar labiau keičiasi.

Jis surūkė cigaretę, paskui dar vieną ir dar vieną. Pažiūrėjo į savo rankas, pamatė, kad jos nešvarios, ir nuėjo jų nusiplauti. Vonios kambaryje bėgant vandeniui nutarė dar ir nusiskusti. Išsimuilino veidą, paėmė švarų peiliuką ir ėmė gramdyti barzdą. Kažkodėl jam buvo nemalonu žiūrėti į veidrodį, ir jis vengė savęs akimis. Sensti, – tarė sau, – daraisi senas pirdalius. Paskui nuėjo į virtuvę, suvalgė dubenėlį kukurūzų dribsnių ir surūkė dar vieną cigaretę.

Buvo jau septynios valandos. Jis vėl ėmė svarstyti, ar skambinti Virdžinijai Stilman. Vartaliojant šį klausimą mintyse jam toptelėjo, kad jis nebeturi nuomonės. Jis suprato argumentą už skambinimą ir kartu suprato priešingą argumentą. Galiausiai nulėmė etiketas. Būtų negražu dingti prieš tai jai nepasakius. Paskui tai jau būtų visai priimtina. Jeigu žmonėms pasakai, ką ketinąs daryti, – samprotavo jis, – tada viskas gerai. Tada esi laisvas daryti, ką nori.

Bet numeris buvo užimtas. Palaukęs penkias minutes vėl paskambino. Ir vėl buvo užimta. Visą valandą Kvinas tai rinko numerį, tai laukė – visada su tuo pačiu rezultatu. Galų gale paskambino telefonistei ir paklausė, ar tas telefonas sugedęs. Jam pasakė, kad tai kainuosią trisdešimt centų. Tada linijoje pasigirdo traškesys, numerio rinkimo garsas, kiti balsai. Kvinas bandė įsivaizduoti, kaip atrodo telefonistės. Tada jam vėl prabilo pirmoji moteris: numeris esąs užimtas.

Kvinas nežinojo, ką galvoti. Galimybių buvo tiek daug, kad jis nežinojo, nuo ko pradėti. Stilmanas? Nukeltas ragelis? Ar kas nors dar visai kitaip?

Įsijungė televizorių ir pažiūrėjo pirmuosius du „Metsų“ žaidimo padavimus. Tada vėl paskambino. Tas pats. Per trečią Sent Luiso komanda pelnė tašką perimdama bazę, pasitraukė iš kvadrato, paaukojo žvakę. „Metsai“ atsakė tuo pačiu per savo padavimą su Vilsono dvigubu ir Jangblado viengubu. Kvinas susivokė, kad jam tai nerūpi. Pasirodė alaus reklama, ir jis išjungė garsą. Dvidešimtą kartą pabandė susisiekti su Virdžinija Stilman ir dvidešimtą kartą atsitiko tas pats. Per ketvirtą Sent Luisas pelnė penkis taškus, Kvinas išjungė ir vaizdą. Susirado raudonąjį sąsiuvinį, atsisėdo prie stalo ir dvi valandas nepaliaudamas rašė. Nesiėmė skaityti, ką parašęs. Tada paskambino Virdžinijai Stilman ir vėl išgirdo signalą „užimta“. Ragelį trenkė taip smarkiai, kad plastikas įskilo. Pabandęs dar kartą skambinti, neišgirdo jokio signalo. Atsistojo, nuėjo į virtuvę ir prisibėrė dar vieną dubenėlį kukurūzų dribsnių. Tada nuėjo į lovą.

Sapne, kurį vėliau užmiršo, kažkodėl ėjo Brodvėjumi, už rankos vesdamasis Austerio sūnų.

Kitą dieną Kvinas praleido ant kojų. Pradėjo anksti, tuoj po aštuonių, ir nesustojo svarstyti, kur einąs. Taip jau išėjo, kad tą dieną pamatė daug dalykų, kurių niekada anksčiau nepastebėjo.

Kas dvidešimt minučių įeidavo į telefono būdelę ir skambindavo Virdžinijai Stilman. Kaip ir vakar vakare, taip ir šiandien. Bet dabar Kvinas jau ir tikėjosi, kad numeris bus užimtas. Tai jau net nebetrikdė jo. Užimtumo signalas tapo jo žingsnių kontrapunktu, metronomu, nuosekliai tiksinčiu tarp padrikų miesto garsų. Jį šiek tiek guodė mintis, kad, kai tik surinks numerį, jam pasigirs tas garsas, niekada nenukrypstantis nuo savo neigimo, užginantis kalbėjimą ir kalbėjimo galimybę, atkaklus kaip širdies plakimas. Virdžinija ir Pyte-

ris Stilmanai nuo jo dabar buvo atkirsti. Bet jis galėjo raminti savo sąžinę mintimi, kad vis dar mėgina. Kad ir į kokią tamsą jie jį veda, jis jų dar nepaliko.

Jis nuėjo Brodvėjumi į pietus iki 72-osios gatvės, pasuko į rytus, į Centrinio parko vakarų gatvę ir žingsniavo ja iki 59-osios ir Kolumbo paminklo. Ten jis vėl pasuko į rytus ir Centrinio parko pietų gatve nukako iki Madisono aveniu, o tada pasuko į dešinę ir nuėjo iki Didžiosios centrinės stoties. Aklai pasisukinėjęs keletą kvartalų, kokią mylią paėjo į pietus, ties 23-iąja priėjo Brodvėjaus ir Penktojo aveniu sankirtą, pakėlė akis į *Flatiron* pastatą, o tada pakeitė kryptį ir patraukė į vakarus iki Septintojo aveniu, kur pasuko į kairę ir pėdino toliau į pietus. Prie Šeridano aikštės vėl pasuko į rytus, nukėblino Veiverlio gatve, kirto Šeštąjį aveniu ir patraukė iki Vašingtono aikštės. Praėjo po arka ir pro minią nužingsniavo į pietus, valandėlę sustodamas pasižiūrėti į žonglierių, besidarbuojantį ant virvės, nukarusios tarp laibos karties ir medžio kamieno. Tada iš to mažo parko išėjo pro pietryčių kampą, praėjo pro universiteto daugiabutį su žalios žolės plotais ir pasuko dešinėn į Hiustono gatvę. Vakariniame Brodvėjuje jis vėl pasuko, šį kartą į kairę, ir patraukė į Kanalo gatvę. Kryptelėjęs dešinėn, praėjo pro liemenės kišenėlės dydžio parką ir pasuko į Variko gatvę, praėjo pro šeštą numerį, kur kadaise gyveno, tada vėl patraukė pietų kryptimi, sugrįždamas į Vakarų Brodvėjų, kur toji gatvė susieina su Variko gatve. Vakarų Brodvėjus nuvedė jį prie Pasaulio prekybos centro papėdės ir į vieno iš tų bokštų vestibiulį, kur tą dieną tryliktą kartą paskambino Virdžinijai Stilman. Kvinas nusprendė užvalgyti, įėjo į vieną iš užkandinių pirmame aukšte ir palengva sukramsnojo sumuštinį, pasidarbuodamas raudonajame sąsiuvinyje. Paskui vėl ėjo į rytus, pravinguriavo siauromis finansų rajono gatvelėmis ir pa-

traukė toliau į pietus, *Bowling Green* skvero link, kur išvydo vandenį ir žuvėdras viršuje, svyrančias posūkyje vidurdienio šviesoje. Jam šovė į galvą mintis keltu perplaukti į Stateno salą, bet paskui apsigalvojo ir patraukė atgal į šiaurę. Ties Fultono gatve truktelėjo dešinėn ir leidosi šiaurės rytų pusėn Rytų Brodvėjumi, šis pro Žemutiniojo Ystsaido tvaiką nuvedė jį į Čainatauną. Ten jis susirado Boueri gatvę, ja pasiekė 14-ąją. Tada užlenkė kairėn, kirto *Union* aikštę ir ėjo tolyn Pietiniu Parko aveniu. Ties 23-iąja ėmė manevruoti šiaurėn. Po keleto kvartalų vėl pasišovė dešinėn, paėjo vieną kvartalą į rytus ir tada kurį laiką pėdino Trečiuoju aveniu. Ties 32-ąja pasuko dešinėn, priėjęs Antrąjį aveniu pasuko kairėn, dar tris kvartalus paėjo šiaurėn, tada paskutinį kartą pasuko į dešinę ir taip atsidūrė Pirmajame aveniu. Tada pro likusius septynis kvartalus pasiekė Jungtinių Tautų būstinę ir nutarė kiek atsipūsti. Skvėre atsisėdo ant akmeninio suoliuko ir giliai įkvėpė, užsimerkęs dykai mėgaudamasis oru bei šviesa. Tada atsivertė raudonąjį sąsiuvinį, iš kišenės išsitraukė kurčnebylio šratinuką ir pradėjo naują puslapį.

Tą dieną pirmą kartą po to, kai nusipirko raudonąjį sąsiuvinį, jis ėmė rašyti tai, kas niekaip nebuvo susiję su Stilmanu. Vietoj to sukaupė dėmesį į tai, ką pamatė vaikščiodamas. Negaišo laiko apmąstymams apie tai, ką darąs, ir negvildeno galimų savo neįprasto veiksmo padarinių. Jautė akstiną užfiksuoti kai kuriuos faktus ir norėjo užrašyti juos popieriuje, kol neužmiršo.

Šiandien kaip niekada anksčiau: valkatos, nuskurėliai, poniutės su parduotuvių krepšeliais, bastūnai ir girtuokliai. Skalė – nuo tiesiog nepasiturinčių iki katastrofiškai nuskurdusių. Kur tik eini, visur juos matai – ir geruose, ir bloguose rajonuose.

Kai kurie elgetauja su išdidumo regimybe. Tartum sakydami: duokit man šituos pinigus, ir netrukus aš būsiu vienas iš jūsų, skubėsiu šen ir ten savo kasdieniniais reikalais. Kiti nebeturi vilties kada nors palikti valkatavimą. Jie tyso išsidrėbę ant šaligatvio su savo kepure, puoduku arba dėžute ir net nesivargina pakelti akių į praeivį, pernelyg sugniuždyti, kad dėkotų tiems, kurie įmeta jiems monetą. Dar kiti bando atidirbti už gaunamus pinigus: akli pieštukų pardavėjai, prasilakėliai, plaunantys jūsų automobilio priekinį stiklą. Kai kurie ką nors pasakoja, paprastai tragišką savo gyvenimo istoriją, tarsi norėdami kaip nors atsilyginti savo geradariams – bent žodžiais.

Kiti turi tikrų gabumų. Štai šiandien senas juodaodis stepavo žongliruodamas cigaretėmis – dar orus, aiškiai buvęs varjetė artistas, purpuriniu kostiumu, žaliais marškiniais ir geltonu kaklaraiščiu, lūpas išsiepęs dar ne visai užmiršta scenos šypsena. Taip pat esama dailininkų, piešiančių ant šaligatvio kreida, ir muzikantų, grojančių saksofonu, elektrine gitara, smuiku. Retkarčiais galima sutikti genijų, kaip šiandien man pasitaikė:

Neaiškaus amžiaus klarnetininkas, užsidėjęs skrybėlę, temdančią veidą, ir sėdintis ant šaligatvio sukryžiavęs kojas kaip gyvačių kerėtojas. Tiesiai priešais jį buvo dvi prisukamosios beždžionėlės – viena su tambūrinu, kita su būgneliu. Vienai kratant, kitai mušant, išgaunant šiurpulingą ir precizišką sinkopę, jis savo instrumentu be galo improvizavo mažytes variacijas, tiesiu kūnu kinkuodamas, energingai mėgdžiodamas beždžionėlių ritmą. Grojo smagiai ir išradingai – lakoniškas įvijas figūras minoru, tarsi džiaugdamasis, kad čia sėdi su savo

mechaninėm draugužėm, užsisklendęs savo susikurtoje visatoje, niekada nepakeldamas akių. Muzika liejosi be krašto, galiausiai vis ta pati, ir kuo ilgiau klausiausi, tuo sunkiau man buvo pasitraukti.

Būti tos muzikos viduje, būti įtrauktam į jos atsikartojimų ratą – galbūt tai yra vieta, kurioje galiausiai būtų galima išnykti.

Bet elgetos ir atlikėjai sudaro tik mažą dalį valkatų populiacijos. Jie yra aristokratai, puolusiųjų elitas. Daug daugiau tokių, kurie neturi ką daryti, neturi kur dėtis. Daugelis jų girtuokliai, bet šis apibūdinimas anaiptol nenusako jų įkūnijamo nuosmukio. Tie nevilties griuvėsiai, apsidangstę skarmalais, nubrozdintais, kraujuojančiais veidais šliurina gatvėmis lyg sukaustyti grandinėmis. Miega tarpduriuose, apkvaišę šlitiniuoja pro važiuojančius automobilius, sugriūva ant šaligatvių – vos tik pasidairęs, matai juos visur. Kai kurie mirs iš bado, kiti – nuo šalčio, dar kiti bus sumušti, apdeginti arba kankinami.

Kiekvienai būtent šiame pragare pasiklydusiai sielai tenka keletas kitų, užsidariusių savo pamišime – nesugebančių egzistuoti pasauliui, prasidedančiam nuo jų kūnų slenksčio. Nors atrodo, kad jie štai čia, jų negalima skaičiuoti kaip esančių. Pavyzdžiui, tas vyras, kuris visur vaikšto su būgnininko lazdelių komplektu ir tvatina jomis šaligatvį paklaikusiu nerišliu ritmu, gatve kėblina nerangiai susilenkęs, be paliovos pliekdamas betoną. Gal jis mano darąs svarbų darbą. Gal miestas sugriūtų, jeigu jis to nedarytų. Gal mėnulis išlėktų iš savo orbitos ir trenktųsi į žemę. Kiti kalbasi su savimi, burba, rėkia, laido pra-

keiksmus, aimanuoja, pasakoja sau istorijas tarsi kitam žmogui. Šiandien mačiau vyriškį, sėdintį kaip maišas priešais Didžiąją centrinę stotį, miniai skubant pro šalį, garsiu, panikos palaužtu balsu bylojantį: „Trečiojo jūrų pėstininkų... Ėda bites... Bitės ropoja man iš burnos“. Arba moterį, šaukiančią nematomam žmogui: „O jeigu aš nenoriu! Jeigu aš nenoriu ir man nusišikt!“

Yra moterų su parduotuvių krepšiais ir vyrų su kartoninėmis dėžėmis, velkančių savo turtą iš vietos į vietą, tarsi būtų koks skirtumas, kur jie atsidurs. Vaikščioja vyras, apsisupęs Amerikos vėliava. Moteris su Helovyno kauke ant veido. Vyras suniokotu paltu, skudurais apvyniotais batais, nešiojantis puikiai išlygintus baltus marškinius ant pakabo – dar aptrauktus cheminės valyklos celofanu. Vyras dalykiniu kostiumu, basas, su futbolininko šalmu ant galvos. Moteris, kurios drabužiai nuo galvos iki kojų apsegioti prezidento rinkimų kampanijos ženkliukais. Vyras, vaikštantis susiėmęs veidą rankomis, isteriškai raudantis ir be galo kartojantis: „Ne, ne, ne. Jis mirė. Jis nemirė. Ne, ne, ne. Jis mirė. Jis nemirė“.

Bodleras: *Il me semble que je serais toujours bien là où je ne suis pas*. Kitaip sakant: Man atrodo, kad aš visad būčiau laimingas ten, kur nesu. Arba tiesmukiškiau: Kur tik manęs nėra, ten ta vieta, kur esu aš pats. Arba dar – imant jautį už ragų: *Anywhere out of the world* – bet kur už šio pasaulio ribų.

Jau vakarėjo. Kvinas užvertė raudonąjį sąsiuvinį ir įsidėjo šratinuką į kišenę. Norėjo dar pagalvoti apie tai, ką parašė, bet nebegalėjo. Oras aplink jį buvo švelnus, beveik saldus,

tarsi ne miesto. Jis pakilo nuo suoliuko, pasirąžė ir nuėjo į telefono būdelę ir iš jos paskambino Virdžinijai Stilman. Tada nuėjo vakarieniauti.

Restorane jis suvokė, kad subrandino sprendimą. Jam pačiam net nežinant atsakymas jo jau laukė, visiškai susidėliojęs galvoje. Dabar jis suprato, kad užimtumo signalas nėra atsitiktinis. Tai yra ženklas, bylojantis jam, kad jis dar negali nutraukti savo sąsajos su tuo reikalu, net jei ir norėtų. Jis bandė susisiekti su Virdžinija Stilman ir pasakyti jai, kad baigė, bet likimo deivės to neleido. Kvinas susimąstė apie tai. Ar „likimas" tikrai tas žodis, kurį jis norėjo pavartoti? Atrodė toks sunkiasvoris ir senamadiškas. Ir vis dėlto įsigilinęs suvokė, kad būtent tai ir norėjo pasakyti. Ar jei ir ne visai tai, šis žodis tinkamesnis už visus kitus, kurie jam atėjo į galvą. Likimas kaip tai, kas yra, kas atsitinka. Kaip tas nesamas veiksnys žodyje „lyja" arba „temsta". Kas „lyja" arba kas „temsta", Kvinas niekada nežinojo. Gal bendra daiktų buvimo būklė, esamybės būsena, sudaranti pagrindą, ant kurio vyksta pasaulio įvykiai. Nieko konkrečiau jis negalėjo sumąstyti. Bet, matyt, ir neieškojo nieko konkretaus.

Vadinasi, likimas. Kad ir ką jis apie tai mano, kad ir kaip nori, kad būtų kitaip, nieko negali padaryti. Jis sutiko su pasiūlymu ir dabar yra bejėgis tą sutikimą atšaukti. Tai reiškia tik viena: jis turi eiti iki galo. Dviejų atsakymų čia negali būti. Arba taip, arba kitaip. Štai kaip yra – patinka jam tai ar ne.

Su Austeriu čia aiškiai suklysta. Gal kada nors Niujorke buvo privatus seklys šia pavarde. Pyterio slaugės vyras – į pensiją išėjęs policininkas, vadinasi, nebejaunas. Jo laikais, be abejo, buvo kažkoks Austeris su gera reputacija, ir suprantama, kad paprašytas pasiūlyti detektyvą jis prisiminė jį. Pasižiūrėjo į telefonų knygą, rado tik vieną žmogų šia pavarde ir nusprendė, kad tai ir yra reikiamas žmogus. Tada

ŠIAULIŲ APSKRITIES POVILO VIŠINSKIO VIEŠOJI BIBLIOTEKA

perdavė numerį Stilmanams. O čia įsibrovė antroji klaida. Telefono linijos susijaukė, ir jo numeris kažkaip susikirto su Austerio numeriu. Tokių dalykų atsitinka kasdien. Ir štai taip jam paskambino – o skambino ir šiaip jau ne tam, kam reikia. Puikus paaiškinimas.

Viena problema dar liko. Jeigu jis negali susisiekti su Virdžinija Stilman – jeigu, kaip kad jis mano, jam *nelemta* susisiekti su ja, – tai kaip jam toliau tvarkytis? Jo darbas – apsaugoti Pyterį, užtikrinti, kad jis nenukentėtų. Ar svarbu, ką Virdžinija Stilman mano jį darant, jeigu jis daro tai, ką reikia? Idealiu atveju seklys turėtų palaikyti glaudžius ryšius su savo klientu. Tai visada buvo vienas iš Makso Vorko principų. Bet ar tai tikrai būtina? Jeigu Kvinas vis tiek dirba savo darbą, tai koks skirtumas? Jeigu bus kokių nors nesusipratimų, juos juk tikrai bus galima išsiaiškinti, kai reikalas bus sutvarkytas.

Vadinasi, jis gali tvarkytis, kaip nori. Virdžinijai Stilman jis nebeskambins. Su iškalbingu užimtumo signalu gali atsisveikinti visam laikui. Nuo šiol jo niekas nebestabdys. Stilmanas negalės prisiartinti prie Pyterio Kvinui nežinant.

Kvinas apmokėjo sąskaitą, įsikando mentolinį dantų krapštuką ir vėl leidosi eiti. Toli eiti nereikėjo. Pakeliui užsuko į visą parą veikiantį „Citibanką“ ir pasitikrino sąskaitą automatinėje kasoje. Jo sąskaitoje buvo 349 doleriai. Jis paėmė tris šimtus, įsidėjo į kišenę ir toliau ėjo šiaurėn. Ties 57-ąja gatve pasuko kairėn ir nuėjo iki Parko aveniu. Ten pasuko dešinėn ir ėjo į šiaurę iki 69-osios, ten pasuko į Stilmano kvartalą. Pastatas atrodė taip pat kaip ir pirmą dieną. Jis pakėlė akis pažiūrėti, ar jų bute dega šviesos, bet neprisiminė, kurie langai yra jų. Gatvė buvo visiškai rami. Ja nevažiavo automobiliai, nėjo žmonės. Kvinas perėjo į kitą pusę, siaurame skersgatvyje susirado vietą ir įsitaisė nakčiai.

12

Praėjo daug laiko. Kiek, tiksliai neįmanoma pasakyti. Tikrai savaitės, bet gal ir mėnesiai. Šio laikotarpio aprašymas nėra toks išsamus, kaip autoriui norėtųsi. Bet žinių nedaug, tad jis nusprendė nutylėti tai, ko negalima tikrai patvirtinti. Kadangi šis pasakojimas grįstas vien faktais, autorius laiko savo pareiga neperžengti patikrinamų dalykų ribų, žūtbūt atsispirti prasimanymo rizikai. Net raudonasis sąsiuvinis, iki šiol teikęs detalų Kvino nutikimų aprašymą, yra įtartinas. Negalime užtikrintai pasakyti, kas per tą laikotarpį atsitiko Kvinui, nes būtent šioje istorijos vietoje jis ėmė nebesusigaudyti.

Daugiausia jis tūnodavo skersgatvyje. Apsipratus ten buvo gana patogu, o privalumas buvo tai, kad jis nekrito niekam į akis. Iš ten jis galėjo stebėti visus ateinančius į Stilmanų namą ir iš jo išeinančius. Niekas neišeidavo ir neįeidavo jam nematant. Iš pradžių jį stebino, kad jis nematė nei Virdžinijos, nei Pyterio. Bet nuolat ateidavo ir išeidavo prekių išnešiotojai, ir galiausiai jis suvokė, kad jiems nebūtina išeiti iš namų. Jiems viskas galėjo būti atnešama. Štai tada Kvinas suprato, kad jie taip pat užsislėpė ir laukia savo bute, kada tai pasibaigs.

Po truputį Kvinas apsiprato su naujuoju gyvenimu. Kilo visokių problemų, bet viena po kitos buvo išspręstos. Pirmiausia, buvo maisto klausimas. Kadangi reikėjo būti ypač budriam, jis nenorėjo bent kiek ilgesniam laikui palikti savo posto. Jį kamavo mintis, kad jam nesant gali kas nors atsitikti, ir labai stengėsi sumažinti šią riziką iki minimumo. Kažkur buvo skaitęs, kad tarp 3.30 ir 4.30 nakties miega daugiau žmonių negu bet kuriuo kitu metu. Statistiškai buvo daugiausia šansų, kad tą valandą nieko neatsitiks, todėl Kvinas ją pasirinko eiti apsipirkti. Leksingtono aveniu, kiek šiauriau, buvo visą naktį veikianti maisto parduotuvė, ir kasnakt pusę keturių Kvinas eidavo ten guviu žingsniu (kad pasimankštintų ir sutaupytų laiko) ir nusipirkdavo, ko reikės visai parai. Paaiškėjo, kad reikia nedaug – beje, ilgainiui jo poreikiai vis mažėjo. Mat Kvinas patyrė, kad valgymas nebūtinai išsprendžia maisto problemą. Valgymas tėra silpnas gynimasis nuo kito valgymo neišvengiamybės. Pats maistas niekaip negali išspręsti maisto klausimo – jis tik atideda metą, kai tą klausimą reikės paklausti rimtai. Todėl didžiausias pavojus – suvalgyti per daug. Jeigu jis suvartodavo daugiau negu reikia, iki kito valgymo jo apetitas išaugdavo, tad prireikdavo daugiau maisto norint pasisotinti. Nuolatos atidžiai save stebėdamas, Kvinas palengva apgręžė šį procesą. Jo siekis buvo valgyti kuo mažiau ir šitaip atitolinti alkį. Geriausiame iš visų pasaulių jis būtų galėjęs priartėti prie absoliutaus nulio, bet esamomis aplinkybėmis nenorėjo būti perdėtai uolus. Tad visišką pasninką mintyse turėjo kaip idealą, tobulą būseną, kurios galėjo trokšti, bet negalėjo pasiekti. Jis nenorėjo mirti iš bado – ir apie tai primindavo sau kasdien, – norėjo tiesiog pasilikti sau laisvės galvoti apie dalykus, kurie jam tikrai rūpi. Šiuo tarpu tai reiškė, kad pirma vieta jo mintyse skirta jo užduočiai. Laimė, tai suta-

po su kitu svarbiu jo siekiu – kuo ilgiau pratempti už tris šimtus dolerių. Savaime aišku, per šį laikotarpį Kvinas numetė daug svorio.

Jo kita problema buvo miegas. Jis negalėjo visą laiką budėti, o juk šioje situacijoje iš tiesų reikėjo kaip tik to. Čia jam irgi teko padaryti nuolaidų. Kvinas manė galįs ne tik mažiau valgyti, bet ir mažiau miegoti. Vietoj įprastų šešių–aštuonių miego valandų nusprendė apsiriboti trimis keturiomis. Prie to priprasti buvo sunku, bet daug sunkesnis buvo klausimas, kaip tas valandas paskirstyti išlaikant didžiausią budrumą. Buvo aišku, kad negalima miegoti tris ar keturias valandas iš eilės. Pernelyg didelė rizika. Teoriškai veiksmingiausiai laikas būtų išnaudojamas miegant po trisdešimt sekundžių kas penkias ar šešias minutes. Pavojų ką nors pražiopsoti tai sumažintų beveik iki nulio. Bet jis suvokė, kad tai fiziškai neįmanoma. Antra vertus, orientuodamasis į šią neįmanomybę kaip į kokį modelį, jis stengėsi išlavinti gebėjimą snausti trumpus laikotarpius ir kuo dažniau pabusti. Tai buvo ilga kova, jai reikėjo drausmės ir susikaupimo, nes kuo ilgiau truko šis eksperimentas, tuo labiau tai jį sekino. Iš pradžių jis miegą ir budėjimą bandė kaitalioti kas keturiasdešimt penkias minutes, paskui po truputį sumažino iki trisdešimties minučių. Į pabaigą jam gana sėkmingai pavyko apsiriboti penkiolikos minučių snauduliu. Šioms jo pastangoms padėjo netoliese esanti bažnyčia – jos varpai skambėdavo kas penkiolika minučių: vienas dūžis skelbė ketvirtį valandos, du dūžiai – pusvalandį, trys dūžiai – tris ketvirčius valandos, o keturi dūžiai – valandą, po jų dar nuskambėdavo atitinkamos valandos dūžių skaičius. Kvinas gyveno šio laikrodžio ritmu ir galiausiai sunkiai beatskyrė jį nuo savo pulso. Šią rutiną jis pradėdavo vidurnaktį – užsimerkdavo ir užmigdavo prieš laikrodžiui išmušant dvyliktą. Po penkioli-

ŠARŪNO MAŽEIKOS KNYGOS

kos minučių pabusdavo, mušant du pusvalandžio dūžius užmigdavo, o su trimis trijų ketvirčių valandos dūžiais vėl pabusdavo. Pusę keturių eidavo parsinešti maisto, sugrįždavo iki keturių, tada vėl užmigdavo. Sapnuodavo tuo laikotarpiu mažai. O tie reti sapnai būdavo keisti: trumpos artimiausių dalykų vizijos – jo rankos, batai, plytinė siena šalia jo. Taip pat nebuvo akimirkos, kad jis nesijaustų mirtinai pavargęs.

Trečia problema buvo pastogė, bet ji pasirodė lengviau išsprendžiama negu kitos dvi. Laimė, orai išliko šilti, ir, vėlyvam pavasariui persilaužus į vasarą, lijo mažai. Kartkarčiais trumpai nulydavo, o vieną ar du kartus užėjo liūtis su perkūnija ir žaibais, bet apskritai buvo neblogai, ir Kvinas nepaliovė dėkoti likimui. Skersgatvio gale buvo metalinis šiukšlių konteineris, ir jeigu naktį lydavo, Kvinas ten įsiropšdavo pasislėpti. Viduje dvokė neapsakomai – ta smarvė likdavo įsismelkusi jo drabužiuose ištisas dienas, bet Kvinas dar labiau vengė peršlapti, nes nenorėjo rizikuoti peršalti arba susirgti. Laimė, dangtis buvo sulankstytas, ir konteineris gerai neužsidarydavo. Viename kampe buvo šešių ar aštuonių colių plyšys, atstojantis oro skylę, per kurią Kvinas galėdavo kvėpuoti, iškišęs nosį į naktį. Atsiklaupus ant šiukšlių ir kūnu atsirėmus į vieną konteinerio sieną, jam būdavo pakenčiamai patogu.

Giedromis naktimis jis miegodavo prie konteinerio, padėjęs galvą taip, kad atsimerkęs bemat pamatydavo Stilmanų pastato lauko duris. Šlapindavosi dažniausiai tolimajame skersgatvio kampe, už konteinerio, stovėdamas nugara į gatvę. Tuštinimasis buvo kas kita – tam reikalui jis įsiropšdavo į konteinerį, kad niekas nematytų. Prie konteinerio dar buvo keletas plastikinių šiukšlių dėžių, jose Kvinui paprastai pavykdavo rasti gana švarų laikraštį nusišluostyti, nors

kartą, ypatingu atveju, teko išplėšti lapą iš raudonojo sąsiuvinio. Na, o prausimasis ir skutimasis buvo du dalykai, be kurių Kvinas išmoko gyventi.

Kaip jis per visą tą laiką sugebėjo slapstytis – mįslė. Bet atrodo, kad niekas jo neaptiko ar bent nepranešė apie jo buvimą valdžios instancijoms. Be abejo, jis iš pat pradžių įsiminė šiukšliavežių grafiką ir prieš jiems atvykstant iš skersgatvio dingdavo. Taip pat išvengdavo ir namsargio, kuris kas vakarą išmesdavo šiukšles į konteinerį ir dėžes. Kad ir kaip nuostabu, niekas Kvino nepastebėjo. Tarytum jis būtų sutirpęs miesto sienose.

Dalį kiekvienos paros užimdavo ūkio ir materialaus gyvenimo problemos. Tačiau daugiausia tai Kvinui būdavo laisvas laikas. Kadangi nenorėjo, kad jį kas nors matytų, turėjo kaip galima uoliau vengti žmonių. Negalėjo į juos žiūrėti, negalėjo su jais šnekėtis, negalėjo apie juos galvoti. Kvinas visada save vaizdavosi kaip žmogų, mėgstantį vienatvę. Tiesą sakant, pastaruosius penkerius metus jis aktyviai to siekė. Bet tik dabar, jo gyvenimui persikėlus į skersgatvį, ėmė suprasti tikrąją vienatvės esmę. Jis niekuo nebegalėjo pasikliauti, išskyrus save. Iš visų dalykų, kuriuos atrado per ten praleistas dienas, vienu visiškai neabejojo – jis krenta. Bet nesuprato štai ko: kaip jis krisdamas galėtų save patį sugauti? Ar įmanoma tuo pat metu būti ir viršuje, ir apačioje? Tai atrodė nelogiška.

Jis praleido daug valandų žiūrėdamas į dangų. Iš jo vietos skersgatvio gale, įsispraudus tarp konteinerio ir sienos, mažai ką kitko buvo galima matyti, ir slenkant dienoms jis ėmė mėgautis pasauliu viršuje. Visų pirma pamatė, kad dangus niekada nebūna sustingęs. Net giedromis dienomis, kai žydrynė atrodo ištisinė, nuolat vyksta mažyčiai poslinkiai, laipsniški drumstelėjimai dangui retėjant ir tirštėjant, ūmai

suboluoja lėktuvai, paukščiai ir skraidantys popieriai. Debesys vaizdą komplikuodavo, ir Kvinas praleido daug popiečių juos tyrinėdamas, bandydamas suprasti jų būdą, tikrindamas, ar jam pavyks nuspėti, kas su jais atsitiks. Jis gerai pažino plunksninius, kamuolinius, sluoksninius, lietaus debesis ir įvairiausius jų derinius, stebėjo vieną rūšį po kitos ir fiksavo, kaip jų veikiamas kinta dangus. Be to, debesys pateikė spalvų klausimą – šių jam atsiverdavo plati įvairovė: nuo juodos iki baltos, su aibe pilkų atspalvių tarp jų. Visa tai reikėjo ištirti, išmatuoti, iššifruoti. Negana to, dar atsirasdavo pastelinių spalvų, jos pasklisdavo, kai tam tikrais dienos tarpsniais saulė sąveikaudavo su debesimis. Atmainų spektras buvo neaprėpiamas – rezultatą lemdavo temperatūros skirtumai įvairiuose atmosferos lygiuose, debesų rūšis danguje ir saulės vieta tą konkrečią akimirką. Iš viso to susidarydavo raudoni ir rausvi atspalviai, kuriuos Kvinas taip mėgo, purpuras ir cinoberis, oranžiniai apelsinai ir levandos, auksas ir plunksniniai persimonai. Niekas ilgai netrukdavo. Spalvos greitai išsisklaidydavo, susiliedavo su kitomis, slinkdavo tolyn arba blukdavo užeinant nakčiai. Šiuos įvykius beveik visada paspartindavo vėjas. Sėdėdamas skersgatvyje Kvinas retai jį jausdavo, bet stebėdamas poveikį debesims galėdavo nustatyti jo stiprumą ir nešamo oro pobūdį. Vienas po kito jam virš galvos praslinko visokiausi orai – nuo saulės iki audrų, nuo ūkanų iki švytėjimo. Akiai vėrėsi aušros ir prieblandos, vidurdienio virsmai, pavakarės, naktys. Net ir pajuodavęs dangus nesiilsėdavo. Tamsoje plaukė debesys, mėnulis įgydavo vis kitą formą, tebepūsdavo vėjas. Kartais Kvino dangaus lopinėlyje netgi žvaigždė apsistodavo, ir pakėlęs akis jis galvodavo, ar ji ten dabar tebėra, ar jau seniai sudegusi.

Šitaip slinko dienos. Stilmanas nesirodė. Galų gale baigėsi Kvino pinigai. Jau kurį laiką jis grūdinosi šiai akimirkai, ir į pabaigą savo lėšas tausojo maniakiškai preciziškai. Nė cento neišleisdavo prieš tai neapsvarstęs, ar būtina tai, ko jam neva reikia, nepasvėręs visų padarinių, už ir prieš. Bet net ir griežčiausias taupymas negalėjo sustabdyti to, kas neišvengiama.

Kažkada apie rugpjūčio vidurį Kvinas susivokė nebegalįs išsilaikyti. Autorius patvirtino šią datą kruopščiais tyrinėjimais. Tačiau gali būti, kad šis momentas atėjo jau liepos pabaigoje arba tik rugsėjo pradžioje, nes visuose tokiuose tyrimuose reikia numatyti galimą paklaidą. Bet pagal savo turimas žinias, atidžiai apsvarstęs visus duomenis ir atsijojęs visus tariamus prieštaravimus, autorius šiuos įvykius teigia įvykus rugpjūtį, kada nors tarp dvyliktos ir dvidešimt penktos dienos.

Kvinas tada nebeturėjo beveik nieko – liko keletas monetų, nesudarančių nė dolerio. Jis buvo tikras, kad jam nesant buvo pervesta pinigų. Tiesiog reikėjo pasiimti čekius iš savo abonentinės dėžutės pašte, nunešti juos į banką ir išgryninti. Jeigu viskas klotųsi gerai, po kelių valandų jis vėl būtų Rytų 69-ojoje gatvėje. Mes niekada nesužinosime, kokias kančias jis patyrė dėl to, kad reikia palikti savo postą.

Autobusui jis pinigų neturėjo. Pirmą kartą per daugelį savaičių leidosi pėsčias į kelią. Buvo keista vėl būti ant kojų, nuosekliai eiti iš vietos į vietą, mojuoti rankomis, jausti šaligatvį po padais. Ir vis dėlto štai jis ėjo į vakarus 69-ąja, pasuko dešinėn į Madisono aveniu ir patraukė į šiaurę. Kojos buvo silpnos, o galvoje jautė tuštumą. Protarpiais turėdavo sustoti atgauti kvapą, o kartą jau griūdamas įsitvėrė žibinto stulpo. Pastebėjo, kad lengviau eiti kuo mažiau keliant kojas, šliurinant pirmyn lėtais čiuoztelėjimais. Šitaip jis sutau-

pydavo jėgų gatvių kampams, kur reikėjo apdairiai laikyti pusiausvyrą prieš kiekvieną žingsnį ant šaligatvio bortelio arba nuo jo ir po tokio žingsnio.

Ties 84-ąja gatve jis stabtelėjo prie parduotuvės. Fasade buvo veidrodis, ir Kvinas pamatė save pirmą kartą nuo budėjimo pradžios. Tai nereiškia, kad jis bijojo išvysti savo atvaizdą. Paprasčiausiai jam tai neatėjo į galvą. Buvo pernelyg įnikęs į darbą, kad galvotų apie save, ir atrodė, lyg jo išvaizdos klausimas būtų apskritai išnykęs. Dabar, žvelgdamas į save parduotuvės veidrodyje, jis nebuvo nei sukrėstas, nei nusivylęs. Nejautė nieko, nes tiesa buvo tai, kad ten pamatyto žmogaus jis neatpažino. Pamanė veidrodyje pastebėjęs prašalietį ir bemat staigiai atsigręžė pasižiūrėti, kas ten stovi. Bet šalia jo nieko nebuvo. Tada vėl pažvelgė į veidrodį ir įsižiūrėjo įdėmiau. Tyrinėjo veidą priešais save ir palengva, bruožas po bruožo, ėmė įžiūrėti šio žmogaus panašumus į tą, kurį visada laikė savimi. Taip, atrodė labai tikėtina, kad tai Kvinas. Bet net ir dabar jis nesusikrimto. Jo išvaizda pakito taip drastiškai, kad jis nenorom ėmė žavėtis tuo. Jis pavirto valkata. Drabužiai buvo nusišėrę, susiglamžę, apėję nešvarumais. Veidas buvo apžėlęs tankia juoda barzda su žilomis dėmelėmis. Plaukai buvo ilgi ir susivėlę, už ausų sušokę kuokštais ir nugarbanoję beveik iki pečių. Už viską labiau jis sau panėšėjo į Robinzoną Kruzą ir stebėjosi, kad šios jo permainos radosi taip greitai. Vos vienas kitas mėnuo, ir per tą laiką jis tapo kitu žmogumi. Bandė prisiminti save ankstesnį, bet tai buvo sunku. Nužvelgė naująjį Kviną ir gūžtelėjo pečiais. Tai nesvarbu. Anksčiau jis buvo vienoks, dabar kitoks. Nei geresnis, nei blogesnis. Tiesiog kitoks, ir viskas.

Dar keletą kvartalų paėjo į šiaurę, tada pasuko kairėn, kirto Penktąjį aveniu ir patraukė palei Centrinio parko sieną. Ties 96-ąja gatve įėjo į parką ir pasijuto malonioje žolės

bei medžių apsuptyje. Vasaros pabaigoje žaluma daug kur atrodė išsekusi, žemėje šen bei ten prasimušė rudi dulkini lopai. Bet jam virš galvos medžiai dar šlamino lapais, visur mirguliavo šviesa ir šešėliai, ir Kvinui tai pasirodė stebuklingai gražu. Dar tik dienojo, ir popietės karštis laukė tik už kelių valandų.

Pusiau perėjusį parką, Kviną užvaldė troškimas pailsėti. Čia nebuvo gatvių, nebuvo miesto kvartalų, žyminčių jo kelio tarpsnius, ir staiga jam pasirodė, kad eina jau kelias valandas. Regėjosi, kad norint nusigauti kitapus parko reiks atkakliai plumpinti visą dieną arba dvi. Jis paėjo dar keletą minučių, bet galų gale kojos nebeklausė. Netoli tos vietos, kur jis sustojo, buvo ąžuolas, ir Kvinas nusvirduliavo jo link kaip girtuoklis, dvoklinantis į savo lovą po visos nakties ūžavimo. Pasidėjęs raudonąjį sąsiuvinį vietoj pagalvės, jis atsigulė ant žole apaugusio gūbrio šiaurinėje medžio pusėje ir užmigo. Pirmą kartą per kelis mėnesius miegojo nepertraukiamu miegu ir pabudo tik kitą rytą.

Jo laikrodis rodė pusę dešimtos, ir jis gūžėsi pagalvojęs, kiek prarado laiko. Kvinas atsistojo ir nudrožė į vakarus, nustebęs, kad jam sugrįžo jėgos, bet keikdamas save už atsigauti iššvaistytas valandas. Paguodos nebebuvo. Kad ir ką jis dabar darytų, manė vis tiek pavėluosiąs. Galėtų bėgti šimtą metų, bet atbėgęs tepamatys, kaip užsidaro durys.

Jis išėjo iš parko ties 96-ąja gatve ir toliau ėjo į vakarus. Kolumbo aveniu kampe pamatė telefono būdelę ir staiga prisiminė Austerį ir penkių šimtų dolerių čekį. Gal jis sutaupytų laiko paimdamas tuos pinigus dabar. Galėtų nueiti tiesiai pas Austerį, įsidėti pinigus į kišenę ir išvengti kelionės į paštą bei banką. Bet ar Austeris turės su savim grynų pinigų? Jeigu ne, gal jiedu galėtų susitarti susitikti Austerio banke.

Kvinas įėjo į būdelę, pasirausė kišenėje ir ištraukė visus likusius pinigus: dvi monetos po dešimt centų, vienas ketvirtis dolerio ir aštuoni centai. Jis paskambino į informaciją susižinoti numerį, dešimt centų sugrįžo į monetų grąžinimo dėželę, vėl įmetė tą monetą ir surinko numerį. Austeris pakėlė ragelį per trečiąjį skambutį.

– Čia Kvinas, – tarė Kvinas.

Kitame gale jis išgirdo aimaną.

– Kurgi jūs, velniai griebtų, slapstėtės? – Austerio balse skambėjo susierzinimas. – Aš jums skambinau tūkstantį kartų.

– Buvau užsiėmęs. Dirbau su ta užduotim.

– Užduotim?

– Užduotim. Dėl Stilmano. Prisimenat?

– Žinoma, prisimenu.

– Todėl ir skambinu. Noriu dabar ateit pasiimt pinigų. Tų penkių šimtų dolerių.

– Kokių pinigų?

– Iš čekio, prisimenat? Čekio, kurį jums daviau. Išrašyto Pauliui Austeriui.

– Žinoma, prisimenu. Bet pinigų nėra. Todėl ir mėginau jums prisiskambinti.

– Jūs neturėjote teisės jų išleisti, – Kvinas sušuko, staiga praradęs savitvardą. – Tie pinigai priklausė man.

– Aš jų neišleidau. Čekis grąžintas.

– Aš jumis netikiu.

– Galit ateiti ir perskaityti laišką iš banko, jeigu norit. Štai jis ant mano stalo. Čekis negalioja.

– Tai absurdas.

– Taip, absurdas. Bet dabar tai juk nebelabai svarbu, ar ne?

– Net labai svarbu. Man reikia tų pinigų, kad galėčiau toliau vykdyti užduotį.

– Bet užduoties nebėra. Viskas pasibaigė.

– Apie ką jūs kalbat?

– Apie tą patį. Užduotį dėl Stilmano.

– Bet kaip suprasti „pasibaigė"? Aš dar ją vykdau.

– Netikiu.

– Liaukitės, po velnių, taip slapukauti. Aš neturiu nė mažiausio supratimo, apie ką jūs kalbat.

– Netikiu, kad nežinot. Kurgi, velniai griebtų, jūs buvot? Neskaitot laikraščių?

– Laikraščių? Po velnių, sakykit, kas yra. Aš neturiu laiko skaityti laikraščius.

Kitame gale tvyrojo tyla, ir akimirką Kvinui pasirodė, kad pokalbis baigtas, kad jis kažkodėl užmigo ir tik dabar pabudo su telefono rageliu rankoje.

– Stilmanas nušoko nuo Bruklino tilto, – tarė Austeris. – Jis nusižudė prieš du su puse mėnesio.

– Jūs meluojat.

– Visi laikraščiai rašė. Galit pats patikrinti.

Kvinas tylėjo.

– Tai buvo jūsų Stilmanas, – tęsė Austeris. – Tas, kuris anksčiau dėstė Kolumbijos universitete. Rašė, kad jis mirė ore, dar nepasiekęs vandens.

– O Pyteris? Kaipgi Pyteris?

– Neturiu supratimo.

– Ar kas nors žino?

– Neįsivaizduoju. Jūs turit pats susižinoti.

– Taip, tikriausiai, – tarė Kvinas.

Tada neatsisveikinęs su Austeriu padėjo ragelį. Išsiėmė likusius dešimt centų ir paskambino Virdžinijai Stilman. Numerį dar atsiminė.

Mechaniškas balsas pakartojo jam numerį ir pranešė, kad jis atjungtas. Paskui balsas pakartojo pranešimą, ir ryšys nutrūko.

Kvinas nebuvo tikras ką jaučiąs. Tomis pirmomis akimirkomis jis tartum nejautė nieko, tartum iš to visko nebeliko visiškai nieko. Nusprendė atidėti galvojimą apie tai. Tam bus laiko vėliau, – pamanė. O dabar svarbu atrodė tiktai pareiti namo. Jis grįšiąs į savo butą, nusirengsiąs ir pasėdėsiąs karštoje vonioje. Tada peržiūrėsiąs naujus žurnalus, pasiklausysiąs muzikos plokštelių, pavalysiąs butą. Paskui galbūt imsiąs galvoti apie tai.

Jis sugrįžo į 107-ąją gatvę. Namo raktai tebegulėjo kišenėje, ir, rakindamas lauko duris ir kopdamas tris aukštus iki savo buto, jautėsi beveik laimingas. Bet paskui jis įžengė į butą, ir tai buvo galas.

Viskas buvo pasikeitę. Atrodė kaip visai kita vieta, ir Kvinas pamanė, kad gal per klaidą įėjo ne į tą butą. Atatupstas pasitraukė į koridorių ir patikrino numerį ant durų. Tai buvo jo butas, ir juk jo raktas atrakino duris. Jis vėl įėjo vidun ir ėmė apžiūrinėti. Baldai buvo perstatyti. Kur anksčiau stovėjo stalas, dabar buvo kėdė. Kur anksčiau buvo sofa, dabar stovėjo stalas. Ant sienų kabojo nauji paveikslai, ant grindų – naujas kilimėlis. O jo rašomasis stalas? Jis ieškojo, bet nerado. Atidžiau apžiūrėjęs baldus, suprato, kad jie ne jo. Viskas, kas čia stovėjo, kai jis paskutinį kartą lankėsi bute, buvo išnešta. Jo rašomojo stalo nebėra, jo knygų nebėra, jo mirusio sūnaus vaikiškų piešinių nebėra. Iš svetainės jis nuėjo į miegamąjį. Jo lovos nebėra, jo komodos nebėra. Jis atidarė ten stovinčios komodos viršutinį stalčių. Sujauktom krūvelėm gulėjo moteriški apatiniai: kelnaitės, liemenėlės, pavilkiniai. Kitame stalčiuje buvo moteriški megztukai. Toliau Kvinas nebežiūrėjo. Ant stalo prie lovos buvo įrėminta šviesiaplaukio stambiaveidžio jauno vyro nuotrauka. Kitoje nuotraukoje tas pats vyras šypsodamasis stovėjo sniege, ap-

sikabinęs neišraiškingos išvaizdos merginą. Ji irgi šypsojosi. Už jų buvo šlaitas su slidžių trasa, vyriškis su dviem slidėm ant peties ir žydras žiemos dangus.

Kvinas nuėjo į svetainę ir atsisėdo į krėslą. Peleninėje pamatė pusiau surūkytą cigaretę su lūpdažių žyme. Užsidegė ir surūkė ją. Paskui nuėjo į virtuvę, atsidarė šaldytuvą, susirado apelsinų sulčių ir duonos kepalą. Išgėrė sultis, suvalgė tris riekes duonos, paskui grįžo į svetainę, kur vėl atsisėdo į krėslą. Po penkiolikos minučių jis išgirdo žingsnius ant laiptų, raktų žvangėjimą už durų, paskui į butą įžengė nuotraukoje matyta mergina. Ji vilkėjo baltą seselės uniformą, o rankose laikė rudą maisto produktų maišelį. Pamačiusi Kviną, išmetė maišelį ir suklykė. O gal pirmiau suklykė, paskui išmetė maišelį. Kvinas nebuvo tikras, kaip tai įvyko. Maišelis praplyšo ir išklinksėjo pienas, baltu takeliu nutįsdamas iki kilimėlio krašto.

Kvinas atsistojo, taikingai pakėlė ranką ir liepė jai nesijaudinti. Jis jai nieko nedarysiąs, tik norįs sužinoti, kodėl ji gyvenanti jo bute. Jis išėmė raktą iš kišenės ir iškėlė, tarsi norėdamas įrodyti savo gerus ketinimus. Ją įtikino ne tuoj, bet galiausiai panika nuslūgo.

Tai nereiškė, kad ji juo pasitiki arba kad mažiau jo bijo. Ji liko stovėti prie atvirų durų, pasiruošusi pulti pro jas pasirodžius menkiausiam pavojaus ženklui. Kvinas laikėsi atokiai, nenorėdamas sunkinti padėties. Jis vis dar automatiškai malė žodžius, vis aiškindamas, kad ji gyvenanti jo namuose. Ji aiškiai netikėjo nė vienu žodžiu, bet klausėsi, kad jo nesuerzintų, be abejo, tikėdamasi, kad jis išsišnekės ir galiausiai išeis.

– Aš gyvenu čia jau mėnesį, – tarė ji. – Tai mano butas. Pasirašiau metų nuomą.

– Bet kodėl aš turiu raktą? – paklausė Kvinas septintą ar aštuntą kartą. – Ar tai jūsų neįtikina?

– Yra šimtas būdų gauti raktą.

– Kai jūs išsinuomojot butą, jums nesakė, kad čia kažkas gyvena?

– Sakė, kad rašytojas. Bet jis dingo, nuomos nemokėjo jau keletą mėnesių.

– Tai aš! – sušuko Kvinas. – Aš tas rašytojas!

Mergina šaltai nužvelgė jį ir nusijuokė.

– Rašytojas? Tokios nesąmonės dar nebuvau girdėjusi. Pasižiūrėkit į save. Tokio suskretėlio gyvenime nemačiau.

– Pastaruoju metu turėjau sunkumų, – sumurmėjo Kvinas teisindamasis. – Bet jie laikini.

– Savininkas man sakė, kad ir šiaip džiaugiasi jumis atsikratęs. Jam nepatinka nuomininkai, kurie nevaikšto į darbą. Sueikvoja per daug šilumos ir nudėvi įrangą.

– Gal jūs žinot, kas atsitiko su mano daiktais?

– Kokiais daiktais?

– Mano knygomis. Baldais. Popieriais.

– Neįsivaizduoju. Tikriausiai pardavė, ką galėjo, o kitką išmetė. Viskas buvo išnešta prieš man įsikeliant.

Kvinas giliai atsiduso. Jis priėjo liepto galą. Dabar tai pajuto taip, lyg jam būtų galiausiai nušvitusi didelė tiesa. Nebeliko nieko.

– Jūs suvokiat, ką tai reiškia? – paklausė jis.

– Tiesą sakant, man tai nerūpi, – tarė mergina. – Tai jūsų problema, ne mano. Aš tik noriu, kad jūs išeitumėt. Tuojau pat. Tai mano butas, ir aš nenoriu jūsų matyti. Jeigu neišeisit, iškviesiu policiją, kad jus areštuotų.

Pasidarė nebesvarbu. Jis galėjo čia stovėti ir ginčytis su ta mergina visą dieną, bet buto vis tiek nebeatgaus. Butas dingo, jis pats dingo, viskas dingo. Jis suburbėjo kažką negirdimai, atsiprašė ją sugaišinęs ir išėjo šalia jos pro duris.

13

Kadangi Kvinui buvo nebesvarbu, kas atsitiks, jis nenustebo, kad namo 69-ojoje gatvėje lauko durys atsidarė be rakto. Nenustebo ir tada, kai, jam pakilus į devintą aukštą ir nuėjus koridoriumi iki Stilmano buto, tos durys taip pat atsidarė. Mažiausiai jį nustebino, kad butas buvo tuščias. Viskas buvo išnešta, ir kambariuose nieko nebebuvo. Visi jie buvo vienodi – medinės grindys ir keturios baltos sienos. Kvinui tai nedarė jokio ypatingo įspūdžio. Jis buvo išsekęs ir galvojo tik apie vieną dalyką – kaip užmerkti akis.

Jis nuėjo į kambarį buto gale – mažą patalpėlę, ne daugiau kaip dešimties ir šešių pėdų. Čia buvo vienas langas su vieliniu tinklu, žvelgiantis į ventiliacijos šachtą, ir iš visų kambarių jis atrodė tamsiausias. Šiame kambarėlyje buvo dar vienos durys, už jų slypėjo belangė patalpėlė su tualetu ir kriaukle. Kvinas pasidėjo raudonąjį sąsiuvinį ant grindų, išsitraukė iš kišenės kurčnebylio šratinuką ir numetė jį ant sąsiuvinio. Tada nusisegė laikrodį ir įsidėjo į kišenę. Paskui nusivilko visus drabužius, atidarė langą ir vieną po kito juos išmetė į ventiliacijos šachtą: pirmiausia dešinį batą, paskui kairį, vieną kojinę, paskui kitą, marškinius, švarką, trumpikes, kelnes. Neiškišo galvos pažiūrėti, kaip jie krenta, ir ne-

tikrino, kur jie nusileido. Tada uždarė langą, atsigulė viduryje ant grindų ir užmigo.

Jam pabudus kambaryje buvo tamsu. Kvinas nesusigaudė, kiek praėjo laiko – ar tai buvo tos, ar jau kitos dienos naktis. Gali būti, pamanė jis, kad dabar visai ne naktis. Gal tiesiog tamsu čia, kambaryje, o už lango šviečia saulė. Valandėlę jis svarstė, ar neatsistojus ir nenuėjus prie lango pasižiūrėti, bet paskui nutarė, kad tai nesvarbu. Jeigu dabar ne naktis, pamanė jis, tai vėliau bus naktis. Tai buvo tikra – žiūrės jis ar nežiūrės pro langą, atsakymas tas pats. Antra vertus, jeigu čia, Niujorke, iš tiesų naktis, tai kur nors kitur tikrai šviečia saulė. Pavyzdžiui, Kinijoje, be abejo, įpusėjusi popietė, ir ryžių augintojai šluostosi prakaitą nuo kaktos. Naktis ir diena yra tik reliatyvios sąvokos – jos nenusako absoliučios būklės. Bet kurią akimirką būna ir naktis, ir diena. Mes to nežinome dėl vienintelės priežasties – negalime būti tuo pačiu metu dviejose vietose.

Kvinas taip pat svarstė, ar neatsikėlus ir nenuėjus į kitą kambarį, bet paskui suvokė, kad jam visai gera ir čia. Jo pasirinkta vieta buvo patogi, ir jis pajuto, kad smagu gulėti aukštielninkam atsimerkus ir žiūrėti į lubas – arba į tą vietą, kur būtų lubos, jeigu jis jas matytų. Jam trūko tik vieno dalyko, o būtent – dangaus. Jis suvokė pasiilgstąs jo virš galvos po tiek dienų ir naktų, praleistų atviroje vietoje. Bet dabar jis patalpoje, ir nesvarbu, kuriame kambaryje apsistos, dangus bus paslėptas, nematomas net tolimiausiame žvilgsnio taške.

Jis manė pasiliksiąs čia, kol galėsiąs. Vanduo kriauklėje numalšins troškulį, ir taip jis laimėsiąs laiko. Galiausiai jis praalksiąs ir turėsiąs valgyti. Bet jis taip ilgai lavinosi norėti taip mažai, kad žinojo, jog ši akimirka bus tik už keleto dienų. Nusprendė negalvoti apie tai, kol nebūtina. Nėra pra-

smės nerimauti, pamanė jis, nėra prasmės rūpintis dalykais, kurie visai nesvarbūs.

Pabandė galvoti apie gyvenimą, kurį gyveno prieš prasidedant šiai istorijai. Tai kėlė daug sunkumų, nes tas metas jam dabar atrodė labai tolimas. Jis prisiminė knygas, parašytas Viljamo Vilsono vardu. Pamanė, kad keista, jog tai padarė, ir dabar stebėjosi, kodėl taip darė. Širdyje suvokė, kad Maksas Vorkas mirė. Mirė kažkur pakeliui į savo naują užduotį, ir Kvinas negalėjo pajusti gailesčio. Dabar tai atrodė taip nereikšminga. Mintimis grįžo prie savo rašomojo stalo ir tūkstančių ten parašytų žodžių. Mintimis grįžo prie žmogaus, kuris buvo jo agentas, ir suvokė negalįs prisiminti jo pavardės. Dabar nyko tiek daug dalykų, kad sunku buvo juos visus susekti. Kvinas pabandė atkurti „Metsų" išsidėstymą, visas pozicijas vieną po kitos, bet mintys klaidžiojo. Prisiminė, kad centras buvo Mukis Vilsonas, perspektyvus jaunas žaidėjas, jo tikra pavardė buvo Viljamas Vilsonas. Čia juk tikrai kažkas įdomaus. Kvinas valandėlę pagvildeno šią mintį, bet paskui liovėsi. Abu Viljamai Vilsonai anuliavo vienas kitą, ir baigtas kriukis. Kvinas mintyse pamojavo jiems atsisveikindamas. „Metsai" vėl užims paskutinę vietą, ir niekam nuo to nebus blogiau.

Kai jis vėl pabudo, kambaryje švietė saulė. Ant grindų prie jo buvo padėklas su maistu – lėkštėse, regis, garavo vakarienė su jautienos pjausniu. Kvinas priėmė šį faktą neprieštaraudamas. Tai jo nei stebino, nei trikdė. Taip, tarė jis sau, visai galimas daiktas, kad maistas čia patiektas man. Jam nebuvo smalsu, kodėl ir kaip tai įvyko. Net į galvą nešovė išeiti iš kambario ir pasidairyti atsakymo visame bute. Jis tik atidžiau apžiūrėjo maistą ant padėklo ir pamatė, kad, be dviejų didelių jautienos pjausnio gabalų, buvo septynios keptos bulvytės, šparagų lėkštė, šviežia bandelė, salotos, rau-

ŠABLIAUSKO KNYGŲ PASAULIS

donojo vyno grafinas ir sūrio griežinėliai bei kriaušė desertui. Buvo balta lininė servetėlė, o stalo sidabras – aukščiausio lygio. Kvinas suvalgė maistą – ar bent pusę, nes daugiau neįveikė.

Pavalgęs ėmė rašyti į raudonąjį sąsiuvinį. Rašė tol, kol į kambarį sugrįžo tamsa. Vidury lubų buvo mažas šviestuvas, o prie durų – jungiklis, bet Kvino netraukė mintis juo pasinaudoti. Netrukus jis vėl užmigo. Kai pabudo, kambaryje švietė saulė, o ant grindų prie jo buvo kitas padėklas su maistu. Jis pavalgė, kiek lindo, paskui vėl rašė į raudonąjį sąsiuvinį.

To laikotarpio įrašai daugiausia buvo apie marginalinius Stilmano problemos dalykus. Pavyzdžiui, Kvinas stebėjosi, kodėl nepasidomėjo laikraščių pranešimais apie Stilmano areštą 1969 metais. Pagvildeno problemą, ar išsilaipinimas mėnulyje tais pačiais metais buvo kaip nors susijęs su tuo, kas atsitiko. Paklausė savęs, kodėl patikėjo Austerio žodžiu, kad Stilmanas mirė. Bandė galvoti apie kiaušinius ir parašė štai tokias frazes: „kiaušinis moko vištą“, „kaip su kiaušiniais“, „kiaušinio lukšto nevertas“, „tik iš kiaušinio išsiritęs“. Galvojo, kas būtų atsitikę, jeigu būtų nusekęs antrąjį Stilmaną, o ne pirmąjį. Klausė savęs, kodėl Kristupą, šventąjį kelionių globėją, popiežius dekanonizavo 1969 metais, būtent skrydžio į mėnulį metu. Apmąstė klausimą, kodėl Don Kichotas nenorėjo tiesiog rašyti tokių knygų, kokias buvo pamėgęs, užuot išgyvenęs jų nuotykius. Pagalvojo, kodėl jo inicialai tokie pat kaip Don Kichoto. Pasvarstė, ar mergina, įsikrausčiusi į jo butą, ta pati, kurią jis matė Didžiojoje centrinėje stotyje skaitančią jo knygą. Galvojo, ar Virdžinija Stilman nusamdė kitą detektyvą, kai jis su ja nesusisiekė. Paklausė savęs, kodėl patikėjo Austerio žodžiu, kad čekis buvo grąžintas. Susimąstė apie Pyterį Stilmaną ir pagalvojo, ar

jis kada nors miegojo šitame kambaryje. Galvojo, ar ši užduotis iš tikrųjų baigta, ar jis dar kaip nors vykdąs ją. Galvojo, kaip atrodytų visų jo gyvenimo žingsnių schema ir koks žodis išeitų.

Kai būdavo tamsu, Kvinas miegodavo, o kai šviesu, valgydavo ir rašydavo į raudonąjį sąsiuvinį. Niekada dorai nežinojo, kiek laiko praėjo per kiekvieną tarpsnį, nes nesirūpino skaičiuoti dienų ar valandų. Bet jam atrodė, kad po truputėlį tamsa pradeda įveikti šviesą, kad nors pradžioje vyravo saulės šviesa, ji palengva blėso ir darėsi retesnė. Iš pradžių jis tai aiškino metų laikų kaita. Lygiadienis jau, aišku, praėjo, ir turbūt artėja saulėgrįža. Bet net ir po to, kai atėjo žiema ir šis procesas teoriškai turėjo apsigręžti, Kvinas pastebėjo, kad tamsos laikotarpiai vis dėlto ir toliau ilgėja. Jam atrodė, kad jis turi vis mažiau laiko valgyti ir rašyti į raudonąjį sąsiuvinį. Galiausiai atrodė, kad šviesos laikotarpiai susitraukė iki keliolikos minučių. Pavyzdžiui, kartą jis baigęs valgyti pamatė, kad laiko teliko parašyti tris sakinius raudonajame sąsiuvinyje. Kai kitą kartą prašvito, jis teparašė du sakinius. Paskui jis nebeliesdavo maisto, kad galėtų skirti save raudonajam sąsiuviniui, ir valgydavo tik tada, kai nebeištverdavo. Bet laiko vis mažėjo, ir netrukus jis tegalėdavo praryti vieną kitą kąsnelį prieš užslenkant tamsai. Nepagalvojo įjungti elektros šviesos, nes seniai buvo užmiršęs, kad ji yra.

Šis ilgėjančios tamsos laikotarpis sutapo su raudonojo sąsiuvinio lapų mažėjimu. Po truputį Kvinas artėjo prie pabaigos. Kažkurią akimirką jis suvokė, kad kuo daugiau rašys, tuo greičiau ateis metas, kai nieko nebegalės rašyti. Ėmė rūpestingai sverti žodžius, stengėsi reikšti mintis kuo taupiau ir aiškiau. Apgailestavo, kad tiek daug lapų išeikvojo raudonojo sąsiuvinio pradžioje, ir net ėmė gailėtis apskritai

ŠARŪNAS PALSAS LAISVO ŽODŽIO KNYGOS

rašęs apie Stilmano problemą. Nes ją jis paliko toli praeityje ir nė nebegalvojo apie tai. Ji buvo tiltas į kitą vietą gyvenime, ir jį perėjus jo prasmė pradingo. Kvinas nebesidomėjo savimi. Rašė apie žvaigždes, žemę, savo įsivaizduojamas žmonijos viltis. Jam atrodė, kad jo žodžiai atkirsti nuo jo, dabar jie tapo platesniojo pasaulio dalimi, tikri ir konkretūs kaip akmuo, ežeras arba gėlė. Žodžiai su juo nebebuvo susiję. Jis prisiminė savo gimimo akimirką ir kaip buvo švelniai ištrauktas iš motinos įsčių. Prisiminė beribį pasaulio gerumą ir visus žmones, kuriuos mylėjo. Niekas buvo nebesvarbu, tik visas šis grožis. Jis norėjo ir toliau rašyti apie jį, ir jam buvo skaudu žinant, kad tai bus nebeįmanoma. Vis dėlto jis bandė narsiai sutikti raudonojo sąsiuvinio pabaigą. Galvojo, gal turėsiąs jėgų rašyti be rašiklio, vietoj to išmokti kalbėti, pripildyti tamsą savo balso, kalbėti žodžius orui, sienoms, miestui, net jeigu šviesa niekada nebesugrįš.

Paskutinis sakinys raudonajame sąsiuvinyje štai toks: „Kas bus, kai raudonajame sąsiuvinyje nebeliks lapų?“

Šioje vietoje istorija darosi miglota. Žinios išseko, ir tai, kas įvyko po šio paskutinio sakinio, niekada nebus žinoma. Būtų kvaila netgi bandyti spėti.

Iš kelionės į Afriką aš grįžau namo vasarį, vos kelios valandos prieš Niujorką apsiautusią pūgą. Tą vakarą paskambinau savo draugui Austeriui, ir jis paragino mane kuo greičiau atvažiuoti pas jį. Jo balse skambėjo toks primygtinis prašymas, kad aš nedrįsau atsisakyti, nors buvau išvargęs.

Savo bute Austeris išdėstė man savo negausias žinias apie Kviną, o paskui ėmė pasakoti apie keistą problemą, į kurią jis buvo atsitiktinai įtrauktas. Pasak jo, Kvinas buvo apsėstas jos ir klausė patarimo, ką jam daryti. Išklausęs aš ėmiau pykti, kad jis elgėsi su Kvinu taip abejingai. Išbariau jį, kad

neįsitraukė aktyviau į tuos įvykius, kad nesuteikė pagalbos žmogui, akivaizdžiai patekusiam į bėdą.

Austeris, regis, priėmė mano žodžius į širdį. Iš tiesų dėl to ir pasikvietęs mane, sakė jis. Jautęs kaltę ir jam reikėję išsipasakoti. Sakė, aš esąs vienintelis žmogus, kuriuo galima pasitikėti.

Kelis pastaruosius mėnesius bandęs surasti Kviną, bet nesėkmingai. Kvinas nebegyvenąs savo bute, o visos pastangos susisiekti su Virdžinija Stilman buvusios bevaisės. Tada aš ir pasiūliau apsilankyti Stilman bute. Kažkodėl nuojauta man sakė, kad Kvinas nusigavo būtent ten.

Apsivilkome paltus, išėjome į lauką ir pasiėmėme taksi į 69-ąją Rytų gatvę. Snigo jau valandą, ir gatvėse darėsi pavojinga. Į pastatą patekome be vargo – įsmukome pro duris kartu su vienu gyventoju, grįžtančiu namo. Pakilome aukštyn ir radome buvusio Stilmanų buto duris. Jos buvo neužrakintos. Atsargiai įpėdinome ir radome keletą nuogų tuščių kambarių. Kambarėlyje buto gale, nepriekaištingai švariame, kaip ir visi kiti, ant grindų gulėjo raudonasis sąsiuvinis. Austeris paėmė jį, šiek tiek pasklaidė ir pasakė, kad jis Kvino. Paskui padavė jį man ir sakė, kad aš jį turėčiau. Jį visa istorija taip prislėgusi, kad jis bijąs pats jį turėti. Aš pasakiau, kad turėsiu sąsiuvinį, kol jis bus pasiruošęs skaityti, bet jis papurtė galvą ir tarė niekada nenorįs jo matyti. Tada mes išėjome iš buto į sniegą gatvėje. Visas miestas buvo baltas, ir vis dar snigo – atrodė, niekada nesiliaus.

O kur dabar Kvinas – nieko negaliu pasakyti. Raudonąjį sąsiuvinį išstudijavau kaip galėdamas kruopščiai, ir dėl galimų netikslumų šioje istorijoje kaltinti reikia mane. Kai kurias teksto vietas buvo sunku iššifruoti, bet aš labai stengiausi ir susilaikiau nuo bet kokio interpretavimo. Raudonasis sąsiuvinis, žinoma, yra tik pusė šios istorijos, kaip supras kiek-

vienas jautrus skaitytojas. O Austeris, mano įsitikinimu, elgėsi visiškai blogai. Jeigu mūsų draugystė baigėsi, tegul kaltina save. O mano mintys lieka su Kvinu. Jis visada bus su manimi. Kad ir kur jis pradingo, linkiu jam sėkmės.

(*1981–1982*)

Šmėklos

Pirmiausia yra Mėlynasis. Vėliau Baltasis, paskui Juodasis, ir dar prieš pat pradžią yra Rudasis. Rudasis jį pralaužė, Rudasis išmokė triukų, ir, Rudajam pasenus, vadžias perėmė Mėlynasis. Štai taip prasideda. Vieta – Niujorkas, laikas – dabartis, ir nei viena, nei kita nesikeis. Mėlynasis kasdien eina į savo kontorą, sėdi prie stalo, laukdamas, kol kas nors įvyks. Ilgą laiką nieko nevyksta, paskui pro duris įeina vyriškis, pavarde Baltasis, ir štai taip prasideda.

Reikalas atrodo gana paprastas. Baltasis nori, kad Mėlynasis sektų vyriškį, pavarde Juodasis, ir turėtų jį akyse, kiek reikės. Dirbdamas Rudajam, Mėlynasis daug kartų turėjo sekti, o šis atvejis atrodo ne kitoks, gal net lengvesnis už daugelį.

Mėlynajam reikia šio darbo, tad jis išklauso Baltojo ir per daug neklausinėja. Kaip jis supranta, čia yra santuokos problema, ir Baltasis yra pavyduliaujantis vyras. Baltasis į smulkmenas nesileidžia. Paaiškina, kad kartą per savaitę jam reikia nusiųsti ataskaitą į abonentinę dėžutę numeris štai toks – išspausdintą dviem egzemplioriais štai tokio ilgio ir tokio pločio lapuose. Mėlynajam kartą per savaitę paštu bus išsiunčiamas čekis. Tada Baltasis papasakoja Mėlynajam, kur

Juodasis gyvena, kaip jis atrodo ir t. t. Mėlynajam paklausus Baltojo, kiek, jo manymu, šis darbas truks, Baltasis sako nežinąs. Jūs tik siųskit ataskaitas, sako jis, kol nenurodysiu kitaip.

Reikia pripažinti, kad Mėlynajam tai atrodo keistoka. Bet pasakyti, kad jau dabar jis kažką nujaučia, būtų per daug. Vis dėlto jis negali nepastebėti kai kurių Baltojo ypatybių. Pavyzdžiui, juodos barzdos ir nepaprastai vešlių antakių. Jo oda atrodo nenormaliai balta, tarsi apipudruota. Mėlynasis maskavimosi būdus pažįsta kaip savo penkis pirštus, ir jam nesunku perkąsti šį riešutą. Ne veltui jo mokytojas buvo Rudasis – kadaise geriausias žinovas. Tad Mėlynajam sukirba mintis, kad jis klysta – čia ne santuokos problema. Bet toliau jis minties nenarplioja, nes Baltasis jam dar tebekalba, ir Mėlynasis turi atidžiai klausytis jo žodžių.

Viskas paruošta, sako Baltasis. Kaip tik priešais Juodąjį kitapus gatvės yra nedidelis butas. Aš jį išnuomojau, ir jūs galite ten persikelti šiandien. Nuoma bus mokama, kol darbas pasibaigs.

Gera idėja, sako Mėlynasis, imdamas raktą iš Baltojo. Mažiau bus darbo kojoms.

Būtent, atsako Baltasis, glostydamas savo barzdą.

Taigi, sutarta. Mėlynasis sutinka imtis darbo, ir jiedu paspaudžia vienas kitam rankas. Kad atrodytų patikimiau, Baltasis netgi duoda Mėlynajam avansą – dešimt penkiasdešimties dolerių banknotų.

Tai štai šitaip prasideda. Jaunas Mėlynasis ir vyriškis, pavarde Baltasis, kuris akivaizdžiai yra ne toks, koks atrodo. Nesvarbu, taria sau Mėlynasis, Baltajam išėjus. Aš neabejoju, kad jam taip reikia. Be to, tai ne mano rūpestis. Man turi rūpėti tik atlikti savo darbą.

1947 m. vasario 3 d. Mėlynasis, žinoma, nenutuokia, kad šis darbas truks metų metus. Bet dabartis ne mažiau tamsi

už praeitį ir ne mažiau paslaptinga kaip bet kas, ką gali atnešti ateitis. Taip sutvarkytas pasaulis – žengi vieną žingsnį, tari vieną žodį, paskui kitą. Yra dalykų, kurių Mėlynasis šiuo tarpu negali žinoti. Mat žinojimas ateina pamažu, o ateidamas neretai atneša didelių asmeninių praradimų.

Baltasis išeina iš kontoros, ir jau kitą akimirką Mėlynasis pakelia ragelį ir paskambina būsimajai poniai Mėlynajai. Dingstu iš akių, sako jis savo išrinktajai. Nesirūpink, jeigu kurį laiką nepalaikysiu ryšio. Nuolat apie tave galvosiu.

Mėlynasis pasiima nuo lentynos nedidelį pilką portfelį ir krauna į jį 38 kalibro revolverį, žiūronus, sąsiuvinį ir kitus savo darbo reikmenis. Tada aptvarko stalą, sudėlioja popierius ir užrakina kontorą. Iš ten jis eina į butą, kurį jam išnuomojo Baltasis. Adresas nesvarbu. Bet, kad būtų įdomiau, tarkime, Bruklino Kalvose. Tokia rami, retai važiuojama gatvė netoli nuo tilto – galbūt Orindž gatvė. Šioje gatvėje 1855 m. Voltas Vitmenas rankomis surinko pirmąjį „Žolės lapų“ leidimą, ir būtent čia Henris Vordas Byčeris koneveikė vergovę iš savo raudonų plytų bažnyčios sakyklos*. Tai tiek vietos kolorito.

Tai yra mažas vieno kambario butukas keturaukščio smiltakmenio namo trečiame aukšte. Mėlynasis patenkintas, kad jis visiškai įrengtas, ir, apžiūrėjęs kambario baldus, pamato, kad čia viskas nauja: lova, stalas, kėdė, kilimėlis, patalynė, virtuvės reikmenys – viskas. Spintoje kabo visas drabužių rinkinys – Mėlynasis, galvodamas, ar tie drabužiai skirti jam, pasimatuoja ir pamato, kad tinka. Esu matęs ir didesnių butų, taria jis sau žingsniuodamas iš vieno kambario galo į kitą, bet jis gana jaukus, gana jaukus.

* Henry Ward Beecher (1813–1887) – amerikiečių dvasininkas, pagarsėjęs kaip vergovės priešininkas.

Jis vėl išeina į lauką, pereina gatvę ir įeina į priešais stovintį namą. Prieangyje ant pašto dėžučių ieško Juodojo pavardės ir randa: Juodasis – trečias aukštas. Kol kas viskas gerai. Tada grįžta į savo kambarį ir imasi darbo.

Praskleidęs užuolaidas jis pažvelgia pro langą anapus gatvės ir mato, kad Juodasis sėdi prie stalo savo kambaryje. Iš to, ką mato, Mėlynasis sprendžia, kad Juodasis rašo. Žvilgsnis pro žiūronus tai patvirtina. Tačiau lęšiai ne tokie galingi, kad pritrauktų raštą, o jeigu ir pritrauktų, Mėlynasis abejoja, ar galėtų perskaityti atvirkščius rašmenis. Todėl tvirtai jis gali pasakyti tik tiek, kad Juodasis rašo į sąsiuvinį raudonu parkeriu. Mėlynasis išsiima savo sąsiuvinį ir rašo: Vasario 3, 3 val. dienos Juodasis rašo prie savo stalo.

Kartkartėmis Juodasis stabteli ir pažvelgia pro langą. Vienu metu Mėlynasis pamano, kad jis žiūri tiesiai į jį, ir atšoka šalin. Bet įsižiūrėjęs supranta, kad tai yra tuščias žvilgsnis, veikiau reiškiantis susimąstymą, o ne matymą, – žvilgsnis, paverčiantis daiktus nematomais, neįsileidžiantis jų. Kartais Juodasis pakyla nuo kėdės ir dingsta nematomoje kambario vietoje – gal kokiam kampe, mano Mėlynasis, o gal tualete, bet niekada labai ilgai neužtrunka, visada greitai grįžta prie stalo. Taip vyksta keletą valandų, ir Mėlynasis iš to savo stebėjimo nieko nepeša. Šeštą valandą sąsiuvinyje jis užrašo dar vieną sakinį: Tai trunka keletą valandų.

Mėlynasis jaučia ne tiek nuobodulį, kiek nusivylimą. Negalint perskaityti, ką Juodasis parašė, kol kas nieko neaišku. Gal jis beprotis, planuojantis susprogdinti pasaulį, svarsto Mėlynasis. Gal tas rašymas susijęs su jo slaptąja formule. Bet Mėlynasis tuoj pat susigėsta tokių vaikiškų minčių. Dar nieko negalima žinoti, taria jis sau ir nusprendžia kol kas nedaryti jokių išvadų.

Jo mintys klajoja šen bei ten ir galiausiai apsistoja prie būsimosios ponios Mėlynosios. Šįvakar juodu planavo pasimatymą, ir jeigu šiandien kontoroje nebūtų pasirodęs Baltasis su savo naująja užduotimi, dabar jis būtų su ja. Iš pradžių kinų restorane 39-ojoje gatvėje, kur juodu būtų plūkęsi su lazdelėmis ir gniaužę vienas kito ranką po stalu, o paskui „Paramount" kino teatre būtų žiūrėję dvigubą seansą. Valandėlę vaizduotėje jis stulbinamai aiškiai mato jos veidą (ji juokiasi nudelbusi akis – dedasi susidrovėjusi) ir tada suvokia, kad dabar daug mieliau būtų su ja, užuot sėdėjęs šiame kambarėlyje dievažin kiek. Sumano paskambinti jai telefonu, dvejoja ir paskui nusprendžia to nedaryti. Nenori pasirodyti silpnas. Jeigu ji žinos, kad jam taip labai jos reikia, jo pranašumas ims tirpti, ir tai nebus gerai. Vyras visada turi būti stipresnysis.

Dabar Juodasis nukraustė stalą ir vietoj rašymo priemonių pasidėjo vakarienę. Sėdi lėtai kramtydamas, tuo savo užsisvajojusiu žvilgsniu žiūri pro langą. Pamatęs maistą, Mėlynasis susivokia esąs išalkęs ir virtuvės spintelėje naršo ko nors pavalgyti. Išsirenka konservuotą troškinį ir padaže mirko baltos duonos riekę. Po vakarienės jis ima tikėtis, kad Juodasis išeis iš namų, šią viltį sustiprina Juodojo kambaryje kilęs staigus subruzdimas. Bet nieko neatsitinka. Po penkiolikos minučių Juodasis vėl sėdi prie stalo – šį kartą skaitydamas knygą. Šalia jo šviečia lempa, ir Mėlynasis mato jo veidą aiškiau negu prieš tai. Nusprendžia, kad Juodojo amžius toks pat kaip ir jo, plius minus vieni ar dveji metai. Tai yra apie trisdešimt metų. Juodojo veidas jam atrodo gana malonus, niekuo neišsiskiriantis iš tūkstančio kitų veidų, kasdien matomų gatvėje. Mėlynasis tuo nusivilia, nes slapčia vis dar tikisi patirti, kad Juodasis yra beprotis. Mėlynasis pažvelgia pro žiūronus ir perskaito Juodojo skaitomos kny-

gos pavadinimą. „Voldenas“, parašytas Henrio Deivido Toro. Mėlynasis tokios knygos nėra girdėjęs, tad rūpestingai užsirašo sąsiuvinyje.

Taip ir toliau eina vakaras – Juodasis skaito, o Mėlynasis žiūri, kaip jis skaito. Slenkant laikui, Mėlynasis jaučia vis didesnį nusivylimą. Jis nepratęs šitaip sėdinėti, ir kaupiantis sutemoms jį tai ima nervinti. Jis mėgsta būti ant kojų, vaikščioti iš vienos vietos į kitą, ką nors daryti. Aš ne Šerloko Holmso tipas, sakydavo jis Rudajam, kai bosas skirdavo jam labai sėdimą užduotį. Duok man darbo iš peties. Dabar jis pats bosas, ir še tau – darbas, kur nėra ką veikti. Nes stebėti, kaip kas nors skaito ir rašo, – tai kaip ir nieko nedaryti. Vienintelis būdas nutuokti, kas dedasi, – įlįsti į Juodojo mintis, pamatyti, ką jis galvoja, o tai, žinoma, neįmanoma. Todėl Mėlynasis palengva leidžia savo mintims grįžti į senus laikus. Jis galvoja apie Rudąjį ir kai kurias kartu atliktas užduotis, mėgaudamasis pergalių prisiminimais. Štai, pavyzdžiui, Raudonojo afera – jie surado banko kasininką, išgrobsčiusį ketvirtį milijono dolerių. Tam reikalui Mėlynasis apsimetė lažybų organizatoriumi ir suviliojo Raudonąjį pastatyti pas jį pinigų. Buvo nustatyta, kad tai yra banke pasigesti banknotai, ir tas veikėjas gavo, ko nusipelnė. Dar sėkmingesnis buvo Pilkojo atvejis. Pilkasis buvo dingęs be žinios daugiau kaip metus, ir jo žmona jau laikė jį mirusiu. Mėlynasis ieškojo visais įprastiniais kanalais ir nieko nepešė. Paskui vieną dieną, kai jau ketino pateikti galutinę ataskaitą, netikėtai aptiko Pilkąjį bare, vos už dviejų kvartalų nuo buto, kuriame sėdėjo žmona, įsitikinusi, kad jis niekada nesugrįš. Pilkojo pavardė dabar buvo Žaliasis, bet Mėlynasis vis tiek žinojo, kad tai Pilkasis, nes pastaruosius tris mėnesius nešiojosi šio žmogaus nuotrauką ir buvo įsiminęs jo veidą. Pasirodo, tai buvo amnezija. Mėlynasis parvedė

Pilkąjį pas žmoną, ir nors jis jos neprisiminė ir toliau vadino save Žaliuoju, jam ji pasirodė visai simpatiška, ir po keleto dienų jis pasiūlė tuoktis. Tad ponia Pilkoji tapo ponia Žaliąja, antrą kartą ištekėjusi už to paties vyro, ir nors Pilkasis taip ir nebeprisiminė praeities – ir atkakliai neigė ką nors užmiršęs, – tai, regis, netrukdė jam maloniai gyventi dabartyje. Savo ankstesniame gyvenime Pilkasis dirbo inžinieriumi, o Žaliojo pavarde jis dirbo barmenu už dviejų kvartalų. Sakė, kad jam patinka daryti kokteilius ir šnekėtis su lankytojais ir jis neįsivaizduojąs savęs dirbančio ką nors kita. Aš esu gimęs dirbti barmenu, pareiškė jis Rudajam ir Mėlynajam per vestuvių pokylį, ir kas gi jie tokie, kad prieštarautų žmogaus gyvenimo pasirinkimui?

Geri laikai buvo, taria sau Mėlynasis, žiūrėdamas, kaip kitapus gatvės Juodasis savo kambaryje išjungia šviesą. Kupini keistų vingių ir linksmų atsitiktinumų. Na, juk ne kiekviena užduotis būna įdomi. Ne vien rožėmis kelias klotas.

Mėlynasis, nepalaužiamas optimistas, kitą rytą pabunda gerai nusiteikęs. Lauke, šioje ramioje gatvėje, sninga, ir viskas aplinkui balta. Pasižiūrėjęs, kaip Juodasis pusryčiauja prie stalo palei langą ir perskaito dar keletą „Voldeno“ puslapių, Mėlynasis pamato, kad jis pasitraukia į kambario galą, paskui sugrįžta prie lango apsivilkęs paltą. Laikas – šiek tiek po aštuonių. Mėlynasis griebia skrybėlę, paltą, šaliką ir batus, paskubom apsirengia ir nusileidžia žemyn į gatvę vėluodamas paskui Juodąjį mažiau kaip minutę. Rytas be vėjo ir toks ramus, kad jis girdi, kaip ant medžių šakų krenta sniegas. Žmonių nėra, ir Juodojo batai paliko puikius pėdsakus ant balto šaligatvio. Mėlynasis atseka pėdsakais iki kampo ir pamato Juodąjį, pėdinantį kita gatve, tartum besimėgaujantį tokiu oru. Žmogus, ketinantis pasprukti, elgiasi ne taip, pamano Mėlynasis ir atitinkamai sulėtina žingsnį. Praėjęs

VAKSIOJO VAIKO PAB. KNYGOS

dvi gatves, Juodasis įeina į maisto krautuvėlę, išbūna ten dešimt ar dvylika minučių ir išeina su dviem prikimštais rudais popieriniais maišeliais. Nepastebėjęs Mėlynojo, stovinčio priedury kitoje gatvės pusėje, jis tuo pačiu keliu traukia atgal į Orindž gatvę. Kaupia atsargas prieš audrą, taria sau Mėlynasis. Tada jis nusprendžia surizikuoti prarasti ryšį su Juoduoju ir pats įeina į krautuvėlę to paties. Jeigu tai ne akidūmis, galvoja jis, ir Juodasis neketina metęs maistą bėgti, visai aišku, kad jis grįžta namo. Todėl Mėlynasis apsiperka pats, užsuka pro gretimas duris nusipirkti laikraščio bei keleto žurnalų ir grįžta į savo kambarį Orindž gatvėje. Žinoma, Juodasis jau sėdi prie stalo palei langą ir rašo į tą patį sąsiuvinį kaip ir vakar.

Dėl sniego matomumas blogas, ir Mėlynajam sunku suvokti, kas vyksta Juodojo kambaryje. Net žiūronai nedaug padeda. Diena lieka tamsi, ir pro be galo krentantį sniegą Juodasis atrodo kaip koks šešėlis. Mėlynasis susitaiko su mintimi, kad reikės ilgai laukti, ir imasi laikraščių bei žurnalų. Jis yra ištikimas žurnalo „Tikri detektyvai“ skaitytojas – stengiasi nepraleisti nė vieno mėnesio. Dabar, turėdamas laiko, jis perskaito visą naują numerį, netgi skiria dėmesio skelbimėliams bei reklamai paskutiniuose puslapiuose. Pasimetęs tarp apybraižų apie kovotojus su gaujomis ir slaptuosius agentus, yra straipsnelis, kuris Mėlynąjį labai patraukia, ir, net perskaitęs žurnalą, jis nesiliauja galvojęs apie jį. Prieš dvidešimt penkerius metus miškelyje prie Filadelfijos rastas nužudytas mažas berniukas. Nors policija tuoj pat ėmėsi darbo, nepavyko rasti jokių pėdsakų. Ne tik nenustatyti įtariamieji, bet ir vaikas neidentifikuotas. Kas jis, iš kur jis, kodėl jis ten atsidūrė – visi šie klausimai liko neatsakyti. Galiausiai byla buvo padėta į archyvą, ir jeigu ne koroneris, kuriam buvo nurodyta atlikti kūno skrodimą, ji būtų buvusi visai

užmiršta. Tam žmogui, pavarde Goldas, ši žmogžudystė nedavė ramybės. Prieš vaiką laidojant jis padarė jo veido pomirtinę kaukę, ir nuo tada šiai paslapčiai aukojo laiko kiek išgalėdamas. Po dvidešimties metų, sulaukęs pensinio amžiaus, jis išėjo iš darbo ir šiai užduočiai skyrė visą laiką. Bet jam nesisekė. Nebuvo jokios pažangos ir nė per žingsnį nepriartėta prie nusikaltimo išaiškinimo. „Tikrų detektyvų" straipsnyje rašoma, kad dabar jis siūlo dviejų tūkstančių dolerių premiją tam, kas gali suteikti informacijos apie berniuką. Taip pat įdėta grūdėta retušuota nuotrauka, kurioje jis rankose laiko pomirtinę kaukę. Jo akių žvilgsnis toks nerimastingas ir maldaujantis, kad Mėlynajam sunku atitraukti akis. Goldas jau senas ir baiminasi, kad numirs neišaiškinęs nusikaltimo. Mėlynąjį tai labai sujaudina. Jeigu būtų įmanoma, jis kuo mieliausiai mestų ką darąs ir bandytų padėti Goldui. Tokių žmonių trūksta, galvoja jis. Jeigu tas vaikas būtų Goldo sūnus, tai būtų logiška – gryniausias kerštas, visiems suprantamas. Bet berniukas jam buvo visiškai svetimas, taigi čia nėra nieko asmeniška, nė ženklo kokio nors slapto motyvo. Būtent ši mintis taip jaudina Mėlynąjį. Goldas nepriima pasaulio, kuriame vaiko nužudymas lieka nenubaustas, nors tas žudikas jau būtų miręs, ir jis noriai aukoja savo gyvenimą ir laimę, kad ištaisytų neteisybę. Paskui Mėlynasis pagalvoja apie tą mažą berniuką, bando įsivaizduoti, kas iš tikrųjų atsitiko, bando pajusti tai, ką tikriausiai jautė berniukas, ir paskui jam šauna mintis, kad žudikas turėjo būti vienas iš tėvų, nes kitaip būtų buvę pranešta apie berniuko dingimą. Tai dar blogiau, mąsto Mėlynasis, ir kai jam nuo tos minties darosi bloga, puikiai suprantant, ką visą laiką turi jausti Goldas, jis suvokia, kad prieš dvidešimt penkerius metus ir pats buvo mažas berniukas, ir kad jeigu tas vaikas būtų išgyvenęs, dabar būtų maždaug Mėlynojo

amžiaus. Jo vietoje galėjau būti aš, galvoja Mėlynasis. Aš galėjau būti tas mažas berniukas. Nieko geresnio nesugalvojęs, išsikerpa iš žurnalo nuotrauką ir prismeigia ant sienos virš lovos.

Pirmosiomis dienomis taip ir tęsiasi. Mėlynasis stebi Juodąjį, ir nelabai kas vyksta. Juodasis rašo, skaito, valgo, išeina truputį pasivaikščioti netoliese, regis, nepastebi Mėlynojo. O Mėlynasis stengiasi nepasiduoti nerimui. Jis mano, kad Juodasis sėdi po šluota ir laukia tinkamos progos. Kadangi Mėlynasis darbuojasi vienas, jis suvokia, kad iš jo nelaukiama nuolatinio budrumo. Juk negalima stebėti žmogaus kiaurą parą. Turi būti laiko miegoti, valgyti, apsiskalbti ir taip toliau. Jeigu Baltasis būtų norėjęs, kad Juodasis būtų stebimas be perstojo, jis būtų nusamdęs du arba tris žmones, o ne vieną. Bet Mėlynasis darbuojasi vienas ir negali padaryti daugiau, negu įmanoma.

Vis dėlto, nors ir taip save įtikinėdamas, jis ima nerimauti. Nes jeigu Juodąjį reikia stebėti, vadinasi, jį reikia stebėti kiekvienos paros kiekvieną valandą. Nenuolatinis sekimas būtų kaip ir jokio sekimo. Daug nereikia, kad viskas pasikeistų, samprotauja Mėlynasis. Akimirkos neatidumas – žvilgteri į šoną, pasikasai pakaušį, tiesiog nusižiovauji – ir žybt: Juodasis pasprunka ir padaro, ką yra suplanavęs, baisų darbą. Bet juk tokios akimirkos neišvengiamos – per dieną jų būna šimtai ir net tūkstančiai. Mėlynajam tai kelia nerimą, nes, kad ir kaip dažnai jis mintyse gvildena šią problemą, sprendimo nesimato. Bet tai ne vienintelis dalykas, jam keliantis nerimą.

Iki šiol Mėlynasis neturėdavo daug progų sėdėti sudėjęs rankas ir dėl šio dabartinio dykaduoniavimo yra kiek sutrikęs. Pirmą kartą gyvenime pasijunta paliktas su pačiu savimi, neturintis ko įsitverti, lygioje vienodų akimirkų tąsoje.

Jis niekada daug negalvojo apie savo vidinį pasaulį ir, nors visada žinojo tokį turįs, tai liko nežinomas dydis, netyrinėtas ir todėl tamsus, netgi sau pačiam. Kiek save prisimena, sparčiai sliuogdavo daiktų paviršiais, į juos sutelkdavo dėmesį tik tam, kad suvoktų juos, – vieną apmesdavo akimis ir eidavo prie kito, ir visada džiaugdavosi pasauliu tokiu, koks jis yra, iš daiktų norėdamas tik tiek, kad jie būtų. Ir iki šiol jie, ryškūs dienos šviesoje kaip ant delno, aiškiai bylodavo jam kas esą, tokie grynai patys ir ne kas kita, kad jis niekada negaišdavo laiko antram žvilgsniui. Ir štai dabar, kai pasaulis nuo jo tarsi atitrauktas, jam nelabai ką matant, tik miglotą šešėlį, pavarde Juodasis, jis nejučia ima mąstyti apie dalykus, kurie anksčiau nešaudavo į galvą, o tai irgi kelia nerimą. Nors mąstymas čia gal per stiprus žodis, tačiau koks kuklesnis apibūdinimas – pavyzdžiui, spekuliacija – būtų netoli tiesos. Žodis „spekuliuoti", iš lotyniško *speculatus*, reiškia sekti, stebėti ir yra susiję su žodžiu *speculum* – reflektorius. Mat, norėdamas susekti Juodąjį anapus gatvės, Mėlynasis tarsi žiūri į veidrodį ir, užuot tiesiog stebėjęs kitą žmogų, jis susivokia stebįs ir save. Gyvenimas jam taip smarkiai sulėtėjo, kad dabar jis pamato dalykus, kurie anksčiau išsprūsdavo iš jo dėmesio lauko. Pavyzdžiui, per kambarį kasdien praslenkančios šviesos trajektoriją ir tai, kaip kai kuriomis valandomis saulė atspindi sniegą jo kambario lubų tolimajame kampe. Širdies plakimą, kvėpavimo garsą, akių mirksėjimą – Mėlynasis dabar įsisąmonina šiuos įvykėlius ir, nors ir kaip stengtųsi jų nepaisyti, jie atkakliai laikosi jo galvoje kaip nuolat kartojama absurdiška frazė. Jis žino, kad taip negali būti, bet atrodo, kad ši frazė palengva įgauna prasmę.

Apie Juodąjį, Baltąjį, apie darbą, kuriam jis nusamdytas, Mėlynasis pradeda formuluoti tam tikrus aiškinimus. Tai ne tik padeda stumti laiką – jis pastebi, kad istorijų kūrimas

GARLIAUSIOS VKO PAŠALIO KNYGOS

gali būti malonus pats savaime. Jis mano, kad Baltasis ir Juodasis galbūt broliai ir kad ant kortos pastatyta didelė pinigų suma – pavyzdžiui, palikimas arba bendrai investuotas kapitalas. Galbūt Baltasis nori įrodyti, kad Juodasis neveiksnus, uždaryti jį į psichiatrijos ligoninę ir pats užvaldyti šeimos turtus. Bet Juodasis pernelyg gudrus – jis užsislėpė ir laukia, kol įtampa atlėgs. Pagal kitą Mėlynojo keliamą aiškinimą, Baltasis ir Juodasis yra varžovai, skubantys prie to paties tikslo – pavyzdžiui, mokslinės problemos sprendimo, – ir Baltasis nori, kad Juodasis būtų stebimas, idant jo neapšautų. Dar kitoje istorijoje Baltasis yra atsimetęs FTB ar kokios šnipinėjimo organizacijos, galbūt užsienio, agentas, ėmęsis saviveikos, kad atliktų kažkokį šalutinį tyrimą, nebūtinai sankcionuotą jo vadovybės. Nusamdęs Mėlynąjį šiam darbui, jis gali Juodojo sekimą išlaikyti paslaptyje ir kartu toliau vykdyti savo įprastines pareigas. Diena po dienos šių istorijų sąrašas didėja, kartais Mėlynasis mintimis sugrįžta prie ankstesnės istorijos ir prikuria kokių nors pagražinimų bei detalių, o kartais pradeda iš pradžių su kokia nors nauja idėja. Su sąmokslu nužudyti, pavyzdžiui, arba planavimu pagrobti dėl milžiniškos išpirkos. Dienoms slenkant, Mėlynasis suvokia, kad istorijas galima pasakoti be galo. Nes Juodasis tėra viso labo tuščia vieta, plyšys daiktų audinyje, ir tą plyšį galima užkimšti bet kokia istorija.

Tačiau Mėlynasis sau akių nemuilina. Žino, kad labiau už viską norėtų sužinoti tikrąją istoriją. Bet taip pat žino, kad šioje ankstyvoje stadijoje reikia kantrybės. Todėl jis po truputį apsikasa ir su kiekviena praeinančia diena vis labiau apsipranta su savo padėtimi, vis labiau susitaiko su tuo, kad laukia ilgas darbas.

Deja, kartais jo augančią sielos ramybę sudrumsčia mintys apie būsimąją ponią Mėlynąją. Mėlynasis jos pasiilgsta

labiau negu bet kada, bet jis taip pat jaučia, kad tai, kas buvo, nebesugrįš. Iš kur šis jausmas, jis negali pasakyti. Bet nors jaučiasi daugmaž patenkintas, kai savo mintims neleidžia nutolti nuo Juodojo, savo kambario, savo dabartinės užduoties, – vos tik į jo sąmonę įžengia būsimoji ponia Mėlynoji, jį apima kažkokia panika. Staiga jo ramybė virsta kankyne, ir jis jaučiasi tarsi kristų į kokią tamsią vietą, lyg urvą, iš kurio nėra vilties išsikapstyti. Beveik kasdien jaučia pagundą pakelti telefono ragelį ir paskambinti jai, manydamas, kad galbūt tikro ryšio akimirka išsklaidys kerus. Bet dienos slenka, o jis vis neskambina. Tai irgi jam kelia nerimą, nes jis neprisimena, kad kada nors gyvenime taip nesiryžtų daryti to, ką aiškiai nori daryti. Aš keičiuosi, taria jis sau. Po truputį darausi nebe toks pat. Šis paaiškinimas jį truputį nuramina, bent laikinai, bet galiausiai jis ima jaustis dar keisčiau. Dienos slenka, ir jam darosi sunku susilaikyti neįsivaizduojant būsimosios ponios Mėlynosios, ypač naktį – štai tada kambario tamsoje, gulėdamas aukštielninkas atsimerkęs, jis atkuria jos kūną detalė po detalės: pradeda nuo pėdų ir kulkšnių, kyla aukštyn jos kojomis, sliuogia šlaunimis, nuo pilvo kopia prie krūtų ir paskui, smagiai paklajojęs tarp šių minkštumų, neria žemyn prie sėdmenų, paskui kyla nugara, galiausiai susiranda kaklą ir apsuka priekin, prie jos apvalaino besišypsančio veido. Ką ji dabar veikia? – kartais jis klausia savęs. Ir ką ji galvoja apie visa tai? Bet jis niekada nesumano patenkinamo atsakymo. Nors iš faktų, susijusių su Juoduoju, jis gali sukurti daugybę istorijų, būsimosios ponios Mėlynosios atžvilgiu – vien tyla, sumaištis ir tuštuma.

Ateina diena, kai reikia parašyti pirmą ataskaitą. Tokių rašinių Mėlynasis yra prirašęs tiek ir tiek – bėdos niekada neturėdavo. Jo metodas – laikytis išorinių faktų, aprašyti įvykius taip, tarsi kiekvienas žodis tiksliai atitiktų aprašomą daly-

ką, ir daugiau nekvaršinti galvos. Žodžiai jam yra skaidrūs – didžiuliai langai, esantys tarp jo ir pasaulio, ir iki šiol jie niekada neužstodavo jam vaizdo, jų tarsi ir nebūdavo. Ak, juk būna akimirkų, kai stiklas truputį susiteršia, ir Mėlynajam tenka vienur ar kitur jį truputį pavalyti, bet suradus tinkamą žodį viskas praskaidrėja. Remdamasis ankstesniais įrašais savo sąsiuvinyje, peržiūrėdamas juos, kad atgaivintų atmintį ir pabrėžtų tinkamas pastabas, jis bando sukurti darnią visumą, atmesdamas balastą ir pagražindamas esmę. Kiekvienoje jo iki šiol parašytoje ataskaitoje pirmenybė teikiama veiksmui, o ne interpretacijai. Pavyzdžiui: objektas nuo Kolumbijos žiedo nuėjo prie Karnegio halės. Nei pastabų apie orą, nei apie eismą užsiminta, nei užsimota spėlioti, ką objektas galėtų galvoti. Ataskaita apribojama žinomais ir patikrinamais faktais, ir už šių ribų nebandoma žengti.

Tačiau, susidūręs su Juodojo atvejo faktais, Mėlynasis suvokia padėties keblumą. Žinoma, jis turi tą sąsiuvinį, bet, peržiūrėjęs, ką ten parašė, nusivilia, kad taip skurdu detalių. Tarytum jo žodžiai, užuot ištraukę faktus ir išrikiavę juos pasaulyje apčiuopiamus, paskatino juos išnykti. To Mėlynajam nebuvo atsitikę. Jis pažvelgia per gatvę ir mato Juodąjį sėdintį prie stalo, kaip įprasta. Juodasis tą akimirką taip pat pažvelgia pro langą, ir Mėlynajam staiga topteli, kad jis nebegali pasikliauti senais metodais. Pėdsakai, lakstymas, tyrimo rutina – visa tai čia nebebus svarbu. Bet paskui, bandydamas įsivaizduoti, kas pakeis šiuos dalykus, jis nieko nepeša. Šioje stadijoje Mėlynasis gali tik numanyti, koks šis atvejis nėra. O pasakyti, koks jis yra, visai ne jo jėgoms.

Mėlynasis pasideda ant stalo rašomąją mašinėlę ir, mėgindamas imtis šitos užduoties, dairosi idėjų. Jis mano, kad teisingame praėjusios savaitės aprašyme, ko gero, turėtų būti tos įvairios jo paties apie Juodąjį susikurtos istorijos. Kai

taip mažai tėra ką pranešti, šie ekskursai į pramanų sritį bent jau leis pajusti skonį to, kas nutiko. Bet Mėlynasis sustabdo save, suvokęs, kad iš tikrųjų tai neturi nieko bendra su Juoduoju. Čia juk ne mano gyvenimo istorija, sako jis. Aš turiu rašyti apie jį, o ne apie save.

Vis dėlto tai tvyro kaip aikštinga pagunda, ir Mėlynasis grumiasi su savimi kurį laiką, kol atstumia ją. Grįžta į pradžią ir žingsnis po žingsnio peržiūri visą reikalą. Pasiryžęs padaryti būtent tai, ko iš jo prašoma, jis stropiai parašo ataskaitą senuoju stiliumi, kiekvieną smulkmeną apdorodamas taip rūpestingai ir su tokia įkyria precizika, kad užbaigia tik po daugelio valandų. Perskaitęs rezultatus, turi pripažinti, kad viskas atrodo tikslu. Bet kodėl gi jis jaučiasi toks nepatenkintas tuo, ką parašė, toks sunerimęs? Jis taria sau: įvyko ne tai, kas iš tikrųjų įvyko. Pirmą kartą ataskaitų rašymo praktikoje jis pamato, kad žodžiai gali būti nepaveikūs, kartais jie gali užtemdyti dalykus, kuriuos bando pasakyti. Mėlynasis dairosi po kambarį ir įsižiūri į įvairius daiktus, vieną po kito. Mato lempą ir taria sau: lempa. Mato lovą ir taria sau: lova. Mato sąsiuvinį ir taria sau: sąsiuvinis. Juk nepavadinsi lempos lova, galvoja jis, arba lovos – lempa. Ne, šie žodžiai atitinkamiems daiktams tinka kaip pasiūti, ir vos ištaręs juos Mėlynasis jaučia didelį pasitenkinimą, tarsi ką tik būtų įrodęs pasaulio egzistavimą. Paskui jis pažiūri per gatvę ir pamato Juodojo langą. Dabar tamsu, ir Juodasis miega. Tai ir yra bėda, taria sau Mėlynasis, mėgindamas sukaupti šiek tiek drąsos. Tai ir ne kas kita. Jis ten yra, bet jo neįmanoma matyti. Ir net kai aš matau jį, atrodo, kad šviesa išjungta.

Jis užklijuoja voką su ataskaita, išeina į lauką, nuneša laišką iki kampo ir įmeta į pašto dėžutę. Gal aš ir nesu sumaniausias žmogus pasaulyje, taria jis sau, bet darau, ką galiu, darau, ką galiu.

ŠARŠAUSKO KNYGOS

Paskui ima tirpti sniegas. Kitą rytą skaisčiai šviečia saulė, medžiuose čirškauja pulkeliai žvirblių, ir Mėlynasis girdi, kaip maloniai laša vanduo nuo stogo krašto, nuo šakų, nuo žibintų stulpų. Staiga atrodo, kad pavasaris jau netoli. Dar keletas savaičių, taria jis sau, ir kiekvienas rytas bus kaip šiandien.

Juodasis, išnaudodamas gerą orą, eina pasivaikščioti toliau negu anksčiau, ir Mėlynasis seka. Mėlynajam patinka vėl judėti ir, Juodajam einant tolyn, jis tikisi, kad kelionė nesibaigs jam dar nespėjus pramankštinti kojų. Kaip ir galima įsivaizduoti, jis visada mėgo vaikščioti, ir, jaučiant, kaip kojos žingsniuoja per ryto orą, jį užplūsta laimė. Jiems einant siauromis Bruklino Kalvų gatvėmis, Mėlynasis džiaugiasi, kad Juodasis vis labiau tolsta nuo namų. Bet paskui jo nuotaika staiga subjūra. Juodasis ima lipti laiptais, kylančiais į pėsčiųjų taką per Bruklino tiltą, ir Mėlynasis sumąsto, kad jis ketina šokti nuo tilto. Tokių dalykų pasitaiko, taria jis sau. Žmogus nueina ant tilto aukštumos, paskutinį kartą pro vėją ir debesis pažvelgia į pasaulį ir tada šoka į vandenį, su kuriuo susidūrus lūžta kaulai, kūnas būna sumaitotas. Mėlynasis žiaukteli nuo to vaizdo ir liepia sau būti budriam. Nusprendžia, kad jeigu kas nors panašaus prasidės, jis nusimesiąs neutralaus stebėtojo kaukę ir įsikišiąs. Nes jis nenori, kad Juodasis mirtų – bent kol kas.

Bruklino tiltu Mėlynasis ėjo pėsčias tik prieš daugelį metų. Paskutinį kartą ėjo su tėvu dar būdamas vaikas, ir dabar sugrįžta tos dienos prisiminimas. Jis išvysta save, suėmusį tėvą už rankos, einantį greta, ir, girdėdamas apačioje, plieninio tilto kely, ūžiantį transportą, prisimena sakęs tėvui, kad tas ūžesys skamba kaip didžiulio bičių spiečiaus dūzgesys. Kairėje jis mato Laisvės statulą, dešinėje – Manhataną, kurio pastatai tokie aukšti, kad ryto saulėje atrodo kaip iliuzija. Jo tėvas buvo prisikaupęs galvoj daugybę faktų ir Mėly-

najam pasakodavo visų paminklų bei dangoraižių istorijas, ilgas detalių litanijas – architektai, datos, politinės intrigos, – ir sakė, kad vienu metu Bruklino tiltas buvo aukščiausias Amerikos statinys. Senukas gimė tais pačiais metais, kai buvo baigtas Bruklino tiltas, ir Mėlynojo sąmonėje visada buvo ta sąsaja, tarsi tiltas būtų buvęs jo tėvo paminklas. Jam patiko istorija, papasakota tą dieną, kai jis su Mėlynuoju vyresniuoju ėjo namo tomis pačiomis medinėmis lentomis, kuriomis eina dabar, ir kažkodėl jis niekada jos neužmiršo. Apie tai, kad tilto konstruktoriui Džonui Reblingui, praėjus vos keletui dienų po projektavimo pabaigos, buvo sutraiškyta koja tarp prieplaukos polio ir kelto ir jis mirė nuo gangrenos nepraėjus nė trims savaitėms. Jis neturėjo mirti, sakė Mėlynojo tėvas, bet leidosi gydomas tik hidroterapija, o tai nedavė naudos, ir Mėlynąjį pribloškė faktas, kad žmogus, visą gyvenimą statęs tiltus virš vandens, kad žmonės nesušlaptų, tikėjo, jog vienintelis tikras vaistas yra panirimas į vandenį. Po Džono Reblingo mirties vyriausiojo inžinieriaus pareigas perėmė jo sūnus Vašingtonas, ir tai buvo kita ypatinga istorija. Tuo metu Vašingtonas Reblingas buvo tik trisdešimt vienerių metų ir neturėjo statybų patirties, išskyrus tai, kad per pilietinį karą projektavo medinius tiltus, bet jis pasirodė esąs dar talentingesnis konstruktorius negu tėvas. Netrukus po to, kai pradėta tiesti Bruklino tiltą, kilus gaisrui jis keletą valandų buvo įstrigęs viename iš povandeninių kesonų ir ištrūkęs pasigavo sunkios formos kankinančią kesoninę ligą, pasireiškiančią tuo, kad kraujyje kaupiasi azoto burbuliukai. Šis priepuolis jo vos nepribaigė, ir nuo tada jis buvo invalidas, nebegalėjo išeiti iš viršutinio aukšto Bruklino Kalvose, kur gyveno su žmona. Ten Vašingtonas Reblingas daugelį metų kasdien sėdėdamas per teleskopą stebėjo tilto tiesimo darbus ir kas rytą siuntė žmoną perduoti nuro-

GARSIAUSIOS KNYGOS

dymų, o darbininkams užsieniečiams, nemokantiems angliškai, piešė sudėtingus spalvotus paveikslėlius, kad suprastų, ką daryti toliau, ir įspūdinga tai, kad visas tiltas tiesiog buvo jo galvoje: jis įsiminė kiekvieną jo dalį, iki smulkiausių plieno ir akmens detalių, ir nors Vašingtonas Reblingas niekada nė kojos nekėlė ant tilto, tiltas visas tūnojo jame, tarsi po visų tų metų kažkaip būtų įaugęs jam į kūną.

Mėlynasis galvoja apie tai eidamas virš upės, stebėdamas prieky pėdinantį Juodąjį ir prisimindamas tėvą bei savo vaikystę Greivzende*. Tėtušis buvo policininkas, vėliau detektyvas 77-ojoje nuovadoje, ir būtų laimingai sau gyvenęs, galvoja Mėlynasis, jeigu ne Ruso byla ir kulka, perskrodusi tėvo smegenis 1927 metais. Prieš dvidešimt metų, taria jis sau, staiga pašiurpęs, kad praėjo tiek daug laiko, galvodamas, ar yra dangus ir, jeigu taip, ar jam numirus bus lemta vėl pamatyti tėvą. Jis prisimena istoriją, pateiktą viename iš begalės žurnalų, perskaitytų šią savaitę, – naujame mėnraštyje, pavadintame „Keisčiau už fantaziją“, ir atrodo, kad tai kažkaip kyla iš visų kitų jį ką tik aplankiusių minčių. Kažkur Prancūzijos Alpėse, prisimena jis, prieš dvidešimt ar dvidešimt penkerius metus dingo slidininkas, prarytas sniego griūties, ir jo kūnas nebuvo surastas. Jo sūnus, tuo metu buvęs vaikas, užaugo ir taip pat tapo slidininku. Pernai jis vieną dieną slidinėjo netoli tos vietos, kur buvo dingęs jo tėvas, – nors jis to nežinojo. Dėl nuolatinių mikroskopinių ledo slinkčių, vykusių dešimtmečius po jo tėvo mirties, vietovė dabar atrodė visai kitaip negu anksčiau. Atsidūręs vienas kalnuose, tolybėje nuo bet kokio kito žmogaus, sūnus netyčia užėjo kūną lede – negyvą kūną, puikiai išsilaikiusį, tartum išsaugotą sustingusiame veiksme. Savaime aišku, jaunasis vy-

* *Gravesend* – mikrorajonas Bruklino pietuose.

ras sustojo apžiūrėti, ir kai pasilenkęs pažvelgė į lavono veidą, jam ryškiai ir kraupiai dingtelėjo, kad žvelgia į save. Drebėdamas iš baimės, kaip teigiama straipsnyje, jis atidžiau apžiūrėjo tą kūną, visai užsklęstą lede, ir, žvelgdamas lyg pro storą langą, pamatė, kad tai jo tėvas. Mirusysis buvo dar jaunas – šiuo metu jaunesnis negu jo sūnus, ir Mėlynajam atrodė, kad tai šiurpus dalykas, kad keista ir siaubinga būti vyresniam už savo tėvą, – skaitant tą straipsnį jam buvo sunku sulaikyti ašaras. O dabar, artėjant prie tilto galo, jį vėl užlieja tie patys jausmai, ir jis maldauja Dievo, kad jo tėvas būtų štai čia – eitų virš upės ir pasakotų jam istorijas. Paskui, ūmai susizgribęs, ką veikia jo sąmonė, jis pagalvojo, kodėl pasidarė toks sentimentalus, kodėl jį apspito tokios mintys, kai tiek daug metų jos niekada nešaudavo į galvą. Tai viskas dėl to, mano jis, susigėdęs savęs. Štai kas pasidaro, kai neturi su kuo pasišnekėti.

Jis prieina prie galo ir suvokia, kad dėl Juodojo suklydo. Jokios savižudybės šiandien nebus, jokio šuolio nuo tilto, kritimo į nežinią. Nes štai žingsniuoja jo globotinis, guvus ir neslegiamas rūpesčių, kaip eilinis žmogus, nusileidžia laiptais nuo pėsčiųjų tako ir keliauja gatve, juosiančia miesto rotušę, paskui patraukia į šiaurę Centrine gatve pro teismą ir kitus savivaldos pastatus, nelėtindamas žingsnio, eidamas pro Čainatauną ir toliau. Šie klaidžiojimai trunka keletą valandų, ir nė vieną minutę Mėlynajam nesusidaro įspūdžio, kad jis eina kur nors tikslingai. Veikiau atrodo, kad išėjo pravėdinti plaučių, vaikšto dėl vaikščiojimo malonumo, ir, šiai kelionei tęsiantis, Mėlynasis pirmą kartą prisipažįsta sau, kad jam Juodasis ima šiek tiek patikti.

Vienu metu Juodasis įeina į knygyną, o Mėlynasis iš paskos. Ten Juodasis naršo kokį pusvalandį ir sukaupia krūvelę knygų, o Mėlynasis, neturėdamas ko griebtis, taip pat naršo,

ŠARŠIAUSIOS VIEŠOSIOS BIBLIOTEKOS

visą laiką stengdamasis slėpti savo veidą nuo Juodojo. Vogčia dirstelėdamas į Juodąjį, kai tas, regis, nežiūri, ima jausti, kad Juodąjį kažkur yra matęs, bet neprisimena kur. Kažką primena akys, taria jis sau, bet tuo viskas ir baigiasi, nes jis nenori patraukti į save dėmesio ir nėra tikras, ar neapsigauna.

Po minutės Mėlynasis užtinka Henrio Deivido Toro „Voldeno" egzempliorių. Versdamas lapus, jis nustemba pamatęs, kad knygos leidėjas yra Juodasis: „Klasikos klubui išleido Volterio Dž. Juodojo leidykla, autoriaus teisės 1942 m." Šis sutapimas akimirką Mėlynąjį išmuša iš vėžių, jis mano, kad gal čia slypi kokia nors žinia jam, koks nors prasmės blyksnis, galintis pakeisti padėtį. Bet paskui, atsigavęs nuo sukrėtimo, ima galvoti, kad tikriausiai ne. Tai gana dažna pavardė, taria jis sau, – be to, jis žino, kad Juodojo vardas tikrai ne Volteris. Bet galėtų būti giminaitis, priduria, gal net jo tėvas. Mintyse tebesvarstydamas pastarąją galimybę, Mėlynasis nusprendžia pirkti knygą. Jeigu jis negali perskaityti, ką Juodasis rašo, tai bent gali perskaityti, ką jis skaito. Šansų mažai, taria jis sau, bet kas žino, ar tai neduos jam kokios užuominos dėl to žmogaus ketinimų.

Kol kas viskas gerai. Juodasis sumoka už savo knygas, Mėlynasis – už savo knygą, ir jiedu eina toliau. Mėlynasis ieško kokio nors dėsningumo, kokios nors užuominos savo kelyje, to, kas atvestų jį prie Juodojo paslapties. Bet Mėlynasis pernelyg sąžiningas žmogus, kad save apgaudinėtų, jis žino, kad viskame, kas vyko iki šiol, neįžiūrėsi jokios prasmės. Bent kartą jo tai neliūdina. Iš tiesų giliau skverbdamasis į save suvokia, kad apskritai jaučiasi dėl to pažvalėjęs. Būti tamsoje savaip malonu, suvokia jis, nežinojimas, kas atsitiks, teikia jaudulį. Tai skatina budrumą, galvoja jis, o budrumas juk niekada nepakenks. Būni plačiai atsimerkęs ir pastatęs ausis, viską susiurbi, esi viskam pasiruošęs.

Praėjus kelioms akimirkoms po šių minčių, Mėlynajam galų gale atsiveria nauja perspektyva ir visas reikalas pirmą kartą pasisuka nauja kryptimi. Miesto centre Juodasis pasuka už kampo, nueina pusę kvartalo, kiek padvejoja, tarsi ieškodamas reikiamo adreso, paeina keletą žingsnių atgal, vėl į priekį ir po kelių sekundžių įžengia į restoraną. Mėlynasis įseka iš paskos, nieko ypatingo nesitikėdamas, nes juk jau pietų metas, o žmonėms valgyti reikia, bet jam neprašlysta pro akis, kad Juodojo dvejojimą galbūt lėmė tai, jog jis čia nėra buvęs, o tai gali reikšti, kad su kuo nors susitarė susitikti. Viduje tamsu, gana daug žmonių, grupelė susispietusi aplink priekyje esantį barą, fone girdisi daug balsų tarškėjimo ir stalo įrankių bei lėkščių dzingsėjimo. Atrodo brangi vieta, pagalvoja Mėlynasis, medinė apdaila ant sienų, baltos staltiesės, ir jis nusprendžia išsiversti su kuo mažesne sąskaita. Laisvų stalų yra, ir Mėlynasis palaiko geru ženklu tai, kad jį pasodina, kur jis gali matyti Juodąjį, ne įkyriai arti, bet ir ne taip toli, kad negalėtų stebėti, ką tas daro. Juodasis kilstelėjęs ranką paprašo dviejų meniu ir po trijų ar keturių minučių jo veide sušvinta šypsena, kai per salę žengia moteris, prieina prie Juodojo stalo, pabučiuoja jį į skruostą ir tada atsisėda. Moteris nebloga, galvoja Mėlynasis. Jo skoniui liesoka, bet visai nebloga. Paskui jis pagalvoja: dabar prasideda įdomiausia dalis.

Deja, moteris sėdi nugara į Mėlynąjį, tad per pietus jis negali stebėti jos veido. Sėdėdamas ir valgydamas Solsberio kepsnį, jis galvojo, kad gal jo pirmas spėjimas buvo teisingas, tai vis dėlto santuokos problema. Mėlynasis jau įsivaizduoja, kokius dalykus parašys savo kitoje ataskaitoje, ir jam malonu galvoti, kokiomis frazėmis nusakys tai, ką dabar mato. Jis žino, kad atsiradus dar vienam žmogui reikia dėl kai ko apsispręsti. Pavyzdžiui: ar jam likti prie Juodojo,

ŠARSIAUSIOS KNYGOS

ar nukreipti dėmesį į tą moterį? Tai, ko gero, šiek tiek paspartintų eigą, bet kartu galėtų reikšti, kad Juodajam būtų suteikta proga pasprukti nuo jo, gal ir visam laikui. Kitaip sakant, ar susitikimas su šia moterimi yra priedanga, ar svarbiausias dalykas? Ar tai priklauso šiam tyrimui, ar tai esminis, ar atsitiktinis faktas? Mėlynasis pasvarsto šiuos klausimus ir nusprendžia, kad dar per anksti į juos atsakyti. Taip, galėtų būti štai šitaip, taria jis sau. Bet galėtų būti ir kitaip.

Maždaug įpusėjus pietums, reikalai, regis, pakrypsta į blogąją pusę. Mėlynasis pastebi didelį liūdesį Juodojo veide, ir beregint atrodo, kad moteris verkia. Bent jau tokį įspūdį jis susidaro iš staigaus jos kūno laikysenos pokyčio – pečiai susmukę, galva nulenkta, veidas, matyt, uždengtas rankomis, nugara lengvai virpčioja. Galėtų būti ir juoko priepuolis, samprotauja Mėlynasis, bet kodėl tada Juodasis toks susikrimtęs? Atrodo, lyg žemė jam slystų iš po kojų. Netrukus moteris nusuka veidą nuo Juodojo, ir Mėlynasis pagauna akimis jos profilį: neabejotinai ašaros, galvoja jis žiūrėdamas, kaip ji šluostosi akis servetėle, ir pamato ant skruosto žvilgančią šlapią blakstienų tušo dėmelę. Ji ūmai atsistoja ir nueina moterų tualeto link. Mėlynasis vėl netrukdomai mato Juodąjį ir, regėdamas tą liūdesį jo veide, tą visiško prislėgtumo išraišką, beveik pajunta gailestį. Juodasis pažvelgia Mėlynojo pusėn, bet aišku, kad nieko nemato, o paskui, jau kitą akimirką, jis suima veidą rankomis. Mėlynasis bando atspėti, kas dedasi, bet sužinoti nėra kaip. Atrodo, kad tarp jų viskas baigta, galvoja jis, panašu į tai, jog kažkas nutrūko. Bet, antra vertus, gal tai tik šiaip kivirčas.

Moteris sugrįžta prie stalo atrodydama truputį geriau, ir juodu sėdi keletą minučių nieko nesakydami, maisto nė neliesdami. Juodasis vieną kitą kartą atsidūsta žvelgdamas į tolį ir galiausiai paprašo sąskaitos. Mėlynasis padaro tą patį

ir paskui išseka juodviem pavymui iš restorano. Jis pastebi, kad Juodasis įsikibęs jai į parankę, bet gal tai tiesiog refleksas, kuris nieko nereiškia, taria jis mintyse. Juodu tylėdami eina gatve, ir ties kampu Juodasis sustabdo taksi. Atidaro moteriai duris ir, prieš jai įsėdant, labai švelniai pabučiuoja ją į skruostą. Atsakydama ji per jėgą šypteli, bet juodu vis dar netaria nė žodžio. Tada ji atsisėda ant galinės sėdynės, Juodasis užtrenkia duris, ir taksi nuvažiuoja.

Juodasis keletą minučių pavaikštinėja, trumpai sustoja prieš kelionių agentūros vitriną, kur apžiūri plakatą su Baltaisiais kalnais, paskui pats įsėda į taksi. Mėlynajam vėl pasiseka – vos už kelių sekundžių jis susiranda kitą taksi. Liepia vairuotojui važiuoti paskui Juodojo taksi ir tada atsilošia, o abu geltoni automobiliai lėtai slenka eismo srautu į pietus, paskui Bruklino tiltu ir galiausiai privažiuoja Orindž gatvę. Mėlynąjį apstulbina mokestis, ir jis mintyse keikia save, kad nevažiavo paskui moterį. Turėjo žinoti, kad Juodasis važiuos namo.

Jo nuotaika gerokai praskaidrėja, kai įėjęs į pastatą pašto dėžutėje randa laišką. Tai gali būti tik vienas dalykas, taria jis sau, ir iš tikrųjų, užkopęs aukštyn ir atplėšęs voką, įsitikina: pirmasis čekis, pašto perlaida – tiksli suma, dėl kurios buvo sutarta su Baltuoju. Tačiau jį truputį glumina, kad mokėjimo būdas toks anoniminis. Kodėl ne asmeninis Baltojo čekis? Tai paskatina Mėlynąjį įsileisti mintį, kad vis dėlto Baltasis yra atsimetęs agentas, pasiryžęs užmaskuoti savo pėdsakus, ir todėl pasirūpina, kad neliktų išmokų dokumentų. Paskui, nusimetęs skrybėlę bei paltą ir išsitiesęs ant lovos, Mėlynasis suvokia esąs truputį nusivylęs, kad jo ataskaita niekaip nepakomentuota. Žinant, kaip uoliai jis stengėsi parašyti ją gerai, padrąsinimo žodis būtų malonus. Tai, kad pinigai atsiųsti, reiškia, jog Baltasis nėra nusivylęs. Bet vis

ŠIAULIŲ „AUŠROS" VIEŠOJI BIBLIOTEKA

dėlto tyla nėra vertingas atsakas, kad ir ką ji reiškia. Jeigu jau šitaip, taria sau Mėlynasis, man teks su tuo apsiprasti.

Dienos slenka ir vėl viskas grįžta į savo vėžes. Juodasis rašo, skaito, netoliese apsipirkinėja, apsilanko pašte, retkarčiais eina pasivaikščioti. Toji moteris nebepasirodo, ir Juodasis nebevyksta į Manhataną. Mėlynasis ima galvoti bet kurią dieną gausiąs laišką su pranešimu, kad darbas baigtas. Bet nieko panašaus neatsitinka. Skrupulingas Mėlynojo aprašymas, kas įvyko restorane, nepaskatina jokio konkretaus Baltojo atsako, ir čekiai savaitė po savaitės ateina laiku. Tai tiek tos meilės, mintyse taria Mėlynasis. Ta moteris nieko nereiškė. Tai buvo tiesiog žingsnis į šalį.

Tiksliausia būtų teigti, kad šiuo ankstyvuoju laikotarpiu Mėlynojo psichikos būseną valdė dvilypumas ir konfliktas. Protarpiais jis jaučia visišką darną su Juoduoju, taip natūraliai susiliejęs su kitu žmogumi, kad norint numatyti, ką Juodasis veiks, sužinoti, kada jis sėdės kambary, o kada išeis į lauką, jam tereikia įsižiūrėti į patį save. Daugelį dienų jis net nesiteikdamas pažvelgti pro langą išseka paskui Juodąjį į gatvę. Kartkarčiais net leidžia sau išeiti vienam, puikiai žinodamas, kad jo nesant Juodasis nė nekrustelės iš vietos. Iš kur jis tai žino, jam pačiam kaip ir paslaptis, bet faktas, kad jis niekada nesuklysta, ir kai apima šis jausmas, jis neturi jokių abejonių ir dvejonių. Antra vertus, ne visada būna taip. Pasitaiko, kad jis jaučiasi visiškai atskirtas nuo Juodojo, atplėštas nuo jo taip aiškiai ir absoliučiai, kad ima nebesusigaudyti, kas jis toks. Jį apsiaučia vienatvė, užsklendžia nuo pasaulio, o su ja užlieja niekada anksčiau nepatirtas siaubas. Jį glumina, kad taip greitai pereina iš vienos būsenos į kitą ir ilgai blaškosi tarp kraštutinumų, nežinodamas, kuris jis tikras, o kuris ne.

Po virtinės ypač sunkių dienų jis ima ilgėtis kokios nors

draugijos. Atsisėdęs parašo detalų laišką Rudajam – išdėsto reikalą ir klausia patarimo. Rudasis išėjęs į pensiją persikėlė į Floridą, kur daugiausia laiko skiria žūklei, ir Mėlynasis žino atsakymo sulauksiąs negreitai. Vis dėlto išsiuntęs laišką jis jau kitą dieną ima laukti atsakymo taip nekantriai, kad tai netrukus virsta manija. Kas rytą, kokią valandą prieš laiškanešio atvykimą, jis prilimpa prie lango, žiūri, kaip laiškanešys išnyra iš už kampo, ir visas viltis sieja su laukiamu Rudojo atsakymu. Ko jis tikisi iš to laiško, neaišku. Mėlynasis netgi nekelia tokio klausimo, bet tai tikrai būsią kažkas monumentalu, kokie nors švytintys nepaprasti žodžiai, sugrąžinsiantys jį į gyvųjų pasaulį.

Slenkant dienoms ir savaitėms be Rudojo laiško, Mėlynojo nusivylimas perauga į maudžiančią iracionalią desperaciją. Bet tai niekis palyginti su tuo, ką jis pajunta galų gale laiškui atėjus. Mat Rudasis nė žodžiu neatsiliepia į tai, ko Mėlynasis prašė. Malonu gauti iš tavęs žinią, prasideda laiškas, ir malonu žinoti, kad taip stropiai dirbi. Atrodo, įdomus atvejis. Bet nepasakyčiau, kad to pasiilgstu. Čia man geras gyvenimėlis – keliuosi anksti ir žvejoju, pabūnu su žmona, truputį paskaitau, pamiegu saulėje – negaliu skųstis. Nesuprantu tik vieno dalyko – kodėl čia nepersikėliau prieš daugelį metų.

Tokiu tonu laiškas tęsiamas keletą puslapių, nė karto neužsimenant apie Mėlynojo kankynę ir nuogąstavimus. Mėlynasis jaučiasi išduotas žmogaus, kuris kadaise jam buvo kaip tėvas, ir baigęs skaityti laišką jaučia tuštumą savyje, tarsi būtų netekęs vidinio branduolio. Esu vienas kaip pirštas, galvoja jis, nebėra į ką kreiptis. Paskui keletą valandų Mėlynąjį graužia slogutis ir savigaila, kartą kitą jis pamano, kad geriau būtų negyventi. Bet galiausiai išsikapsto iš niūrumo. Nes apskritai Mėlynasis yra tvirto charakterio, mažiau už

kitus linkęs pasiduoti tamsioms mintims, ir jeigu pasitaiko akimirkų, kai pasaulis jam atrodo nemielas, kas gali kaltinti jį už tai? Atėjus vakarienės metui, jis jau mato gerąją pusę. Tai galbūt jo didžiausias privalumas – ne tai, kad nepuola į neviltį, bet kad ilgai nebūna apimtas nevilties. Gal tai ir į gera, taria jis sau. Gal ir geriau darbuotis vienam, negu nuo ko nors priklausyti. Mėlynasis pamąsto apie tai valandėlę ir nusprendžia, kad gal taip ir bus. Jis jau ne mokinys. Joks viršininkas jam nebenurodinėja. Aš pats sau šeimininkas, taria jis mintyse. Pats sau šeimininkas ir atsakingas tik sau pačiam.

Įkvėptas šio naujo požiūrio, jis susivokia galų gale sukaupęs drąsos pasikalbėti su būsimąja ponia Mėlynąja. Bet, jam pakėlus ragelį ir susukus numerį, niekas neatsiliepia. Tai nuvilia, bet jis nenuliūsta. Pabandysiu dar kitą kartą, pasako. Kada nors greitai.

Toliau slenka dienos. Mėlynasis vėl pataiko koja kojon su Juoduoju, gal netgi darniau negu prieš tai. Tai darydamas jis suvokia esminį savo padėties paradoksą. Mat kuo artimesnis Juodajam jis jaučiasi, tuo mažiau mato reikalo galvoti apie jį. Kitaip sakant, kuo giliau įsivelia, tuo laisvesnis darosi. Jį klampina ne įsitraukimas, o atskirtis. Nes tik tada, kai Juodasis tarsi nutolsta nuo jo, jis turi jo ieškoti, o tai atima laiko ir pastangų, be to, tenka grumtis. Bet tomis valandėlėmis, kai jaučiasi ypač artimas Juodajam, jis net gali pajusti savarankiško gyvenimo užuomazgą. Iš pradžių nedrįsta sau daug ko leisti, bet vis tiek tai laiko šiokia tokia pergale, kone žygdarbiu. Pavyzdžiui, išeina ir pasivaikšto išilgai kvartalo. Kad ir menkas, šis poelgis pripildo jo širdį laimės, ir, vaikščiodamas Orindž gatve maloniu pavasario oru, jis džiaugiasi gyvenimu taip, kaip nesidžiaugė jau daug metų. Viename gale atsiveria upės, uosto, Manhatano silueto,

tiltų vaizdas. Mėlynajam visa tai gražu, ir kai kuriomis dienomis jis netgi leidžia sau keletą minučių pasėdėti ant suoliuko ir pasižiūrėti į laivelius. Kitoje pusėje stovi bažnyčia, ir kartais Mėlynasis nuėjęs į žolėtą kiemelį pasėdi ten apžiūrinėdamas bronzinę Henrio Vordo Byčerio statulą. Du vergai įsikibę į Byčerio kojas, tarsi maldaudami padėti, galų gale išlaisvinti juos, o toliau, mūrinėje sienoje yra porcelianinis Abraomo Linkolno reljefas. Mėlynasis negali nesijausti pakylėtas šių vaizdų, ir, jam atėjus į šventorių, galvoje kaskart užgimsta taurių minčių apie žmogaus orumą.

Po truputį jis vis drąsiau nuklysta nuo Juodojo. 1947-ieji – tais metais Džekis Robinsonas pradeda žaisti „Dodgers" komandoje*, ir Mėlynasis atidžiai domisi, kaip jam sekasi, vis prisimindamas šventorių ir žinodamas, kad čia ne vien beisbolo reikalas. Vieną giedrą gegužės popietę jis nusprendžia nuvykti į Ebetso stadioną** ir, palikdamas Juodąjį jo kambaryje Orindž gatvėje, kaip įprasta, palinkusį virš stalo su savo parkeriu ir popieriais, nejaučia jokio nerimo, būdamas tikras, kad grįžęs ras viską kaip buvę. Jis važiuoja metro, trinasi pečiais minioje, jaučiasi lekiantis mėgautis šia akimirka. Atsisėdusį beisbolo stadione, jį apstulbina supančių spalvų ryškumas: žalia žolė, ruda žemė, baltas kamuoliukas, žydras dangus viršuje. Kiekvienas daiktas skiriasi nuo kito, visiškai atskiras ir išryškintas, ir visos mozaikos geometrinis paprastumas įsismelkia į Mėlynąjį savo jėga. Žiūrint žaidimą, jam sunku atitraukti akis nuo Robinsono, šio veido juodumas prikausto dėmesį, ir jis galvoja, kad reikia turėti drą-

* Jackie Robinson – vienas garsiausių JAV sportininkų, 1936 m. olimpiados sidabro medalio laimėtojas. 1947 m. jis tapo pirmuoju juodaodžiu aukščiausio lygio beisbolo žaidėju – tuo metu tai sukėlė audringą reakciją ir tapo reikšmingu pilietinių teisių sąjūdžio įvykiu.

** *Ebbetts Field* – beisbolo stadionas Brukline (nugriautas 1960 m.).

ŠARŪNUŠ... KNYGOS (logo)

sos šitaip elgtis, būti vienam prieš tokią daugybę nepažįstamų žmonių, kurių pusė, be abejo, linki jam galo. Per rungtynes Mėlynasis nejučia ima ploti visiems Robinsono veiksmams, o kai tas juodaodis trečiame kėlinuke paima bazę, jis pašoka ant kojų, o vėliau, septintame, kai Robinsonas atmuša nuo sienos kairėje, iš džiaugsmo trinkteli kaimynui per nugarą. „Dodgers" devintame kėlinuke išlupa pergalę dėl aukšto atmušimo, ir Mėlynajam šlempinant su minia iš stadiono ir traukiant namo dingteli, kad jis nė karto nepagalvojo apie Juodąjį.

Bet beisbolo mačai – tik pradžia. Kartais vakare, kai Mėlynajam aišku, kad Juodasis niekur neis, jis ištrūksta į barą netoliese išgerti vieną kitą alaus, kartais maloniai pasišnekučiuoja su barmenu, pavarde Raudonasis, bet mįslingai panašiu į Žaliąjį, – barmeną, įsimintą iš to seno atvejo su Pilkuoju. Ten dažnai būna išplerusi kekšė, vardu Violeta, ir Mėlynasis porą kartų ją nugirdo tiek, kad ji pasikviečia jį namo už gatvės kampo. Jis žino jai patinkąs, nes ji niekada neprašo už tai sumokėti, bet jis taip pat žino, kad tai neturi nieko bendra su meile. Ji vadina jį mieluoju, o jos kūnas minkštas ir putlus, bet padauginusi ji visada apsiverkia, ir tada Mėlynasis turi ją guosti, ir jis slapčia klausia savęs, ar verta prasidėti. Tačiau prieš būsimąją ponią Mėlynąją jis nelabai jaučiasi kaltas, nes šiuos pasibuvimus su Violeta pateisina lygindamas save su kareiviu, kariaujančiu svetimoje šalyje. Kiekvienam vyrui reikia paguodos, ypač jeigu rytoj jam gali būti baigtas kriukis. Be to, jis juk nesąs akmeninis, sako mintyse.

Bet dažniau Mėlynasis praeina pro barą ir patraukia į kino teatrą už kelių kvartalų. Prasidedant vasarai ir jo kambarėlyje nemaloniai kaupiantis karščiui, jis atsigaivina sėdėdamas vėsiame kine ir žiūrėdamas vaidybinį filmą. Mėlynasis

mėgsta filmus – ne tik dėl istorijų ir gražių moterų, kurias mato juose, bet ir dėl kino tamsos, dėl to, kad vaizdai ekrane kažkuo panašūs į jo mintis, kylančias galvoje užsimerkus. Jam daugiau ar mažiau tas pats, kokį filmą žiūrėti – pavyzdžiui, komediją ar dramą, arba nespalvotą ar spalvotą, bet jis jaučia silpnybę filmams apie detektyvus, nes čia esama natūralaus ryšio, ir tos istorijos jį visada labiau įtraukia negu kitos. Tuo laikotarpiu jis pamato ne vieną tokį filmą, ir jie visi jam patinka: „Ledi ežero dugne“, „Puolęs angelas“, „Tamsus kelias“, „Kūnas ir siela“, „Netekę vilties“ ir kiti. Bet iš visų Mėlynajam išsiskiria vienas – jam jis taip patinka, kad kitą vakarą jis vėl nueina pasižiūrėti.

Jis pavadintas „Iš praeities“, Robertas Mičumas jame vaidina buvusį privatų seklį, bandantį pradėti naują gyvenimą mažame miestelyje netikra pavarde. Jis turi draugę, mielą kaimo merginą, vardu Ana, ir yra įsigijęs degalinę, kurioje dirba padedamas kurčnebylio vaikino Džimio, ištikimai jam atsidavusio. Bet praeitis sugrįžta pas Mičumą, ir jis nelabai ką gali padaryti. Kadaise jis buvo nusamdytas surasti Džeinę Grier, gangsterio Kerko Daglaso meilužę, bet, jam ją suradus, juodu įsimylėjo ir pabėgo, norėdami gyventi pasislėpę. Bet atsitiko negerų dalykų – buvo pavogta pinigų, nužudytas žmogus – ir galiausiai Mičumas, atėjęs į protą, paliko Grier, pagaliau supratęs, kaip nepataisomai ji pagedusi. Dabar Daglasas ir Grier šantažuoja jį, kad padarytų nusikaltimą, kuris tėra spąstai, nes, išsiaiškinęs, kas dedasi, jis suvokia, kad jie planuoja suversti jam kaltę už kitą nužudymą. Išsiplėtoja sudėtinga istorija, kurioje Mičumas desperatiškai stengiasi išsinarplioti iš žabangų. Vienu metu jis sugrįžta į miestelį, kuriame gyvena, pasako Anai esąs nekaltas ir vėl įtikina ją savo meile. Bet iš tiesų jau per vėlu, ir Mičumas tai žino. Artėjant pabaigai, jam pavyksta įkalbėti Daglasą įduoti

Grier už jos įvykdytą žmogžudystę, bet tą akimirką į kambarį įeina Grier, ramiai išsiima ginklą ir nušauna Daglasą. Ji pasako Mičumui, kad juodu skirti vienas kitam, o jis, iki galo fatalistas, tarsi sutinka. Jie nusprendžia kartu pabėgti į užsienį, bet, Grier kraunantis krepšį, Mičumas prieina prie telefono ir paskambina policijai. Jie sėda į mašiną ir nuvažiuoja, bet netrukus privažiuoja policijos užtvarą. Grier, matydama, kad ją apgavo, išsitraukia iš rankinės ginklą ir nušauna Mičumą. Tada policija ima šaudyti į automobilį, ir Grier taip pat žūsta. Po to dar yra paskutinis epizodas – kitas rytas mažame Bridžporto miestelyje. Džimis sėdi ant suoliuko prie degalinės pastato, prieina Ana ir atsisėda prie jo. Pasakyk man vieną dalyką, Džimi, aš turiu žinoti: ar jis norėjo kartu su ja pabėgti, ar ne? Vaikinas pagalvoja, bandydamas apsispręsti, ką rinktis – tiesą ar geraširdiškumą. Ar svarbiau išsaugoti savo draugo gerą vardą, ar pasigailėti merginos? Visa tai trunka vos akimirką. Žvelgdamas merginai į akis, jis linkteli galva, tarsi sakydamas: taip, jis vis dėlto mylėjo Grier. Ana patapšnoja Džimiui per alkūnę, padėkoja ir nueina pas savo ankstesnįjį draugą – padorų vietinį policininką, kuris visada niekino Mičumą. Džimis pakelia akis į degalinės iškabą su Mičumo pavarde, draugiškai saliutuoja, apsigręžia ir nueina keliu. Jis vienintelis žino tiesą ir jos niekam nepasakys.

Paskui per keletą dienų Mėlynasis daug kartų šią istoriją persuka galvoje. Geras dalykas, nusprendžia jis, kad filmas baigiasi kurčnebylio vaikino scena. Paslaptis palaidota, ir Mičumas liks pašalietis, net ir miręs. Jo siekis buvo gana paprastas: tapti normaliu piliečiu normaliame Amerikos miestelyje, vesti kaimynų merginą ir ramiai gyventi. Keista, galvoja Mėlynasis, kad Mičumas pasivadina Džefu Beiliu. Stebinamai panašu į kito personažo pavardę filme „Gyvenimas

yra nuostabus“, kurį jis pernai matė su būsimąja ponia Mėlynąja, – Džordžas Beilis, kurį vaidina Džeimsas Stiuartas. Ten irgi pasakojama apie amerikietišką miestelį, bet priešingu požiūriu – apie tai, kaip žmogus visą gyvenimą desperatiškai stengiasi ištrūkti iš ten. Pabaigoje jis suvokia, kad nugyveno gerą gyvenimą, kad viską darė teisingai. Mičumo Beilis, be abejo, norėtų būti toks žmogus kaip Stiuarto Beilis. Bet ta jo pavardė netikra – nerealių svajonių vaisius. Jo tikra pavardė yra Markham – arba, kaip Mėlynasis balsu sau ištaria, *mark him**, – čia ir visa esmė. Jis yra pažymėtas praeities ir paskui jau nieko nebegali padaryti. Kas nors atsitinka, galvoja Mėlynasis, ir paskui atsikartoja be galo. Nieko nebegalima pakeisti, kito kelio nebėra. Mėlynąjį persekioja ši mintis, nes jam ji atrodo kaip koks perspėjimas, kaip žinia, atėjusi iš jo paties, ir nors kaip jis ją veja šalin, šios minties tamsa jo neapleidžia.

Todėl vieną vakarą Mėlynasis ima skaityti tą „Voldeną“. Atėjo metas, taria jis sau, ir jeigu neprisėsiąs dabar, niekada neperskaitysiąs. Bet ši knyga – kietas riešutėlis. Skaitydamas Mėlynasis jaučiasi patekęs į svetimą pasaulį. Braudamasis per pelkes ir brūzgynus, kapanodamasis akmenuotais šlaitais ir klastingomis uolomis, jis jaučiasi kaip varomas kalinys, ir jam tik norisi ištrūkti. Toro žodžiai jam kelia nuobodulį, ir jam sunku susikaupti. Jis skaito skyrių po skyriaus ir priėjęs pabaigą suvokia, kad galvoje nieko neišliko. Kas gi norės viską mesti ir gyventi vienas miške? Kam reikia sodinti pupas ir negerti kavos ar nevalgyti mėsos? Kam tie nesibaigiantys paukščių aprašinėjimai? Mėlynasis manė rasiąs kokią istoriją ar bent ką panašaus, o čia tik pliurpalas, begalinės kalbos tiesiog apie nieką.

* Pažymėk jį (*angl.*).

ŠIAULIŲ „AUŠROS" VIEŠOSIOS BIBLIOTEKOS KNYGOS

Tačiau būtų neteisinga jį kaltinti. Mėlynasis ne ką tėra skaitęs, išskyrus laikraščius ir žurnalus bei vieną kitą nuotykių romaną vaikystėje. Kaip žinoma, net patyrę ir išprusę skaitytojai yra turėję bėdos su „Voldenu", ir net pats Emersonas kartą dienoraštyje rašė, kad Toro skaitymas jį nuteikė nervingai ir nykiai. Reikia pripažinti, kad Mėlynasis nepasiduoda. Kitą dieną pradeda iš naujo, ir šis antrasis pervarymas nebe toks duobėtas kaip pirmasis. Trečiame skyriuje jis randa sakinį, kuris galiausiai jam šį tą pasako, – „Knygas reikia skaityti taip pat atsidėjus ir neskubant, kaip jos buvo rašomos", ir staiga supranta, kad svarbiausia – judėti lėtai, lėčiau, negu jis kada nors yra judėjęs tarp žodžių. Tai šiek tiek padeda, ir kai kurie fragmentai darosi aiškesni – tas dėstymas apie drabužius pradžioje, raudonosios ir juodosios skruzdžių mūšis, argumentacija prieš darbą. Bet Mėlynajam tai vis tiek vargas, ir nors jis nenoriai pripažįsta, kad, ko gero, Toro ne toks kvailas, kaip jam atrodė, ima širsti ant Juodojo, kad užkrovė jam tokią kankynę. Tik jis nežino, kad jeigu turėtų kantrybės perskaityti šią knygą su tokiu nusiteikimu, kokiu ji prašosi skaitoma, imtų keistis jo visas gyvenimas, ir jis palengva galiausiai permanytų visą savo padėtį – tai yra Juodojo, Baltojo padėtį, šią užduotį, viską, kas jam svarbu. Bet gyvenimą lygiai taip pat sudaro praleistos galimybės kaip ir išnaudotos, ir pasakojime negalima sustoti prie to, kas būtų buvę. Su pasidygėjimu numetęs knygą, Mėlynasis apsivelka paltą (nes jau ruduo) ir išeina pakvėpuoti oru. Jis nė nenutuokia, kad tai yra pabaigos pradžia. Nes netrukus kai kas atsitiks, o tada jau niekas neliks kaip buvę.

Jis nueina į Manhataną ir nutolsta nuo Juodojo toliau negu bet kada, savo apmaudą išliedamas judėjimu, tikėdamasis apmaldyti save nuvargindamas kūną. Jis eina į šiaurę paskendęs savo mintyse, nesidairydamas aplinkui. Rytų 26-

ojoje gatvėje atsiriša kairio bato raištelis, ir būtent tada, kai jis pasilenkęs pritupia ant vieno kelio, kad užrištų, ant jo užgriūva dangus. Nes tą akimirką jis pamato ne ką kitą kaip būsimąją ponią Mėlynąją. Ji artėja gatve, abiem rankom įsikibusi į dešinę parankę vyriškiui, kurio Mėlynasis anksčiau niekada nematė, ji šypsosi spinduliuodama, įsijautusi į tai, ką jis jai sako. Kurį laiką Mėlynasis toks sutrikęs, kad nesumoja, ar nulenkti galvą dar žemiau ir paslėpti veidą, ar atsistoti ir pasisveikinti su moterimi, kuri, kaip jis dabar supranta – tokiu staigiu ir neatšaukiamu suvokimu kaip uždaromų durų trenksmas, – niekada nebus jo žmona. Išeina taip, kad jis nieko nepadaro – iš pradžių panarina galvą, bet po sekundės suvokia norįs, kad ji jį atpažintų, o pamatęs, kad nepažins, įsitraukusi į pašnekovo kalbą, Mėlynasis ūmai atsitiesia nuo šaligatvio, kai jie nuo jo vos už trijų žingsnių. Pamanytum, kad kokia šmėkla staiga iškilo prieš ją, ir nebebūsimoji ponia Mėlynoji aikteli dar net nesuvokusi, kas ta šmėkla. Mėlynasis ištaria jos vardą balsu, kuris jam nuskamba keistai, ir ji sustoja kaip įbesta. Jos veide atsispindi šokas pamačius Mėlynąjį – paskui jį ūmai pakeičia pykčio išraiška.

Tu! – sako ji jam. Tu!

Neleidusi jam tarti nė žodžio, ji atšlyja nuo savo palydovo parankės ir ima tvatyti kumščiais Mėlynajam per krūtinę, rėkia ant jo kaip pamišusi, kaltina vienu po kito niekšiškais nusikaltimais. Mėlynasis tegali nuolat kartoti jos vardą, tarsi desperatiškai stengdamasis atskirti savo mylimą moterį nuo to dabar jį puolančio laukinio žvėries. Jis jaučiasi visiškai bejėgis ir, antpuoliui tęsiantis, ima sveikinti kiekvieną naują smūgį kaip teisingą bausmę už savo elgesį. Bet netrukus antrasis vyriškis ją sustabdo, ir nors Mėlynajam knieti trenkti jam į dantis, jis pernelyg priblokštas, kad imtųsi greitų veiksmų, ir, jam dar neatsitokėjus, vyriškis nusiveda raudančią

nebebūsimąją ponią Mėlynąją gatve, dingsta už kampo, ir tuo viskas baigiasi.

Ši trumpa scena, tokia netikėta ir sukrečianti, sugniuždo Mėlynąjį. Kol jis atgauna savitvardą ir parsivelka namo, suvokia, kad pražudė savo gyvenimą. Ne jos kaltė, taria sau, norėdamas suversti kaltę jai, bet suvokdamas to negalįs padaryti. Ji net galėjo pamanyti, kad jis mirė, ir kaip jis gali priekaištauti, kad jai norisi gyventi? Mėlynasis jaučia, kaip akyse tvenkiasi ašaros, bet labiau už sielvartą jis jaučia pyktį ant savęs, kad buvo toks kvailys. Jis prarado visas galimybes būti laimingas, o jeigu taip, tai nesuklystum sakydamas, kad tai iš tiesų pabaigos pradžia.

Mėlynasis parsiranda į savo kambarį Orindž gatvėje, atsigula į lovą ir bando pasverti visas galimybes. Galiausiai jis atsigręžia veidu į sieną ir pamato koronerio iš Filadelfijos, Goldo, nuotrauką. Jis galvoja apie liūdną neišspręstos bylos bergždumą, vaiką, gulintį kape be vardo, ir, įsižiūrėjęs į berniuko pomirtinę kaukę, mintyse ima svarstyti idėją. Gal yra būdų priartėti prie Juodojo, galvoja jis, būdų, kuriais neišsiduotų. Imtis kokių nors žingsnių, pradėti suplanuotus veiksmus – gal du ar tris tuo pačiu metu. Dėl kitko nesirūpink, taria jis sau. Metas atversti naują puslapį.

Kitos ataskaitos reikia poryt, tad jis atsisėda rašyti, kad laiku ją išsiųstų. Keletą pastarųjų mėnesių jo ataskaitos buvo itin mįslingos, ne daugiau kaip pastraipa ar dvi, nuogi griaučiai, ir tiek, ir šį kartą jis nenukrypsta nuo šio modelio. Bet puslapio apačioje jis priduria miglotą pastabą kaip tam tikrą testą, vildamasis ištraukti iš Baltojo ką nors daugiau nei tylą: atrodo, kad Juodasis serga. Bijau, kad jis gali mirti. Tada užklijuoja voką su ataskaita, tardamas sau, kad tai tik pradžia.

Po dviejų dienų Mėlynasis anksti rytą išskuba į Bruklino pašto skyrių – didelę pilį, matomą nuo Manhatano tilto. Vi-

sos Mėlynojo ataskaitos buvo išsiųstos į abonentinę dėžutę numeris tūkstantis vienas, ir jis dabar nueina prie jos tarsi netyčia, pradimbina pro šalį ir vogčia užmeta akį vidun pasižiūrėti, ar ataskaita atėjo. Atėjo. Ar bent jau ten yra laiškas – vienišas baltas vokas, siauroje ertmėje pasviręs keturiasdešimt penkių laipsnių kampu, – ir Mėlynasis neturi jokio pagrindo įtarti, kad tai koks nors kitas laiškas. Paskui jis ima lėtai sukti ratus apie tą vietą, pasiryžęs laukti, kol pasirodys Baltasis arba kas nors dirbantis Baltajam, įsmeigęs akis į didžiulę sunumeruotų dėžučių sieną, kur kiekviena dėžutė su kitokia kombinacija, kiekviena laiko kitokią paslaptį. Žmonės ateina ir nueina, atidaro dėžutes ir uždaro, o Mėlynasis vis pėdina ratu, kartkarčiais sustodamas atsitiktinėje vietoje ir traukdamas toliau. Jam viskas atrodo ruda, tarsi rudens oras būtų prasismelkęs į patalpą, o joje maloniai kvepia cigarų dūmais. Po keleto valandų jis pradeda jausti alkį, bet nepasiduoda skrandžio raginimui, sakydamas sau: dabar arba niekada, – ir todėl ištvermingai laikydamasis. Mėlynasis stebi kiekvieną žmogų, einantį prie pašto dėžučių eilių, nusitaiko į kiekvieną, kas priartėja prie tūkstantis pirmosios, suvokdamas, kad jeigu ataskaitų pasiimti vaikšto ne Baltasis, tai gali būti bet kas – sena moteris, vaikas, tad, vadinasi, jis nieko negali atmesti. Bet nė viena tų galimybių neišsipildo, nes dėžutės niekas nė nepaliečia, ir nors Mėlynasis akimoju sėkmingai pina istoriją kiekvienam ateinančiam kandidatui, mėgindamas įsivaizduoti, kaip tas žmogus gali būti susijęs su Baltuoju ir (arba) Juoduoju, kokį vaidmenį jis arba ji galėtų turėti šiame reikale ir t. t., vieną po kito juos tenka mesti iš galvos ir nugramzdinti atgal į nežinią, iš kurios atėjo.

Tuoj po vidurdienio, tuo metu, kai į paštą ima plūsti žmonės – srautas tokių, kurie per pietų pertrauką skuba išsiųsti

laiškų, nusipirkti pašto ženklų, sutvarkyti vienokių ar kitokių reikalų, – pro duris įeina žmogus su kauke ant veido. Mėlynasis iš pradžių jo nepastebi, nes tuo pat metu pro duris eina daug žmonių, bet, tam vyriškiui atsiskyrus nuo minios ir pasukus prie sunumeruotų pašto dėžučių, Mėlynasis galiausiai pastebi kaukę – tokią per Helovyną užsideda vaikai, – padarytą iš gumos ir vaizduojančią kažkokią šlykščią pabaisą su įpjovomis kaktoje, kraujuojančiais akių obuoliais ir iltimis vietoj dantų. Kitkas to žmogaus visiškai paprasta (pilkas tvido paltas, raudonas šalis, apjuosęs kaklą), ir jau pirmąją akimirką Mėlynasis nujaučia, kad už kaukės slepiasi Baltasis. Vyriškiui toliau einant į tūkstantis pirmos dėžutės pusę, ši nuojauta virsta įsitikinimu. Tuo pat metu Mėlynasis taip pat jaučia, kad iš tikrųjų to žmogaus čia nėra, kad nors jis žino jį matąs, labai galimas dalykas, jog mato jis vienintelis. Tačiau šiuo atžvilgiu Mėlynasis klysta, nes kaukėtajam toliau einant plačiomis marmurinėmis grindimis, Mėlynasis pamato, kad kai kurie žmonės juokiasi ir rodo į jį, – bet ar tai geriau ar blogiau, jis negali pasakyti. Kaukėtasis prieina prie tūkstantis pirmosios dėžutės, pasuka kombinacijos ratuką atgal, pirmyn ir vėl atgal ir atidaro dėžutę. Mėlynasis, vos tik pamatęs, kad tai tikrai jo laukiamas žmogus, žengia jo link, nelabai žinodamas, ką manąs daryti, bet širdies gilumoje, be abejo, ketindamas sugriebti jį ir nuplėšti nuo veido kaukę. Bet vyriškis pernelyg budrus – įsidėjęs voką į kišenę ir užrakinęs dėžutę, jis žaibiškai apsidairo, pamato artėjantį Mėlynąjį ir mauna, kiek įgalėdamas skuba durų link. Mėlynasis nusiveja jį, vildamasis nustverti iš už nugaros ir prigriebti, bet akimirką jis įstringa minioje prie durų ir, kai jam pavyksta išsiveržti, kaukėtasis lapatuoja laiptais žemyn, nusileidžia ant šaligatvio ir nubėga gatve. Mėlynasis toliau vejasi, netgi jaučiasi priartėjęs, bet paskui vyriš-

kis pribėga kampą, kur kaip tik tuo metu iš stotelės pajuda autobusas, tad jis patogiai įšoka į jį, o Mėlynasis lieka musę kandęs ir neatgaudamas kvapo stovi kaip idiotas.

Po dviejų dienų kartu su čekiu paštu galų gale ateina ir Baltojo žodis. Kad nebūtų daugiau jokių pokštų, sakoma ten, ir nors tai menkas žodis, Mėlynasis vis dėlto patenkintas jį gavęs, džiaugiasi galų gale pramušęs Baltojo tylos sieną. Tačiau jam neaišku, ar ši žinia apie paskutinę ataskaitą, ar apie atsitikimą pašte. Pamąstęs apie tai, jis nusprendžia, kad nesvarbu. Šiaip ar taip, sprendimo būdas yra veiksmas. Jam reikia ir toliau ardyti, kur tik galima, tai šen, tai ten, mėginti trupinti kiekvieną problemą, kol susilpnės visa struktūra, kol vieną dieną driokstelės ant žemės visas supuvęs statinys.

Paskui per kelias savaites Mėlynasis keletą kartų sugrįžta į paštą, tikėdamasis dar kartą pamatyti Baltąjį. Bet nieko neišeina. Arba jam atėjus ataskaita jau būna dingusi iš dėžutės, arba Baltasis nepasirodo. Kadangi ši pašto dalis atidaryta visą parą, Mėlynojo galimybės ribotos. Baltasis jį perkando ir antrą kartą tos pačios klaidos nebepadarys. Prieš eidamas prie dėžutės jis tiesiog palauks, kol Mėlynasis dings, ir jeigu Mėlynasis nenori praleisti viso gyvenimo pašte, jis niekaip negali tikėtis vėl nutykoti Baltojo.

Vaizdas kur kas sudėtingesnis, negu Mėlynasis kada nors įsivaizdavo. Štai jau beveik metus jis laikė save iš esmės laisvu žmogumi. Šiaip ar taip, jis dirbo savo darbą, žvelgė tiesiai į priekį ir tyrinėjo Juodąjį, laukdamas galimos plėtotės, stengdamasis nepaleisti vadžių, bet visą tą laiką nė karto nepagalvojo, kas gali vykti jam už nugaros. Dabar, po atsitikimo su kaukėtuoju ir paskui iškilusių kliūčių, Mėlynasis nebežino, ką ir galvoti. Jam atrodo visiškai galimas daiktas, kad jį taip pat seka, kas nors stebi taip pat, kaip jis stebi

Juodąjį. Jeigu šitaip, vadinasi, jis niekada nebuvo laisvas. Nuo pat pradžių jis buvo vidurinysis, kuriam kliudo iš priekio ir užspeičia iš užpakalio. Keista, bet ši mintis jam primena kažkuriuos „Voldeno“ sakinius, ir jis ieško savo sąsiuvinyje tikslios išraiškos, beveik tikras, kad juos užsirašė. Mes esame ne ten, kur esame, – suranda jis, – o melagingoje padėtyje. Dėl savo padėties netobulumo mes įsivaizduojame tam tikrą padėtį, patalpiname save į ją ir šitaip atsiduriame vienu metu dviejose padėtyse, ir tuomet dvigubai sunkiau išsinarplioti iš jų.* Mėlynajam tai atrodo logiška, ir nors jis ima jaustis truputį išsigandęs, mano, kad gal dar ne per vėlu ką nors daryti.

Tikroji problema yra tai, kad reikia nustatyti šios problemos pobūdį. Visų pirma, kas jam kelia didesnę grėsmę – Baltasis ar Juodasis? Baltasis savąją sandėrio dalį vykdo: čekiai kiekvieną savaitę ateina laiku, ir Mėlynasis žino, kad atsigręžti prieš jį dabar reikštų kąsti ranką, kuri maitina. Ir vis dėlto būtent Baltasis pradėjo šį reikalą – sakytum įstūmė Mėlynąjį į tuščią kambarį, paskui išjungė šviesą ir užrakino duris. Nuo tada Mėlynasis krapinėja tamsoje, aklai grabalioja elektros jungiklio, tapęs šios užduoties kaliniu. Viskas gerai, bet kam Baltajam to reikia? Susidūręs su šiuo klausimu, Mėlynasis nebegali galvoti. Jo smegenys nebeveikia, toliau jis negali pasistūmėti.

Tad imkime Juodąjį. Iki šiol jis ir buvo visa užduotis, regima visų jo bėdų priežastis. Bet jeigu Baltasis iš tikrųjų nori pričiupti Mėlynąjį, o ne Juodąjį, tai gal Juodasis čia niekuo dėtas, gal jis viso labo tik nekaltas pašalietis. Tokiu atveju Juodasis yra tokioje padėtyje, kurią Mėlynasis visada laikė sava, o Mėlynasis – Juodojo padėtyje. Tokios galimybės ne-

* Vertė Rolandas Pavilionis (Henris Deividas Toro, *Voldenas*. V.: Vaga, 1985, p. 232).

galima atmesti. Antra vertus, gali būti ir taip, kad Juodasis kaip nors eina išvien su Baltuoju ir jie kartu susimokė prieš Mėlynąjį.

Jeigu taip, ką jie jam daro? Juk nieko labai baisaus – bent jau kokia absoliučia prasme. Privertė Mėlynąjį nieko neveikti, būti tokį neaktyvų, kad jo gyvenimas virto beveik negyvenimu. Taip, taria sau Mėlynasis, įspūdis kaip tik toks: lyg nieko nebūtų. Jis jaučiasi kaip žmogus, pasmerktas visą likusį gyvenimą sėdėti kambaryje ir skaityti knygą. Tai gana keista – geriausiu atveju būti tik pusiau gyvam, matyti pasaulį per žodžius, gyventi tik per kitų gyvenimus. Bet jeigu knyga būtų įdomi, gal ir nebūtų taip blogai. Jis galėtų įsitraukti į tą istoriją, tarkime, ir palengva pradėti užsimiršti. Bet ši knyga jam nieko nesiūlo. Nėra nei istorijos, nei siužeto, nei veiksmo – nieko, tik žmogus, sėdintis vienas kambaryje ir rašantis knygą. Tai ir viskas, suvokia Mėlynasis, ir jis to nė kiek nebenori. Bet kaip ištrūkti? Kaip ištrūkti iš kambario, kuris yra knyga, kuri bus rašoma tol, kol jis bus kambaryje?

O dėl Juodojo, vadinamojo šios knygos rašytojo, Mėlynasis nebegali tikėti savo akimis. Ar gali būti, kad tikrai yra toks žmogus – kuris nieko nedaro, tik sėdi savo kambaryje ir rašo? Mėlynasis lydėjo jį visur, nusekė paskui jį į tolimiausius kampelius, stebėjo jį taip įdėmiai, kad jau, regis, pražiūrėjo akis. Net ir išėjęs iš savo kambario, Juodasis niekur nenueina, niekada nieko ypatingo nedaro – nusiperka maisto, retkarčiais apsikerpa, nueina į kiną ir taip toliau. Bet daugiausia tiesiog klajoja gatvėmis, pasidairo į vaizdus, padrikų dydžių samplaikas, o ir tai atsitinka tik protarpiais. Kurį laiką jį domina pastatai – jis tiesia kaklą, kad užmatytų stogus, tyrinėja priedurius, lėtai braukia rankomis per akmeninius fasadus. O paskui, savaitę ar dvi, – viešos skulptūros, laivai upėje arba gatvės ženklai. Ir nieko daugiau, retai kada kam

ŠARKIAUSIOS XX a. PABAIGOS KNYGOS

prataria žodį, su niekuo nesusitinka, išskyrus tuos pietus su apsiašarojusia moterimi – dabar jau taip seniai. Tam tikra prasme Mėlynasis apie Juodąjį žino viską, ką reikia: kokį muilą jis perka, kokius laikraščius skaito, kokius drabužius dėvi, – visus šiuos dalykus jis stropiai užrašė savo sąsiuvinyje. Sužinojo tūkstantį faktų, bet iš jų išmoko tik vieną tiesą – kad nieko nežino. Nes dalykas toks, kad viso to negali būti. Negali būti, kad egzistuoja toks žmogus kaip Juodasis.

Dėl to Mėlynasis linkęs įtarti, kad Juodasis tėra vylius, dar vienas Baltojo parankinis, kuriam mokamas savaitinis atlyginimas už tai, kad sėdėtų tame kambaryje ir nieko neveiktų. Gal visas tas rašymas tėra vaidyba – visi tie lapai: pavyzdžiui, visų telefonų knygos pavardžių sąrašas arba visi žodyno žodžiai abėcėlės tvarka, arba ranka rašyta „Voldeno" kopija. O gal tai net ne žodžiai, o tik beprasmės keverzonės, padriki parkerio brėžiai, auganti nesąmonių ir jovalo krūva. Tokiu atveju tikrasis rašytojas būtų Baltasis, o Juodasis tik jo dubleris, apsimetėlis, aktorius be jokios savo substancijos. O kitais kartais, toliau plėtodamas šią mintį, Mėlynasis mano, kad vienintelis logiškas paaiškinimas yra tai, jog Juodasis yra ne vienas žmogus, o keletas. Du, trys, keturi panašūs žmonės atlieka Juodojo vaidmenį Mėlynojo labui, kiekvienas atbūna nustatytą laiką, o paskui grįžta prie jaukaus namų židinio. Bet tai pernelyg siaubinga mintis, kad Mėlynasis ją ilgai puoselėtų. Praeina mėnesiai ir galų gale jis taria sau garsiai: aš nebegaliu kvėpuoti. Tai galas. Aš mirštu.

1948 metų vidurvasaris. Galiausiai sukaupęs drąsą veikti, Mėlynasis atsidaro savo maskuočių krepšį ir dairosi naujos tapatybės. Atmetęs keletą galimybių, jis pasirenka senį, kuris elgetaudavo ties gatvių kampais jo vaikystės rajone, – vietinį personažą Džimį Rouzą, – ir apsitaiso valkatos apdarais: apdriskusiais vilnoniais rūbais, batais, sujuostais virvu-

te, kad nelapsėtų padai, pasiima nutriušusį sakvojažą daiktams, paskui, pabaigoje, įsitaiso vilnijančią žilą barzdą ir ilgus žilus plaukus. Pastarosios detalės suteikia jam Senojo Testamento pranašo išvaizdą. Mėlynasis Džimio Rouzo vaidmenyje yra ne tiek puolęs nusmukėlis, kiek išmintingas kvailelis, nepritekliaus šventasis, gyvenantis visuomenės paraštėje. Gal truputį kvanktelėjęs, bet nepavojingas – jis švyti meiliu abejingumu jį supančiam pasauliui, mat kadangi jau viskas jam atsitiko, niekas jo nebegali sutrikdyti.

Mėlynasis įsitaiso tinkamoje vietoje kitapus gatvės, išsiima iš kišenės šukę didinamojo stiklo ir pradeda skaityti suglamžytą vakarykštį laikraštį, išsitrauktą iš šiukšlių konteinerio netoliese. Po dviejų valandų pasirodo Juodasis – nulipa namo laipteliais ir pasuka Mėlynojo pusėn. Juodasis nekreipia dėmesio į valkatą – arba paskendęs savo mintyse, arba ignoruoja jį tyčia, – tad, mėgindamas užkalbinti, Mėlynasis kreipiasi maloniu balsu.

Ar nepaaukotumėt smulkių, pone?

Juodasis sustoja, nužvelgia ką tik prabilusį apkiautusį padarą ir, palengva atsipalaiduodamas, nusišypso, pamatęs, kad pavojaus nėra. Tada įkiša ranką į kišenę, ištraukia monetą ir įdeda Mėlynajam į ranką.

Prašau, taria jis.

Telaimina jus Dievas, sako Mėlynasis.

Ačiū, atsako Juodasis sujaudintas.

Nebijokit, sako Mėlynasis. Dievas laimina visus.

Ir po šių paguodos žodžių Juodasis kilsteli skrybėlę priešais Mėlynąjį ir eina toliau.

Kitą popietę Mėlynasis, vėl su valkatos regalijomis, laukia Juodojo toje pačioje vietoje. Šį kartą, regis, jau įgijęs Juodojo pasitikėjimą, Mėlynasis pasiryžęs pratęsti pokalbį ilgiau, bet pamato, kad jam nėra nė ko rūpintis, nes Juodasis pats

linkęs neskubėti. Metas jau vėlyvas, dar ne sutemos, bet jau ne popietė, prieblandos valanda – lėtų permainų, švytinčių plytų ir šešėlių. Širdingai su valkata pasisveikinęs ir padavęs jam dar vieną monetą, Juodasis akimirką padvejoja, tarsi svarstydamas, ar leistis į kalbas, ir tada sako:

Ar kas nors jums sakė, kad jūs labai panašus į Voltą Vitmeną?

Voltą ką? – atsako Mėlynasis neužmiršdamas savo vaidmens.

Voltą Vitmeną. Garsų poetą.

Ne, taria Mėlynasis. Kad aš tokio nepažįstu.

Jūs negalit jo pažinti, sako Juodasis. Jis nebegyvena. Bet panašumas įspūdingas.

Taigi, žinot, kaip sako, taria Mėlynasis. Kiekvienas žmogus kur nors turi antrininką. Nematau, kodėl maniškis negalėtų būt miręs žmogus.

Keisčiausia, toliau kalba Juodasis, kad Voltas Vitmenas dirbo šitoj gatvėj. Savo pirmą knygą išspausdino kaip tik čia, netoli nuo mūsų.

Ką jūs sakot, taria Mėlynasis. Verčia sustot ir pagalvot, ar ne?

Apie Vitmeną pasakojama keistų dalykų, sako Juodasis ir mostu pasiūlo Mėlynajam sėstis ant už jų stovinčio namo laipto; jis atsisėda, Juodasis taip pat, ir štai jau jiedu sėdi kartu vasaros šviesoje, šnekučiuodamiesi apie šį bei tą kaip du seni draugai.

Taip, sako Juodasis, jaukiai pasiduodamas inertiškai pokalbio tėkmei, labai keistų istorijų. Pavyzdžiui, apie Vitmeno smegenis. Visą gyvenimą Vitmenas tikėjo frenologijos mokslu – žinot, kai nagrinėjami kaukolės guzai. Tuo metu ji buvo labai populiari.

Kad aš tokios ir negirdėjau, atsako Mėlynasis.

Na, tai nelabai svarbu. Svarbiausia, kad Vitmenas domėjosi smegenimis ir kaukolėmis – manė, kad jos gali viską pasakyti apie žmogaus charakterį. Žodžiu, kai Vitmenas mirė tenai, Naujajame Džersyje, prieš penkiasdešimt ar šešiasdešimt metų, jis sutiko, kad jam padarytų skrodimą.

Kaip jis galėjo sutikti, kai buvo miręs?

O, teisybė. Ne taip pasakiau. Kai sutiko, dar buvo gyvas. Jis tik norėjo, kad visi žinotų, jog jis neprieštarauja, kad vėliau jį prapjaus. Toks jo priešmirtinis noras, galima sakyti.

Garsūs paskutinieji žodžiai.

Teisingai. Matot, daug kas jį laikė genijum ir norėjo pasižiūrėti į jo smegenis – ar jos kuo nors ypatingos. Taigi kitą dieną po jo mirties vienas gydytojas išėmė Vitmeno smegenis – tiesiog išpjovė iš galvos – ir nusiųsdino į Amerikos antropometrijos draugiją, kad išmatuotų ir pasvertų.

Kaip didžiulį žiedinį kopūstą, įsiterpia Mėlynasis.

Būtent. Kaip didelę pilką daržovę. Bet čia jau darosi įdomiau. Smegenys atkeliauja į laboratoriją, ir kai tik jau pradės jas tyrinėti, vienas padėjėjas numeta ant grindų.

Ar jos sudužo?

Žinoma, sudužo. Smegenys, žinot, nėra labai kietos. Išsitaškė į šalis, ir baigtas kriukis. Didžiausio amerikiečių poeto smegenys buvo sušluotos ir išmestos su šiukšlėmis.

Mėlynasis, neužmiršdamas, kad reaguoti reikia pagal vaidmenį, švokšdamas sukikena, gerai pamėgdžiodamas senioko džiugesį. Juodasis taip pat nusijuokia, ir atmosfera jau taip atitirpusi, kad niekas nepamanytų, jog jie nėra gyvenimo draugai.

Betgi liūdna pagalvojus, kaip vargšas Voltas guli kape. Vienišas ir be smegenų.

Visai kaip ta kaliausė, sako Mėlynasis.

Aišku, sako Juodasis. Visai kaip kaliausė Ozo žemėje.

Jiems vėl smagiai pasijuokus, Juodasis sako: O dar pasakojama, kaip pas Vitmeną apsilankė Toro. Irgi gera istorija.

Ar jis taip pat buvo poetas?

Ne visai. Bet vis tiek puikus rašytojas. Čia tas, kuris vienas gyveno miške.

O taip, sako Mėlynasis nenorėdamas persūdyti savo neišmanymo. Kažkas man kartą pasakojo apie jį. Labai mylėjo gamtą. Čia jūs apie tą?

Tikrai taip, atsako Juodasis. Jis trumpam atvažiavo iš Masačusetso ir Brukline apsilankė pas Vitmeną. Bet dieną prieš tai jis atvyko štai čia, į Orindž gatvę.

Kokiu nors reikalu?

Į Plimuto bažnyčią. Norėjo pasiklausyti Henrio Vordo Byčerio pamokslo.

Graži vieta, sako Mėlynasis galvodamas apie malonias valandas, praleistas žolėtame kiemelyje. Aš pats ten mėgstu nueit.

Daug įžymių žmonių ten buvo, sako Juodasis. Abraomas Linkolnas, Čarlzas Dikensas – visi jie ėjo šia gatve į tą bažnyčią.

Šmėklos.

Taip, aplink mus visur šmėklos.

O ta istorija?

Iš tikrųjų labai paprasta. Toro su savo draugu Bronsonu Olkotu atvyko į Vitmeno namą Mirtų aveniu, ir Volto motina nusiuntė juos į palėpės miegamąjį, kuriuo jis dalijosi su savo protiškai atsilikusiu broliu Edžiu. Viskas klojosi puikiai. Jie paspaudė rankas, pasisveikino ir taip toliau. Bet paskui, jiems susėdus padiskuoti apie pasaulėžiūrą, Toro ir Olkotas pastebėjo pilną naktinį puodą, stovintį tiesiog vidury grindų. Voltas, žinoma, buvo žmogus be skrupulų ir nekreipė dėmesio, bet abiem Naujosios Anglijos gyventojams bu-

vo sunku šnekėtis, kai priešais juos stovi puodas išmatų. Tad galiausiai jie nuėjo apačion į svetainę ir tęsė pokalbį ten. Aš suprantu, kad tai menka detalė. Bet vis tiek, kai susitinka du dideli rašytojai, tai yra istorinis įvykis, ir svarbu viską išsiaiškinti. Matot, tas naktipuodis man kažkodėl primena smegenis ant grindų. O kai susimąstai, tai forma kai kuo panaši. Na, tie guzai ir vingiai. Yra aiški sąsaja. Smegenys ir viduriai – žmogaus vidaus organai. Mes visada kalbame, kad reikia įlįsti į autoriaus kailį norint geriau suprasti jo kūrybą. Bet ten įlindę nelabai ką randam – bent jau nelabai ką, kas skirtųsi nuo kitų žmonių.

Jūs, atrodo, daug žinot apie šituos dalykus, sako Mėlynasis, jau lyg ir pametęs Juodojo argumentų giją.

Toks mano hobis, sako Juodasis. Man norisi žinoti, kaip rašytojai gyvena, ypač amerikiečių rašytojai. Tai man padeda kai ką suprasti.

Aišku, sako Mėlynasis, kuriam niekas neaišku, nes su kiekvienu Juodojo pasakytu žodžiu jis jaučiasi suprantąs vis mažiau ir mažiau.

Štai Hotornas, sako Juodasis. Geras Toro draugas ir turbūt pirmas tikras Amerikos rašytojas. Baigęs koledžą, jis grįžo į motinos namus Saleme, užsidarė savo kambaryje ir neišėjo dvylika metų.

Ką jis ten darė?

Rašė apsakymus.

Ir viskas? Tiktai rašė?

Rašymas yra vienišas užsiėmimas. Jis užvaldo gyvenimą. Tam tikra prasme rašytojas neturi savo gyvenimo. Net būdamas kur nors jis ne visai būna.

Dar viena šmėkla.

Būtent.

Atrodo paslaptinga.

KLASIKINĖS XX a. PASAULIO KNYGOS

Ir yra paslaptinga. Bet Hotornas, matot, rašė puikius apsakymus – mes juos ir dabar skaitom, praėjus daugiau kaip šimtui metų. Viename jų žmogus, pavarde Veikfildas, nusprendžia iškrėsti žmonai pokštą. Pasako jai, kad turi išvykti darbo reikalais kelioms dienoms, bet, užuot išvykęs iš miesto, nueina už kampo, išsinuomoja kambarį ir laukia, kas bus. Praeina trys ar keturios dienos, bet jis dar nejaučia pasiruošęs grįžti namo, tad pasilieka išsinuomotame kambaryje. Dienos virsta savaitėmis, savaitės – mėnesiais. Vieną dieną Veikfildas pereina savo senąja gatve ir pamato savo namą gedulingai papuoštą. Tai jo paties laidotuvės, o jo žmona tapo vieniša našle. Eina metai po metų. Kartkarčiais mieste jis prasilenkia su savo žmona, o kartą didelėje minioje net susiliečia su ja. Bet ji jo neatpažįsta. Praeina dar daugiau metų, daugiau kaip dvidešimt, ir pamažu Veikfildas pasensta. Vieną lietingą rudens naktį, išėjęs pasivaikščioti tuščiomis gatvėmis, jis eina pro savo senąjį namą ir sumano dirstelėti pro langą. Židinyje kūrenasi jauki šilta ugnis, ir jis pagalvoja: kaip malonu būtų sėdėti dabar ten viduje, viename iš patogių krėslų prie židinio, užuot stovėjus čia lietuje. Ir štai, tik tiek tepagalvojęs, jis užlipa namo laipteliais ir pasibeldžia į duris.

O tada?

Tai ir viskas. Apsakymo pabaiga. Paskutinis vaizdas, kurį pamatome: atsidaro durys, ir Veikfildas įeina vidun mįslingai šypsodamasis.

O mes taip ir nesužinom, ką jis pasako žmonai?

Ne. Tai pabaiga. Daugiau nė žodžio. Bet jis ten vėl apsigyveno, tiek mes žinome, ir iki mirties buvo mylintis vyras.

Dangus dabar jau temsta, ir sparčiai artėja naktis. Vakaruose dar blausiai spingso paskutinė rausvuma, bet diena jau kaip ir baigėsi. Juodasis, paakstintas tamsos, atsistoja ir ištiesia ranką Mėlynajam.

Malonu buvo pasišnekėti su jumis, sako jis. Neįsivaizdavau, kad čia taip ilgai prasėdėjom.

Tai man malonu, sako Mėlynasis, jausdamas palengvėjimą, kad pokalbis baigėsi, nes žino, kad neilgai trukus jo barzda ims slysti, mat dėl vasaros karščio ir savo nervų prakaitu sudrėkino klijus.

Mano pavardė Juodasis, sako Juodasis spausdamas Mėlynajam ranką.

O aš Džimis, sako Mėlynasis. Džimis Rouzas.

Aš ilgai prisiminsiu šį mūsų pasišnekėjimą, Džimi, sako Juodasis.

Aš irgi, sako Mėlynasis. Davėt man apie ką pagalvoti.

Telaimina jus Dievas, Džimi Rouzai, taria Juodasis.

Ir jus telaimina, pone, taria Mėlynasis.

Ir tada, paskutinį kartą paspaudę vienas kitam rankas, jiedu nueina į priešingas puses, lydimi savo minčių.

Vėliau tą vakarą, grįžęs į savo kambarį, Mėlynasis nusprendžia, kad reikia palaidoti Džimį Rouzą dabar, atsikratyti jo visam laikui. Senasis valkata padarė savo darbą, tai tęsti toliau būtų neprotinga.

Mėlynasis patenkintas užmezgęs ryšį su Juoduoju, bet susitikimas iš esmės neturėjo trokštamo poveikio, ir jis jaučiasi išmuštas iš vėžių. Mat nors pokalbis neturėjo nieko bendra su šia užduotimi, Mėlynąjį užvaldo jausmas, kad Juodasis iš tikrųjų ją visą laiką turėjo omeny, – kalbėjo tarsi mįslėmis, lyg norėdamas kai ką pasakyti Mėlynajam, bet nedrįsdamas garsiai ištarti. Taip, Juodasis buvo nepaprastai draugiškas, elgėsi nepriekaištingai maloniai, bet vis dėlto Mėlynasis negali atsikratyti minties, kad tas žmogus iš pat pradžių jį perkando. Jeigu taip, vadinasi, Juodasis yra vienas iš sąmokslininkų – nes kitaip kodėl gi jis būtų tęsęs pokalbį su Mėlynuoju? Aišku, kad ne iš vienatvės. Jeigu Juodasis neapsi-

GARSIAUSIOS XX. A. LITERATŪROS KNYGOS

metinėja, tai vienatvė jam ne problema. Iki šiol viskas jo gyvenime buvo nukreipta į sąmoningą siekį likti vienam, ir būtų absurdiška jo norą šnekėtis vertinti kaip pastangą ištrūkti iš vienatvės gniaužtų. Juolab taip vėlai, kai daugiau kaip metus jis vengė visų ryšių su žmonėmis. Jeigu Juodasis galų gale būtų pasiryžęs išsivaduoti iš hermetiškos rutinos, tai kodėl jis būtų pradėjęs nuo pokalbio gatvės kampe su nusigyvenusiu seniu? Ne, Juodasis žinojo kalbąs su Mėlynuoju. O jeigu žinojo tai, vadinasi, žino, kas yra Mėlynasis. Kitaip nebus, taria sau Mėlynasis: jis žino viską.

Atėjus metui rašyti naują ataskaitą, Mėlynajam tenka spręsti šią dilemą. Baltasis nė žodžiu neminėjo, kad reikia užmegzti ryšį su Juoduoju. Mėlynasis turi stebėti jį – nei daugiau, nei mažiau, – ir dabar jis galvoja, ar nebus pažeidęs sutarties taisyklių. Jeigu jis įtrauks tą pokalbį į ataskaitą, Baltasis gali prieštarauti. Antra vertus, jeigu jis jo neminės ir jeigu Juodasis iš tikrųjų dirba su Baltuoju, Baltasis iš karto supras, kad Mėlynasis meluoja. Mėlynasis ilgai svarsto, bet sprendimo vis tiek kaip nėra, taip nėra. Vienaip ar kitaip, jis įklimpo ir tai supranta. Galiausiai nusprendžia neminėti, bet tik todėl, kad dar turi menką viltį, jog bus suklydęs ir Baltasis su Juoduoju nėra bendrininkai. Bet ši paskutinė pastangėlė pasisemti optimizmo nueina perniek. Praėjus trims dienoms po apgenėtos ataskaitos išsiuntimo, paštu ateina jo savaitinis čekis, o voke dar yra raštelis su klausimu: Kodėl jūs meluojate? – ir tada Mėlynasis turi įrodymą be mažiausios abejonės. Ir nuo tos akimirkos Mėlynasis gyvena žinodamas, kad skęsta.

Kitą vakarą jis nuseka metro į Manhataną vykstantį Juodąjį, vilkėdamas normaliais drabužiais, nebemanydamas turįs ką nors slėpti. Juodasis išlipa *Times* skvere, truputį pavaikštinėja supamas skaisčių šviesų, triukšmo, šen ir ten plūs-

tančių minių. Mėlynasis seka jį, tarsi tai būtų gyvybės ir mirties klausimas, neatsilikdamas daugiau kaip per tris keturis žingsnius. Devintą valandą Juodasis įeina į „Algonquin“ viešbučio vestibiulį, Mėlynasis pavymui. Šmirinėja gausybė žmonių, ir stalą rasti sunku, tad kai Juodasis atsisėda prie nuošalaus kampinio stalo, vos jam atsilaisvinus, Mėlynajam atrodo visai natūralu priėjus mandagiai paklausti, ar galima atsisėsti. Juodasis neprieštarauja – abejingai gūžtelėdamas pečiais gestu parodo, kad Mėlynasis sėstųsi priešais. Keletą minučių jie nieko nesako vienas kitam, laukia, kol kas nors priims užsakymą, o tuo tarpu dairosi į praeinančias moteris vakarinėmis suknelėmis, įkvepia įvairius už jų ore plevenančius kvapus, ir Mėlynasis nejaučia reikalo skubinti įvykių, pasitenkina laukdamas ir leisdamas, kad padėtis klostytųsi savaime. Kai galų gale prieina padavėjas ir paklausia, ko jie pageidautų, Juodasis užsisako viskio „Black and White“* su ledu, ir Mėlynasis negali to nepalaikyti slapta žinia, kad dabar prasidės smagumas, kartu negalėdamas atsistebėti Juodojo įžūlumu, tiesmukumu, vulgariu apsėdimu. Dėl simetrijos Mėlynasis užsisako to paties. Tai darydamas žvelgia Juodajam į akis, bet Juodasis niekaip neišsiduoda, Mėlynojo žvilgsnį atremia tuščiomis, negyvomis akimis, tarsi sakančiomis, kad už jų nieko neslypi ir kad nors ir kaip Mėlynasis spygsotų, nieko nerasiąs.

Vis dėlto šis manevras pralaužia ledą, ir jiedu ima aptarinėti įvairių škotiško viskio rūšių pranašumus. Gana nuosekliai pereina prie kitų dalykų, ir štai jau šnekučiuojasi apie Niujorko vasaros sezono nepatogumus, viešbučio dekorą, indėnus algonkinus, gyvenusius kadaise miesto vietoje, kai čia tebuvo miškai ir laukai, Mėlynasis palengva įsigyvena į

* Juodasis ir Baltasis (*angl.*).

personažą, kurį nori šįvakar vaidinti, dėdamasis linksmu pagyrų puodu, pavarde Snou, gyvybės draudimo agentu iš Kenošos miesto Viskonsino valstijoje. Apsimesk kvaileliu, sako sau Mėlynasis, nes žino, kad būtų beprasmiška atsiskleisti, nors taip pat žino, kad Juodasis žino. Žaisime slėpynes, taria jis, slėpynes iki galo.

Jie pabaigia savo pirmąsias porcijas, užsisako dar po vieną, paskui dar pakartoja, ir, pašnekesiui krypstant nuo aktuarinių lentelių prie skirtingų profesijų žmonių tikėtinos gyvenimo trukmės, Juodasis mesteli pastabą, kuri pakreipia pokalbį kita linkme.

Manau, kad aš jūsų sąraše nebūčiau labai aukštai, taria jis.

O? – sako Mėlynasis, nesumodamas, ko tikėtis. Kuo gi jūs dirbate?

Aš esu privatus detektyvas, sako Juodasis tiesiai šviesiai, ramiai lyg niekur nieko, ir akimirką Mėlynajam knieti šliūkštelėti gėrimą Juodajam į veidą – taip jį suerzino, taip suaitrino šio žmogaus akiplėšiškumas.

Ką jūs sakot! – sušunka Mėlynasis, greitai atsigavęs ir jau vaidindamas apstulbusį stuobrį. Privatus detektyvas. Tik pagalvokit. Priešais mano akis. Įsivaizduojat, ką žmona pasakys, kai jai papasakosiu. Aš Niujorke gurkšnoju viskį su privačiu sekliu. Ji nepatikės.

Aš tik noriu pasakyti, ūmai išpyškina Juodasis, kad nemanau, jog mano tikėtina gyvenimo trukmė būtų labai ilga. Bent jau pagal jūsų statistiką.

Gal ir ne, toliau poškina Mėlynasis. Bet užtat kaip įdomu! Gyvenime, žinot, svarbu ne tik ilgai išgyventi. Pusė Amerikos vyrų atiduotų dešimt savo pensijos metų, kad galėtų gyventi kaip jūs. Narplioti nusikaltimus, gyventi savo galva, vilioti moteris, varpyti kulkomis bloguosius – Viešpatie, yra dėl ko.

Visa tai fantazijos, sako Juodasis. Tikras detektyvo darbas gali būti gana nuobodus.

Na, kiekviename darbe būna rutinos, tęsia Mėlynasis. Bet jūs bent žinot, kad visas triūsas galiausiai duos nepaprastų rezultatų.

Kartais taip, kartais ne. Bet dažniausiai ne. Štai kokią dabar užduotį turiu. Dirbu jau daugiau kaip metus, ir nėra nieko nuobodesnio. Man taip nuobodu, kad kartais, rodos, kraustausi iš proto.

Kaipgi?

Na, pagalvokit pats. Mano darbas – stebėti vieną žmogų, manyčiau, niekuo neišsiskiriantį, ir kas savaitę išsiųsti ataskaitą apie jį. Tik tiek. Stebėti tą tipą ir rašyti apie jį. Ir daugiau nė velnio.

O kas čia baisaus?

Jis nieko nedaro, va kas. Tik sėdi visą dieną savo kambary ir rašo. Gali iš proto išvaryt.

Gal jis jus vedžioja už nosies. Žinot, nori užmigdyti budrumą, o paskui jau trenkti kaip reikiant.

Iš pradžių aš taip ir maniau. Bet dabar esu tikras, kad nieko neatsitiks – niekada. Jaučiu širdimi.

Labai blogai, sako Mėlynasis su užuojauta. Gal jums reikia atsisakyti šios užduoties.

Aš galvoju apie tai. Taip pat galvoju, kad gal man mesti visą tą reikalą ir užsiimti kuo kitu. Kitokio pobūdžio darbu. Gal prekiauti draudimo polisais arba pabėgti ir įsitaisyti į cirką.

Nė nemaniau, kad gali būti šitaip blogai, sako Mėlynasis, kraipydamas galvą. Bet, sakykit, kodėl jūs dabar nestebit savo sekamojo? Ar jums nereikia jo turėti akyse?

Tas ir yra, atsako Juodasis. Man jau nebereikia ir rūpintis. Aš jį sekiau taip ilgai, kad pažįstu geriau nei patį save.

Užtenka pagalvoti apie jį, ir žinau, ką jis veikia, žinau, kur yra, viską žinau. Prieita prie to, kad galiu sekti jį užsimerkęs.

Ar žinot, kur jis dabar?

Namie. Kaip įprasta. Sėdi savo kambary ir rašo.

Apie ką jis rašo?

Nesu įsitikinęs, bet gana aiškiai numanau. Manau, kad rašo apie save. Savo gyvenimo istoriją. Tai vienintelis galimas atsakymas. Daugiau niekas neįsivaizduojama.

Tai kokia čia paslaptis?

Aš nežinau, sako Juodasis, ir pirmą kartą jo balse pasigirsta emocinė gaidelė, mažumėlę virpanti šiuose žodžiuose.

Vadinasi, viskas sueina į vieną klausimą, ar ne? – sako Mėlynasis, visai užmiršęs apie Snou ir žiūrėdamas Juodajam tiesiai į akis. Ar jis žino, kad jūs jį sekat, ar ne?

Juodasis nusigręžia, nebegalėdamas žiūrėti į Mėlynąjį, ir staiga prataria drebančiu balsu: Aišku, kad žino. Čia ir visa esmė, ar ne? Jis turi žinoti, kitaip viskas netenka prasmės.

Kodėl?

Todėl, kad jam reikia manęs, sako Juodasis, vis dar nusukęs žvilgsnį. Jam reikia, kad mano akys žiūrėtų į jį. Reikia manęs kaip įrodymo, kad jis gyvas.

Mėlynasis pamato Juodojo skruostu nuriedančią ašarą, bet, jam nespėjus nieko pasakyti, nespėjus pasinaudoti savo pranašumu, Juodasis paskubom atsistoja ir atsiprašo sakydamas, kad turi paskambinti. Mėlynasis sėdėdamas laukia dešimt ar penkiolika minučių, bet žino, kad veltui gaišta laiką. Juodasis nebegrįš. Pokalbis baigėsi – kad ir kiek jis čia sėdės, šįvakar nieko nebeįvyks.

Mėlynasis sumoka už gėrimus ir patraukia atgal į Brukliną. Pasukęs į Orindž gatvę, pakelia akis į Juodojo langą ir pamato, kad ten visiškai tamsu. Nesvarbu, sako Mėlynasis, jis greitai sugrįš. Mes dar nepriėjom galo. Linksmybės

tik prasideda. Palaukit, kol atkimš šampaną, tada pamatysim, kas dedasi.

Viduje Mėlynasis žingsniuoja pirmyn atgal, mėgindamas suplanuoti savo kitą ėjimą. Jam atrodo, kad Juodasis galų gale padarė klaidą, bet nėra tuo tikras. Mat, nors požymiai sako ką kita, Mėlynasis negali atsikratyti minties, kad visa tai padaryta tyčia ir Juodasis pradėjo kviestis jį – taip sakant, akstina, stumia jį link kažin kokios savo planuojamos pabaigos.

Vis dėlto prie kažko jis prasilaužė ir pirmą kartą nuo užduoties pradžios atsidūrė nebe ten, kur buvo iki šiol. Šiaip jau Mėlynasis būtų džiaugęsis savo nedidele pergale, bet, pasirodo, šįvakar jis visai neturi nuotaikos ploti sau rankomis. Atvirkščiai – jaučiasi liūdnas, praradęs entuziazmą, nusivylęs pasauliu. Kažkodėl faktai jį galiausiai apvylė, ir jam sunku nejausti to asmeniškai, puikiausiai suvokiant, kad, nors ir kaip jis sau aiškintų šį reikalą, pats taip pat yra jo dalis. Tada jis nueina prie lango, pažvelgia kitapus gatvės ir pamato, kad Juodojo kambaryje jau įjungta šviesa.

Jis atsigula į lovą ir galvoja: sudie, pone Baltasis. Tavęs juk iš tiesų ir nebuvo, ką? Nebuvo tokio žmogaus kaip Baltasis. O paskui: vargšas Juodasis. Vargšas žmogelis. Vargšas sužlugdytas niekas. O paskui, akims jau merkiantis, jis galvoja: kaip keista, kad viskas turi spalvą. Viskas, ką matome, viskas, ką liečiame, – viskas pasaulyje turi savo spalvą. Stengdamasis dar neužmigti, jis ima vaizduotis sąrašą. Štai, pavyzdžiui, mėlyna. Yra mėlis ir žydris. Yra mėlynosios zylės, mėlyngurklės, mėlynieji povai. Yra rugiagėlės ir žiemės. Yra vidurdienis virš Niujorko. Yra vaivorai, mėlynės ir Ramusis vandenynas. Yra mėlynanosiai, žydra viltis ir mėlynas kraujas. Yra žydros dausos. Yra mėlynoji vėliava ir žydroji paukštė. Yra mano tėvo policininko uniforma. Yra mano akys ir

ŠARŪNIAUSIOS XX a. PABAIGOS KNYGOS

mano pavardė. Jis sustoja, staiga neberasdamas daugiau mėlynų daiktų, tada pereina prie baltos. Yra kirai, sako jis, žuvėdros, gandrai ir kakadu. Yra šio kambario sienos ir patalynė mano lovoje. Yra pakalnutės, gvazdikai ir saulučių žiedlapiai. Yra taikos vėliava ir baltoji mirtis. Yra motinos pienas ir sperma. Yra mano dantys. Yra mano akių baltymai. Yra baltieji lokiai, baltosios eglės, baltasparniai. Yra prezidento rūmai ir baltoji karštinė. Yra baltas melas ir baltas pavydas. Paskui jis nedvejodamas pereina prie juodos ir pradeda juodosiomis knygomis, juodąja rinka ir juodaisiais kodeksais. Yra naktis virš Niujorko, sako jis. Yra Čikagos „Black Sox". Yra juodieji serbentai ir varnos, juodraštis ir juodieji sąrašai, juodasis humoras ir juodoji mirtis. Yra žmogaus juodinimas. Yra mano plaukai. Yra rašalas, srūvantis iš parkerio. Yra pasaulis, kurį mato aklasis. Paskui, galų gale pavargęs nuo šio žaidimo, jis grimzta, tardamas sau, kad tam nėra galo. Užminga, sapnuoja seniai nutikusius dalykus, paskui staiga pabunda vidury nakties ir ima žingsniuoti po kambarį galvodamas, ką daryti toliau.

Išaušta rytas, ir Mėlynasis ima rūpintis kita maskuote. Šį kartą jis bus Fulerio šepečių prekybos agentas – tokį triuką jis jau naudojo, – taigi dvi valandas kantriai formuoja sau plikę, ūsus ir senatvės raukšles palei akis bei burną, sėdėdamas priešais veidrodėlį kaip koks senų laikų gastroliuojantis vodevilio artistas. Tuoj po vienuolikos jis pasiima šepečių dėžę ir pereina per gatvę prie Juodojo pastato. Atkrapštyti lauko durų spyną Mėlynajam – juokų darbas, sekundžių reikalas, ir, įsmukęs į laiptinę, jis neišvengiamai pajunta įprastinį jaudulį. Jokių šiurkščių veiksmų, primena sau ėmęs kopti laiptais į Juodojo aukštą. Dabar apsilankau tik tam, kad pažvelgčiau į vidų, apšniukštinėčiau kambarį ateičiai. Vis dėlto momentas ypatingas, ir Mėlynajam sunku užgniaužti su-

sijaudinimą. Nes jis žino einąs ne tik pamatyti kambario, bet ir pabūti ten, pastovėti tarp tų keturių sienų, pakvėpuoti tuo pačiu oru, kuriuo kvėpuoja Juodasis. Nuo šiol, galvoja jis, viskas, kas nutiks, bus nebe tas pats. Durys atsivers, ir Juodasis liks su juo visam laikui.

Jis pasibeldžia, durys atsidaro, ir staiga distancijos nebėra, daiktas ir mintis apie daiktą yra tas pat. Paskui štai Juodasis – stovi tarpdury su paruoštu parkeriu rankoje, tarsi tik atsitraukęs nuo darbo stalo, tačiau jo akys byloja Mėlynajam, kad jis jo laukė, susitaikęs su sunkia tiesa, kuri jo jau nebeslegia.

Mėlynasis paleidžia liežuvį apie šepečius, rodo dėžę, išsijuosęs atsiprašinėja, prašo įsileisti, viską pyškina vienu atsikvėpimu, prekybos agento greitakalbe, kurią jau buvo atpylęs tūkstantį kartų. Juodasis jį ramiai įsileidžia, sakydamas, kad jį gal sudomintų dantų šepetėlis, o Mėlynasis peržengęs slenkstį tarška toliau apie plaukų šepečius ir drabužių šepečius, kad tik lietųsi žodžiai, nes šitaip jis gali kitais savo ištekliais žvalgyti kambarį, stebėti tai, kas stebėtina, galvoti, tuo pat metu nukreipdamas Juodojo dėmesį nuo savo tikrojo tikslo.

Kambarys maždaug toks, kokį įsivaizdavo, nors gal dar asketiškesnis. Pavyzdžiui, sienos nuogos, ir tai jį truputį stebina, nes jis visada manė čia kabant vieną kitą paveikslą, kokį nors vaizdą, kuris bent prasklaidytų monotoniją, gal kokį peizažą arba kokio nors Juodojo mylėto žmogaus portretą. Mėlynasis visada smalsavo, kas ten bus, manydamas, kad tai bus iškalbinga detalė, bet, pamatęs, kad nieko nėra, suprato, jog to ir reikėjo tikėtis. O šiaip jau nelabai kas čia paneigia jo išankstinį įsivaizdavimą. Tai ta pati vienuolio celė, kurią jis regėjo mintyse: viename kampe – nedidukė tvarkingai paklota lova, kitame – virtuvėlė, viskas iščiustyta, niekur nė trupi-

nėlio. O kambario viduryje, priešais langą – medinis stalas su vienintele medine kėde kieta atkalte. Pieštukai, parkeriai, rašomoji mašinėlė. Šiaurinėje sienoje – knygų lentynėlė, bet knygų joje nedaug: „Voldenas“, „Žolės lapai“, „Dukart papasakotos istorijos“ ir dar keletas. Nei telefono, nei radijo, nei žurnalų. Stalo pakraščiuose – tvarkingai sukrauti popieriai: vieni tušti, kiti prirašyti, vieni mašinėle, kiti ranka. Šimtai, gal net tūkstančiai lapų. Betgi to negali pavadinti gyvenimu, galvoja Mėlynasis. To niekaip negalima pavadinti. Tai niekieno žemė, vieta, kurią prieini pasaulio pabaigoje.

Jie peržiūri dantų šepetėlius, ir Juodasis galiausiai išsirenka raudoną. Tada ima apžiūrinėti įvairius drabužių šepečius, kuriuos Mėlynasis demonstruoja ant savo kostiumo. Manyčiau, kad tokiam tvarkingam žmogui kaip jūs, sako Mėlynasis, tai būtinas dalykas. Bet Juodasis sakosi kol kas išsivertęs ir be to. Bet gal jį sudomintų plaukų šepetys, tad jie peržiūri dėžėje sudėtus pavyzdžius, aptaria įvairius dydžius ir formas, įvairias šerių rūšis ir taip toliau. Mėlynasis, žinoma, jau nuveikė tai, ko jam reikėjo, bet vis tiek vaidina toliau, norėdamas viską atlikti kaip reikia, nors tai ir nesvarbu. Vis dėlto, Juodajam susimokėjus už šepečius, Mėlynasis, susikrovęs dėžę, prieš išeidamas nesusilaikęs pakomentuoja. Panašu, kad jūs rašytojas, sako jis ranka mostelėdamas į stalą, o Juodasis atsako: taip, tiesa, rašytojas.

Atrodo, kad bus didelė knyga, toliau kalba Mėlynasis.

Taip, sako Juodasis. Daug metų prie jos dirbu.

Gal jau prie pabaigos?

Artėju, mąsliai taria Juodasis. Bet kartais ir pats nežinau. Atrodo, jau beveik viskas, o paskui suvokiu, kad praleidau kai ką svarbaus, tada vėl turiu grįžti prie pradžios. Bet tikrai, svajoju vieną dieną pabaigti. Ta diena gal jau netoli.

Tikiuosi, galėsiu paskaityti, sako Mėlynasis.

Visko gali būti, taria Juodasis. Bet pirmiausia aš turiu pabaigti. Būna dienų, kai net nežinau, ar gyvenime sulauksiu to.

Na, ką gali žinoti? – sako Mėlynasis linkčiodamas filosofiškai. Čia žmogus gyvas, o čia jau jo nėr. Kiekvienam taip gali būti.

Tikra tiesa, taria Juodasis. Kiekvienam.

Jie jau stovi prie durų, ir kažkas Mėlynąjį traukia už liežuvio ir toliau šnekėti tas banalybes. Smagu vaidinti klouną, suvokia jis, bet kartu jį apėmęs impulsas pažaisti su Juoduoju, įrodyti, kad jis nieko nepražiopsojo, – mat širdies gilumoje Mėlynasis nori, kad Juodasis žinotų, jog jis taip pat gudrus, jog sumanumu gali rungtis su juo kiekviename žingsnyje. Bet Mėlynasis sugeba užgniaužti šį impulsą ir prikanda liežuvį, linktelėjęs mandagiai padėkoja už pirkinius ir išeina. Su Fulerio šepečiais baigta – nepraėjus nė valandai, maskuotė sumesta į tą patį krepšį, kuriame tūno Džimio Rouzo likučiai. Mėlynasis žino, kad maskuočių nebereikės. Kitas žingsnis neišvengiamas, ir dabar svarbu tiktai parinkti tinkamą momentą.

Bet po trijų dienų, galiausiai gavęs progą, Mėlynasis pajunta baimę. Juodasis išeina devintą vakaro, nupėdina gatve ir dingsta už kampo. Nors Mėlynasis žino, kad tai tiesioginis signalas, kad Juodasis tiesiog prašo jo žengti šį žingsnį, – jis podraug mano, kad tai gali būti spąstai, ir, ką tik buvęs kupinas pasitikėjimo savimi, kone pūtęsis nuo savo galios jausmo, dabar, jau paskutinę akimirką, jis pajunta naują kankinančių dvejonių antplūdį. Kodėl staiga turėtų pasitikėti Juoduoju? Kokia gi priežastis skatina jį manyti, kad dabar jie abu toje pačioje pusėje? Kaip tai atsitiko ir kodėl jis vėl taip vergiškai pasiduoda Juodojo norams? Tada iš niekur nieko jis ūmai ima svarstyti kitą galimybę. O ką, jeigu jis paprasčiausiai dings? Ką, jeigu atsistos, išeis pro duris ir pa-

liks visą tą reikalą? Jis mąsto apie tai, tikrina mintyse ir palengva ima virpėti, apimtas siaubo ir laimės, kaip vergas, užtikęs savo laisvės viziją. Įsivaizduoja save kur nors kitur, toli nuo čia, einantį mišku su kirviu ant peties. Sukursiąs savo gyvenimą iš nieko, būsiąs tremtinys, pionierius, naujojo pasaulio piligrimas. Bet tik tiek jis ir tenueina. Nes vos tik patraukia per mišką pasaulio pakrašty, pajunta, kad Juodasis ten taip pat yra, pasislėpęs už kokio nors medžio, nematomas tykina per tankmę, laukia, kol Mėlynasis atsiguls, užsimerks, o tada prisėlins ir perpjaus gerklę. Tai tęsiasi ir tęsiasi, galvoja Mėlynasis. Jeigu jis dabar Juoduoju nepasirūpins, tai niekada nesibaigs. Tai antikoje buvo vadinama lemtimi, ir kiekvienas herojus turėdavo jai paklusti. Pasirinkimo nėra, ir jeigu ką nors reikia padaryti, tai tik tą vieną dalyką, kuris nepalieka pasirinkimo. Bet Mėlynasis bodisi tai pripažinti. Jis kovoja su tuo, atmeta, jam piestu stojasi plaukai. Bet tik todėl, kad jis jau žino, ir grumiasi, nes jau pripažino, nori pasakyti „ne“, nes jau pasakė „taip“. Ir Mėlynasis palengva apsipranta su tuo, galiausiai pasiduoda atliktino veiksmo būtinybei. Bet tai nereiškia, kad jis nebijo. Nuo šios akimirkos Mėlynąjį apibūdina tik vienas žodis, ir tas žodis yra „baimė“.

Jis gaišta brangų laiką, todėl dabar jam reikia dumti į gatvę karštligiškai viliantis, kad ne per vėlu. Juodasis išėjo ne amžiams, ir kas žino, ar jis dabar netyko už kampo, laukdamas progos šuoliui. Mėlynasis užlekia Juodojo pastato laipteliais, nevikriai krapštosi su lauko durų spyna, nuolat dairydamasis per petį, paskui užkopia laiptais iki Juodojo buto. Antroji spyna jam priešinasi labiau negu pirmoji, nors teoriškai ji turėtų būti paprastesnė – lengvas darbas net žaliam naujokui. Šis nerangumas rodo Mėlynajam, kad jis nebesivaldo, padėtis jam nepaklūsta, bet nors jis tai žino, ne

ką tegali padaryti – tik ištverti ir tikėtis, kad rankos liausis drebėjusios. Bet toliau dar blogiau – vos tik įžengęs į Juodojo kambarį, jis pajunta, kaip viskas jame sutemsta, tarsi pro poras skverbtųsi tamsa, kuri užgula jį baisiu svoriu, kartu galva tarsi plečiasi, prisipildo oro, lyg ketintų atitrūkti nuo kūno ir nupleventi. Jis žengia dar vieną žingsnį į kambarį ir tada nualpsta – susmunka ant grindų kaip negyvas.

Pargriuvus sustoja jo laikrodis, ir atsipeikėjęs jis nežino, kiek laiko buvo apalpęs. Atgauna sąmonę, iš pradžių pro miglas, su jausmu, kad čia jau yra buvęs, turbūt seniai, ir, matydamas prie atviro lango plazdančias užuolaidas bei lubomis keistai slankiojančius šešėlius, jis pamano gulįs lovoje namie, tada, kai vaikystėje karštomis vasaros naktimis negalėdavo užmigti, ir įsivaizduoja, kad gerai įsiklausęs galėtų išgirsti gretimame kambaryje tyliai šnekančių motinos ir tėvo balsus. Bet tai trunka tik akimirką. Jis pajunta maudulį galvoje, šleikštulį skrandyje ir, galop išvydęs kur esąs, vėl išgyvena paniką, sukausčiusią jį vos įžengus į kambarį. Svirduliuodamas atsistoja, kartą kitą suklupdamas, ir pasako sau, kad čia negalima pasilikti, reikia eiti iš čia, taip, tuoj pat. Griebia už durų rankenos, bet tada, staiga prisiminęs, ko čia atėjo, čiumpa žibintuvėlį iš kišenės ir įjungęs trūksmingai mosuoja po kambarį, kol šviesa atsitiktinai pataiko į krūvą lapų, tvarkingai sukrautų Juodojo stalo pakraštyje. Mėlynasis nedvejodamas laisva ranka suima lapus, sakydamas mintyse, kad tai nesvarbu, tai tik pradžia, ir nueina prie durų.

Grįžęs per gatvę į savo kambarį, Mėlynasis įsipila stiklą brendžio, atsisėda ant lovos ir liepia sau nurimti. Pamažu išgurkšnoja brendį ir įsipila dar kartą. Panikai atslūgus, jį apima gėdos jausmas. Susimoviau, sako sau, ir nieko čia daugiau nepridursi. Pirmą kartą gyvenime jis nesusidorojo su

situacija, ir tai sukrečia – jis mato save kaip nevykėlį, suvokia iš tiesų esąs bailys.

Paima į rankas pavogtus lapus, tikėdamasis nuvyti šalin šias mintis. Bet tai tik komplikuoja padėtį, nes pradėjęs skaityti jis pamato, kad tai ne kas kita kaip jo paties ataskaitos. Štai jie, vienas po kito, savaitiniai rašiniai, viskas išklota juodu ant balto, ir tai nieko nereiškia, nieko nepasako – taip pat toli nuo reikalo tiesos būtų buvusi tyla. Mėlynasis suaimanuoja juos išvydęs, užsisklendžia giliai savyje, o paskui, pagalvojęs, ką čia rado, jis ima juoktis, iš pradžių tyliai, bet su augančia jėga. garsiau ir garsiau, kol ima gaudyti orą, kone uždūsta, tarsi mėgindamas galutinai susinaikinti. Tvirtai suėmęs popierius sviedžia į lubas ir žiūri, kaip krūva suyra, išdryksta ir plazdėdama leidžiasi ant grindų – kiekvienas nelemtas lapas.

Nėra aišku, ar Mėlynasis kada nors apskritai atsigauna po to vakaro įvykių. O jei ir atsigauna, reikia pasakyti, kad praeina kelios dienos, kol jis bent iš dalies grįžta į ankstesnį savo pavidalą. Visą tą laiką jis nesiskuta, nepersirengia drabužių ir nė nemano pajudėti iš savo kambario. Atėjus naujos ataskaitos rašymo dienai, nesivargina. Baigta, sako spirdamas ant grindų gulinčią seną ataskaitą, tegu mane velnias, jeigu rašysiu dar bent vieną tokią.

Daugiausia jis arba guli lovoje, arba žingsniuoja po kambarį. Žiūri į įvairius paveikslėlius, kuriuos prismeigė prie sienos nuo užduoties pradžios, įsižiūri į kiekvieną iš eilės, pamąsto apie jį kuo ilgiau ir paskui eina prie kito. Štai koroneris Goldas iš Filadelfijos su to vaiko pomirtine kauke. Štai snieguotas kalnas, o viršutiniame dešiniame nuotraukos kampe įterptas prancūzas slidininkas – jo veidas įrėmintas mažame stačiakampyje. Štai Bruklino tiltas, šalia jo – du Reblingai, tėvas ir sūnus. Štai Mėlynojo tėvas, vilkintis policininko uniforma ir imantis medalį iš Niujorko mero Džimio Vo-

kerio. Ir vėl Mėlynojo tėvas, šį kartą civiliniais drabužiais, – stovi ranka apkabinęs Mėlynojo motiną jų santuokos pradžioje, abu jie linksmai šypsosi fotoobjektyvui. Kitoje nuotraukoje – Rudasis, ranka apsikabinęs Mėlynąjį: fotografuota prie jų kontoros tądien, kai Mėlynasis tapo partneriu. Apačioje – sustabdyta akimirka: Džekis Robinsonas skuodžia į antrąją bazę. Šalia – Volto Vitmeno portretas. Ir galiausiai, tiesiai į kairę nuo poeto – reklaminis Roberto Mičumo kadras iš kino žurnalo: su revolveriu rankoje ir tokia povyza, lyg ant jo tuoj užgrius dangus. Nebebūsimosios ponios Mėlynosios nuotraukos nėra, bet per kiekvieną savo mažytės galerijos apžiūrą Mėlynasis sustoja priešais vieną tuščią vietą sienoje ir įsivaizduoja, kad ten yra ir ji.

Keletą dienų Mėlynasis net nežiūri pro langą. Jis taip pasinėrė į savo mintis, kad Juodojo tarsi ir nebėra. Tai yra tik Mėlynojo drama, ir jeigu Juodasis kaip nors ją sukėlė, tai jis tarytum jau atliko savo vaidmenį, sukalbėjo savo tekstą ir pasitraukė iš scenos. Mat šiuo metu Mėlynasis nebegali pripažinti Juodojo egzistavimo ir todėl jį neigia. Įsibrovęs į Juodojo kambarį, stovėjęs ten vienas, pabuvęs, tarkim, Juodojo vienatvės šventovėje, į to momento tamsą jis begali reaguoti pakeisdamas ją savo vienatve. Žodžiu, įžengimas į Juodąjį buvo tolygus įžengimui į save, ir jis nebegali įsivaizduoti buvimo kur nors kitur. Bet būtent ten yra Juodasis, nors Mėlynasis to nežino.

Todėl vieną popietę Mėlynasis lyg ir netyčia pirmą kartą per tas dienas prieina prie lango, nejučia sustoja prie jo ir, tarsi prisimindamas senus laikus, praskleidžia užuolaidas ir pažvelgia anapus. Pirmiausia pamato Juodąjį – ne savo kambaryje, o sėdintį ant pastato laiptelio kitapus gatvės, žvelgiantį į Mėlynojo langą. Ar jam jau viskas? – galvoja Mėlynasis. Ar tai reiškia, kad viskas baigėsi?

Mėlynasis iš kambario gilumos pasiima žiūronus ir grįžta prie lango. Sufokusavęs juos į Juodąjį, kelias minutes tyrinėja jo veidą – iš pradžių vieną bruožą, paskui kitą, akis, lūpas, nosį ir taip toliau, išnarsto veidą, paskui vėl sudeda. Jį sujaudina Juodojo liūdesio graudumas, ta regima neviltis, kurios sklidinos į jį žvelgiančios akys, ir, nelauktai sau pačiam, užkluptas šio vaizdo, Mėlynasis jaučia savyje kylančią užuojautą, užplūstantį gailestį tai bėdinai žmogystai kitapus gatvės. Tačiau jam norisi, kad būtų ne taip, norisi turėti drąsos užtaisyti ginklą, nusitaikyti į Juodąjį ir suvaryti kulką jam į galvą. Jis net nežinotų, kas jam smogė, galvoja Mėlynasis, atsidurtų danguje dar nepargriuvęs ant žemės. Bet, vos tik perleidęs šią scenelę per sąmonę, išsigąsta. Ne, suvokia, visai ne to jis norįs. Jeigu ne to, tai ko gi? Dar tebesigrumiančiam su švelnių jausmų antplūdžiu, sakančiam mintyse, kad jis norįs būti paliktas vienas, jam tereikią tylos ir ramybės, jam palengva aiškėja, kad iš tikrųjų čia stovi jau keletą minučių galvodamas, ar negalėtų kaip nors padėti Juodajam, ar nebūtų galima ištiesti jam savo draugiškos rankos. Tai tikrai suteiktų jam pranašumą, galvoja Mėlynasis, tikrai apverstų padėtį aukštyn kojom. Bet kodėl gi ne? Kodėl nežengti netikėto žingsnio? Juk pasibelsti į duris, ištrinti visą šią istoriją – ne mažiau absurdiška negu visa kita. Mat reikalas tas, kad Mėlynasis prarado kovotojo dvasią. Kautis nebeturi jėgų. Ir, iš visko sprendžiant, tas pats yra ir su Juoduoju. Tik pažvelk į jį, taria sau Mėlynasis. Liūdniausia būtybė pasaulyje. Ir, vos tik taręs šiuos žodžius, jis supranta kalbąs ir apie save.

Todėl, Juodajam pakilus nuo laiptelių, apsisukus ir įėjus į pastatą, Mėlynasis dar ilgai spokso į tą tuščią vietą. Valanda ar dvi prieš temstant jis galiausiai nusigręžia nuo lango, pamato netvarką, kuriai leido įsigalėti kambaryje, ir visą valandą skiria tvarkymui – suplauna indus, pakloja lovą, su-

tvarko drabužius, surenka nuo grindų senas ataskaitas. Paskui nueina į vonios kambarį, ilgai prausiasi po dušu, nusiskuta ir apsivelka švariais drabužiais – šiai progai pasirenka savo geriausią mėlyną kostiumą. Dabar jam viskas atrodo kitaip, staiga ir negrįžtamai kitaip. Nebeliko nei baimės, nei drebulio. Tik ramus pasitikėjimas savimi, jausmas, kad jis ketina pasielgti teisingai.

Netrukus po to, kai sutemsta, jis paskutinį kartą prieš veidrodį pasitaiso kaklaraištį ir, išėjęs iš kambario, nusileidžia žemyn, pereina gatvę ir įžengia į Juodojo namą. Žino, kad Juodasis yra ten, nes jo kambaryje šviečia lemputė, ir lipdamas laiptais bando įsivaizduoti Juodojo veido išraišką, kai pasakys jam, ką sumanė. Dukart pabeldžia į duris, labai mandagiai, ir išgirsta Juodojo balsą viduje: Neužrakinta. Įeikit.

Sunku pasakyti, ką būtent Mėlynasis tikėjosi rasti, bet jau tikrai ne tai – ne tą, kas jį pasitinka įžengus į kambarį. Juodasis sėdi ant lovos – ir vėl su kauke, ta pačia, su kuria Mėlynasis matė žmogų pašte, o dešinėje rankoje jis laiko ginklą – trisdešimt aštunto kalibro revolverį, kuris per tokį atstumą ištaškytų žmogų į gabalus, – nukreiptą tiesiai į Mėlynąjį. Mėlynasis sustoja kaip įbestas ir nieko nesako. Štai tau ir užkask karo kirvį. Štai tau ir suteiktas pranašumas.

Sėskit ant kėdės, Mėlynasis, sako Juodasis, rodydamas revolveriu kėdę prie medinio stalo. Mėlynasis neturi pasirinkimo, tad atsisėda – dabar jis veidu į Juodąjį, bet per toli, kad mestųsi ant jo, pernelyg nepatogioje padėtyje, kad bandytų pagriebti ginklą.

Aš laukiau jūsų, sako Juodasis. Džiaugiuosi, kad galų gale atėjot.

Aš suprantu, atsako Mėlynasis.

Jus tai stebina?

Nelabai. Bent jūs nestebinat. Pats save gal ir stebinu – bet

tik todėl, kad toks kvailas. Matot, šįvakar atėjau su draugiškais ketinimais.

Na, žinoma, sako Juodasis su pašaipėle balse. Žinoma, mudu draugai. Nuo pat pradžių buvome draugai, argi ne? Kuo geriausi draugai.

Jeigu jūs šitaip elgiatės su draugais, sako Mėlynasis, tai mano laimė, kad nesu jūsų priešas.

Labai juokinga.

Tiesa, aš – tikras juokdarys. Man esant visada galite tikėtis sočiai prisijuokti.

O kaukė – jūs nepaklausit manęs apie kaukę?

O kam klausti? Jeigu jūs norit ją dėvėti, tai ne mano reikalas.

Bet jums tenka į ją žiūrėti, argi ne?

Kam klausinėjat, jeigu atsakymą jau žinot?

Ji groteskiška, ar ne?

Žinoma, groteskiška.

Ir baisi pažiūrėti.

Taip, labai baisi.

Gerai. Man jūs patinkate, Mėlynasis. Visada žinojau, kad jūs man tinkate. Artimos sielos žmogus.

Jeigu jūs liautumėtės mosavęs tuo revolveriu, gal ir aš imčiau panašiai galvoti apie jus.

Atsiprašau, bet negaliu. Dabar jau per vėlu.

O tai reiškia?

Man jūsų nebereikia, Mėlynasis.

Žinokit, gali būti ne taip lengva manęs atsikratyti. Įtraukėte čia mane, ir dabar aš jums ant kaklo.

Ne, Mėlynasis, jūs klystat. Dabar jau viskas baigta.

Liaukitės kalbėjęs mįslėmis.

Galas. Viskas išsemta. Nebėra ką daryti.

Nuo kada?

Nuo dabar. Nuo šios akimirkos.

Jūs išėjot iš proto.

Ne, Mėlynasis. Jau greičiau aš įėjau į protą, per daug įėjau. Jis mane suėdė, ir nieko nebeliko. Bet jūs tai žinote, Mėlynasis, žinote geriau už bet ką kitą.

Tai kodėl gi nenuspaudžiat gaiduko?

Kai reikės, nuspausiu.

Ir išeisite palikęs mano kūną ant grindų? Pasvajokit.

O ne, Mėlynasis. Jūs nesuprantate. Mudu abu būsime kartu, kaip visada.

Bet jūs kažką užmiršot, argi ne?

Ką užmiršau?

Jūs turėtumėt papasakoti man šitą istoriją. Argi ne taip turi baigtis? Jūs man papasakojate istoriją, ir tada mes atsisveikiname.

Jūs ją jau žinote, Mėlynasis. Argi nesuprantate? Šitą istoriją jūs mokate atmintinai.

Tai kodėl apskritai to ėmėtės?

Neklausinėkite kvailų klausimų.

O aš – kam aš čia buvau? Dėl linksmos pramogos?

Ne, Mėlynasis, man jūsų reikėjo nuo pat pradžių. Jeigu ne jūs, aš to nebūčiau padaręs.

Kodėl manęs reikėjo?

Kad primintumėt man, ką aš turiu daryti. Kai tik pakeldavau akis, pamatydavau jus, stebintį mane, sekantį, visada netoliese, kiaurai veriantį mane savo žvilgsniu. Jūs man atstojote visą pasaulį, Mėlynasis, ir aš paverčiau jus savo mirtimi. Jūs esate vienintelis, kuris nesikeičia, vienintelis, kuris viską išverčiate išvirkščiai.

O dabar nieko nebeliko. Jūs parašėte savižudybės raštelį, ir tuo viskas baigta.

Būtent.

Jūs – kvailys. Prakeiktas bėdinas kvailys.

Žinau. Bet ne didesnis kvailys už kitus. Jūs čia sėdėdamas aiškinsit, kad esat gudresnis už mane? Aš bent žinau, ką dariau. Turėjau padaryti darbą ir padariau. O jūs – nieko, Mėlynasis. Jūs buvot žlugęs nuo pirmos dienos.

Tai kodėl nenuspaudi gaiduko, šunsnuki? – sako Mėlynasis, staiga atsistojęs, nirčiai mušdamas sau į krūtinę, provokuodamas Juodąjį nužudyti jį. – Kodėl dabar nenušauni ir neužbaigi visko?

Tada Mėlynasis žengia žingsnį Juodojo link, o kai kulka neatskrieja, žengia dar vieną, paskui dar vieną, rėkdamas kaukėtajam, kad šautų, nebepaisydamas, ar išgyvensiąs, ar mirsiąs. Dar akimirka, ir jis jau prie pat. Nedvejodamas išmuša ginklą Juodajam iš rankos, sugriebia jį už pakarpos ir pastato ant kojų. Juodasis bando priešintis, bando grumtis su Mėlynuoju, bet Mėlynasis jam per stiprus, persiutęs iš pykčio, tarsi pavirtęs kitu žmogumi, ir kai Juodajam į veidą, kirkšnis bei pilvą pasipila pirmieji smūgiai, tas nieko negali padaryti, ir netrukus jis jau tyso paslikas ant grindų. Bet tai nesustabdo Mėlynojo, ir jis tęsia antpuolį – spardo apmirusį Juodąjį, sugriebia jį ir daužo galvą į grindis, apiberia kumščių kruša. Galų gale, Mėlynojo įniršiui atlėgus ir jam pamačius, ką padaręs, jis negali tikrai pasakyti, ar Juodasis gyvas, ar miręs. Jis nuima kaukę Juodajam nuo veido ir prikišęs ausį jam prie burnos klausosi, ar Juodasis kvėpuoja. Kažkas lyg ir girdisi, bet jis negali pasakyti, ar tai Juodojo, ar jo paties. Jeigu jis ir gyvas, galvoja Mėlynasis, tai ilgai negyvens. O jeigu miręs, tai tebūnie.

Mėlynasis atsistoja suplyšusiu kostiumu ir ima rinkti nuo stalo Juodojo rankraštį. Užtrunka kelias minutes. Viską susikrovęs išjungia lemputę kampe ir išeina iš kambario, net nepažvelgęs paskutinį kartą į Juodąjį.

Į savo kambarį kitapus gatvės Mėlynasis grįžta jau po vidurnakčio. Padeda rankraštį ant stalo, nueina į vonios kambarį ir nusiplauna kruvinas rankas. Paskui persirengia, įsipila stiklą viskio ir atsisėda prie stalo su Juodojo knyga. Laiko maža. Jie ateis ilgai nelaukę, o tada jam bus velniava. Vis dėlto jis neleidžia, kad sutrukdytų jo reikalą.

Tą istoriją jis perskaito visą nuo pradžios iki galo, kiekvieną žodį. Jam pabaigus jau aušta, ir kambarys švieséja. Jis girdi giedantį paukštį, girdi žingsnius gatvėje, automobilį, važiuojantį Bruklino tiltu. Juodasis buvo teisus, taria jis mintyse. Aš žinojau viską atmintinai.

Bet istorija dar nesibaigė. Dar yra baigiamasis momentas, kuris neateis, kol Mėlynasis neišeis iš kambario. Taip jau yra pasaulyje: nei minute anksčiau, nei minute vėliau. Kai Mėlynasis pakyla nuo kėdės, užsideda skrybėlę ir išeina pro duris, tai jau yra pabaiga.

Kur jis eina paskui, nesvarbu. Juk turime nepamiršti, kad tai vyko daugiau kaip prieš trisdešimt metų, mūsų ankstyviausios vaikystės laikais. Todėl viskas įmanoma. Aš pats esu linkęs manyti, kad jis iškeliavo toli – tą rytą sėdo į traukinį ir išvažiavo į Vakarus pradėti naujo gyvenimo. Net gali būti, kad kelionė Amerikoje nesibaigė. Slaptose svajonėse man patinka įsivaizduoti, kad Mėlynasis nusipirko bilietą į kokį nors laivą ir išplaukė į Kiniją. Taigi tebūnie Kinija, ir čia mes sustosime. Nes dabar yra tas momentas, kai Mėlynasis pakyla nuo kėdės, užsideda skrybėlę ir išeina pro duris. Ir nuo šio momento mes nieko nežinome.

(*1983*)

Užrakintas kambarys

1

Dabar man atrodo, kad Fenšo buvo visada. Jis – ta vieta, nuo kurios man viskas prasideda, ir be jo aš vargiai žinočiau, kas esąs. Mudu susipažinome dar nemokėdami kalbėti – kūdikiai, šliaužiojantys po žolę, o septynerių metų jau prasidūrėme smeigtukais pirštus ir visam gyvenimui pasidarėme kraujo broliai. Kai dabar galvoju apie vaikystę, visada matau Fenšo. Būtent jis buvo su manimi, pažinojo mano mintis, buvo tas, kurį aš matydavau pakėlęs akis nuo savęs.

Bet tai buvo seniai. Mudu užaugome, nuėjome savo keliais, atsiskyrėme. Manau, čia nėra nieko labai keista. Gyvenimas neša mus mūsų nevaldomais būdais, ir beveik niekas nelieka kaip buvę. Viskas miršta, kai mirštame mes patys, o mirtis yra tai, kas atsitinka mums kasdien.

Prieš septynerius metus lapkričio mėnesį aš gavau laišką iš moters, Sofijos Fenšo. „Jūs manęs nepažįstate, – pradedamas laiškas, – ir atsiprašau, kad rašau jums taip netikėtai. Bet kai kas atsitiko, ir šiomis aplinkybėmis aš nelabai turiu pasirinkimą.“ Paaiškėjo, kad ji Fenšo žmona. Ji žinojo, kad aš užaugau kartu su jos vyru, taip pat žinojo, kad gyvenu Niujorke, nes skaitė daug mano straipsnių, išspausdintų žurnaluose.

Paaiškinimas pateiktas antroje pastraipoje, labai tiesiai, be jokių įžangų. Fenšo dingo be žinios, rašė ji, ir jau praėjo daugiau kaip šeši mėnesiai, kai ji matė jį paskutinį kartą. Per visą tą laiką – nė žodžio, nė menkiausios nuorodos, kur jis galėtų būti. Policija nerado jokių pėdsakų, ir privatus detektyvas, kurį ji buvo pasamdžiusi ieškoti, nieko nepešė. Niekas nebuvo aišku, bet faktai bylojo štai ką: Fenšo tikriausiai negyvas – beprasmiška manyti, kad jis ims ir grįš. Atsižvelgdama į visa tai, ji norinti pasitarti su manim dėl vieno svarbaus dalyko, tad gal mes galėtumėm susitikti.

Šis laiškas mane sujaudino keliais atžvilgiais. Per daug naujienų, kad jas visas kartu suvirškinčiau, per daug jėgų traukė mane į skirtingas puses. Iš niekur nieko Fenšo vėl grįžo į mano gyvenimą. Bet vos tik jo pavardė buvo paminėta, jis vėl išnyko. Buvo vedęs, gyveno Niujorke – o aš nieko apie jį nebežinojau. Savanaudiškai jaučiausi įžeistas, kad jis nesiteikė su manim susisiekti. Telefono skambutis, atvirukas, taurė kita prisimenant senus laikus – juk tai būtų buvę taip nesunku. Bet lygiai taip pat buvau kaltas ir aš. Žinojau, kur gyvena Fenšo motina, ir jeigu būčiau norėjęs jį rasti, lengvai būčiau galėjęs jos paklausti. Dalykas tas, kad aš numojau ranka į Fenšo. Jo gyvenimas sustojo tada, kai mūsų keliai išsiskyrė, ir mano akyse jis priklausė praeičiai, o ne dabarčiai. Jis buvo šmėkla, kurią nešiojausi savyje, priešistorinis pramanas, tai, kas jau neberealu. Bandžiau prisiminti, kada jį paskutinį kartą mačiau, bet niekas nebuvo aišku. Keletą minučių mano mintys klaidžiojo ir paskui sustojo ties ta diena, kai mirė jo tėvas. Tuo metu mokėmės vidurinėje mokykloje ir turėjome ne daugiau kaip septyniolika metų.

Paskambinau Sofijai Fenšo ir pasakiau, kad mielai susitiksiu su ja jai tinkamu laiku. Nutarėme susitikti kitą dieną,

ir atrodė, kad ji dėkinga, nors paaiškinau jai, kad neturiu jokių žinių apie Fenšo ir jokio supratimo, kur jis yra.

Ji nuomojo butą Čelsyje, sename raudonų plytų name be lifto, su niūriomis laiptinėmis ir apsilaupiusiais sienų dažais. Užkopiau penkis aukštus, lydimas iš butų sklindančių radijo garsų, kivirčų ir nuleidžiamo vandens tualetuose, sustojau atsikvėpti ir pasibeldžiau. Pro durų akutę pažvelgė akis, pasigirdo atšaunamų skląsčių žvangesys, ir štai priešais mane Sofija Fenšo su kūdikiu ant kairės rankos. Jai šypsantis ir kviečiant mane vidun, kūdikis tampė jos ilgus rudus plaukus. Ji švelniai vangstėsi šio antpuolio, paėmė vaiką abiem rankom ir atgręžė veidu į mane. Tai esąs Benas, pasakė ji, Fenšo sūnus, jis gimęs tik prieš tris su puse mėnesio. Aš apsimečiau susižavėjęs kūdikiu, mostaguojančiu rankomis ir varvinančiu balsvas seiles per smakrą, bet mane labiau sudomino jo motina. Fenšo pasisekė. Toji moteris buvo gražuolė, tamsiomis protingomis akimis, kone narčiai tvirtu žvilgsniu. Liekna, ne daugiau kaip vidutinio ūgio ir lėtokų judesių – dėl to atrodė podraug juslinga ir akyla, tarsi žvelgianti į pasaulį iš vidinio budrumo gelmių. Joks vyras nebūtų palikęs šios moters savo valia – juolab kai ji ruošiasi gimdyti jo vaiką. Tiek man buvo aišku. Net prieš įžengdamas į butą žinojau, kad Fenšo turi būti miręs.

Tai buvo mažas butas su keturiais pereinamaisiais kambariais, menkai apstatytas baldais: vienas kambarys buvo skirtas knygoms ir darbo stalui, kitas buvo svetainė, o paskutiniai du – miegamieji. Čia buvo tvarkinga, viskas sudėstyta iš skurdokų detalių, bet apskritai gana jauku. Tai bent jau buvo įrodymas, kad Fenšo laiką leido ne turtams krauti. Betgi ne man žiūrėti iš aukšto į nepriteklių. Mano paties butas buvo dar ankštesnis ir tamsesnis už šitą, ir aš žinojau, ką reiškia kiekvieną mėnesį per vargą išspausti nuomos mokestį.

GARSIAUSIOS KNYGOS

Sofija Fenšo pasiūlė man kėdę, padavė kavos puoduką ir atsisėdo ant aptriušusios mėlynos sofos. Laikydama kūdikį ant kelių, papasakojo man Fenšo dingimo istoriją.

Juodu susipažino Niujorke prieš trejus metus. Po mėnesio apsigyveno kartu, o nepraėjus nė metams susituokė. Fenšo nebuvęs žmogus, su kuriuo lengva gyventi, sakė ji, bet ji mylėjusi jį ir jo elgesyje nebuvę jokių ženklų, kad jis jos nemylėjęs. Juodu buvę laimingi, jis laukęs kūdikio gimimo, tarp jų nebuvę jokios nesantaikos. Vieną balandžio dieną jis pasakė jai vykstąs į Naująjį Džersį popietę praleisti su motina – ir nebegrįžo. Vėlai vakare paskambinusi anytai, Sofija sužinojo, kad Fenšo pas ją nesilankė. Anksčiau nieko panašaus nebuvo atsitikę, bet Sofija nusprendė laukti. Ji nenorėjo būti tokia žmona, kuri panikuoja, kai tik vyras užtrunka, ir žinojo, kad Fenšo reikia daugiau erdvės negu daugeliui vyrų. Ji netgi nusprendė nieko neklausinėti, kai jis parsiras. Bet praėjo savaitė, paskui dar viena, ir galų gale ji kreipėsi į policiją. Kaip ji ir manė, jie per daug nesusirūpino jos bėda. Jeigu nėra nusikaltimo požymių, jie ne ką tegali padaryti. Juk vyrai kasdien palieka žmonas ir daugelis nenori būti surasti. Policija padarė keletą įprastinių paklausimų, nieko nepešė ir tada patarė jai nusisamdyti privatų detektyvą. Padedama anytos, kuri pasisiūlė apmokėti išlaidas, ji pasitelkė žmogaus, pavarde Kvinas, paslaugas. Kvinas penkias ar šešias savaites atkakliai darbavosi, bet galiausiai pasiprašė atleidžiamas, nes nebenorėjo imti jų pinigų. Jis pasakė Sofijai, kad tikriausiai Fenšo tebėra šalyje, bet gyvas ar miręs, jis negalįs pasakyti. Kvinas buvo ne šarlatanas. Sofijai jis atrodė užjaučiantis – žmogus, kuris nuoširdžiai nori padėti, ir kai jis atėjo pas ją tą paskutinę dieną, ji suvokė, kad neįmanoma priešintis jo sprendimui. Nebuvo ką daryti. Jeigu Fenšo būtų nusprendęs ją palikti, nebūtų išsliūkinęs netardamas nė žo-

džio. Jam nebuvo būdinga išsisukinėti nuo tiesos, kratytis nemalonių susidūrimų. Todėl jo dingimas galėjo reikšti tik vieną dalyką – jam atsitiko kas nors baisaus.

Tačiau Sofija vis dar vylėsi, kad jis pasirodys. Ji buvo skaičiusi apie amnezijos atvejus, ir kurį laiką tai buvo užvaldę ją kaip desperatiška galimybė: mintis, kad Fenšo kur nors klaidžioja nežinodamas, kas esąs, netekęs savo gyvenimo, bet vis dėlto gyvas, galbūt kiekvieną akimirką galįs atgauti save. Praėjo dar daugiau savaičių, ir jau artėjo jos nėštumo pabaiga. Kūdikis turėjo gimti mažiau kaip už mėnesio – o tai reiškė, kad jau galėjo gimti bet kada, – ir palengva negimęs vaikas užvaldė visas jos mintis, tarsi joje nebeliko vietos Fenšo. Būtent šiais žodžiais ji nusakė tą jausmą – joje nebeliko vietos, – o paskui ji sakė, kad tai tikriausiai reiškė, jog ji vis dėlto pyko ant Fenšo, pyko, kad jis ją metė, nors tai buvo ne jo kaltė. Šis teiginys man pasirodė žiauriai sąžiningas. Nebuvau nieko girdėjęs šitaip kalbant apie asmeninius jausmus – taip negailestingai, taip nepaisant tradicinių normų, – ir dabar tai rašydamas suvokiu, kad jau tą pirmą dieną aš prasmegau į skylę žemėje, nesulaikomai kritau į vietą, kurioje anksčiau niekada nebuvau.

Vieną rytą, toliau pasakojo Sofija, ji pabudusi po sunkios nakties ir supratusi, kad Fenšo nesugrįš. Tai buvo ūmi, absoliuti tiesa, niekada daugiau nebeabejotina. Tada ji pravirko ir verkė savaitę, gedėdama Fenšo kaip mirusio. Bet kai ašaros liovėsi lietis, ji pajuto nebesigailinti. Nusprendė, kad Fenšo jai buvo duotas keleriems metams, ir tai viskas. Dabar ji turėjo galvoti apie vaiką, o visa kita nesvarbu. Ji žinanti, kad tai skamba pompastiškai, bet tiesa tokia, kad ji ir toliau gyvenanti su šiais jausmais ir tai jos gyvenimą daro pakenčiamą.

Aš ėmiau jos klausinėti, ir į kiekvieną klausimą ji atsakinėjo ramiai, sąmoningai, tarsi stengdamasi nenuspalvinti at-

GARSIAUSIOS KNYGOS PASAULIO KNYGOS

sakymų savo jausmais. Pavyzdžiui, kaip ji gyveno, kur Fenšo dirbo, ką jis veikė per tuos metus, kai jo nemačiau. Kūdikis ant sofos ėmė knerkti ir, nė kiek nenutraukdama pašnekesio, Sofija prasisegė palaidinukę ir pamaitino jį – pirma viena krūtimi, paskui kita.

Iki pažinties su Fenšo dėl nieko negalinti būti tikra, sakė ji. Ji žinanti, kad po dviejų kursų jis iškrito iš koledžo, išsirūpino, kad atidėtų karo tarnybą, ir kurį laiką įsitaisė dirbti kažkokiame laive. Gal tankeryje, manė ji, o gal krovininiame laive. Paskui jis keletą metų gyveno Prancūzijoje – iš pradžių Paryžiuje, paskui prižiūrėjo sodybą pietuose. Bet visa tai jai buvo gana miglota, nes Fenšo niekada daug nekalbėjo apie praeitį. Kai jie susipažino, jis buvo grįžęs į Ameriką tik prieš aštuonis ar dešimt mėnesių. Jie tiesiog susidūrė – vieną lietingą šeštadienio popietę abudu stovėjo prie knygyno durų Manhatane, žiūrėjo į vitriną ir laukė, kol nustos lyti. Tai buvo pradžia, ir nuo tos dienos iki Fenšo dingimo jie beveik visą laiką buvo kartu.

Fenšo niekada neturėjo nuolatinio darbo, sakė ji, nebuvo niekur, kaip sakoma, normaliai įsidarbinęs. Pinigai jam daug nereiškė, ir jis stengėsi apie juos galvoti kuo mažiau. Iki pažinties su Sofija jis vertėsi visaip – šiek tiek prekybos laivyne, padirbėjo sandėlyje, davė privačias pamokas, užsiėmė pagalbiniu rašymu, buvo padavėjas, dažė butus, nešiojo baldus pervežimų bendrovei, – bet visi darbai buvo laikini, ir užsidirbęs išsiversti keliems mėnesiams mesdavo. Kai juodu su Sofija ėmė gyventi kartu, Fenšo visai nedirbo. Ji dėstė muziką privačioje mokykloje, ir iš jos algos gyveno jie abu. Žinoma, reikėjo gyventi taupiai, bet ant stalo visada buvo ką valgyti ir nė vienas iš jų nesiskundė.

Aš jos nepertraukinėjau. Man atrodė aišku, kad šis vardijimas – tik pradžia, detalės, kurias reikia iškloti prieš išdės-

tant reikalą. Kad ir ką Fenšo veikė gyvenime, tai buvo menkai susiję su šių padienių darbų sąrašu. Žinojau tai iš karto, kai dar nebuvo nieko pasakyta. Juk mes kalbėjom ne apie šiaip ką nors. Tai buvo Fenšo, ir praeitis nebuvo tokia tolima, kad aš neprisiminčiau, kas jis toks.

Sofija nusišypsojo, kai pamatė, kad aš žinau, kas dar bus. Manau, ji tikėjosi, kad aš žinosiu, ir tai tik patvirtino šį lūkestį ir išsklaidė visas dvejones, kurių ji galėjo turėti mane kviesdamasi. Žinojau ir be pasakymo, ir tai davė man teisę būti ten, klausytis, ką ji sako.

– Jis toliau rašė, – tariau aš. – Tapo rašytoju, ar ne?

Sofija linktelėjo. Taip ir buvo. Ar bent jau iš dalies. Mane glumino tai, kad aš nieko apie jį negirdėjau. Jeigu Fenšo buvo rašytojas, tai aš tikrai būčiau kur nors aptikęs jo pavardę. Mano darbas buvo žinoti tokius dalykus, ir nepanašu, kad kaip tik Fenšo būtų išsprūdęs iš mano dėmesio lauko. Klausiau, ar jam nepavyko rasti savo kūrybai leidėjo. Tik šis klausimas ir atrodė logiškas.

Ne, pasakė Sofija, buvę sudėtingiau. Jis niekada nemėgino publikuotis. Iš pradžių, būdamas labai jaunas, drovėjosi ką nors siūlyti – manė, kad jo kūryba nepakankamai gera. Bet ir vėliau, kai jo pasitikėjimas išaugo, jis suprato norįs ir toliau būti pasislėpęs. Leidėjo ieškojimas jį blaškytų, pasakė jis jai, ir apskritai verčiau jis tą laiką skirsiąs kūrybai. Sofiją liūdino toks abejingumas, bet kai jinai jį prispausdavo, jis atsakydavo gūžtelėdamas pečiais: nėra ko skubėti, anksčiau ar vėliau jis to imsiąsis.

Kartą kitą ji ketinusi paimti tą reikalą į savo rankas ir slapčia išsiųsti rankraštį leidėjui, bet taip ir nesiryžo. Santuokoje esama taisyklių, kurių negalima pažeisti, tad nors ir koks netikęs jo požiūris, jai neliko nieko kita, kaip tik sutikti. Prirašyta buvę daug, sakė ji, ir ją siutinusi mintis, kad viskas

guli spintoje, bet Fenšo buvo vertas jos lojalumo, tad ji stengėsi nieko nesakyti.

Vieną dieną, trys ar keturi mėnesiai prieš jam dingstant, Fenšo kreipėsi į ją su kompromisiniu gestu. Davė jai žodį, kad metų laikotarpiu ko nors dėl to imsis, ir, įrodydamas, kad žiūri į tai rimtai, pasakė jai, kad jeigu dėl kokios nors priežasties netesėsiąs savo pažado, tegul ji visus rankraščius nuneša pas mane ir atiduoda juos man į rankas. Aš esąs jo kūrybos sergėtojas, anot jo, ir tegul aš nuspręsiu, ką su ja daryti. Jeigu aš manysiu, kad verta publikuoti, jis paklusiąs mano sprendimui. Be to, jis sakė, kad jeigu tuo tarpu jam kas nors atsitiktų, ji iš karto turinti duoti man jo rankraščius ir leisti man viską tvarkyti, susitarus, kad, jeigu jis ką nors uždirbs, man teks dvidešimt penki procentai. Bet jeigu aš manysiąs, kad jo kūryba neverta publikuoti, turėčiau grąžinti rankraščius Sofijai, o ji privalėsianti juos sunaikinti iki paskutinio puslapio.

Šie pareiškimai ją išgąsdinę, sakė Sofija, ir jai norėjęsi juoktis, kad Fenšo į tai žiūri taip oficialiai. Visas šis epizodas jam buvo nebūdingas, ir ji pagalvojo, ar tai nebus susiję su tuo, kad ji ką tik tapo nėščia. Galbūt tėvystės idėja prablaivė jį ir pažadino atsakomybės jausmą, gal jis buvo taip pasiryžęs įrodyti savo gerus ketinimus, kad persistengė. Kad ir kokia buvo priežastis, Sofija negalėjo nesidžiaugti, kad jis apsigalvojo. Vaisiui augant ji slapčia ėmė svajoti apie Fenšo sėkmę, vildamasi galėsianti mesti savo darbą ir auginti vaiką be finansinių problemų. Žinoma, viskas išėjo į bloga, ir Fenšo kūryba buvo greitai užmiršta, pasimetė po jo dingimo kilusiame sąmyšyje. Vėliau, kai viskas aprimo, ji vengė vykdyti jo nurodymus, būgštaudama, kad tai atims visas viltis jį dar pamatyti. Bet galop pasidavė suvokdama, kad Fenšo valią reikia gerbti. Štai kodėl ji man parašė. Štai kodėl aš dabar sėdžiu su ja.

Na, o aš nežinojau, kaip reaguoti. Pasiūlymas užklupo mane netikėtai, ir minutę kitą aš tiesiog sėdėjau grumdamasis su užgulusia milžiniška užduotim. Mano supratimu, nebuvo jokio suvokiamo pagrindo Fenšo pasirinkti mane šitam darbui. Nebuvau jo matęs daugiau kaip dešimt metų ir beveik nustebau sužinojęs, kad jis mane dar prisimena. Kaip galima tikėtis, kad aš prisiimsiu tokią atsakomybę – teisti žmogų ir pasakyti, ar jo gyvenimas buvo ko nors vertas? Sofija mėgino paaiškinti. Nors Fenšo nepalaikė ryšių, sakė ji, jis dažnai kalbėdavo jai apie mane ir, paminėjęs mano vardą, visada pridurdavo, kad aš geriausias draugas pasaulyje – vienintelis tikras draugas, kurį jis yra turėjęs. Be to, jis sugebėjo sekti mano publikacijas – visada pirkdavo žurnalus, kuriuose pasirodydavo mano straipsniai, o kartais ir garsiai jai skaitydavo, ką aš parašęs. Jis žavėjosi tuo, ką aš darau, sakė Sofija, – didžiavosi manimi ir manė, kad aš turiu gabumų nuveikti didelius darbus.

Visos šios pagyros mane glumino. Sofijos balse skambėjo toks įsitikinimas, kad man atrodė, lyg per ją būtų kalbėjęs Fenšo, sakantis šiuos dalykus savo lūpomis. Pripažįstu, kad jaučiausi pamalonintas, ir tomis aplinkybėmis tai, be abejo, buvo natūralus jausmas. Kaip tik tada turėjau sunkumų šiame kely ir iš tikrųjų anaiptol nemaniau apie save taip gerai. Tiesa, buvau prirašęs daugybę straipsnių, bet nemačiau pagrindo džiūgauti ir ne itin didžiavausi tuo. Mano požiūriu, tai nedaug skyrėsi nuo šarlatanizmo. Pradėjau turėdamas didelių vilčių, manydamas tapti romanistu, tikėdamasis kada nors parašyti ką nors, kas sujaudins žmones ir turės įtakos jų gyvenimui. Bet laikas ėjo, ir palengva aš įsitikinau, kad to nebus. Neturėjau savyje tokios knygos ir vieną kartą liepiau sau mesti tas svajones. Šiaip ar taip, paprasčiau buvo toliau rašyti straipsnius. Uoliai dirbdamas, nuosekliai

stumdamasis nuo vieno straipsnio prie kito, šiaip taip užsidirbdavau pragyvenimui ir – kad ir ne kiek tai verta – turėdavau malonumo kone nuolatos matyti savo pavardę spaudoje. Suvokiau, kad viskas galėjo būti kur kas liūdniau. Man dar nebuvo nė trisdešimties, o jau turėjau šiokią tokią reputaciją. Pradėjau nuo poezijos ir prozos recenzijų, o dabar galėjau rašyti vos ne apie bet ką ir neblogai susidoroti. Filmai, spektakliai, dailės parodos, koncertai, knygos, net beisbolo mačai – jeigu tik manęs paprašo, aš pasiruošęs. Pasaulis mane matė kaip talentingą jauną vyruką, naują kylantį kritiką, bet aš širdies gilumoje jaučiausi senas, jau išsekęs. Tai, ką iki šiol padariau, tebuvo dalelytė arba visai nieko. Vienos dulkės, kurias nupūstų menkiausias vėjelis.

Todėl Fenšo pagyros sukėlė dvilypį jausmą. Viena vertus, žinojau, kad jis neteisus. Antra vertus (ir čia jau brendam į drumstą vandenį), man norėjosi tikėti, kad jis teisus. Galvojau taip: ar gali būti, kad aš per griežtai save vertinu? Ir tuoj pat pagalvojau, kad esu pražuvęs. Bet kas gi nesigriebs išsigelbėjimo šiaudo – koks žmogus bus toks stiprus, kad atmestų vilties galimybę? Manyje sušmėžavo mintis, kad vieną dieną savo akyse atgimsiu, ir staiga pajutau, kaip užplūsta draugiškumas Fenšo, kaip jis įveikia praplaukusius metus ir visą tą tylą, kuri taip ilgai laikė mus atskirtus.

Štai taip tai įvyko. Aš pasidaviau nesančio žmogaus pagyroms ir silpnumo akimirką tariau: taip. Mielai perskaitysiąs jo kūrybą, pasakiau, ir padarysiąs ką galįs, kad padėčiau. Sofija nusišypsojo – iš džiaugsmo ar iš nusivylimo, negalėjau pasakyti, – tada pakilo nuo sofos ir išnešė kūdikį į gretimą kambarį. Sustojo prie aukštos ąžuolinės spintelės, atsklendė duris ir jos pačios atsilapojo. Štai čia, tarė ji. Į lentynas buvo prigrūsta dėžių, segtuvų, aplankų ir sąsiuvinių – daugiau nei maniau esant įmanoma. Prisimenu, sumišęs nu-

sijuokiau ir nevykusiai pajuokavau. Paskui labai dalykiškai pasitarėm, kaip man patogiausia išsinešti rankraščius iš buto, ir galiausiai apsistojome prie dviejų didelių lagaminų. Užtrukome ilgiau kaip pusvalandį, bet galų gale sugrūdome viską į vidų. Aišku, pasakiau aš, man reikės laiko peržiūrėti visą medžiagą. Sofija liepė nesirūpinti ir atsiprašė, kad užkrovė man tiek darbo. Aš pasakiau suprantąs – juk ji niekaip negalėjusi atsisakyti patenkinti Fenšo prašymo. Visa tai skambėjo labai dramatiškai, o kartu šiurpiai ir vos ne komiškai. Gražioji Sofija švelniai nuleido kūdikį ant grindų, atsidėkodama šauniai mane apkabino ir pabučiavo į skruostą. Staiga man pasirodė, kad ji tuoj pravirks, bet ta akimirka praėjo, ir ašarų nebuvo. Tada aš lėtai nutempiau abu lagaminus laiptais žemyn ir išėjau į gatvę. Abu kartu jie svėrė kaip žmogus.

2

Tiesa anaiptol ne tokia paprasta, kaip man norėtųsi.

Taip, aš mylėjau Fenšo, jis buvo mano artimiausias draugas, pažinojau jį geriau negu bet ką kitą – tai yra faktai, ir jų nesumenkins jokie mano žodžiai. Bet tai tik pradžia, ir, stengdamasis prisiminti, kaip viskas buvo iš tikrųjų, dabar suprantu, kad aš taip pat ir privengiau Fenšo, kažkas manyje visada priešinosi jam. Ypač mudviem paaugus aš, regis, nelabai jaukiai jausdavausi šalia Fenšo. Jeigu „pavydas" per stiprus žodis tam nusakyti, aš tai pavadinčiau įtarimu, slaptu jausmu, kad Fenšo kažkuo geresnis už mane. Tuo metu man visa tai buvo nežinoma, ir aš negalėjau pasakyti nieko konkretaus. Bet neapleido jausmas, kad jis turi daugiau prigimtinio gerumo nei kiti žmonės, kad jo gyvybingumą palaiko kažkokia neblėstanti liepsna, jis taip geba būti savimi, kaip aš negaliu nė svajoti.

Jo įtaka išryškėjo anksti. Ji pasireiškė net smulkmenose. Jeigu Fenšo diržo sagtis bus kelnių šone, tai ir aš savo diržą pasuksiu į tokią pat padėtį. Jeigu Fenšo į žaidimų aikštelę ateis juodais sportbačiais, tai ir aš paprašysiu juodų sportbačių, kai tik mane motina nusives į batų parduotuvę. Jeigu Fenšo į mokyklą atsineš „Robinzoną Kruzą", tai aš tą patį

vakarą namie pradėsiu skaityti „Robinzoną Kruzą“. Aš ne vienintelis taip elgiausi, bet buvau turbūt labiausiai atsidavęs, noriau pasiduodavau jo turimai galiai. Pats Fenšo nejautė šios galios ir, be abejo, kaip tik todėl ją išlaikė. Jis buvo abejingas jam rodomam dėmesiui, ramiai ėjo savo keliu ir niekada nesinaudojo savo įtaka manipuliacijoms. Jis nekrėtė tokių išdaigų kaip mes, nepridarydavo eibių, nekonfliktavo su mokytojais. Bet niekas dėl to jo neniekino. Fenšo buvo atitrūkęs nuo mūsų, bet vis dėlto būtent jis palaikė mūsų vienybę, jo mes prašydavom būti mūsų ginčų teisėju, galėdavome pasikliauti, kad bus nešališkas ir išnarplios mūsų niekingus kivirčus. Jis kažkuo buvo toks patrauklus, kad norėjosi visada jį turėti šalia savęs, tarsi gyventum jo sferoje ir būtum liečiamas jo esybės. Jis buvo tavo paslaugoms, o kartu – neprieinamas. Jautei jame esant slaptą branduolį, į kurį niekada neįsiskverbsi, slėpiningą paslėpties centrą. Mėgdžiodamas jį savaip dalyvaudavai tame slėpinyje, bet kartu suprasdavai, kad iš esmės niekada jo nepažinsi.

Aš kalbu apie labai ankstyvą vaikystę – penkerių, šešerių, septynerių metų. Daug kas jau užsimiršę, ir aš žinau, kad net prisiminimai gali būti klaidingi. Vis dėlto, manau, nesuklysčiau pasakęs, kad savyje tebeturiu tų dienų aurą, ir tiek, kiek galiu jausti, ką jaučiau tada, nemanau, kad šie jausmai meluoja. Kad ir kuo Fenšo galų gale tapo, man atrodo, tai jam prasidėjo būtent tada. Jis susiformavo labai greitai ir, mums pradedant lankyti mokyklą, jau turėjo ryškiai apibrėžtą charakterį. Fenšo buvo regimas dydis, o mes visi buvome beformės būtybės, kamuojami nuolatinės sumaišties, aklai besikapanojantys nuo vieno momento prie kito. Noriu pasakyti ne tai, kad jis greitai augo – niekada neatrodė vyresnis negu buvo, – bet kad jau buvo savimi dar neužaugęs. Kažkodėl jo niekada nelietė tie sukrėtimai, kurie purtė mus

GABRIELIAUSIO ŠILO FABULOS KNYGOS

visus. Jo dramos buvo kitokio pobūdžio – labiau vidinės ir, be abejo, žiauresnės, – bet be tokių ūmių permainų, kurios, regis, skaidė mūsų visų gyvenimą.

Man ypač ryškiai įsiminė vienas atsitikimas. Tai susiję su gimtadienio pobūviu, į kurį mudu su Fenšo buvome pakviesti pirmoje ar antroje klasėje, taigi vos prasidėjus tam laikotarpiui, apie kurį galiu kalbėti gana tiksliai. Buvo pavasaris, šeštadienio popietė, į pobūvį mes ėjome su dar vienu draugu – Denisu Voldenu. Deniso gyvenimas buvo daug sunkesnis negu mūsų – motina alkoholikė, tėvas persidirbęs, galybė brolių ir seserų. Du ar tris kartus buvau pas jį namie – didelėje tamsioje griuvenoje, – prisimenu, kaip mane nugąsdino jo motina: man priminė pasakų raganą. Ji visą dieną praleisdavo užsidariusi savo kambaryje, visada su chalatu, raukšlių košmariškai sudarkytu veidu, kartkarčiais iškišdama galvą ir užrėkdama ką nors ant vaikų. Pobūvio dieną mudu su Fenšo buvome deramai apsirūpinę dovanomis, suvyniotomis į spalvotą popierių ir perrištomis kaspinėliais. O Denisas neturėjo nieko ir dėl to blogai jautėsi. Prisimenu, kaip bandžiau jį paguosti tuščiomis frazėmis: girdi, tai nesvarbu, niekam nerūpi, per visą sujudimą niekas nepastebės. Bet Denisui tai rūpėjo, ir būtent Fenšo tuoj pat suprato. Nieko neaiškindamas jis atsigręžė į Denisą ir padavė jam savo dovaną. Štai, tarė jis, paimk, o aš jiems pasakysiu, kad palikau namie. Pirmiausia man šovė mintis, kad Denisas paniekins šį gestą, kad jausis įžeistas Fenšo gailesčio. Bet aš klydau. Jis padvejojo, bandydamas suvokti šią staigią likimo permainą, o paskui linktelėjo galvą, tarsi pripažindamas, kad Fenšo poelgis protingas. Tai buvo ne tiek labdaros, kiek teisingumo veiksmas, ir todėl Denisas jam galėjo pritarti nepažemindamas savęs. Vienas dalykas buvo paverstas kitu. Tai buvo burtai – atsainumo ir visiško

įsitikinimo derinys, ir aš abejoju, ar kas nors, išskyrus Fenšo, būtų galėjęs taip sužaisti.

Po pobūvio grįžau su Fenšo pas jį į namus. Virtuvėje sėdėjo jo motina – ji paklausė apie gimtadienį ir ar tam berniukui patiko dovana, kurią ji nupirko. Fenšo dar nespėjus prasižioti, aš išpliurpiau, ką jis padarė. Nenorėjau pridaryti jam nemalonumų, bet negalėjau to laikyti užgniaužęs. Fenšo gestas man atvėrė visą naują pasaulį – tai, kad galima įsigyventi į kito žmogaus jausmus ir taip jais persiimti, kad savieji nebesvarbūs. Tai buvo pirmas mano matytas tikrai dorybingas veiksmas, ir atrodė, kad apie kita neverta nė kalbėti. Tačiau Fenšo motina tuo nesusižavėjo. Taip, tarė ji, tai gal ir kilnu, bet kartu neteisinga. Dovana jai kainavusi, ir ją atiduodamas Fenšo tam tikra prasme pavogęs iš jos tuos pinigus. Negana to, Fenšo pasielgęs nemandagiai ateidamas be dovanos, ir tai metą šešėlį ant jos, nes ji atsakinga už jo veiksmus. Fenšo atidžiai klausėsi motinos ir netarė nė žodžio. Jai pabaigus, jis vis dar nekalbėjo, ir ji paklausė, ar jis supratęs. Taip, tarė jis, supratęs. Turbūt tuo būtų ir pasibaigę, bet paskui, po trumpos pauzės, Fenšo pridūrė, kad vis dėlto jis manąs pasielgęs teisingai. Jam esą nesvarbu, kaip ji jaučiasi – jis tą patį padarytų ir kitą kartą. Po šios šnekos kilo scena. Ponia Fenšo supyko dėl jo akiplėšiškumo, bet Fenšo nesudėjo ginklų ir nenusileido apipiltas priekaištų kruša. Galiausiai jam buvo liepta eiti į savo kambarį, o man – išeiti. Aš pasibaisėjau jo motinos neteisingumu, bet kai pabandžiau jį apginti, Fenšo ranka numojo, kad nesikiščiau. Užuot toliau protestavęs, jis priėmė bausmę tylėdamas ir pasitraukė į savo kambarį.

Čia buvo visas Fenšo – spontaniškas gerumo veiksmas, nesvyruojantis įsitikinimas, kad taip reikia, ir nebylus, beveik pasyvus susitaikymas su pasekmėmis. Kad ir koks įspū-

dingas būdavo jo elgesys, visada atrodydavo, kad jis pats ne visai dalyvauja. Ši ypatybė kartais mane labiausiai ir atbaidydavo. Aš taip suartėdavau su Fenšo, taip smarkiai juo žavėdavausi, taip desperatiškai stengdavausi prilygti jam, ir še tau – vieną akimirką suvokdavau, kad jis man svetimas, jo vidinis gyvenimas niekada nesutaps su tuo, kaip man reikia gyventi. Aš per daug visko norėjau, turėjau per daug troškimų, gyvenau per daug priklausomas nuo dabartinio momento, kad galėčiau pasiekti tokį abejingumą. Man rūpėjo, kad sektųsi, kad daryčiau įspūdį žmonėms tuščiais savo ambicijų ženklais – gerais pažymiais, sporto laimėjimais, pagyrimais už bet kokią tą savaitę vertinamą veiklą. Fenšo laikėsi atokiai nuo viso to – ramiai stirksojo savo kampe ir nekreipė dėmesio. Jeigu jam pasisekdavo, tai įvykdavo savaime, be kovos, be pastangų, be įsijautimo į tai, ką daro. Ši laikysena kartais nervindavo, ir praėjo daug laiko, kol supratau, kad tai, kas tinka Fenšo, nebūtinai tinka man.

Tačiau nenoriu perdėti. Nors mudu su Fenšo galiausiai dėl kai ko nesutardavome, iš vaikystės man labiausiai įsiminė mūsų draugystės aistra. Gyvenome šalimais, ir mūsų neatitverti vidiniai kiemai susiliejo į vientisą pievos, žvyro ir žemės plotą, tarsi būtumėm priklausę tiems patiems namams. Mūsų motinos buvo artimos draugės, tėtušiai – teniso partneriai, nei aš, nei jis neturėjome brolių, – taigi, idealios sąlygos, jokių kliūčių. Mudviejų gimimo dienas skyrė mažiau kaip savaitė, ir kūdikystę kartu praleidome kieme, keturpėsti tyrinėjome žolę, draskėme gėles, tą pačią dieną atsistojome ir žengėme pirmus žingsnius (tai patvirtina išlikusios nuotraukos). Vėliau tame kieme kartu išmokome žaisti beisbolą ir futbolą. Kieme statėme tvirtoves, žaidėme, susigalvodavome savo pasaulius, o dar vėliau bastydavomės po miestą, ilgas popietes praleisdavome užsėdę dviračius, be galo šne-

kėdavomės. Manau, kad jokio žmogaus negalėčiau pažinti taip artimai, kaip tada pažinau Fenšo. Mano motina prisimena, mudu buvome taip prisirišę vienas prie kito, kad būdami šešerių paklausėme jos, ar galima vyrams apsivesti. Norėjome užaugę gyventi kartu, o juk tai daro tik susituokę žmonės. Fenšo ketino būti astronomas, o aš – veterinaras. Mudu svajojome apie didelį namą kaime – tokią vietą, kur dangus naktį būtų pakankamai tamsus, kad matytųsi visos žvaigždės, ir kur netrūktų prižiūrėtinų gyvulių.

Prisimindamas praeitį manau, kad natūralu, jog Fenšo tapo rašytoju. Jo griežtas vidinis sutelktumas tarsi prašėsi to. Jau vidurinėje mokykloje jis kūrė apsakymėlius, ir aš abejoju, ar po dešimties ar vienuolikos metų amžiaus jis kada nors įsivaizdavo save ne rašytoją. Žinoma, iš pradžių neatrodė, kad tai labai ką nors reiškia. Jo idealas buvo Po bei Styvensonas, ir iš to išeidavo tipiška vaikiška pompastika. „Vieną naktį, mūsų Viešpaties tūkstantis septyni šimtai penkiasdešimt pirmais metais, per siaubingą pūgą klampodamas savo protėvių namo linkui, sniege užmačiau pamėklišką būtybę.“ Kas nors panašaus – su išpūstom frazėm ir įmantriais siužeto posūkiais. Pamenu, šeštoje klasėje Fenšo parašė kokių penkiasdešimties puslapių detektyvinę apysaką, ir mokytoja leisdavo jam skaityti ją klasei po pamokų kasdien po dešimt minučių. Mes visi didžiavomės Fenšo ir stebėjomės, kad jis skaito kaip aktorius, suvaidindamas kiekvieną personažą. Ta istorija iškrito man iš atminties, bet prisimenu, kad ji buvo be galo sudėtinga ir baigtį lėmė, regis, supainiota dviejų dvynių porų tapatybė.

Tačiau Fenšo nebuvo knygų žiurkė. Buvo pernelyg geras sportininkas ir pernelyg didelis mūsų autoritetas, kad užsidarytų savyje. Visus tuos metus lydėjo įspūdis, kad nebuvo nieko, ko jis neatliktų gerai, nieko, ko nepadarytų geriau už

GARSIAUSIOS KNYGOS

kitus. Jis buvo geriausias beisbolo žaidėjas, geriausias mokinys, gražiausias vaikinas. Bent vienas iš šių dalykų jam būtų suteikęs ypatingą statusą, o dėl visų kartu jis atrodė herojus, vaikas, pateptas dievų. Bet, kad ir koks būdamas nepaprastas, jis buvo vienas iš mūsų. Fenšo nebuvo jaunas genijus ar vunderkindas – jis neturėjo kokio nors stebuklingo talento, kuris būtų išskyręs jį iš jo amžiaus vaikų. Buvo visiškai normalus vaikas, – bet normalesnis, jeigu tai įmanoma, vidujai harmoningesnis, labiau atitinkantis normalaus vaiko idealą negu mes visi.

Iš esmės Fenšo, kurį aš pažinojau, nebuvo narsuolis. Vis dėlto pasitaikydavo, kad jis mane šokiruodavo savo noru stačia galva nerti į pavojų. Po išorine ramybe, regis, slypėjo didelė tamsa: impulsas išbandyti save, rizikuoti, vaikščioti ištemptu lynu. Vaikystėje turėjo pomėgį žaisti statybvietėse, karstytis kopėčiomis ir pastoliais, balansuoti ant lentų virš mechanizmų, smėlio maišų ir purvo duobių. Fenšo atliekant šiuos triukus, aš slankiodavau pašaly, nebyliai maldaudamas jį liautis, bet niekada nieko nesakydamas, – norėdamas eiti šalin, bet bijodamas, kad jis nenukristų. Ilgainiui šie impulsai tapo aiškiau išreikšti. Fenšo kalbėdavo man apie būtinybę pažinti „gyvenimo skonį“. Sukelti sau sunkumų, ieškoti nepažintų dalykų – to jis sakė norįs, ir su amžiumi vis labiau. Kartą, kai mums buvo apie penkiolika, jis įtikino mane praleisti su juo savaitgalį Niujorke – bastytis gatvėmis, miegoti ant suoliuko senojoje Pensilvanijos stotyje, šnekėtis su valkatomis, žiūrėti, kiek tversime nevalgę. Prisimenu, kaip sekmadienį septintą ryto pasigėrėme Centriniame parke ir vėmėme ant žolės. Fenšo tai buvo reikšmingas dalykas – dar vienas savęs išbandymo žingsnis, – bet man tai buvo tik koktus ir apgailėtinas smukimas į man svetimą būklę. Bet aš vis tiek eidavau kartu su juo – apkvaitęs liudininkas, prisidėjęs

prie žygio, bet lyg ir netikras dalyvis, jaunutis Sančas, apžergęs asilą ir žiūrintis, kaip mano draugas kovoja su savimi.

Praėjus mėnesiui ar dviem po mūsų valkatavimo savaitgalio, Fenšo nusivedė mane į viešnamį Niujorke (tai suorganizavo vienas jo draugas), ir ten mudu praradome nekaltybę. Prisimenu mažą smiltakmenio butą šiaurinėje Vestsaido dalyje prie upės – virtuvėlė ir nuo jos plona užuolaida atskirtas vienas miegamasis. Ten buvo dvi juodaodės moterys – viena stora ir sena, kita jauna ir graži. Kadangi nė vienas iš mūsų nenorėjome senesnės, turėjome nuspręsti, kas eis pirmas. Jeigu atmintis nemeluoja, mudu išėjome į koridorių ir metėme monetą. Laimėjo, žinoma, Fenšo, ir po dviejų minučių aš jau sėdėjau virtuvėlėje su storąja madam. Ji vadino mane aukseliu ir vis primindavo, kad visada pasiruošusi, jeigu aš persigalvosiu. Aš per daug nervinausi, kad ką nors daryčiau, – tik purčiau galvą, o paskui tiesiog sėdėjau klausydamasis gilaus ir tankaus Fenšo kvėpavimo už užuolaidos. Galėjau galvoti tik apie vieną dalyką – kad mano pimpalas tuoj bus įkištas į tą pačią vietą, kurioje dabar yra Fenšo. Paskui atėjo mano eilė, ir iki šios dienos aš neįsivaizduoju, kuo vardu buvo ta mergina. Ji buvo pirmoji gyva moteris, kurią mačiau nuogą, ir su tuo nuogumu elgėsi taip natūraliai ir draugiškai, kad aš, ko gero, viską būčiau atlikęs gerai, jeigu mano dėmesio nebūtų patraukę Fenšo batai, matomi plyšyje tarp užuolaidos ir grindų. Mergina buvo meili ir kaip galėdama stengėsi man padėti, bet plušti teko ilgai, ir netgi pabaigoje aš nejutau tikro malonumo. Paskui, kai mudu su Fenšo išėjome į prietemą gatvėje, aš nelabai ką turėjau pasakyti apie save. O Fenšo atrodė gana patenkintas, tarsi ši patirtis kažkaip būtų patvirtinusi jo teoriją apie gyvenimo skonį. Tada suvokiau, kad Fenšo troškulys toks didelis, koks mano niekada nebus.

Tame priemiestyje gyvenome nuošalų gyvenimą. Niujorkas buvo tik už dvidešimties mylių, bet nuo mūsų vejų ir medinių namų pasaulėlio nutolęs kaip Kinija. Jau nuo trylikos ar keturiolikos metų Fenšo tapo lyg ir dvasios tremtiniu – dėl akių elgėsi kaip pridera, bet buvo atsiribojęs nuo aplinkos, su panieka žvelgė į gyvenimą, kurį jam teko gyventi. Jis nepasidarė nesukalbamas ir išoriškai nemaištavo, o tiesiog užsisklendė. Vaikystėje pritraukdavęs tiek daug dėmesio, visada būdamas pačiame įvykių centre, gimnazijoje Fenšo beveik išnyko – užsispyręs traukėsi į pašalį nuo dėmesio centro. Žinau, kad tuo metu jau rimtai rašė (nors nuo šešiolikos metų liovėsi kam nors rodęs savo kūrybą), bet tai aš laikau veikiau simptomu, o ne priežastimi. Pavyzdžiui, gimnazijos antroje klasėje Fenšo buvo vienintelis mūsų klasės mokinys, patekęs į mokyklos beisbolo komandą. Keletą savaičių žaidė puikiai, paskui nei iš šio, nei iš to paliko komandą. Pamenu, klausiausi, kaip jis kitą dieną apie tai pasakojo: po treniruotės nuėjo į trenerio kabinetą ir atidavė uniformą. Treneris buvo ką tik po dušo, ir, Fenšo įėjus į kambarį, stovėjo prie stalo nuogut nuogutėlis, su cigaru lūpose ir beisbolo kepure ant galvos. Fenšo pasakojo pasimėgaudamas, išryškino epizodo absurdiškumą, pagražino detalėmis: kresnas, putlus trenerio kūnas, kambario apšvietimas, vandens balutė ant pilkų cementinių grindų, – bet tai buvo ir viskas, pasakojimas, virtinė žodžių, atitrūkusi nuo visko, kas galėjo rūpėti pačiam Fenšo. Aš buvau nusivylęs, kad jis išėjo, bet Fenšo iš esmės taip ir nepaaiškino ką padaręs, tik pasakė, kad beisbolas jam tapo nuobodus.

Kaip ir daugeliui talentingų žmonių, Fenšo atėjo metas, kai jis nebesitenkino darydamas tai, kas lengvai sekasi. Turbūt natūralu, kad, anksti įvaldęs viską, ko buvo reikalaujama, jis ėmė ieškoti iššūkių kitur. Kadangi gimnazisto gyve-

nimas mažame miestelyje buvo ribotas, nekeista ir nenuostabu, kad tą kitur jis rado savyje. Bet, manau, čia prisidėjo dar kai kas. Maždaug tuo metu šis tas dėjosi Fenšo šeimoje, ir tai, be abejo, turėjo įtakos, tad būtų negerai nepaminėti. Ar tai padarė esminį poveikį, kitas klausimas, bet aš linkęs manyti, kad viskas susideda. Galų gale kiekvieno žmogaus gyvenimas tėra atsitiktinumų suma, nenumatytų sankirtų, laimingų nutikimų, aklų įvykių kronika, neatskleidžianti nieko daugiau kaip tik padrikumą.

Kai Fenšo buvo šešiolika, paaiškėjo, kad jo tėvas serga vėžiu. Jis pusantrų metų žiūrėjo, kaip tėvas merdi, ir tuo laiku šeima pamažu pakriko. Bene didžiausias smūgis teko Fenšo motinai. Išoriškai stojiškai laikydamasi, rūpindamasi medikų konsultacijomis, finansiniais reikalais ir stengdamasi palaikyti namų ūkį, ji trūksmingai svyravo tarp didelio optimizmo tikėdamasi išgijimo ir tiesiog paralyžiuojančios nevilties. Pasak Fenšo, ji taip ir nesugebėjo pripažinti neišvengiamo fakto, kuris aiškiai matėsi jai prieš akis. Ji žinojo, kas atsitiks, bet neturėjo jėgų pripažinti, kad žino, ir ilgainiui ėmė gyventi tarsi užėmusi kvapą. Jos elgesys darėsi vis ekscentriškesnis: būdavo, visą naktį maniakiškai valys namus, bijos pasilikti juose viena (o kartais staiga nepaaiškinamai dingdavo iš namų) ir prasimanys visokių negalavimų (alergiją, aukštą kraujospūdį, svaigulį). Galop ėmė domėtis visokiomis paikomis teorijomis – astrologija, parapsichologija, miglotomis spiritistinėmis sielos sampratomis, – ir su ja pasidarė nebeįmanoma šnekėtis, nes ji nutildydavo savo paskaitomis apie žmogaus kūno sugedimą.

Fenšo santykiai su motina įsitempė. Ji kabinosi į jį ieškodama paramos, tarsi šeimos skausmą būtų jautusi tik ji. Fenšo teko būti namų paspirtimi – jis turėjo ne tik pasirūpinti savimi, bet ir imtis atsakomybės už seserį, kuriai tada buvo tik

ŠIAULIŲ ... VIEŠOSIOS BIBLIOTEKOS KNYGOS

dvylika. Bet tai sukėlė kitų problemų – mat Elena buvo sunkus, nepastovus vaikas, ir, dėl ligos trūkstant tėvų globos, ji iš Fenšo ėmė tikėtis visko. Jis jai tapo tėvu ir motina, išminties ir paguodos tvirtove. Fenšo suprato, kokia nesveika jos priklausomybė nuo jo, bet nelabai ką galėjo padaryti nepakenkdamas jai kaip nors nepataisomai. Pamenu, kaip mano motina kalbėdavo apie „vargšę Džeinę" (ponią Fenšo) ir kaip visa tai baisu „vaikeliui". Bet aš žinojau, kad tam tikra prasme labiausiai kentėjo Fenšo. Tiesiog jis neturėjo kada tai parodyti.

O apie Fenšo tėvą mažai ką tikra galiu pasakyti. Man jis buvo niekas, tylus, abstrakčiai geranoriškas žmogelis – jo gerai nepažinojau. Mano tėvas gana daug sukiodavosi po namus, ypač savaitgaliais, o Fenšo tėvą matydavau retai. Jis buvo gana iškilus advokatas ir vienu metu turėjo politinių aspiracijų, bet jos baigėsi keletu nusivylimų. Paprastai ilgai dirbdavo ir namo parvažiuodavo aštuntą ar devintą, dažną šeštadienį ir dalį sekmadienio praleisdavo savo kontoroje. Abejoju, ar jis aiškiai suprato, kaip elgtis su sūnumi, nes atrodė esąs žmogus, nelabai mėgstantis vaikus, visai užmiršęs, kad pats buvo vaikas. Ponas Fenšo buvo grynas suaugėlis, taip pasinėręs į rimtus suaugusiųjų reikalus, kad tikriausiai jam sunku buvo vaizduotis mus kitaip nei ne šio pasaulio būtybes.

Mirė dar neturėdamas penkiasdešimties. Paskutinį gyvenimo pusmetį, kai gydytojai nebeturėjo vilties jį išgelbėti, jis gulėjo atskirame miegamajame Fenšo name, žiūrėdavo pro langą į kiemą, paskaitinėdavo kokią knygą, gerdavo nuskausminamuosius, snausdavo. Tada Fenšo didžiąją dalį laisvalaikio leisdavo su juo, ir nors aš galiu tik spėlioti, kas įvyko, manau, kad jųdviejų santykiai pasikeitė. Bent jau žinau, kad jis labai stengėsi – dažnai nenueidavo į mokyklą, kad pabū-

tų su juo, siekė būti nepakeičiamas, slaugydavo jį su nepalenkiama atida. Fenšo tai buvo slogūs išgyvenimai, ko gero, jam to buvo per daug, ir nors atrodė, kad jis tai sėkmingai ištveria, sutelkęs tik ankstyvai jaunystei būdingą narsą, kartais aš abejoju, ar jis kada nors po to atsigavo.

Čia noriu paminėti tik dar vieną dalyką. Šio laikotarpio pabaigoje – visai prie galo, kai niekas nesitikėjo, kad Fenšo tėvas išgyvens daugiau kaip kelias dienas, – mudu su Fenšo nusprendėme po pamokų pasivažinėti automobiliu. Buvo vasaris, ir, mums išvažiavus, po kelių minučių ėmė snigti. Važiavome be tikslo, sukome ratus per kaimyninius miestelius, mažai paisėme, kur esame. Už dešimties ar penkiolikos mylių nuo namų privažiavome kapines; vartai pasitaikė atviri, tad be jokios priežasties nusprendėme įvažiuoti. Paskui automobilį sustabdėme ir ėmėme vaikščioti. Skaitėme antkapių užrašus, spėliojome, kokį gyvenimą nugyveno tie žmonės, paskui patylėjome, dar pavaikščiojome, pašnekėjome, vėl patylėjome. Dabar jau snigo smarkiai, ir žemė nubalo. Kažkur kapinių viduryje buvo ką tik iškastas kapas, ir mudu su Fenšo sustoję prie krašto pažvelgėme gilyn. Pamenu, kaip tylu buvo, kaip nutolęs nuo mūsų atrodė pasaulis. Ilgą laiką nė vienas nekalbėjome, o paskui Fenšo pasakė norįs pasižiūrėti, kaip atrodo dugne. Daviau jam ranką ir įsirėžęs laikiausi jam leidžiantis į kapą. Kai jo kojos pasiekė žemę, jis pažvelgė į mane su šypsenėle ir tada atsigulė aukštielninkas, lyg apsimesdamas mirusiuoju. Man ir dabar tai stovi prieš akis: žvelgiu žemyn į Fenšo, pakėlusį akis aukštyn į dangų, jo akys pašėlusiai markstosi sniegui krentant ant veido.

Per kažkokias neaiškias minčių sąsajas man tai priminė vaikystę – kai mudviem buvo ne daugiau kaip ketveri ar penkeri metai. Fenšo tėvai nupirko kažkokį naują prietaisą, galbūt televizorių, ir Fenšo keletą mėnesių laikė kartoninę dė-

žę savo kambaryje. Jis visada dosniai dalydavosi savo žaislais, bet ši dėžė man buvo draudžiamas daiktas – Fenšo niekada neleido man įlįsti į ją. Pasakė, kad tai jo slaptavietė ir sėdėdamas joje užsidaręs jis galįs nukeliauti kur panorėjęs. Bet jeigu į tą dėžę kada nors įlips kitas žmogus, jos magija bus prarasta visam laikui. Aš patikėjau šiuo pasakojimu ir nekaulijau jo mane įleisti, nors buvo labai skaudu. Būdavo, žaidžiam jo kambaryje, ramiai rikiuojam kareivėlius arba paišom, ir štai Fenšo iš niekur nieko pareiškia lįsiąs į savo dėžę. Aš stengdavausi ir toliau daryti ką daręs, bet nieko gero neišeidavo. Niekas manęs taip nedomino kaip klausimas, kas atsitinka Fenšo dėžės viduje, ir tomis minutėmis aš desperatiškai stengdavausi įsivaizduoti jo patiriamus nuotykius. Bet niekada nesužinojau, kokie tie nuotykiai, nes Fenšo taip pat laikėsi taisyklės išlipus nepasakoti apie juos.

Kai kas panašaus dabar vyko tame atvirame kape sningant. Fenšo jame buvo vienas – mąstė savo mintis, jautė tas akimirkas, ir nors aš ten buvau, šis įvykis nuo manęs buvo atkirstas, tarsi manęs tenai nė būti nebuvę. Aš pamaniau, kad šitaip Fenšo įsivaizduoja savo tėvo mirtį. Ir vėl tai lėmė grynas atsitiktinumas – pasitaikė tuščias kapas, ir Fenšo pajuto, kad jis jį kviečiasi. Kažkas kažkada pasakė, kad istorijų nutinka tik tiems, kurie moka jas pasakoti. Galbūt taip pat ir potyrių pasireiškia tik tiems, kurie geba juos patirti. Bet tai sunkus klausimas, ir aš niekuo nesu įsitikinęs. Stovėjau laukdamas, kada Fenšo išlips, bandydamas įsivaizduoti, ką jis galvoja, akimirką netgi bandžiau pamatyti, ką jis mato. Tada užverčiau galvą į temstantį žiemos dangų – viešpatavo ant manęs plūstančio sniego chaosas.

Kai pajudėjom atgal prie mašinos, saulė jau buvo nusileidusi. Dvoklinom per kapines nieko nesakydami. Buvo prisnigta keli coliai sniego ir dar tebesnigo, vis smarkiau, tarsi

niekada nebesiliautų. Priėjome prie mašinos, įsėdome, ir netikėtai negalėjome išjudėti. Užpakalinės padangos buvo įstrigusios griovelyje, ir visos mūsų pastangos ėjo perniek. Stūmėme, siūbavome, o padangos vis tiek sukosi su tuo siaubingu bergždžiu garsu. Praėjo pusvalandis, ir tada liovėmės – nenoriai nusprendėme palikti mašiną. Namo važiavome per pūgą autostopu, praėjo dar dvi valandos, kol galiausiai parsiradome. Tik tada sužinojome, kad tą popietę mirė Fenšo tėvas.

3

Praėjo keletas dienų, kol išdrįsau atidaryti lagaminus. Baigiau pradėtą straipsnį, ėjau į kiną, pasinaudojau kvietimais, kurių šiaip būčiau atsisakęs. Tačiau ši taktika manęs neapgavo. Pernelyg daug kas priklausė nuo mano atsakymo, ir aš nenorėjau susidurti su galimu nusivylimu. Mano sąmonėje nebuvo skirtumo – ar liepti sunaikinti Fenšo kūrybą, ar nužudyti jį savo rankomis. Man buvo suteikta galia ištrinti – išvogti palaikus iš kapo ir sudraskyti į skutelius. Tai buvo nepakenčiama padėtis, ir aš nenorėjau tame dalyvauti. Kol lagaminų neliesiu, mano sąžinės bus pasigailėta. Antra vertus, buvau prisižadėjęs ir žinojau, kad negalėsiu be galo atidėlioti. Būtent tada (man drąsinantis, ruošiantis tai padaryti) manė užvaldė nauja baimė. Nors nenorėjau, kad Fenšo kūryba būtų bloga, taip pat nenorėjau, kad ji būtų gera. Šį jausmą man sunku paaiškinti. Be abejo, čia turėjo reikšmės sena konkurencija, noras nebūti nužemintam Fenšo talento, bet taip pat prisidėjo jausmas, kad atsidūriau spąstuose. Buvau davęs žodį. Kai tik atidarysiu lagaminus, tapsiu Fenšo atstovu – ir visada atstovausiu jam, noriu to ar nenoriu. Abi galimybės mane gąsdino. Paskelbti mirties nuosprendį – tikrai blogas dalykas, bet dirbti mirusiam žmogui atrodė ne

ką geriau. Keletą dienų blaškiausi tarp šių dviejų baimių, nesugebėdamas nuspręsti, kas blogiau. Galiausiai, žinoma, atidariau lagaminus. Bet tada tai jau, matyt, ne tiek dėl Fenšo, kiek dėl Sofijos. Norėjau ją vėl pamatyti, o juk kuo greičiau imsiuosi darbo, tuo greičiau turėsiu priežastį jai paskambinti.

Neketinu čia dėstyti visų detalių. Dabar jau visi žino, kaip atrodo Fenšo kūryba. Ji skaitoma ir aptarinėjama, skelbiami straipsniai ir studijos, ji tapo visuomenės nuosavybe. Jeigu yra ką pasakyti, tai tik tiek, kad man prireikė ne daugiau kaip valandos ar dviejų, kad suprasčiau, jog mano jausmai buvo visai ne vietoje. Domėtis žodžiais, rūpintis tuo, kas parašyta, tikėti knygų galia – tai užgožia visa kita, ir šalia to savas gyvenimas pasidaro labai menkas. Sakau tai ne tam, kad pasidžiaugčiau savimi arba parodyčiau savo veiksmus palankesnėje šviesoje. Aš buvau pirmas, ir tiek – daugiau niekuo čia neišsiskiriu. Jeigu Fenšo kūryba būtų buvusi šiek tiek prastesnė, mano vaidmuo būtų buvęs kitoks – turbūt svarbesnis, labiau lemiantis rezultatą. O dabar aš buvau tik nematomas įrankis. Kai kas atsitiko, ir, jeigu aš to nenuneigiau, jeigu neapsimečiau, kad lagaminų neatidariau, tas nutikimas tęsis, nušluodamas viską, kas atsiduria prieš jį, judėdamas savo varomąja jėga.

Užtruko apie savaitę, kol medžiagą peržiūrėjau, atskyriau baigtus kūrinius nuo metmenų, sudėjau rankraščius maždaug chronologiškai. Pirmasis kūrinys buvo 1963 metų (kai Fenšo buvo šešiolika) eilėraštis, o paskutinis – 1976-ų (vos mėnuo prieš jam dingstant). Iš viso buvo per šimtą eilėraščių, trys romanai (du trumpi ir vienas ilgas) ir penkios vienaveiksmės pjesės, taip pat trylika sąsiuvinių su Fenšo nebaigtais kūriniais, eskizais, pastabomis, mintimis apie skaitytas knygas ir ateities sumanymų idėjomis. Visai nebuvo laiškų, dienoraščių, jokių Fenšo asmeninio gyvenimo vaizdelių.

VARSKAUSIOS XX a. PABAIGOS KNYGOS

Bet juk to aš ir tikėjausi. Jeigu žmogus visą gyvenimą slapstosi nuo pasaulio, tai ir pėdsakus užmaskuoja. Vis dėlto maniau, kad kur nors visuose tuose popieriuose galėjau būti kaip nors paminėtas – gal bent laiške su nurodymais arba sąsiuvinyje įvardytas kaip jo literatūrinio testamento vykdytojas. Bet nieko nebuvo. Fenšo paliko mane visai vieną.

Paskambinau Sofijai ir susitariau rytojaus vakare kartu pavakarieniauti. Kadangi pasiūliau ištaigingą prancūzišką restoraną (visiškai ne mano kišenei), manau, ji galėjo atspėti mano reakciją į Fenšo kūrybą. Bet, išskyrus šią užuominą į šventišką progą, pasakiau kuo mažiau. Norėjau, kad viskas klostytųsi palengva, be jokių staigių judesių ir išankstinių gestų. Aš jau neturėjau abejonių dėl Fenšo kūrybos, bet bijojau paskubėti su Sofija. Labai svarbu buvo tinkamai elgtis, labai daug buvo galima sugriauti pradžioje susimovus. Mudu su Sofija dabar buvome susiję, net jeigu ji to nesuvokė, – bent jau tuo, kad bendradarbiausime skleisdami Fenšo kūrybą. Bet aš norėjau daugiau – ir norėjau, kad Sofija taip pat norėtų. Tramdydamas savo užsidegimą, įkalbinėjau save elgtis atsargiai, liepiau sau galvoti į priekį.

Ji vilkėjo juodą šilkinę suknelę, segėjo mažyčius sidabrinius auskarus ir buvo susišukavusi plaukus atgal, kad matytųsi kaklo linija. Įėjusi į restoraną ir pamačiusi mane sėdintį prie baro, šiltai, sąmoksliškai nusišypsojo, tarsi sakydama man žinanti, kokia esanti graži, bet podraug komentuodama situacijos nenormalumą – savaip ja mėgaudamasi, aiškiai suvokdama šio momento groteskiškas perspektyvas. Pasakiau jai, kad atrodo stulbinamai, o ji kone užgaidžiai atsakė, kad po to, kai gimė Benas, ji pirmą vakarą išėjo iš namų ir todėl norėjo „atrodyti kitaip“. Paskui aš kalbėjau dalykiškai, stengdamasis būti kuo santūresnis. Kai mus nuvedė prie stalo ir pasodino (balta staltiesė, sunkūs stalo įrankiai, rau-

dona tulpė grakščioje vazoje tarp mūsų), į jos antrąją šypseną atsakiau pradėdamas kalbą apie Fenšo.

Niekas, ką aš sakiau, jos, regis, nestebino. Jai tai buvo ne naujiena, ji seniai su tuo apsiprato, ir tai, ką jai pasakojau, tik patvirtino, ką ji visada žinojo. Buvo keista, kad tai jos lyg ir nejaudina. Mane trikdė jos nusiteikime glūdintis atsargumas ir keletą minučių buvau suglumęs. Paskui palengva supratau, kad jos jausmai nedaug skiriasi nuo mano jausmų. Fenšo dingo iš jos gyvenimo, ir aš pajutau, kad ji gali visai pagrįstai bodėtis jai užkrauta našta. Publikuodama Fenšo kūrybą, atsidėdama žmogui, kurio nebėra, ji bus priversta gyventi praeitimi, ir bet kokia jos sau kuriama ateitis bus sutepta jai primesto vaidmens: oficiali našlė, mirusio rašytojo mūza, žavi tragiškos istorijos herojė. Niekas nenori būti fikcijos elementas, juo labiau kai ta fikcija reali. Sofijai buvo tik dvidešimt šešeri. Ji buvo pernelyg jauna, kad gyventų per kitą žmogų, pernelyg protinga, kad nenorėtų visiškai savo gyvenimo. Tai, kad ji anksčiau mylėjo Fenšo, nebuvo esmė. Fenšo mirė, ir jai jau reikėjo palikti jį praeityje.

Visa tai nebuvo išsakyta žodžiais. Bet tas jausmas egzistavo, ir būtų buvę neprotinga jo nepaisyti. Turint galvoje mano paties dvejones, buvo keista, kad būtent aš turiu užvaduoti Fenšo, bet mačiau, kad jeigu nesiimsiu iniciatyvos ir neduosiu postūmio, darbas liks nepadarytas.

– Jums išties nebūtina tuo užsiimti, – pasakiau aš. – Žinoma, mes turėsime tartis, bet tai neturėtų jums atimti daug laiko. Jeigu jūs sutinkate palikti sprendimus man, manau, bus ne taip jau ir blogai.

– Žinoma, paliksiu jums, – tarė ji. – Ničnieko apie tokius dalykus neišmanau. Jeigu to imčiausi pati, pražūčiau per penkias minutes.

– Svarbiausia žinoti, kad mudu toje pačioje pusėje, – ta-

GARSIAUSIOS XX a. ABALIGO KNYGOS

riau aš. – Manau, kad galiausiai svarbu yra tik tai, ar jūs galite pasitikėti manimi.

– Aš pasitikiu, – tarė ji.

– Aš nedaviau jums pagrindo pasitikėti, – tariau. – Bent kol kas.

– Žinau. Bet vis tiek pasitikiu.

– Tiesiog taip?

– Taigi. Tiesiog taip.

Ji man vėl nusišypsojo, ir paskui tą vakarą apie Fenšo kūrybą mes nieko nebesakėme. Aš ketinau viską smulkiai aptarti – nuo ko geriausia pradėti, kurie leidėjai galėtų susidomėti, su kokiais žmonėmis susisiekti ir taip toliau, – bet tai pasirodė nebesvarbu. Sofija mielai metė tas mintis iš galvos, ir dabar, kai aš ją patikinau, kad jai tuo rūpintis nereikia, palengva sugrįžo jos žaismingumas. Po daugelio sunkių mėnesių ji galop gavo progą kuriam laikui kai ką užmiršti, ir aš mačiau, kaip ryžtingai ji siekė pasinerti į paprasčiausius valandos malonumus – restoraną, maistą, aplinkinių žmonių juoką, tai, kad ji dabar čia, o ne kur nors kitur. Ji norėjo mėgautis tuo, ir kaipgi aš galėjau neprisidėti?

Aš tą vakarą buvau geros formos. Su Sofija jaučiau įkvėpimą ir ilgai netrukau įsismaginti. Pokštavau, pasakojau istorijas, rodžiau fokusus su stalo įrankiais. Ji buvo tokia graži moteris, kad negalėjau akių atitraukti. Norėjau matyti ją besijuokiančią, matyti, kaip jos veidas reaguoja į mano žodžius, žiūrėti jai į akis, tyrinėti judesius. Dievas žino, kokių absurdų priskaldžiau, bet nėriausi iš kailio, kad atitrūkčiau, kad paslėpčiau savo tikruosius motyvus po šiuo žavesio antpuoliu. Tai buvo sunkiausia. Žinojau, kad Sofija vieniša, kad jai norisi pasiguosti artimo kūno šiluma, bet trumpas nuotykis buvo ne tai, ko man reikia, o jeigu aš persiskubinsiu, ko gero, tik tai ir tegausiu. Šioje pradinėje stadijoje Fenšo dar

tebebuvo su mumis – nutylima jungtis, nematoma mudu suvedusi jėga. Reikėjo laiko, kad jis išnyktų, o kol to neįvyko, aš buvau pasiruošęs laukti.

Iš viso to radosi subtili įtampa. Vakarui tęsiantis, paprasčiausios pastabos įgydavo erotinių gaidelių. Žodžiai buvo nebe šiaip žodžiai, o kurioziškas nutylėjimų kodas, kalbėjimo būdas, kuriuo nuolat apeinama tai, kas sakoma. Kol mes išvengsime tikrosios temos, kerai neišsisklaidys. Mudu abu natūraliai įsitraukėm į šitokį pasičiauškėjimą, jis darėsi dar įtaigesnis todėl, kad nė vienas neatsisakėme šių slėpynių. Žinojome, ką darome, bet kartu apsimetėme nežiną. Šitaip aš pradėjau vilioti Sofiją – lėtai, padoriai, žingsnelis po žingsnelio.

Pavakarieniavę kokias dvidešimt minučių pasivaikščiojome besibaigiančio lapkričio tamsoje, o užbaigėme vakarą su gėrimais viename bare. Aš rūkiau cigaretę po cigaretės, bet tai buvo vienintelis mano sumaišties ženklas. Sofija pašnekėjo apie savo šeimą Minesotoje, tris jaunesnes seseris, persikėlimą į Niujorką prieš aštuonerius metus, muzikos studijas, mokytojavimą, ketinimą sugrįžti į darbą kitą rudenį, – bet tada jau buvome taip persiėmę linksma nuotaika, kad kiekviena pastaba tapdavo dingstimi dar pasijuokti. Tai būtų tęsęsi, bet reikėjo pagalvoti ir apie laukiančią auklę, tad galiausiai apie vidurnaktį užbaigėme. Palydėjau ją iki buto durų ir sutelkiau paskutinę vakaro pastangą.

– Ačiū, gydytojau, – tarė Sofija. – Operacija buvo sėkminga.

– Mano pacientai visada išgyvena, – tariau aš. – Gelbsti linksminamosios dujos. Aš tik atsuku vožtuvą, ir jie po truputį pasitaiso.

– Tos dujos gali tapti įpročiu.

– Tas ir yra. Pacientai vis sugrįžta – kartais nori dviejų ar trijų operacijų per savaitę. Kaipgi, jūs manot, aš sumokėjau už butą Parko aveniu ir vasarnamį Prancūzijoje?

– Vadinasi, yra slapta paskata.

– Tikrai taip. Mane motyvuoja godulys.

– Jūsų praktika tikriausiai klesti.

– Klestėjo. Bet dabar aš tuo jau kaip ir neužsiimu. Štai yra tik viena pacientė – ir nesu tikras, ar ji dar sugrįš.

– Sugrįš, – tarė Sofija su tokia drovia, švytinčia šypsena, kokios dar nebuvau matęs. – Galite tuo neabejoti.

– Malonu girdėti, – tariau aš. – Liepsiu sekretorei paskambinti jai ir susitarti dėl kito susitikimo.

– Kuo greičiau, tuo geriau. Ilgalaikiame gydymo procese nė kiek negalima gaišti.

– Puikus patarimas. Aš nepamiršiu, kad reikia užsakyti naują linksminamųjų dujų siuntą.

– Užsakykite, gydytojau. Manau, kad man tikrai jų reikia.

Mudu dar kartą nusišypsojome vienas kitam, tada aš ją tvirtai apkabinau, pakštelėjau į lūpas ir bėgte nuskubėjau laiptais žemyn.

Grįžau tiesiai namo, suvokiau, kad į lovą nėra ko nė gultis, ir dvi valandas praleidau priešais televizorių žiūrėdamas filmą apie Marką Polą. Galiausiai atsijungiau apie ketvirtą, kai kartojo „Prieblandos zoną".

Pirmiausia susisiekiau su Stiuartu Grynu – vienos didžiausių leidyklų redaktoriumi. Jis nebuvo mano geras pažįstamas, bet mudu užaugome tame pačiame mieste, o jo jaunesnysis brolis Rodžeris mokėsi mokykloje kartu su manim ir Fenšo. Maniau, kad Stiuartas prisimins, kas buvo Fenšo, o pradžioje to būtų ir užtekę. Per visus tuos metus buvau susidūręs su Stiuartu įvairiuose renginiuose, gal tris ar keturis kartus, ir jis visada būdavo draugiškas, kalbėdavo apie gerus senus laikus (taip jis vadino) ir vis žadėdavo perduoti linkėjimų Rodžeriui, kai tik jį sutiksiąs. Nežinojau, ko tikėtis iš Stiuarto, bet

kai paskambinau, jis reagavo gana džiugiai. Sutarėme susitikti pas jį darbe vieną popietę tą pačią savaitę.

Jam truko kelias akimirkas atpažinti Fenšo pavardę. Kažkur girdėta, sakė jis, bet neprisiminė kur. Truputį pamankštinau jo atmintį, paminėjau Rodžerį ir jo draugus, ir staiga jis prisiminė.

– Taip, taip, žinoma, – tarė jis. – Fenšo. Tas nepaprastas vaikas. Rodžeris visada sakydavo, kad užaugęs jis bus prezidentas.

Būtent šitas, patikinau jį ir papasakojau, kas atsitiko.

Stiuartas buvo šiek tiek pamaiva, dėvėdavo varlytes bei tvido kostiumus ir, nors iš esmės buvo paprasčiausias firmos sraigtelis, knygų leidybos pasaulyje buvo laikomas intelektualu. Jau neblogai palypėjęs karjeros laiptais – pradėjęs ketvirtą dešimtį jau vyresnysis redaktorius, solidus ir patikimas jaunas darbuotojas – ir nebuvo abejonių, kad kils aukščiau. Sakau tai tik tam, kad parodyčiau, jog jis nebuvo iš tų, kurie automatiškai užkibtų ant mano papasakotos istorijos kabliuko. Mažai buvo linkęs į romantiką ar dar ką nors, kas nėra apdairu ir dalykiška, bet aš mačiau, kad jis susidomėjo ir, man kalbant toliau, regis, net įsijautė.

Jis, žinoma, neturėjo ko prarasti. Jeigu Fenšo kūryba nepadarys įspūdžio, jam bus lengva jos atsisakyti. Atmetimas – jo darbo esmė: jam nereiks dėl to ilgai galvoti. Antra vertus, jeigu Fenšo tikrai toks rašytojas, kaip aš sakau, jo išleidimas tik sustiprins Stiuarto reputaciją. Jis bus šlovingai prisidėjęs prie nežinomo amerikiečių genijaus atradimo ir ne vienerius metus galės misti šiuo triumfu.

Padaviau jam Fenšo didžiojo romano rankraštį. Pasakiau, kad galų gale turės būti viskas arba nieko – eilėraščiai, pjesės, kiti du romanai, – bet tai svarbiausias Fenšo kūrinys, ir būtų logiška, kad jis pasirodytų pirmas. Aš, aišku, kalbėjau

ŠARŪNIUS PILIECIŲ KNYGOS

apie „Niekados šalį". Stiuartas pasakė, kad pavadinimas jam patinka, bet kai paprašė nupasakoti knygą, atsakiau, kad nenorėčiau, – manau, jog būtų geriau jam pačiam susipažinti. Į tai jis kilstelėjo antakį (šį triuką, matyt, išmoko per vienerius metus, praleistus Oksforde), tarsi parodydamas, kad nežaisčiau žaidimų su juo. Aš ir nemaniau, kad žaidžiu. Tiesiog nenorėjau daryti jam spaudimo. Knyga turėtų byloti pati už save, ir aš nemačiau kodėl reikėtų atimti iš jo malonumą pasinerti į ją aklai – be žemėlapio, be kompaso, be jokio vedlio.

Jis atsiliepė tik po trijų savaičių. Žinios nebuvo nei geros, nei blogos, bet teikė vilties. Redaktorių paramos turbūt užteksią prastumti knygai, sakė Stiuartas, bet, prieš galutinai nuspręsdami, jie norėtų užmesti akį į kitą medžiagą. Aš to tikėjausi – tam tikro atsargumo, apsidraudimo – ir pasakiau Siuartui, kad užnešiu rankraščius kitą popietę.

– Keista knyga, – tarė jis rodydamas į „Niekados šalį" ant stalo. – Žinai, anaiptol ne tipiškas romanas. Apskritai netipiškas dalykas. Dar neaišku, ar mes jos imsimės, bet jeigu imsimės, tai bus truputį rizikinga.

– Žinau, – tariau aš. – Bet tai ir yra įdomumas.

– Labiausiai gaila, kad nėra Fenšo. Mielai padirbėčiau su juo. Knygoje yra dalykų, kuriuos, manau, reikėtų pakeisti, išmesti kai kuriuos fragmentus. Knygą tai tik pagerintų.

– Tai tik redaktoriaus puikybė, – tariau aš. – Tau sunku žiūrėti į rankraštį ir nesigriebti raudono pieštuko. Manau, tiesa čia ta, kad tos dalys, kurios dabar tau kelia prieštaravimų, galiausiai pasirodys prasmingos, ir tu džiaugsiesi, kad negalėjai jų paliesti.

– Laikas parodys, – tarė Stiuartas nenorėdamas nusileisti. – Bet nėra abejonių, – toliau jis kalbėjo, – nėra abejonių, kad jis mokėjo rašyti. Perskaičiau tą knygą daugiau kaip prieš dvi savaites, ir ji vis dar su manim. Negaliu išmest iš galvos.

Ji vis sugrįžta, ir visada keisčiausiais momentais. Išeinant iš dušo, pėdinant gatve, gulantis vakare į lovą – kai apie nieką sąmoningai negalvoju. Nedažnai, žinai, taip būna. Šiame darbe perskaitai tiek knygų, kad jos visos susilieja. Bet Fenšo knyga išskirtinė. Kažkas joje yra ypatingo, ir keisčiausia, kad aš net nežinau kas.

– Tai turbūt tikras testas, – tariau aš. – Tas pats atsitiko ir man. Knyga įstringa kažkur smegenyse, ir negali ja atsikratyti.

– O kaip tie kiti dalykai?

– Tokie pat, – atsakiau aš. – Negali liautis apie juos galvojęs.

Stiuartas pakraipė galvą, ir aš pirmą kartą pamačiau, kad jis tikrai sujaudintas. Tai truko vos akimirką, bet tą akimirką jo arogancija ir poza staiga išnyko, ir aš nejučia kone panūdau pamėgti jį.

– Manau, kad gal mes čia šį tą užtikom, – tarė jis. – Jeigu tai, ką sakai, yra tiesa, tikrai manau, kad gal mes čia šį tą užtikom.

Užtikom, ir, kaip paaiškėjo, turbūt netgi daugiau, negu Stiuartas įsivaizdavo. „Niekados šalis“ buvo priimta dar tą mėnesį kartu su teisėmis į kitas knygas. Man priklausantis avanso ketvirtis davė man šiek tiek laiko, ir aš jį išnaudojau sudarydamas eilėraščių knygą. Be to, kreipiausi į keletą režisierių aiškindamasis, ar kas nors nepastatys pjesių. Galiausiai pavyko ir tai – mažame teatre centre buvo sumanyta pastatyti tris vienaveiksmes: premjera buvo numatyta maždaug šešios savaitės po „Niekados šalies“ pasirodymo. Tuo tarpu vieno iš didesnių žurnalų, kuriam retkarčiais rašydavau, redaktorių įtikinau leisti man parašyti straipsnį apie Fenšo. Išėjo ilgas, gana egzotiškas tekstas, ir tuo metu man atrodė, kad tai vienas geriausių mano rašinių. Straipsnis turėjo pasirodyti praėjus dviem mėnesiams po „Niekados šalies“ išleidimo, – staiga apėmė įspūdis, kad viskas vyksta kartu.

ŠIAULIŲ VIEŠOSIOS BIBLIOTEKOS KNYGOS

Sutinku, kad aš pasinėriau į tai stačia galva. Vienas dalykas vedė prie kito, ir nė nepastebėjau, kaip išsivystė nedidelė industrija. Regis, viskas vyko tarsi haliucinacijoje. Aš jaučiausi kaip inžinierius, spaudantis mygtukus ir traukantis svertus, lakstantis nuo vožtuvų kamerų prie elektros skydinių, vienur patvarkydamas kokią dalį, kitur ką nors patobulindamas, klausydamasis, kaip visas agregatas gaudžia, pukši, parpia, viską užmiršęs dėl savo proto vaisiaus. Buvau išprotėjęs mokslininkas, išradęs didžiulį stūmtraukį, ir kuo daugiau jis leido dūmų, kuo daugiau kėlė triukšmo, tuo daugiau man buvo džiaugsmo.

Matyt, tai buvo neišvengiama; matyt, man reikėjo truputį išprotėti, kad užsivesčiau. Kadangi apsiprasti su šiais planais man buvo problemiška, turbūt buvo būtina Fenšo sėkmę tapatinti su savo sėkme. Man nukrito iš dangaus tikslas – tai, kas mane pateisina ir leidžia pasijausti svarbiam, ir kuo labiau įnikau į siekius dėl Fenšo, tuo ryškiau jaučiau patį save. Tai ne pasiteisinimas – tai tiesiog paaiškinimas, kas įvyko. Po laiko supratau, kad ieškojau bėdos, bet tuo metu nieko nenutuokiau. Svarbiau tai, kad jeigu ir būčiau nutuokęs, vargu ar tai būtų ką pakeitę.

Po visu tuo glūdėjo troškimas bendrauti su Sofija. Ilgainiui tapo visai natūralu skambinti jai tris keturis kartus per savaitę, susitikti papietauti, užeiti, kad popietę pasivaikščiotumėm su ja ir Benu. Supažindinau ją su Stiuartu Grynu, pasikviečiau į susitikimą su teatro režisieriumi, suradau jai advokatą, kad tvarkytų sutartis ir kitus teisinius dalykus. Sofija visa tai priėmė lengva širdimi – šiuos susitikimus laikė veikiau proga pabendrauti, o ne dalykinėmis derybomis, o sutiktiems žmonėms aiškiai leido suprasti, kad reikalus tvarkau aš. Aš nujaučiau, kad ji pasiryžusi nesijausti skolinga Fenšo, kad, nors ir kas atsitiktų ar neatsitiktų, ji ir toliau žvelgs

į tai iš tolo. Pinigais ji, aišku, apsidžiaugė, bet niekada iš esmės nesiejo jų su Fenšo kūryba. Tai buvo neįtikėtina dovana, laimingas loterijos bilietas, nukritęs iš dangaus, ir nieko daugiau. Sofija iš pat pradžių matė kiaurai pro sukeltas dulkes. Suprato, kad situacija absurdiška iš pagrindų, o kadangi nebuvo godi ir neturėjo ketinimo išspausti sau kuo daugiau naudos, – nepametė galvos.

Aš ją uoliai viliojau. Be abejo, mano motyvai akivaizdžiai matėsi, bet gal tai buvo į gera. Sofija žinojo, kad aš ją įsimylėjau, o tai, kad nepuoliau ant jos, kad neverčiau išpažinti savo jausmų man, turbūt ją labiausiai ir įtikino mano ketinimų rimtumu. Vis dėlto negalėjau laukti be galo. Diskretiškumas turi savo paskirtį, bet kai jo per daug, viskas gali žlugti. Atėjo laikas, kai aš pajutau, kad mudu nebesirungiame tarpusavyje, kad mudviejų santykiai jau nusistovėjo. Dabar galvojant apie tą akimirką man knieti prabilti tradicine meilės kalba. Norisi kalbėti metaforiškai – apie karštį ir liepsną, apie barjerus tirpdančias nenugalimas aistras. Suprantu, kaip pompastiškai gali nuskambėti šie žodžiai, bet manau, kad iš esmės jie tikslūs. Man viskas pasikeitė, ir žodžiai, kurių anksčiau nesuprasdavau, staiga pasidarė įtikinami. Tai buvo kaip apreiškimas, ir kai galiausiai turėjau laiko tai įsisąmoninti, stebėjausi, kaip aš taip ilgai gyvenau nežinodamas šio paprasto dalyko. Kalbu ne tiek apie aistrą, kiek apie žinojimą, kad du žmonės per aistrą gali sukurti stipresnį dalyką, negu bet kuris iš jų sukurtų vienas. Manau, kad šis žinojimas mane pakeitė ir iš tiesų leido labiau pasijusti žmogumi. Priklausydamas Sofijai, aš ėmiau jaustis tarsi priklausyčiau ir visiems kitiems. Pasirodė, kad mano tikra vieta pasaulyje yra kažkur anapus manęs, o jeigu ir manyje, tai vis tiek nenustatomoje vietoje. Tai yra mažytis plyšys tarp savęs ir ne savęs, ir pirmą kartą gyvenime šį niekur aš išvydau kaip tikslų pasaulio centrą.

KARŠIAUSIOS KNYGOS PAPILDOMOS

Atėjo mano trisdešimtasis gimtadienis. Tuo metu Sofiją pažinojau apie tris mėnesius, ir ji pareikalavo, kad vakare būtų šventė. Aš iš pradžių nenorėjau – niekada daug dėmesio nekreipdavau į gimtadienius, bet Sofija, jausdama progos ypatingumą, mane įkalbėjo. Nupirko man brangų iliustruotą „Mobio Diko“ leidimą, nusivedė pavakarieniauti į gerą restoraną, o paskui – į „Borisą Godunovą“ „Metropoliteno“ operoje. Bent kartą leidausi pasroviui, nebandydamas planuoti savo laimės, nesistengdamas užbėgti sau už akių ar prigauti savo jausmų. Galbūt pajutau, kad Sofija išdrąsėjo, gal ji leido man suprasti, kad jau pati apsisprendė ir per vėlu kuriam nors iš mudviejų atsitraukti. Kad ir kas buvo, būtent tą vakarą viskas pasikeitė ir nebeliko klausimo, ką mudu darysime. Pusę dvyliktos grįžome į jos butą, Sofija sumokėjo apsnūdusiai auklei, mudu įtipenome į Beno kambarį ir kurį laiką stovėjome žiūrėdami, kaip jis miega savo lovelėje. Aiškiai atsimenu, kad nieko nesakėme, kad girdėjau vienintelį garsą – slopiai gurguliuojantį Beno kvėpavimą. Palinkome virš grotelių ir įsižiūrėjome į jo kūnelio pavidalą – gulėjo kniūbsčias, kojas parietęs po savimi, užpakaliuką iškėlęs, du ar tris pirštus susikišęs į burną. Atrodė, kad tai tęsėsi ilgai, bet abejoju, ar daugiau nei minutę ar dvi. Paskui be jokio perspėjimo abudu atsitiesėme, pasisukome vienas į kitą ir pradėjome bučiuotis. Man sunku apsakyti, kas vyko po to. Tokie dalykai mažai tesusiję su žodžiais, tiesą sakant, taip mažai, kad beveik beprasmiška bandyti juos išsakyti. Nebent sakyčiau, kad mudu kritome vienas į kitą, kritome taip greitai ir taip toli, kad niekas negalėjo mūsų sugauti. Aš vėl nukrypstu į metaforas. Bet tai turbūt nesvarbu. Sugebu ar nesugebu apie tai kalbėti – iš tikro tai, kas įvyko, nieko nekeičia. Esmė ta, kad niekada nebuvo tokio bučinio, ir aš nemanau, kad visame mano gyvenime dar kada nors bus toks bučinys.

4

Tą naktį praleidau Sofijos lovoje ir nuo tada nebegalėjau jos palikti. Dieną grįždavau dirbti į savo butą, bet kas vakarą pareidavau pas Sofiją. Tapau namų ūkio dalimi – pirkdavau maistą vakarienei, keisdavau Benui vystyklus, išnešdavau šiukšles – taip intymiai su kitu žmogumi dar nebuvau gyvenęs. Ėjo mėnesiai, ir aš nesilioviau stebėtis patyręs, kad tokiam gyvenimui turiu talentą. Buvau sukurtas gyventi su Sofija ir po truputį ėmiau jaustis stipresnis, jaučiau, kad ji mane daro geresnį, negu buvau. Buvo keista, kad Fenšo šitaip suvedė mus draugėn. Jeigu jis nebūtų dingęs, nieko panašaus nebūtų atsitikę. Buvau jam skolingas, bet, išskyrus tai, kad kaip galėdamas stengiausi dėl jo kūrybos, atsidėkoti neturėjau progos.

Išspausdino mano straipsnį, ir, atrodo, jis padarė norimą poveikį. Paskambino Stiuartas Grynas ir pasakė, kad tai „puiki reklama“, – supratau, kad dabar yra labiau užtikrintas dėl priimtos knygos. Straipsniui sukėlus tokį susidomėjimą, Fenšo nebeatrodė toks rizikingas žingsnis. Paskui išėjo „Niekados šalis“, ir visos recenzijos buvo sutartinai teigiamos, kai kurios net ypač. Išsipildė viskas, ko buvo galima tikėtis. Tai buvo pasaka, apie kurią svajoja kiekvienas rašytojas, –

ŠIAULIŲ APSKR. P. VIŠINSKIO VIEŠOSIOS BIBLIOTEKOS

prisipažįstu, kad net ir aš buvau apstulbęs. Realiame pasaulyje tokių dalykų neturėtų būti. Per keletą savaičių buvo parduota daugiau egzempliorių, negu tikėtasi iš viso parduoti. Galiausiai išspausdintas antras tiražas, į laikraščius ir žurnalus buvo įdėtos reklamos, paskui knyga parduota kitai leidyklai, kad kitais metais išleistų minkštais viršeliais. Nenoriu pasakyti, kad knyga buvo komercinis bestseleris ar kad Sofijai atsivėrė galimybė tapti milijoniere, bet, atsižvelgiant į Fenšo kūrinio rimtumą bei sunkumą ir į publikos polinkį vengti tokių kūrinių, tai buvo geriausias viltis pranokusi sėkmė.

Tam tikra prasme tuo ši istorija turėtų ir baigtis. Jaunasis genijus mirė, bet jo kūryba gyvens, jo pavardė bus prisimenama daug metų. Jo vaikystės draugas išgelbėjo gražiąją jaunąją našlę, ir juodu ilgai ir laimingai gyvens. Tai būtų jau lyg ir viskas, teliktų paskutinė plojimų banga. Bet pasirodo, kad tai tik pradžia. Tai, ką parašiau iki šiol, tėra preliudija, trumpa santrauka viso to, kas vyksta prieš mano pasakojamą istoriją. Jeigu daugiau nieko nebūtų buvę, tai apskritai nieko nebūtų buvę – nebūčiau turėjęs paskatos pradėti. Tik tamsa turi galią įtikinti žmogų atverti pasauliui savo širdį, o tamsa mane ir gaubia, kai tik pagalvoju apie tai, kas atsitiko. Rašyti apie tai reikia drąsos, bet aš taip pat žinau, kad rašyti apie tai – vienintelė išsigelbėjimo viltis. Tačiau abejoju, ar išsigelbėsiu, net jei sugebėsiu pasakyti tiesą. Nesibaigiančios istorijos tęsiasi be galo, o įsipynusio į tokią istoriją žmogaus vaidmuo baigiasi tik jam numirus. Mano vienintelė viltis yra, kad tai, ką ketinu pasakyti, turi galą, kad kur nors tamsoje surasiu plyšį. Būtent šią viltį nusakau kaip drąsą, bet ar yra pagrindo vilčiai – visai kitas klausimas.

Buvo praėjusios maždaug trys savaitės po pjesių premjeros. Naktį, kaip įprasta, praleidau Sofijos bute, o rytą nuvykau į savo butą padirbėti. Pamenu, turėjau baigti straipsnį

apie keturias ar penkias poezijos knygas – vieną iš tų erzinančių recenzijų mišinių, – ir man buvo sunku susikaupti. Mintys suko tolyn nuo knygų, gulinčių ant stalo, ir maždaug kas penkias minutes pašokęs nuo kėdės žingsniuodavau po kambarį. Vakar Stiuartas Grynas man papasakojo keistą istoriją, ir ji man niekaip neišėjo iš galvos. Pasak Stiuarto, žmonės ėmė kalbėti, kad tokio Fenšo nėra. Tas gandas teigia, kad aš jį išgalvojau, idant apdumčiau akis, o tas knygas iš tikrųjų pats parašiau. Mano pirma reakcija buvo juokas, ir aš mėginau papokštauti sakydamas, kad Šekspyras savo pjesių irgi neparašė. Bet dabar, apie tai pagalvojęs, nežinojau, ar dėl tų kalbų jaustis įsižeidusiam ar patenkintam. Nejaugi žmonės nenori tikėti manimi? Kodėl aš turėčiau įdėti tiek triūso ir, parašęs visą pluoštą kūrinių, nenorėčiau prisiimti autorystės? O vis dėlto – ar žmonės tikrai mano, kad aš galiu parašyti tokią gerą knygą kaip „Niekados šalis“? Suvokiau, kad kai bus išspausdinti visi Fenšo rankraščiai, aš tikriausiai sugebėčiau parašyti vieną ar dvi knygas jo vardu – padaryti darbą, bet pavaizduoti, kad tai jo. Aš to, žinoma, neketinau daryti, bet jau pati mintis kėlė ekscentriškų ir intriguojančių klausimų: ką reiškia, kad rašytojas pasirašo knygą savo pavarde, kodėl kai kurie rašytojai nusprendžia dangstytis slapyvardžiu ir ar apskritai rašytojas turi realų gyvenimą. Man dingtelėjo, kad rašyti svetima pavarde man būtų smagu – susigalvoti sau slaptą tapatybę, – ir aš galvojau, kodėl man ši mintis tokia patraukli. Viena mintis vedė prie kitos, ir kol viską apmąsčiau, pamačiau, kad išeikvojau didžiąją dalį ryto.

Atėjo pusė dvylikos – pašto valanda, – ir aš atlikau savo ritualinę kelionę liftu patikrinti pašto dėžutės. Man tai visada būdavo svarbiausias dienos momentas, ir tiesiog negalėdavau jo sutikti ramiai. Visada rusendavo viltis, kad ten glū-

di gera žinia – netikėtas čekis, darbo pasiūlymas, laiškas, kaip nors pakeisiantis mano gyvenimą, – ir šis laukimo įprotis taip įsišaknijo, kad nebelabai galėdavau žvelgti į savo pašto dėžutę be jaudulio bangos. Tai buvo mano slaptavietė, vienintelė vieta pasaulyje, priklausanti tiktai man. O kartu ji siejo mane su pasauliu, ir jos magiškoje tamsoje slypėjo galia, išjudinanti vyksmą.

Tą dieną gulėjo tik vienas laiškas. Jis buvo paprastame baltame voke su Niujorko antspaudu ir be atgalinio adreso. Rašysena man buvo nepažįstama (mano pavardė ir adresas parašyti didžiosiomis raidėmis), ir aš negalėjau nė įsivaizduoti, kieno tai laiškas. Laišką atplėšiau lifte – ir štai tada, kylant į devintą aukštą, mano pasaulis sugriuvo.

„Nepyk ant manęs, kad rašau, – prasidėjo laiškas. – Rizikuodamas sukelti tau širdies priepuolį, noriu nusiųsti tau paskutinį savo žodį – padėką už tai, ką padarei. Žinojau, kad prašyti reikia tavęs, bet viskas susiklostė netgi geriau, negu aš tikėjausi. Tu padarei, kas įmanoma ir kas neįmanoma, ir aš esu tau skolingas. Sofija ir vaiku bus pasirūpinta – todėl aš galiu gyventi ramia sąžine.

Dabar aš pasiaiškinsiu. Noriu, kad, nepaisydamas šio laiško, ir toliau įsivaizduotum mane mirusį. Už tai nėra nieko svarbiau – tu privalai niekam nesakyti, kad gavai iš manęs žinią. Manęs nesuras, o apie tai prabilus, kils daug nereikalingų bėdų. Svarbiausia – nieko nesakyk Sofijai. Tegul ji išsiskiria su manim, ir tu kuo greičiau ją vesk. Aš tikiu, kad tu tai padarysi, ir laiminu tave. Vaikui reikia tėvo, o tu – vienintelis žmogus, kuriuo aš galiu pasikliauti.

Noriu, kad suprastum, jog aš neišprotėjau. Padariau tam tikrus būtinus sprendimus, ir nors kai kas dėl to kentėjo, pasitraukti buvo geriausias ir geraširdiškiausias dalykas, kokį kada nors esu padaręs. Septyneri metai po mano dingi-

mo dienos bus mano mirties diena. Aš paskelbiau sau nuosprendį, ir jis neatšaukiamas.

Maldauju, kad manęs neieškotum. Visai nenoriu būti surastas, ir man atrodo, kad turiu teisę nugyventi likusį gyvenimą, kaip matau tinkama. Grasinimai man yra bjaurus dalykas, bet neturiu kito pasirinkimo, kaip tave perspėti: jeigu per kokį nors stebuklą suieškosi mane, aš tave nužudysiu.

Man malonu, kad mano rašiniai kelia tokį susidomėjimą. Niekada nė neįtariau, kad gali dėtis tokie dalykai. Bet dabar visa tai man atrodo labai toli. Knygų rašymas liko kitame gyvenime, ir dabar esu tam visai abejingas. Niekada nebandysiu atgauti savo pinigų – mielai juos atiduodu tau ir Sofijai. Rašymas buvo liga, ilgai mane kamavusi, bet dabar jau esu išgijęs.

Gali būti tikras, kad su tavim daugiau nebandysiu susisiekti. Dabar esi laisvas nuo manęs, ir aš linkiu tau ilgai ir laimingai gyventi. Kaip gerai, kad viskas taip susiklostė. Tu esi mano draugas, ir aš labai tikiuosi, kad visada būsi tas, kas esi. Mano istorija kitokia. Palinkėk man sėkmės."

Laiško apačioje parašo nebuvo, ir valandą ar dvi aš mėginau įtikinti save, kad tai išdaiga. Jeigu jį parašė Fenšo, kodėl gi nesiteikė pasirašyti? Stvėriausi šio trūkumo kaip įrodymo, kad tai pokštas, desperatiškai ieškodamas dingsties paneigti tai, kas įvyko. Bet šis optimizmas labai ilgai netruko ir palengva prisiverčiau pripažinti tikrovę. Galėjo būti visokių priežasčių nepasirašyti, ir kuo ilgiau apie tai galvojau, tuo aiškiau supratau, kad būtent todėl laišką reikia laikyti tikru. Išdaigininkas būtų būtiniausiai parašęs vardą, bet tikrasis asmuo apie tai daug negalvotų – tik tas, kas nesiekia apgauti, gali taip pasitikėti savimi, kad padarytų tokią akivaizdžią klaidą. O dar tie paskutiniai laiško sakiniai: „Būsi tas, kas esi. Mano istorija kitokia". Ar tai reiškia, kad Fenšo

ŠABIAUSIOS KNYGOS

tapo kitu žmogumi? Neabejotina, kad jis gyvena svetima pavarde, – tačiau kaip jis gyvena – ir kur? Niujorko antspaudas – lyg ir šiokia tokia nuoroda, bet tai puikiausiai gali būti akidūmis, neteisinga informacija, skirta mane suklaidinti. Fenšo viską padarė be galo apdairiai. Skaičiau laišką daugybę kartų, stengdamasis jį išnarstyti, ieškodamas spragos, būdo skaityti tarp eilučių, bet nieko neišėjo. Į vidų prasibrauti nepavyko. Galiausiai pasidaviau, įdėjau laišką į stalčių ir pripažinau, kad esu pražuvęs, man jau niekas nebebus kaip buvę.

Manau, labiausiai mane suerzino mano paties kvailumas. Dabar prisimindamas supratau, kad visi faktai man buvo pateikti pačioje pradžioje – jau per pirmąjį susitikimą su Sofija. Fenšo ilgai nieko nepublikuoja, paskui pasako žmonai, ką daryti, jeigu jam kas nors atsitiktų (susisiekti su manim, išleisti jo kūrybą), ir tada dingsta. Viskas buvo taip akivaizdu. Žmogus norėjo išeiti ir išėjo. Tiesiog vieną dieną atsistojo ir paliko savo nėščią žmoną, o kadangi ji pasitikėjo juo, kadangi neįsivaizdavo, kad jis taip galėtų pasielgti, jai neliko nieko kitko kaip manyti, kad jis mirė. Sofija apsigavo, bet sunku įsivaizduoti, kad tokioje situacijoje ji būtų neapsigavusi. Aš neturiu tokio pasiteisinimo. Nuo pat pradžių nė karto nebuvau visko apgalvojęs. Nėriau stačia galva paskui ją, džiaugsmingai priėmiau jos klaidą ir paskui visai nebegalvojau. Kartais žmogų sušaudydavo ir už mažesnius nusikaltimus.

Ėjo dienos. Visos mano nuojautos ragino išsipasakoti Sofijai, parodyti jai laišką, bet vis dėlto negalėjau prisiversti to padaryti. Buvo pernelyg daug baimės ir neaiškumo, kaip ji reaguos. Kai jausdavausi stipriau, aiškindavau sau, kad tyla – vienintelis būdas apsaugoti ją. Kas gi būtų gero, jeigu ji sužinotų, kad Fenšo ją paliko? Dėl to, kas atsitiko, ji kaltintų save, ir aš nenorėjau, kad ji jaustųsi įskaudinta.

Tačiau po šia kilnia tyla slypėjo antroji – panikos ir baimės tyla. Fenšo gyvas, ir jeigu aš pasakysiu tai Sofijai, kaip šis žinojimas paveiks mudu? Minties, kad Sofija galbūt norės susigrąžinti jį, man buvo per daug, ir aš nedrįsau rizikuoti ir sužinoti, kaip bus. Tai buvo bene didžiausia mano klaida. Jeigu būčiau pakankamai tikėjęs Sofijos meile man, būčiau noriai rizikavęs bet kuo. Bet tuo metu atrodė, kad kitaip negalima, tad aš padariau tai, ko Fenšo prašė, – ne dėl jo, bet dėl savęs. Užspaudžiau tą paslaptį savyje ir laikiau liežuvį prikandęs.

Praėjo dar kelios dienos, ir aš pasipiršau Sofijai. Mudu šnekėjome apie tai ir anksčiau, bet šį kartą išėjau iš šnekų lygio ir aiškiai parodžiau, kad esu nusiteikęs rimtai. Suvokiau, kad elgiuosi nebūdingai (be humoro, nelanksčiai), bet kitaip negalėjau. Tokioje neapibrėžtoje padėtyje nebegalėjau gyventi, ir man atrodė, kad tai reikia tuoj pat išspręsti. Sofija, žinoma, pastebėjo, kad aš pasikeičiau, bet kadangi nežinojo priežasties, palaikė tai aistros pertekliumi – esą taip elgiasi nervingas, pernelyg įkaitęs vyras, varvinantis seilę dėl trokštamiausio dalyko (o tai buvo ir tiesa). Taip, pasakė jinai, tekėsianti už manęs. Nejaugi aš manęs, kad ji atstumsianti mane?

– Ir aš noriu įvaikinti Beną, – tariau. – Noriu, kad jis turėtų mano pavardę. Svarbu, kad užaugtų laikydamas mane savo tėvu.

Sofija atsakė kitaip ir nemananti. Tai būsiąs vienintelis logiškas sprendimas – mums visiems trims.

– Ir noriu, kad tai įvyktų greitai, – kalbėjau toliau, – kuo greičiau. Niujorke skyrybų negausim visus metus, o tai per ilgai – negaliu taip ilgai laukti. Bet yra kitų vietų. Alabama, Nevada, Meksika, dievaižin kur. Galėtumėm išvykti atostogauti, o grįžus tu būtum laisva tekėti už manęs.

Sofija pasakė, kad jai patinka ši frazė – „laisva tekėti už manęs“. Jeigu reikia kur nors išvykti, jinai galinti, vyksianti kur tik aš panorėsiąs.

– Juk jis dingęs jau daugiau kaip metus, – tariau aš, – beveik pusantrų metų. Reikia septynerių metų, kad miręs žmogus būtų oficialiai pripažintas mirusiu. Bet viskas juda, gyvenimas vietoje nestovi. Tik pagalvok – mudu pažįstami jau beveik metus.

– Tiksliau, – atsakė Sofija, – tu pirmą kartą įžengei pro šitas duris 1976 metų lapkričio dvidešimt penktą. Už aštuonių dienų bus lygiai metai.

– Kaip tu atsimeni.

– Žinoma, atsimenu. Tai buvo svarbiausia mano gyvenimo diena.

Lapkričio dvidešimt septintą išskridome į Birmingamą Alabamos valstijoje ir pirmą gruodžio savaitę grįžome į Niujorką. Vienuoliktą susituokėme miesto rotušėje, o paskui su kokiais dvidešimčia draugų pavakarieniavome ir gerai išgėrėme. Tą naktį praleidome „Plaza“ viešbutyje, užsisakėme pusryčius į kambarį ir tą pačią dieną išskridome su Benu į Minesotą. Aštuonioliktą Sofijos tėvai namie surengė mums vestuvinį pokylį, o dvidešimt ketvirtos vakare atšventėme norvegiškas Kalėdas. Po dviejų dienų mudu su Sofija pabėgome nuo sniego ir pusantros savaitės praleidome Bermudoje, o paskui sugrįžome į Minesotą pasiimti Beno. Ketinome grįžę į Niujorką tuoj pat pradėti ieškoti naujo buto. Kažkur virš vakarų Pensilvanijos po kokios valandos skrydžio Benas per vystyklus prišlapino man ant kelių. Kai parodžiau jam didelę tamsią dėmę ant savo kelnių, jis nusijuokė, suplojo rankutėmis ir tada, žvelgdamas tiesiai man į akis, pirmą kartą pavadino tėte.

5

Aš įsirausiau į dabartį. Praėjo keletas mėnesių, ir palengva ėmė atrodyti įmanoma išgyventi. Tai buvo gyvenimas apkase, bet kartu su manimi ten buvo Sofija ir Benas, o tik jų man iš tiesų ir reikėjo. Kol prisiminsiu, kad negalima pakelti galvos, pavojus mūsų nepalies.

Vasarį persikėlėme į butą Riversaido gatvėje. Kol įsikūrėm, įpusėjo pavasaris, ir aš turėjau mažai progų mąstyti apie Fenšo. Nors laiškas dar neišnyko iš mano minčių, jau nebekėlė tokios grėsmės. Su Sofija aš buvau saugus ir maniau, kad niekas mūsų neišskirs – netgi Fenšo, netgi gyvas ir sveikas Fenšo. Bent taip man tada atrodė, kai apie tai pagalvodavau. Dabar suprantu, kaip smarkiai apgaudinėjau save, bet tai sužinojau tik daug vėliau. Iš esmės mintis yra tai, ką suvoki esant. O tai, kad aš nė minutę nesilioviau galvojęs apie Fenšo, kad visus tuos mėnesius jis tūnojo manyje dieną naktį, tuo metu man buvo nežinoma. Bet jeigu nesuvoki turįs mintį, ar leistina sakyti, kad galvoji? Ta mintis mane persekiojo, gal net buvau apsėstas, – bet nebuvo jokių jos ženklų, ničniekas man nebylojo, kas dedasi.

Kasdienybė dabar buvo pripildyta. Beveik nė nepastebėjau, kad dirbu mažiau, negu dirbau daugelį metų. Į darbą

rytais nereikėjo eiti, o kadangi bute su manim buvo Sofija ir Benas, būdavo nesunku rasti dingsčių išvengti savo darbo stalo. Mano darbo grafikas palaisvėjo. Užuot kasdien pradėjęs lygiai devintą, kartais į savo kambarėlį įsliūkindavau tik vienuoliktą arba pusę dvyliktos. Negana to, namie būdavo Sofija, ir tai kėlė nuolatinę pagundą. Benas vis dar pamiegodavo kartą ar du per dieną, ir tomis ramiomis jo miego valandomis man būdavo sunku negalvoti apie jos kūną. Dažniausiai baigdavosi tuo, kad mudu mylėdavomės. Sofija geisdavo taip pat kaip aš, ir, bėgant savaitėms, butas palengva buvo erotizuojamas, verčiamas seksualinių galimybių viešpatija. Apačios iškilo į paviršių. Kiekvieną kambarį aprangė savi prisiminimai, kiekviena vietelė priminė kitą momentą, tad net ir buities ramybėje, tarkim, koks nors kilimo lopas arba kurių nors durų slenkstis iš esmės buvo nebe daiktas, o pojūtis, mūsų erotinio gyvenimo aidas. Mes įžengėme į aistros paradoksą. Mūsų abipusis potraukis buvo neišsenkamas, ir atrodė, kad kuo labiau jis patenkinamas, tuo labiau auga.

Kartkarčiais Sofija sakydavo, kad jai reikėtų pasiieškoti darbo, bet nė vienas nejautėme tokios būtinybės. Pinigų mums užteko ir netgi pavyko nemažai sutaupyti. Buvo ruošiama kita Fenšo knyga, „Stebuklai“, ir avansas pagal sutartį buvo solidesnis negu „Niekados šalies“. Pagal mudviejų su Stiuartu sudarytą grafiką eilėraščiai turėjo pasirodyti praėjus pusei metų po „Stebuklų“, paskui – Fenšo pirmasis romanas, „Užtemdymas“, ir pabaigoje pjesės. Tą kovą pradėjo mokėti procentus už „Niekados šalį“, ir kai staiga pasipylė čekiai už šį ar tą, piniginės problemos išgaravo. Kaip ir visa kita, kas neva vyko, man tai buvo nauja patirtis. Pastaruosius aštuonerius ar devynerius metus mano gyvenimas buvo nuolatinės grumtynės, pašėlęs šuoliavimas nuo vieno straipsniūkščio prie kito, ir džiaugdavausi, kai būdavau ap-

sirūpinęs daugiau kaip mėnesį ar du į priekį. Rūpestis manyje buvo įsišaknijęs, įsiliejęs į kraują ir skaidulas, ir aš sunkiai įsivaizdavau, kaip galima kvėpuoti negalvojant, ar galėsiu sumokėti už dujas. Dabar, pirmą kartą nuo tada, kai tapau savarankiškas, suvokiau, kad man nebereikia galvoti apie tokius dalykus. Vieną rytą, kai sėdėjau prie stalo vargdamas su paskutiniu straipsnio sakiniu, ieškodamas ir nerasdamas tinkamos frazės, man palengva nušvito, kad turiu naują progą. Galiu visa tai mesti ir pradėti iš naujo. Nebėra būtina rašyti straipsnius. Galėčiau pereiti prie kitko, pradėti tai, ką visada norėjau daryti. Tai buvo proga išsigelbėti, ir aš nusprendžiau, kad būtų kvaila jos nenusigriebti.

Praėjo dar kelios savaitės. Kas rytą eidavau į savo kambarį, bet nieko nesidarė. Teoriškai jaučiau įkvėpimą, ir nedirbant galva būdavo kupina idėjų. Bet kai tik atsisėsdavau ką nors užrašyti, mintys tarsi išnykdavo. Žodžiai mirdavo, kai tik pakeldavau rašiklį. Pradėjau keletą dalykų, bet niekas neužsikabino, ir vieną po kito mečiau juos. Ieškojau pasiteisinimų, kodėl man nieko neišeina. Tai buvo ne problema – netrukus pririnkau visą litaniją: prisitaikymas prie šeimyninio gyvenimo, tėvystės rūpesčiai, mano naujasis darbo kambarys (kuris atrodė ankštokas), senas įprotis rašyti spaudžiamam terminų, Sofijos kūnas, staigus prasigyvenimas – viskas. Keletą dienų netgi rutuliojau mintį parašyti detektyvinį romaną, bet įklimpau siužete ir negalėjau sumegzti visų galų. Leidau savo mintims klajoti be tikslo, vildamasis įtikinti save, kad vangumas įrodo besikaupiančią jėgą, yra ženklas, kad kas nors bus. Daugiau kaip mėnesį vien tik perrašinėjau knygų fragmentus. Vieną tokį, Spinozos, prismeigiau prie sienos: „O kai jis sapnuoja, kad nenori rašyti, neturi jėgų sapnuoti, kad nori rašyti; o kai jis sapnuoja, kad nori rašyti, neturi jėgų sapnuoti, kad nenori rašyti“.

GARSIAUSIOS XX a. PABAIGOS KNYGOS

Galimas daiktas, aš būčiau išsikapstęs iš šio nuosmukio. Ar tai buvo nuolatinė būsena, ar laikinas tarpsnis – man iki šiol neaišku. Nuojauta sako, kad kurį laiką tikrai buvau pražuvęs, desperatiškai kepurnėjausi savo vidiniame pasaulyje, bet nemanau, kad tai reiškia, jog buvau beviltiškas. Mano gyvenime buvo įvykių. Ėjo didelių permainų metas, ir buvo dar anksti sakyti, kur jos būtų nuvedusios. Tada netikėtai pasitaikė sprendimas. Jeigu šis žodis pernelyg palankus, pavadinsiu tai kompromisu. Kad ir kas tai buvo, aš beveik nesipriešinau. Tada buvau išmuštas iš vėžių, ir mano nuovoka nebuvo tokia, kokia turėtų būti. Tai buvo antroji esminė klaida, ir ji tiesiogiai kilo iš pirmos.

Vieną dieną pietavau su Stiuartu prie jo įstaigos šiauriniame Ystsaide. Per pietų vidurį jis vėl prabilo apie gandus dėl Fenšo, ir man pirmą kartą dingtelėjo. kad jis ėmė abejoti. Ši tema jį taip žavėjo, kad jis negalėjo susilaikyti. Šnekėjo šelmiška, pašaipiai sąmokslininkiška maniera, bet aš ėmiau įtarti, kad su šia poza bando išvilioti iš manęs prisipažinimą. Truputį pašokau pagal jo dūdelę, bet paskui man šis žaidimas nusibodo ir pasakiau, kad vienintelis užtikrintas būdas išspręsti šį klausimą – užsakyti biografiją. Leptelėjau visai nekaltai (kaip logišką išvadą, ne kaip pasiūlymą), bet Stiuartui tai, regis, pasirodė puiki idėja. Jis įsileido postringauti: žinoma, žinoma, paaiškinti Fenšo mitą, savaime aišku, žinoma, pagaliau tikroji istorija. Per keletą minučių jis viską sustygavo. Aš parašysiu knygą. Ji pasirodys po to, kai bus išleista visa Fenšo kūryba, ir aš turėsiu tiek laiko, kiek man reikia – dvejus metus, trejus, nesvarbu. Tai turinti būti nepaprasta knyga, pridūrė Stiuartas, paties Fenšo lygio, bet jis visai pasitikįs manimi ir žinąs, kad galiu tai padaryti. Pasiūlymo buvau netikėtai užkluptas ir pažiūrėjau į jį kaip į pokštą. Bet Stiuartas kalbėjo rimtai – aš negalįs jo apvilti. Gerai pa-

galvok, tarė jis, ir tada pasakyk, ką manai. Aš tebežiūrėjau skeptiškai, bet iš mandagumo pasakiau, kad pagalvosiu. Sutarėme, kad galutinį atsakymą duosiu mėnesio pabaigoje.

Tą vakarą pasikalbėjau apie tai su Sofija, bet kadangi negalėjau kalbėti su ja nuoširdžiai, tas pokalbis ne ką man padėjo.

– Tai tavo reikalas, – tarė ji. – Jeigu tu nori, manau, kad reikia rašyti.

– Tavęs tai netrikdo?

– Ne. Bent jau manau, kad ne. Aš jau pagalvojau, kad anksčiau ar vėliau bus knyga apie jį. Jeigu ji turi būti, tai verčiau parašyta tavo, o ne ko nors kito.

– Man tektų rašyti apie tave ir Fenšo. Būtų lyg ir keista.

– Užtektų keleto puslapių. Jeigu juos rašysi būtent tu, aš būsiu rami.

– Galbūt, – tariau aš, nežinodamas, ką sakyti toliau. – Ko gero, sunkiausias klausimas, ar aš noriu tiek daug galvoti apie Fenšo. Gal jau metas leisti jam pasitraukti.

– Spręsk tu pats. Bet tiesa tokia, kad šią knygą tu parašytum geriau negu kas kitas. Ir, žinai, nebūtinai reikia grynos biografijos. Galėtum padaryti ką nors įdomesnio.

– Pavyzdžiui?

– Nežinau, ką nors asmeniškesnio, intriguojančio. Apie jūsų draugystę. Čia galėtų būti tiek pat apie tave, kaip ir apie jį.

– Galbūt. Bent jau įdomi mintis. Tik man keista, kad tu taip ramiai į tai žiūri.

– Todėl, kad tu mano vyras ir aš tave myliu, – štai taip. Jeigu nuspręsi, kad nori rašyti, aš už. Aš juk neakla. Žinau, kad tau sunkiai dirbasi, ir kartais jaučiu dėl to kaltę. Gal tau reikia kaip tik tokio darbo, kad įsibėgėtum.

Aš slapčia tikėjausi, kad Sofija nuspręs už mane, manydamas, kad kartą pašnekėsim apie tai, ir tuo viskas baigsis.

ŠIAULIŲ APSKR. P. VIŠINSKIO VIEŠOJI BIBLIOTEKA

Bet išėjo atvirkščiai. Įvariau save į kampą, ir drąsa apleido mane. Prastūmiau porą dienų, paskui paskambinau Stiuartui ir pasakiau, kad parašysiu tą knygą. Taip gavau dar vienus nemokamus pietus, o tada jau likau vienas su savimi.

Nebuvo nė minties parašyti tiesą. Fenšo turėjo būti miręs – kitaip knyga būtų nelogiška. Turėsiu ne tik nutylėti laišką, bet ir apsimesti, kad jo iš viso nebuvo. Neslepiu, ką planavau padaryti. Man tai buvo aišku iš pradžių, ir aš pasinėriau į darbą velnių priėdęs. Ta knyga buvo pasakėlė. Nors ir paremta faktais, ji dėstė gryną melą. Pasirašiau sutartį ir nuo tada jaučiausi kaip pardavęs savo sielą.

Keletą savaičių klaidžiojau mintimis, ieškodamas, nuo ko pradėti. Kiekvienas gyvenimas nepaaiškinamas, – vis kartojau sau. Kad ir kiek daug faktų papasakojama, kad ir kiek detalių pateikiama, esmė nesileidžia pasakoma. Papasakoti, kad tas ir tas gimė ten, mokėsi ten, darė šį ir aną, kad vedė šią moterį ir turėjo šiuos vaikus, kad gyveno, kad mirė, kad paliko šias knygas, šį mūšį arba aną tiltą, – tai nedaug ką tepasako. Mes visi norime, kad mums pasakotų istorijas, ir klausomės jų taip kaip vaikystėje. Žodžiuose regime tikrą istoriją ir, kad geriau įsivaizduotume, istorijos herojų pakeičiame savimi, dėdamiesi galį suprasti jį, nes suprantame save. Tai apgaulė. Sau mes galbūt egzistuojame ir kartais netgi nuvokiame, kas esame, bet iš esmės negalime būti įsitikinę ir gyvenimui slenkant vis sunkiau save įžvelgiame, vis labiau jaučiame savo nedarną. Niekas negali peržengti slenksčio į kitą žmogų – vien dėl to, kad negali patekti į save patį.

Prisiminiau, kas man atsitiko prieš aštuonerius metus – 1970 metų birželį. Pristigęs pinigų ir neturėdamas konkrečių vasaros planų, laikinai įsidarbinau gyventojų surašinėtoju Harleme. Mūsų grupę sudarė apie dvidešimt žmonių –

būrys klausinėtojų komandosų, pasamdytų suieškoti žmones, kurie neatsakė į paštu išsiuntinėtus klausimynus. Keletą dienų mus rengė dulkinoje antro aukšto patalpoje priešais „Apollo“ teatrą, o paskui, įvaldę anketų subtilybes ir gyventojų surašinėtojo etiketo pagrindus, pasklidome po tą rajoną su savo raudonomis, baltomis ir mėlynomis rankinėmis, kad belstumėmės į duris, klausinėtumėm ir grįžtumėm su faktais. Pirma vieta, į kurią nuėjau, pasirodė esanti sporto lažybų būstinė. Durys prasivėrė plyšelį, išlindo galva (už jos pamačiau tuziną vyrų tuščiame kambaryje, rašančių ant ilgų pikniko stalų) ir mandagiai pasakė, kad jiems tai neįdomu. Tai lyg ir davė toną tolesnei eigai. Viename bute kalbėjausi su apyžabale moterimi, kurios tėvai buvo vergai. Po dvidešimties minučių mano klausinėjimo jai galiausiai nušvito, kad aš ne juodaodis, ir ji ėmė krizenti. Sakė nuo pat pradžių taip įtarusi, nes mano balsas keistas, bet negalėjusi patikėti. Aš buvau pirmas baltasis, įkėlęs koją į jos namą. Kitame bute aptikau vienuolikos žmonių šeimyną – nė vienas ne vyresnis kaip dvidešimt dvejų metų. Bet dažniausiai nerasdavau nieko. O jeigu ir rasdavau, su manim nenorėdavo kalbėtis arba įsileisti. Atėjo vasara, gatvėse tvyrojo šutra – tokia nepakenčiama, kokia būna tik Niujorke. Vizitus pradėdavau anksti – kvailai stamalinėdavau nuo namo prie namo, vis labiau jausdamasis kaip žmogus iš mėnulio. Galiausiai kreipiausi į vadovą (greitakalbį juodaodį, kuris ryšėdavo šilkines kaklaskares ir mūvėjo safyro žiedą) ir paaiškinau jam savo problemą. Tada ir sužinojau, ko iš tikrųjų iš manęs tikimasi. Šiam žmogui mokėdavo tam tikrą sumą už kiekvieną jo komandos atneštą anketą. Kuo geresni mūsų rezultatai, tuo daugiau pinigų jam į kišenę.

– Nesakau tau, ką reikia daryti, – tarė jis, – bet man atrodo, kad jeigu jau pabandei varyt sąžiningai, tai neturi ko graužtis.

– Tai mesti darbą?

– Antra vertus, – tęsė jis filosofiškai, – valdžiai reikia užpildytų anketų. Kuo daugiau anketų ji gauna, tuo jai geriau. O aš žinau, kad tu protingas vaikinas, ir žinau, kad dukart du nėra penki. Jeigu pabeldus durys neatsidaro, tai dar nereiškia, kad ten niekas negyvena. Reikia panaudot vaizduotę, mano drauge. Mes gi nenorim, kad valdžia būtų nepatenkinta, ką?

Po to dirbti pasidarė kur kas lengviau, bet tai jau buvo ne tas pats darbas. Lauko darbas virto darbu prie stalo, ir vietoj tyrinėtojo tapau pramaniūgu. Kasdien arba kas antrą dieną užsukdavau į kontorą paimti naujo anketų pluošto ir atiduoti užpildytų, bet daugiau man nereikėdavo eiti iš buto. Nežinau, kiek žmonių prasimaniau – tikriausiai šimtus, o gal tūkstančius. Sėdėdavau savo kambaryje vėdintuvui pučiant į veidą, kaklą apsivyniojęs šaltu rankšluosčiu, ir pildžiau klausimynus, kiek ranka spėjo rašyti. Ėmiausi didelių šeimų – su šešiais, aštuoniais, dešimčia vaikų – ir ypač didžiuodavausi sukurpęs keistus ir sudėtingus santykių tinklus pasitelkdamas visus galimus derinius: tėvai, vaikai, pusbroliai, pusseserės, dėdės, tetos, seneliai, sugyventiniai, įvaikiai, netikri broliai, netikros seserys ir draugai. Maloniausia būdavo išgalvoti pavardes. Kartais turėdavau žaboti savo polinkį prie keistenybių – žiauriai komiškų žodžių, kalambūrų, nešvankybių, – bet dažniausiai tenkindavausi pasilikdamas realizmo ribose. Kai vaizduotė išsekdavo, griebdavausi mechaninių priemonių: spalvų (Rudasis, Baltasis, Juodasis, Žaliasis, Pilkasis, Mėlynasis), prezidentų (Vašingtonas, Adamsas, Džefersonas, Filmoras, Piersas), literatūros personažų (Finas, Starbakas, Dimesdeilas, Badas). Mėgau pavardes, susijusias su dangumi (Orvilas Raitas, Amelija Ierhart), su negarsinio kino humoru (Kytonas, Langdonas, Loidas), su

rezultatyviu beisbolu (Kilbru, Mantlas, Meizas) ir su muzika (Šubertas, Aivsas, Armstrongas). Retkarčiais atkasdavau tolimų giminaičių arba senų mokyklos draugų pavardžių, o kartą panaudojau net savo pavardės anagramą.

Tai buvo vaikiška, bet aš neturėjau dvejonių. Ir pateisinti tai buvo nesunku. Vadovas neprieštaraus, žmonės, iš tikrųjų gyvenantys anketose nurodytais adresais, neprieštaraus (jie nenorėjo, kad juos trukdytų, juolab baltaodis vaikinas, kišantis nosį į jų asmeninius reikalus), ir valdžia neprieštaraus, nes tai, ko ji nežino, jai negali pakenkti, bent negali tiek, kiek ji kenkia pati sau. Netgi sugalvojau, kaip apginti polinkį į dideles šeimas: kuo daugiau skurdžių gyventojų, tuo didesnę pareigą valdžia jaus skirti jiems lėšų. Tai buvo amerikietiško stiliaus suktybė su mirusiomis sielomis, ir mano sąžinė buvo švari.

Taip buvo vienu požiūriu. Tikroji tiesa buvo tai, kad aš smaginausi. Man buvo malonu traukti pavardes iš tuštumos, prasimanyti gyvenimus, kurių niekada nebuvo ir nebus. Tai buvo ne visai tas pats kaip prasimanyti pasakojimo personažus – tai buvo didingesnis ir labiau nerimą keliantis dalykas. Visi žino, kad literatūriniai pasakojimai būna išgalvoti. Kad ir kokį poveikį jie mums darytų, žinome, kad jie netikri, net jeigu pasako mums tokias tiesas, kokių kitur nerandame. Skirtingai negu rašytojas, aš siunčiau savo sukurtas būtybes tiesiai į realųjį pasaulį, ir todėl man atrodė galimas dalykas, kad jie realiai paveiks šį realųjį pasaulį, kad galiausiai taps realybės dalimi. Joks rašytojas negali tikėtis daugiau.

Visa tai prisiminiau atsisėdęs rašyti apie Fenšo. Kadaise pagimdžiau tūkstantį įsivaizduojamų sielų. Dabar, po aštuonerių metų, ketinau imti gyvą žmogų ir paguldyti į kapą. Šiose apsimestinėse laidotuvėse aš buvau vyriausiasis gedėtojas ir

ŠIAULIŲ „AUŠROS" MUZIEJUS... KNYGOS

apeigas atliekantis dvasininkas, ir mano darbas buvo ištarti reikiamus žodžius, pasakyti tai, ką visi nori išgirsti. Abu šie veiksmai buvo priešingi ir identiški – veidrodiniai vienas kito atspindžiai. Bet tai mane nelabai paguodė. Pirmoji apgaulė buvo pokštas, ne kas kita kaip jaunystės nuotykis, o antroji – rimtas, tamsus ir baugus dalykas. Juk aš kasiau kapo duobę – ir kartais imdavau galvoti, ar ne sau kasu tą duobę.

Gyvenimas neturi prasmės, aiškinau aš. Žmogus gyvena, paskui numiršta, ir tai, kas vyksta iki mirties, neturi prasmės. Galvojau apie atsitikimą su La Šeru – kareiviu, dalyvavusiu vienoje iš pirmųjų prancūzų ekspedicijų į Ameriką. 1562 metais Žanas Ribo Port Rojalyje (prie Hilton Hedo, Pietų Karolinoje) paliko būrį vyrų, vadovaujamų Albero de Pjera – bepročio, valdančio teroru ir smurtu. „Jis savo rankomis pakorė jam neįtikusį būgnininką, – rašo Fransisas Parkmanas, – o kareivį, pavarde La Šeras, ištrėmė į atokią salą už trijų lygų nuo forto ir paliko ten mirti iš bado." Galiausiai Alberą nužudė sukilę jo vyrai ir išgelbėjo iš salos leisgyvį La Šerą. Manytum, kad La Šeras jau buvo saugus, kad, išgyvenęs tokią baisią bausmę, nebepatirs kitų katastrofų. Bet viskas ne taip paprasta. Nėra įveiktinų kliūčių, nėra jokių taisyklių, ribojančių blogą lemtį, ir kiekvieną akimirką mes pradedame iš naujo, taip pat pribrendę smūgiui žemiau juostos, kaip ir akimirką prieš tai. Nausėdijoje reikalai pakriko. Tie vyrai nemokėjo pažaboti laukinio krašto, juos palaužė badas ir namų ilgesys. Jie visas jėgas skyrė keletu varganų įrankių statydami laivą, „vertą Robinzono Kruzo", kad parplauktų atgal į Prancūziją. Atlante kita katastrofa – nebuvo vėjo, išsibaigė maistas ir vanduo. Vyrai ėmė graužti savo batus ir odines liemenes, kai kurie iš nevilties gėrė jūros vandenį ir keletas mirė. Paskui neišvengiamai nusirista į kanibalizmą. „Metė burtus, – pasakoja Parkmanas, – ir jais buvo išrinktas

La Šeras, tas pats bėdžius, kurį Alberas pasmerkė mirti iš bado atokioje saloje. Jie nužudė jį ir su raju goduliu pasidalijo kūną. Po šio siaubingo mitalo jie ištvėrė, kol tolumoje išvydo žemę, ir sakoma, kad tada nebegalėjo vairuoti laivo ir leido jam būti nešamam potvynio bangos. Prie jų priplaukė mažas anglų barkas, visus juos pasiėmė ir, iškėlę silpniausius į žemę, likusius perdavė kaip belaisvius karalienei Elžbietai."

La Šerą pateikiu tik kaip pavyzdį. Jo likimas, tarp daugybės kitų, anaiptol nekeistas – gal net blankesnis už daugelio. Bent tiesia linija keliavo, ir jau vien tai reta, beveik gėrybė. Apskritai žmogaus gyvenimas veikiau blaškosi zigzagais, daužosi ir trankosi į kitus, rangosi. Žmogus patraukia viena kryptimi, pusiaukelėje staiga pasuka, įstringa, plaukia pasroviui, pradeda iš naujo. Nieko nebūna žinoma, ir galiausiai mes atvykstame visai ne į tą vietą, į kurią išsiruošėme. Būdamas Kolumbijos universiteto pirmakursis, pakeliui į paskaitas kasdien praeidavau pro Lorenco Da Pontės biustą. Buvau girdėjęs, kad jis Mocarto libretistas, bet paskui sužinojau, kad jis taip pat buvo pirmasis italų kalbos dėstytojas Kolumbijos universitete. Tiedu dalykai atrodė nesuderinami, tad aš nusprendžiau pasidomėti – buvo smalsu, kaip vienas žmogus galėjo gyventi du tokius skirtingus gyvenimus. Pasirodo, Da Pontė gyveno penkis ar šešis gyvenimus. Gimė kaip Emanuelė Koneljano 1749 metais – žydo odų pirklio sūnus. Po motinos mirties jo tėvas vedė antrą kartą – katalikę – ir nusprendė apsikrikštyti ir apkrikštyti savo sūnus. Jaunasis Emanuelė buvo gabus mokslams, ir kai jam buvo keturiolika metų, Čenedos vyskupas (monsinjoras Da Pontė) apsiėmė jį globoti ir mokėti visas jo kunigystės mokslų išlaidas. Pagal to meto paprotį mokiniui buvo suteikta jo geradario pavardė. Da Pontė buvo įšventintas į kunigus 1773 metais ir tapo seminarijos dėstytoju, literatūros lotynų, italų

ir prancūzų kalbomis žinovu. Jis ne tik tapo Švietimo sekėju, bet ir susiėjo su Venecijos aristokrate, su ja slapčia turėjo vaiką. 1776 metais Trevizo seminarijoje jis suorganizavo viešą diskusiją, kurioje buvo iškeltas klausimas, ar civilizacija atnešė žmonijai laimę. Dėl šio Bažnyčios principų paniekinimo jam teko bėgti – iš pradžių į Veneciją, paskui į Goriciją ir galiausiai į Dresdeną, kur jis pradėjo naują – libretisto karjerą. 1782 metais jis nuvyko į Vieną su rekomendaciniu laišku Saljeriui ir galiausiai buvo nusamdytas kaip *poeta dei teatri imperiali* – šiame poste išbuvo beveik dešimt metų. Šiuo laikotarpiu jis susipažino su Mocartu ir bendradarbiavo kuriant tris operas – jomis jo vardas išliko ateičiai. Tačiau 1790 metais, kai Leopoldas II dėl karo su Turkija apribojo Vienos muzikinį gyvenimą, Da Pontė liko be darbo. Jis nuvyko į Triestą ir įsimylėjo anglę Nensę Gral arba Kral (dėl šios pavardės dar ginčijamasi). Iš ten juodu nuvyko į Paryžių, paskui į Londoną, ten pragyveno trylika metų. Muzikos srityje Da Pontė tenuveikė tiek, kad parašė keletą libretų mažai žinomiems kompozitoriams. 1805 metais juodu su Nense emigravo į Ameriką, ten jis nugyveno paskutinius trisdešimt trejus savo gyvenimo metus – kurį laiką dirbo krautuvininku Naujajame Džersyje bei Pensilvanijoje ir mirė aštuoniasdešimt devynerių metų amžiaus, – vienas pirmųjų italų, palaidotų Naujajame pasaulyje. Palengva jam pasikeitė viskas. Iš jauno dabitos ir įteiklaus lovelaso, prisitaikėlio, pasinėrusio į Bažnyčios ir dvaro intrigas, jis virto paprasčiausiu Niujorko piliečiu – 1805-ais šis miestas jam tikriausiai atrodė pasaulio kraštas. Iš viso to išėjo štai kas: darbštus dėstytojas, pareigingas šeimos žmogus, keturių vaikų tėvas. Sakoma, kad, mirus vienam jo vaikui, jį taip prislėgė sielvartas, kad beveik metus niekur nėjo iš namų. Dalykas tas, kad iš esmės kiekvienas gyvenimas gali būti

pagrįstas tik pačiu savimi. Tariant kitais žodžiais – gyvenimas neturi prasmės.

Aš neketinu be galo būgnyti apie tai. Bet aplinkybės, kuriomis gyvenimas keičia kursą, būna tokios įvairios, kad, ko gero, apie žmogų nieko negalima pasakyti, kol jis nemirė. Mirtis – tai ne tik vienintelis tikras laimės teisėjas (kaip sakė Solonas), bet ir vienintelis matas, kuriuo galime įvertinti patį gyvenimą. Kartą pažinojau valkatą, kuris kalbėjo kaip Šekspyro aktorius, – buvo nusigyvenęs pusamžis alkoholikas šašuotu veidu, apsikarstęs skarmalais, miegodavo gatvėje ir nuolat prašydavo iš manęs pinigų. O juk kadaise jis turėjo dailės galeriją Medisono aveniu. Kitas žmogus, kurį pažinojau, kadaise buvo laikomas perspektyviausiu jaunu amerikiečių romanistu. Jį sutikau ką tik iš tėvo paveldėjusį penkiolika tūkstančių dolerių – stovėdamas Niujorke gatvės kampe jis dalijo nepažįstamiems žmonėms šimto dolerių kupiūras. Jis man paaiškino, kad šitaip vykdo planą sugriauti Jungtinių Valstijų ekonomikos sistemą. Pagalvokit, kaip būna. Kaip subyra žmogaus gyvenimas. Pavyzdžiui, Gofas ir Volis – du teisėjai, nuteisę Karolį I myriop, – restauravus monarchiją, atvyko į Konektikutą ir likusį gyvenimą praleido oloje. Arba ponia Vinčester, šautuvų gamintojo žmona, kuri bijojo, kad jos sielą pasiglemš vyro šautuvų nužudytų žmonių šmėklos, ir todėl vis lipdė prie savo namo naujus kambarius ir taip sukūrė baisingą koridorių bei slėptuvių labirintą, kad kasnakt galėtų miegoti kitame kambaryje ir šitaip pasislėpti nuo šmėklų, bet likimo ironija buvo tokia, kad per 1906 metų San Francisko žemės drebėjimą ji įstrigo viename kambaryje ir vos nemirė iš bado, nes tarnai negalėjo jos rasti. O štai M. M. Bachtinas, rusų literatūros kritikas ir filosofas. Per Antrąjį pasaulinį karą, Vokietijai įsiveržus į Rusiją, jis surūkė vieno savo rankraščio vienintelį egzempliorių –

LANKSTUOJAMA VILNIAUS UNIVERSITETO KNYGOS

knygos ilgio vokiečių literatūros studijos, kurią parašyti jam truko kelerius metus. Vieną po kito ėmė rankraščio lapus ir suko cigaretes – šitaip kasdien surūkydavo dalį knygos, kol jos visai neliko. Tai tikros istorijos. Galbūt jos kartu yra ir alegorijos, bet jų ypatinga prasmė randasi tik iš to, kad jos tikros.

Savo kūryboje Fenšo rodo didelį tokių istorijų pomėgį. Ypač užrašuose nuolat perteikiami tokie pasakojimai, ir kadangi jie tokie dažni – ir į pabaigą jų vis daugiau, – galima spėti, kad Fenšo manė, jog jie kaip nors padės jam suprasti save. Vienas iš paskutinių pasakojimų (1976 m. vasario, vos du mėnesiai prieš jam dingstant) man atrodo reikšmingas.

„Mano skaitytoje Peterio Froicheno* knygoje, – rašo Fenšo, – garsusis Arkties tyrinėtojas pasakoja, kaip šiaurės Grenlandijoje pateko į pūgą. Jis buvo vienas ir, ištekliams senkant, nusprendė pasistatyti iglų ir pralaukti audrą. Praėjo daug dienų. Labiausiai jis bijojo vilkų antpuolio, nes girdėjo juos alkanus sėlinant ant iglaus stogo – nuolat vis išėjęs padainuodavo visa gerkle, kad atbaidytų juos. Bet vėjas staugė taip įnirtingai, kad, nors ir kaip garsiai dainuodamas, jis girdėdavo tik vėją. Tačiau nors tai buvo rimta bėda, dar didesnė bėda ištiko su iglum. Mat Froichenas pastebėjo, kad jo mažytės prieglaudos sienos palengva spaudžiasi vidun. Dėl ypatingų oro sąlygų išorėje jo iškvėptas garas tiesiog šalo ant sienų, ir su kiekvienu iškvėpimu sienos storėjo, iglus mažėjo, kol galiausiai jo kūnui beveik nebeliko vietos. Tikrai baisu įsivaizduoti, kaip sau prikvėpuoji ledo karstą, ir, manding, tai kur kas įspūdingiau negu, tarkim, Po „Šulinys ir švytuoklė“. Mat šiuo atveju pats žmogus yra savo pražūties priežastis, be to, tos pražūties įrankis yra tai, kas pa-

* Freuchen (1886–1957) – danų keliautojas, rašytojas, Grenlandijos tyrinėtojas.

laiko jo gyvybę. Juk nekvėpuodamas žmogus negali gyventi. Bet taip pat jis negyvens, jeigu kvėpuos. Keista, bet aš neprisimenu, kaip Froichenui pavyko išsigelbėti iš tokios aklavietės. Bet, savaime suprantama, jis išsigelbėjo. Jeigu neklystu, jo knyga pavadinta „Nuotykis Arktyje“. Jos jau daug metų nėra knygynuose.“

6

Tų metų (1978) birželį Sofija, Benas ir aš nuvykome į Naująjį Džersį aplankyti Fenšo motinos. Mano tėvai ten nebegyveno (išsikėlė ramaus poilsio į Floridą), o aš nesilankiau jau keletą metų. Ponia Fenšo, Beno senelė, palaikė ryšį su mumis, bet santykiai buvo sunkoki. Atrodė, kad širdies gilumoje ji jaučia priešiškumą Sofijai, tarsi slapčia kaltindama ją dėl Fenšo dingimo, ir šis apmaudas kartais išlįsdavo į paviršių kokia nors spontaniška pastaba. Mudu su Sofija protingais intervalais pakviesdavome ją vakarienės, bet ji retai priimdavo kvietimą, o atvažiavusi sėdėdavo muistydamasi ir šypsodamasi, tarškėdavo slėpdama nervingumą, dėdavosi susižavėjusi kūdikiu, žerdavo Sofijai nei šiokius, nei tokius komplimentus, sakydavo, kad jai labai sekasi, o paskui anksti išeidavo – visada pakildavo vidury pokalbio ir išpyškindavo užmiršusi, kad susitarė susitikti kur nors kitur. Vis dėlto negalėjai ant jos pykti. Niekas jai gyvenime labai gerai nesusiklostė, ir dabar jau ji nelabai ko nors gero tikėjosi. Vyras mirė, duktė buvo nuolatos alinama psichikos priepuolių ir dabar gyveno laikinoje prieglaudoje, palaikoma raminamųjų, sūnus dingo. Penkiasdešimties metų būdama vis dar graži (paauglystėje ji man atrodė žavin-

giausia mano matyta moteris), kėlė sau ūpą painiais meilės romanais (vyrų sąrašas nuolat kito), gąusiais apsipirkimais Niujorke ir aistra golfui. Fenšo literatūrinė sėkmė ją užklupo netikėtai, bet apsipratusi ji visai noriai prisiėmė atsakomybę už tai, kad pagimdė genijų. Kai paskambinau jai pasakyti apie biografiją, ji atrodė pasišovusi padėti. Sakė turinti laiškų, nuotraukų, dokumentų ir parodysianti man, ką norėsiu pamatyti.

Nusigavome tenai dar rytą ir po nejaukios pradžios, kurią lydėjo kava virtuvėje bei ilga šneka apie orus, buvome nuvesti į senąjį Fenšo kambarį viršuje. Ponia Fenšo buvo nuodugniai pasiruošusi: visa medžiaga buvo tvarkingai sudėliota krūvelėmis ant buvusio Fenšo stalo. Jos kiekis mane pribloškė. Nežinodamas, ką sakyti, padėkojau jai, kad taip pasistengė, bet iš tiesų buvau išsigandęs, apstulbintas tokios gausybės. Po kelių minučių ponia Fenšo su Sofija ir Benu nusileido žemyn (buvo šilta saulėta diena), ir aš ten likau vienas. Prisimenu, žiūrėjau pro langą ir užmačiau, kaip Benas krypuoja per žolę vystyklais išklotu kombinezonu, krykščia ir rodo į virš galvos purptelėjusią liepsnelę. Pabarškinau į langą ir, kai Sofija atsigręžė ir pakėlė galvą, pamojavau. Ji nusišypsojo, pasiuntė man bučinį ir nuėjo su ponia Fenšo apžiūrėti gėlių lysvės.

Įsitaisiau prie stalo. Baisus dalykas buvo sėdėti tame kambaryje, ir aš nežinojau, kiek ištversiu. Ant lentynos gulėjo Fenšo beisbolo pirštinė su apsitrynusiu kamuoliuku ant jos, aukščiau ir žemiau lentynose buvo knygos, kurias jis skaitė vaikystėje, tiesiai man už nugaros stovėjo lova su tuo pačiu mėlynu ir baltu languotu užtiesalu – jį prisiminiau iš tolimų laikų. Čia buvo daiktiniai įrodymai, mirusio pasaulio liekanos. Aš įžengiau į savos praeities muziejų ir tai, ką ten radau, manęs vos nesugniuždė.

ŠARŪNAS/ŠIAULIŲ ... KNYGOS

Vienoje krūvoje: Fenšo gimimo liudijimas, Fenšo pažangumo pažymėjimai, Fenšo jaunojo skauto ženkliukai, Fenšo mokyklos baigimo atestatas. Kitoje krūvoje: nuotraukos, Fenšo kūdikystės albumas, Fenšo ir jo sesers albumas, šeimos albumas (dvejų metų Fenšo šypsosi tėvo laikomas ant rankų, Fenšo ir Elena apsikabinę motiną kiemo sūpuoklėse, Fenšo pusbrolių ir pusseserių apsupty). O paskui palaidos nuotraukos – aplankuose, vokuose, skrynelėse: dešimtys Fenšo su manimi nuotraukų (plaukiojame, mėtome kamuolį, važinėjamės dviračiais, vaipomės kieme; mano tėvas su mumis abiem ant kupros; trumpos šukuosenos, platūs džinsai, senoviniai automobiliai mums už nugarų: „Packardas“, „DeSoto“, medžiu apmuštas „Fordas“ kombi). Klasės nuotraukos, komandos nuotraukos, stovyklos nuotraukos. Lenktynių, žaidimų nuotraukos. Plaukimas kanoja, virvės traukimas. O paskui, arčiau apačios, keletas iš vėlesnių metų: Fenšo, kokio niekada nemačiau. Fenšo stovi Harvardo kieme, Fenšo „Esso“ tanklaivyje ant denio, Fenšo Paryžiuje, prie akmeninio fontano. Galiausiai vienintelė Fenšo ir Sofijos nuotrauka – Fenšo atrodo vyresnis, niūresnis, o Sofija tokia jaunutė, tokia žavinga, tik kažko išsiblaškiusi, tarsi negalinti susikaupti. Aš giliai įkvėpiau ir pravirkau, visai netikėtai, iki paskutinės akimirkos nesuvokęs, kad tos ašaros many kaupėsi, – raudojau gailiai, visas krūpčiodamas, veidą suėmęs delnais.

Į dešinę nuo nuotraukų stovėjo dėžė, pilna laiškų, jų buvo ne mažiau kaip šimtas – nuo aštuonerių metų amžiaus (negrabi vaiko rašysena, ištepti pieštuko brėžiai, trynimo žymės) iki aštuntojo dešimtmečio pradžios. Čia buvo laiškų iš koledžo, laiškų iš laivo, laiškų iš Prancūzijos. Dauguma rašyti Elenai, ir daugelis gana ilgi. Iš karto supratau, kad jie vertingi – be abejo, vertingesni už visa kita tame kambaryje, –

bet nesiryžau skaityti jų ten. Palaukiau dešimt ar penkiolika minučių ir nulipau žemyn pas juos.

Ponia Fenšo nenorėjo, kad originalai paliktų namus, bet neprieštaravo, kad laiškai būtų nukopijuoti. Netgi pasisiūlė pati tai padaryti, bet aš pasakiau, kad nereikia: atvažiuosiu kitą dieną ir pasirūpinsiu pats.

Pietavome kieme ant žolės. Labiausiai reiškėsi Benas – po kiekvieno sumuštinio kąsnio skuodė prie gėlių ir atgal; antrą valandą jau buvome pasiruošę važiuoti namo. Ponia Fenšo nuvežė mus į autobusų stotį, atsisveikindama visus išbučiavo, parodydama daugiau jausmų negu per visą mūsų viešnagę. Autobusui pajudėjus, po penkių minučių Benas užmigo man ant kelių, ir Sofija suėmė man pirštus.

– Nelabai linksma diena, ką? – tarė ji.

– Viena iš liūdniausių, – atsakiau aš.

– Įsivaizduok, reikėjo šnekėtis su ta moterimi keturias valandas. Aš jau vos mums nuvažiavus nebeturėjau, ką sakyti.

– Ji turbūt nelabai mus mėgsta.

– Taip, manyčiau, kad nelabai.

– Bet tai mažiausia bėda.

– Buvo sunku ten viršuje vienam, ar ne?

– Labai sunku.

– Kilo abejonių?

– Deja, taip.

– Aš tavęs nekaltinu. Ima atrodyti gana šiurpu.

– Man reikia vėl viską apgalvoti. Dabar man atrodo, kad tada padariau didelę klaidą.

Po keturių dienų ponia Fenšo paskambino ir pasakė išvykstanti mėnesiui į Europą ir turbūt geriausia būtų pasirūpinti mūsų reikalu dabar (jos žodžiai). Aš ketinau visa tai tyliai užgesinti, bet, dar nesugalvojęs, kaip padoriai išsisukti, netyčia

sutikau pirmadienį pas ją nuvažiuoti. Sofija nepanoro manęs lydėti, o aš nespaudžiau, kad persigalvotų. Mudu abu manėme, kad per akis buvo vieno šeimyninio apsilankymo.

Džeinė Fenšo pasitiko mane autobusų stotyje, plačiai šypsodamasi ir meiliai sveikindamasi. Kai tik įsėdau į jos automobilį, supratau, kad šį kartą viskas bus kitaip. Ji pasistengė pasipuošti (baltos kelnės, raudona šilkinė palaidinukė, atverianti įdegusį neraukšlėtą kaklą), ir negalėjau atsikratyti jausmo, kad ji skatina mane žiūrėti į ją, pripažinti, kad ji tebėra graži. Bet jautėsi dar kai kas – lyg ir įteiklus balso tonas, prielaida, kad mudu esame seni draugai, artimai susieti praeities, ir argi ne puiku, kad aš atvažiavau vienas, nes dabar galėsime pasišnekėti atvirai. Man visa tai atrodė gana neskoninga, ir aš kalbėjau tik tai, ką reikia.

– Visai nieko sau šeimynėlę turi, jaunuoli, – tarė ji atsigręžusi į mane, kai sustojome prie raudonos šviesos.

– Taip, visai nieko.

– Vaikelis, žinoma, žavingas. Tikras angeliukas. Bet truputį padūkęs, nemanai?

– Jam dar tik dveji. Tokio amžiaus dauguma vaikų būna smarkūs.

– Žinoma. Bet aš tikrai manau, kad Sofija jį dievina. Ji visada atrodo tokia patenkinta, supranti? Aš nesakau, kad juoktis blogai, bet nepakenktų ir šiek tiek drausmės.

– Sofija su visais taip elgiasi, – tariau aš. – Iš žvalios moters lauk žvalios motinos. Kaip suprantu, Benas neturi ko skųstis.

Kiek patylėjome, ir, mums pajudėjus, riedant plačiu prekybos prospektu, Džeinė Fenšo pridūrė:

– Jai pasisekė, tai Sofijai. Pasisekė, kad išlipo sausa iš balos. Pasisekė, kad rado tokį vyrą kaip tu.

– Aš paprastai mąstau atvirkščiai, – tariau.

– Na, jau taip nesikuklink.

– Nesikuklinu. Tiesiog žinau, ką sakau. Kol kas visa sėkmė buvo mano pusėje.

Tada ji šyptelėjo – mįslingai, tarsi nusprendusi, kad aš kvailelis, bet kartu kažkaip nusileisdama, suvokusi, kad mano šarvų nepramuši. Kai po kelių minučių privažiavome jos namą, ji, regis, jau buvo atsisakiusi savo pradinės taktikos. Sofijos ir Beno nebeminėjo ir tapo rūpestingumo įsikūnijimu – aiškino, kaip ji džiaugiasi, kad aš rašau knygą apie Fenšo, elgdamasi taip, lyg jos drąsinimas būtų buvusi esminė paspirtis – toks lemiamas pritarimas ne tiktai knygai, bet ir mano asmeniui. Paskui, padavusi savo mašinos raktus, paaiškino, kaip nuvažiuoti iki artimiausios kopijavimo vietos. Pasakė, kad grįžusio manęs lauks pietūs.

Nukopijuoti laiškus užtruko daugiau kaip dvi valandas, tad kai grįžau į namą, buvo beveik pirma. Pietūs tikrai laukė, ir stalas buvo įspūdingas: šparagai, šalta lašiša, sūriai, baltasis vynas, visa, ko reikia. Visa tai buvo pateikta valgomajame, kartu su gėlėmis ir aiškiai geriausiose lėkštėse. Mano veide, matyt, atsispindėjo nustebimas.

– Norėjosi padaryti šventę, – tarė ponia Fenšo. – Tu neįsivaizduoji, kaip man malonu, kad atvažiavai. Visi prisiminimai sugrįžta. Tartum niekas nebūtų pasikeitę.

Pamaniau, kad man išėjus ji jau pradėjo gerti. Dar valdėsi, judesiai buvo įprasti, bet balsas šiek tiek prikimo, į jį įsigavo svyruojančios, ekspansyvios gaidos, kurių anksčiau negirdėjo. Mums susėdus prie stalo, tariau sau būti atsargiam. Vynas liejosi gausiai, ir, pamatęs, kad ji daugiau dėmesio skiria savo taurei negu lėkštei, vos vos pabaksnoja maistą ir jo visai nebeliečia, ėmiau laukti blogiausių dalykų. Po tuščių frazių apie mano tėvus ir dvi jaunesniąsias seseris pašnekesys virto monologu.

– Kaip keistai, – tarė ji, – kaip keistai klostosi gyvenimas. Niekada nežinai, kas bus kitą akimirką. Štai tu – kaimynų berniukas. Tas pats, kuris lakstydavo po šitą namą purvinais batais, – o dabar visai suaugęs vyras. Tu – mano anūko tėvas, ar suvoki? Vedei mano sūnaus žmoną. Jeigu kas nors prieš dešimt metų būtų pasakęs, kad šitaip bus, būčiau tik nusijuokusi. Štai ką galiausiai sužinai apie gyvenimą – kad jis toks keistas. Negali suspėti paskui įvykius. Net įsivaizduoti negali.

Tu, žinai, net panašus į jį. Judu visada buvot panašūs – kaip broliai, beveik kaip dvyniai. Prisimenu, kai buvot maži, kartais iš tolo supainiodavau jus. Netgi negalėdavau pasakyti, kuris mano.

Aš žinau, kaip tu jį mylėjai, kaip vertinai. Bet paklausyk, ką pasakysiu, brangusis. Jis nė pusės tavęs nebuvo vertas. Jo širdis buvo šalta. Ji buvo apmirusi, ir aš manau, kad jis nieko nemylėjo, – niekada, nė karto gyvenime. Kartais žiūrėdavau į tave ir tavo motiną anapus kiemo – kaip tu pribėgi prie jos, apsiveji rankomis kaklą, kaip leidiesi bučiuojamas, – ir štai čia, tiesiai prieš nosį, matydavau viską, ko neturėjau su savo sūnumi. Žinai, jis neleisdavo man net prisiliesti. Nuo ketverių ar penkerių metų susigūždavo, kai prie jo prieidavau. Kaip, manai, turi jaustis motina, kai tikras sūnus jos nepakenčia? Aš gi tada buvau velniškai jauna. Kai jis gimė, neturėjau nė dvidešimties. Įsivaizduok, kas dedasi, kai esi šitaip atstumta.

Nesakau, kad jis buvo blogas. Tiesiog buvo atsiskyręs – vaikas be tėvų. Niekas, ką kalbėdavau, jam nedarė jokio poveikio. Ir ką tėvas kalbėdavo. Jis nė už ką nieko nesimokė iš mūsų. Robertas stengėsi kaip išmanydamas, bet niekaip nerado kelio į jo širdį. Bet negali juk nubausti žmogaus už tai, kad jis nemyli. Negali priversti vaiko mylėti vien dėl to, kad jis tavo vaikas.

Žinoma, dar buvo Elena. Vargšė kankinė Elena. Jis jai buvo geras, mudu abu tai žinom. Bet per daug geras, ir galiausiai jai tai buvo visai negerai. Jis jai plovė smegenis. Padarė ją taip priklausomą nuo savęs, kad ji nebelabai norėdavo kreiptis į mus. Tik jis ją suprato, jis jai patarinėjo, jis sprendė jos problemas. Mudu su Robertu buvom lyg tuščia vieta. Vaikams mes lyg ir visai neegzistavom. Elena taip pasitikėjo broliu, kad galiausiai atidavė jam savo sielą. Nesakau, kad jis suprato ką darąs, bet man tenka gyventi su padariniais. Merginai dvidešimt septyneri, o elgiasi kaip keturiolikmetė – ir tai dar geriausiu atveju. Ji taip susipainiojusi, taip širdyje panikuoja. Vieną dieną mano, kad aš ją noriu pribaigti, kitą dieną skambina man trisdešimt kartų. Tu negali nė įsivaizduoti, koks tai jausmas.

Žinok, dėl Elenos jis niekada nepublikavo savo kūrybos. Dėl jos pasitraukė iš Harvardo po antro kurso. Tada jis rašė poeziją ir kas keletą savaičių atsiųsdavo jai pluoštą rankraščių. Tu gi žinai, kokie tie jo eilėraščiai. Žinoma, labai veržlūs ir kupini retorikos, žadinimo, bet tokie migloti, kad sakytum užšifruoti. Elena ištisas valandas narpliodavo juos, elgėsi taip, lyg tai lemtų jos gyvenimą, į eilėraščius žiūrėjo kaip į slaptus pranešimus, pranašavimus, parašytus tiesiogiai jai. Aš manau, kad jis nė nenutuokė, kas čia dedasi. Brolis, matai, išvažiavęs, ir jai beliko jo eilėraščiai. Vargšiukė. Tada jai buvo tik penkiolika, ir jos protelis jau sumišo. Ji tiek mintijo prie tų lapų, kad jie susiglamžė ir sučiuro, tąsėsi juos visur, kur tik ėjo. Kai jai pablogėjo kaip reikiant, autobuse eidavo prie visai nepažįstamų žmonių ir kišdavo juos jiems į rankas. „Perskaitykit šituos eilėraščius, – sakydavo. – Jie išgelbės jūsų gyvenimą“.

Na, ir galų gale jai užėjo pirmas priepuolis. Vieną dieną prekybos centre nudimbino nuo manęs ir, man nė nesusi-

gaudžius, jau ima nuo lentynų tuos didelius obuolių sulčių stiklainius ir daužo juos ant grindų. Vieną po kito, kaip apimta kokio transo, stovi tarp visų tų šukių, kulkšnys kraujuoja, sultys liejasi upeliais. Siaubas. Ji taip įsišėlo, kad prireikė trijų vyrų jai sutramdyti ir išnešti.

Aš nesakau, kad už tai jos brolis atsakingas. Bet tie nelemti eilėraščiai, aišku, neišėjo į gera, ir, teisingai ar ne, jis kaltino save. Nuo tada jis nieko nebandė išspausdinti. Aplankė Eleną ligoninėj, ir, matyt, jam jau buvo per daug, kai pamatė ją tokią, visai be nuovokos, visai pamišusią, šaukiančią ant jo ir kaltinančią, kad jis jos nekenčia. Žinai, buvo tikras šizoidinis priepuolis, ir jis to neištvėrė. Tada ir prisiekė nesispausdinti. Matyt, tai buvo kaip ir atgaila, jos jis laikėsi visą gyvenimą, argi ne, laikėsi su tuo savo brutaliu užsispyrimu, iki pat galo.

Po kokių dviejų mėnesių gavau laišką, kur jis informavo, kad metė koledžą. Jokio patarimo, atsimink, neprašė, tik pasakė man, ką padarė. Brangioji mama, ir taip toliau ir panašiai, – labai kilniai ir įspūdingai. Aš išeinu iš koledžo, kad nuimčiau nuo tavęs finansinę manęs išlaikymo naštą. Kai tokia Elenos būsena, kai tiek kainuoja gydymas, tarara, ir a, ir b, ir c, ir taip toliau.

Aš įsiutau. Toks vaikinas lyg niekur nieko spjauna į išsilavinimą. Tai buvo sabotažas, bet aš nieko negalėjau padaryti. Jis jau iškeliavo. Jo draugo Harvarde tėvas buvo kažkaip susijęs su laivyba – atrodo, atstovavo jūrininkų profsąjungai ar kas panašaus, – ir per tą žmogų jis sutvarkė savo popierius. Kai mane pasiekė tas laiškas, jis jau buvo kažkur Teksase, taip jau išėjo. Nuo tada jo nemačiau daugiau kaip penkerius metus.

Maždaug kas mėnesį Elenai ateidavo laiškas arba atvirukas, bet visada be atgalinio adreso. Paryžius, Pietų Prancū-

zija, dievažin kur, bet visada užsitikrindavo, kad mes su juo negalėtumėm susisiekti. Man toks elgesys atrodė niekingas. Bailus ir niekingas. Neklausk manęs, kodėl išsaugojau tuos laiškus. Gailiuosi, kad nesudeginau. Taip reikėjo ir padaryti. Sudeginti visus, ir tiek.

Šitaip ji varė daugiau kaip valandą, jos žodžiuose palengva kaupėsi vis daugiau apmaudo, protarpiais pasiekdavo nuoseklų aiškumą, paskui, po dar vienos taurės vyno, pamažu netekdavo rišlumo. Jos balsas hipnotizavo. Kol ji kalbėjo, aš jaučiau, kad manęs niekas nebegali paliesti. Jaučiau esąs atsparus, saugomas iš jos burnos sklindančių žodžių. Beveik ir neklausiau. Plevenau tame balse, buvau apsuptas jo, iškeltas virš vandens jo atkaklumo, plaukiau su skiemenų tėkme, kilimu ir kritimu, bangomis. Kai pro langus ant stalo ėmė srūti popiečio šviesa, žaižaruodama lėkštėse, tirpstančiame svieste, žaliuose vyno buteliuose, viskas kambaryje ėmė taip švytėti, kad man ėmė atrodyti nerealu, jog štai sėdžiu aš – mano kūnas. Tirpstu, sakiau sau, žiūrėdamas, kaip sviestinėje minkštėja sviestas, ir kartą kitą pamaniau, kad taip toliau negalima, negalima leisti šiai akimirkai išsprūsti, bet galiausiai nieko nedariau, kažkodėl jausdamas, kad nieko negaliu.

Nesiteisinu dėl to, kas atsitiko. Girtumas visada būna tik simptomas, o ne absoliuti priežastis, ir aš suvokiu, kad būčiau neteisus mėgindamas apsiginti. Vis dėlto turiu bent jau paaiškinimo galimybę. Esu gana tikras, kad tai, kas dėjosi toliau, lėmė tiek pat praeitis, kiek ir dabartis, ir dabar, žiūrint iš atstumo, man keista, kad tą popietę mane apėmė ne vienas senas jausmas. Sėdint ir klausantis ponios Fenšo, sunku buvo neprisiminti, kokią aš ją mačiau būdamas vaikas, o kai tik tai prasidėjo, nejučia susidūriau su vaizdais, kurių nebegėjau daugelį metų. Vienas vaizdas man buvo ypač stip-

riai paveikus: popietė rugpjūtį, kai, būdamas trylikos ar keturiolikos metų, pro miegamojo langą žiūrėjau į kiemą ir pamačiau, kaip ponia Fenšo išeina su raudonu dviejų dalių maudymosi kostiumėliu, atsainiai atsisega viršutinę dalį ir atsigula ant gulto nugara į saulę. Visa tai buvo atsitiktinumas. Sėdėjau užsisvajojęs prie lango, ir štai netikėtai į mano regos lauką įžengė graži moteris, beveik nuoga, nenutuokianti apie mane, tarsi pats būčiau ją burtais sukūręs. Šis vaizdas man išliko ilgą laiką, ir paauglystėje dažnai prie jo grįždavau – su vaikėzo geismu, su naktinėmis fantazijomis. O dabar, kai ši moteris, regis, ėmėsi mane vilioti, aš nežinojau nė ką bemanyti. Viena vertus, visa tai atrodė absurdiška. Antra vertus, tai buvo natūralu, netgi logiška, ir aš pajutau, kad jeigu nebandysiu atsispirti visomis jėgomis, ims tai ir atsitiks.

Nereikia nė sakyti, kad man jos pagailo. Jos pateiktas Fenšo paveikslas buvo toks kankinantis, toks kupinas tikro nelaimingumo ženklų, kad aš palengva išskydau, patekau į jos spąstus. Tačiau iki šiol nesuprantu, kiek sąmoningai ji tai darė. Ar buvo suplanavusi iš anksto, ar taip išėjo savaime? Ar jos padrika kalba buvo gudrybė mano pasipriešinimui susilpninti, ar spontaniškas tikro jausmo proveržis? Įtariu, kad apie Fenšo ji kalbėjo tiesą, bent jau savo tiesą, bet tai manęs dar neįtikina, nes ir vaikas žino, kad tiesą galima panaudoti suktiems tikslams. Dar svarbesnis motyvo klausimas. Praėjus beveik šešeriems metams, aš dar neturiu atsakymo. Sakyti, kad ji negalėjo atsispirti man kaip vyrui, būtų per daug, ir aš neketinu tuo savęs apgaudinėti. Buvo kažkas gilesnio, grėslesnio. Neseniai ėmiau galvoti, ar ji nepajuto mano neapykantos Fenšo – tokios pat stiprios kaip ir jos neapykanta. Gal ji nujautė šį neįvardytą mudviejų ryšį, gal tai buvo toks ryšys, kurį galima įrodyti tik kokiu nors nenorma-

liu, ekstravagantišku veiksmu. Išdulkinti mane bus kaip išdulkinti Fenšo – kaip išdulkinti savo sūnų, – ir šios nuodėmės tamsoje ji vėl jį turės, bet tik tam, kad pražudytų. Baisus kerštas. Jeigu tai tiesa, tai aš negaliu sau leisti vadinti savęs jos auka. Jau greičiau buvau jos bendrininkas.

Prasidėjo netrukus po to, kai ji pravirko – kai galiausiai išseko, ir žodžiai subyrėjo, susiliejo į ašaras. Apgirtęs, susijaudrinęs aš atsistojau, nuėjau prie jos sėdinčios ir apkabinau paguodos glėbiu. Šitaip mudu peržengėm slenkstį. Vien to lytėjimo užteko sukelti seksualinei reakcijai, aklam kitų kūnų, kitų glėbesčiavimųsi atsiminimui, ir jau kitą akimirką mudu bučiavomės, o paskui labai greitai gulėjom nuogi jos lovoje antrame aukšte.

Nors buvau girtas, nebuvau tiek įkaušęs, kad nesuprasčiau ką darąs. Bet ir kaltė manęs nesustabdė. Ši akimirka praeis, tariau aš sau, ir niekas nenukentės. Tai visai nesusiję su mano gyvenimu, nesusiję su Sofija. Bet tada, kaip tik, kai tai vyko, aš supratau, kad tai dar ne viskas. Mat dalykas tas, kad man patiko dulkintis su Fenšo motina, – bet tai nebuvo susiję su malonumu. Buvau užvaldytas aistros ir pirmą kartą gyvenime neradau savy jokio švelnumo. Dulkinausi iš neapykantos ir paverčiau tai smurto veiksmu, tratinau tą moterį, lyg būčiau norėjęs sutrinti ją į miltus. Buvau paniręs į savąją tamsą ir būtent ten sužinojau baisesnį už viską dalyką – kad lytinis geismas kartu gali būti geismas žudyti, kad ateina momentas, kai žmogus gali pasirinkti mirtį, o ne gyvenimą. Ši moteris norėjo, kad ją skriausčiau, ir aš skriaudžiau, ir pamačiau, kad mėgaujuosi savo žiaurumu. Bet net ir tada žinojau, kad tai tik pusė tiesos, kad ji tėra šešėlis ir aš naudojuosi ja puldamas Fenšo. Kai baigiau joje antrą kartą – mudu abu žliaugėme prakaitu, staugėm kaip košmaro pamėklės, – galiausiai tai supratau. Aš norėjau nužudyti Fen-

GARSIAUSIOS XX a PABAIGOS KNYGOS

šo. Norėjau, kad Fenšo būtų negyvas, ir ketinau tai padaryti. Ketinau surasti jį ir nužudyti.

Palikau ją lovoje miegančią, išsėlinau iš kambario ir apačioje telefonu išsikviečiau taksi. Po pusvalandžio sėdėjau autobuse į Niujorką. Uosto direkcijos stotyje nuėjau į vyrų tualetą, nusiploviau rankas ir veidą, tada nuvažiavau metro į miestą. Namo parsiradau kaip tik tuo metu, kai Sofija dengė vakarienės stalą.

7

Tada prasidėjo blogiausi dalykai. Tiek daug ką reikėjo slėpti nuo Sofijos, kad aš beveik negalėjau savęs jai rodyti. Pasidariau dirglus, atšiaurus, užsidarydavau savo darbo kambarėlyje, troškau tik vienatvės. Ilgą laiką Sofija pakentė mane, elgėsi kantriai, nors to neturėjau teisės tikėtis, bet galiausiai ir ji neištvėrė, ir vasaros vidury mudu ėmėme bartis, ieškoti priekabių, kivirčytis dėl nereikšmingų dalykų. Kartą parėjęs namo radau ją verkiančią lovoje ir tada supratau, kaip nedaug trūksta, kad sugriaučiau savo gyvenimą.

Sofijai problema buvo knyga. Jeigu tik aš liaučiausi dirbęs su ja, viskas vėl esą būtų normalu. Aš pasielgiau skubotai, sakė jinai. Šis sumanymas buvęs klaida, ir man reikėtų neužsispirti ir pripažinti tai. Ji, žinoma, buvo teisi, bet aš jai aiškinau kitą pusę: aš įsipareigojau parašyti šią knygą, pasirašiau sutartį ir netesėdamas pasielgčiau negarbingai. Tik aš jai nepasakiau, kad knygos rašyti jau nė neketinu. Knyga man dabar egzistavo tik tiek, kiek galėjo nuvesti mane pas Fenšo, o šiaip jokios knygos nebuvo. Man tai tapo asmeniniu reikalu, nebesusijusiu su rašymu. Visas biografijos tyrinėjimas, visi faktai, kuriuos atkasiu rausdamasis jo praeityje, visas darbas, neva skirtas knygai, – visa tai tie dalykai,

GARSIAUSIOS XX a. PABAIGOS KNYGOS

kuriais pasinaudosiu, kad surasčiau, kur jis yra. Vargšė Sofija. Ji neturėjo nė menkiausio supratimo, ką aš užsimojau padaryti, – nes tai, ką apsimečiau darąs, nesiskyrė nuo to, ką iš tikrųjų dariau. Bandžiau sudėlioti žmogaus gyvenimo istoriją. Rinkau informaciją, kaupiau pavardes, vietas, datas, nustatinėjau įvykių chronologiją. Kodėl aš taip neatlyžau, iki šiol nelabai sumoju. Viskas suėjo į vieną impulsą – surasti Fenšo, pasikalbėti su Fenšo, paskutinį kartą pažvelgti Fenšo į akis. Bet niekada nepasistūmėjau toliau, negalėjau aiškiai įsivaizduoti, ko aš tikiuosi iš tokio susitikimo. Fenšo rašė nužudysiąs mane, bet šis grasinimas manęs neatbaidė. Žinojau, kad turiu surasti jį – kad niekas nesusitvarkys, kol nesurasiu. Tai buvo duotybė, pirmasis principas, tikėjimo paslaptis, – pripažinau tai, bet nesiėmiau gvildenti.

Iš esmės nemanau, kad tikrai ketinau jį nužudyti. Ta kraugeriška vizija, aplankiusi mane su ponia Fenšo, ilgai nesilaikė, bent jau sąmonės lygyje. Pasitaikydavo, kad mintyse šmėstelėdavo trumpi epizodėliai – aš smaugiu Fenšo, nuduriu jį, šaunu jam į širdį, – bet per daugelį metų manyje panašiai mirė ir kiti žmonės, ir daug dėmesio į tai nekreipiau. Keista buvo ne tai, kad aš galėjau norėti nužudyti Fenšo, bet kad kartais įsivaizduodavau, jog jis *nori*, kad jį nužudyčiau. Tai atsitiko tik kartą ar du – nepaprasto aiškumo akimirkomis, – ir aš buvau įsitikinęs, kad tai tikroji jo parašyto laiško prasmė. Fenšo laukia manęs. Jis pasirinko mane būti jo budeliu ir žino, kad galima pasitikėti, jog aš tai padarysiu. Bet kaip tik todėl aš ir neketinau to daryti. Fenšo valią reikėjo palaužti, o ne pasiduoti jai. Būtinai reikėjo įrodyti jam, kad man tai neberūpi – štai kas svarbiausia: traktuoti jį kaip mirusį, nors jis dar gyvas. Bet, prieš įrodydamas tai Fenšo, turėjau įrodyti sau, o tai, kad man reikėjo įrodyti, buvo įrodymas, kad man dar per daug rūpi. Neužteko leisti įvykiams klostytis

savo vaga. Man reikėjo išjudinti juos, įkaitinti atmosferą. Kadangi dar abejojau savimi, reikėjo rizikuoti, išbandyti save didžiausiame pavojuje. Nužudyti Fenšo nieko nebūtų reiškę. Svarbiausia buvo surasti jį gyvą – ir tada nueiti nuo jo gyvam.

Laiškai Elenai buvo naudingi. Kitaip negu užrašai, kurie daugiausia buvo spekuliatyvūs ir stokojantys detalių, laiškai buvo labai konkretūs. Aš jaučiau, kad Fenšo stengiasi suteikti seseriai pramogą, pralinksminti ją smagiomis istorijomis, ir todėl čia buvo daugiau asmeninių nuorodų negu kitur. Pavyzdžiui, dažnai minimos pavardės – koledžo draugų, jūreivių, pažįstamų žmonių Prancūzijoje. Ir nors ant vokų atgalinių adresų nebuvo, vis dėlto buvo minima daug vietovių: Beitaunas, Korpus Kristis, Čarlstonas, Baton Ružas, Tampa, įvairūs Paryžiaus rajonai, kaimas Pietų Prancūzijoje. Pradžioje to man pakako, ir keletą savaičių sėdėjau savo kambaryje sudarinėdamas sąrašus, susiedamas žmones su vietovėmis, vietoves su datomis, datas su žmonėmis, sudarinėjau žemėlapius ir kalendorius, ieškojau adresų, rašiau laiškus. Ieškojau nuorodų ir mėginau griebtis visko, kas teikė bent kokios vilties. Klioviausi prielaida, kad kur nors Fenšo padarė klaidą – kad kas nors žino, kur jis yra, kas nors iš jo praeities žmonių matė jį. Anaiptol nebuvau tuo įsitikinęs, bet tai atrodė vienintelis logiškas būdas pradėti.

Laiškai iš koledžo buvo gana tiesmuki ir nuoširdūs – apie perskaitytas knygas, diskusijas su draugais, bendrabučio gyvenimą, – bet jie rašyti laikotarpiu prieš Elenos nervinį priepuolį ir pasižymi intymiu, familiariu tonu, kurio vėlesniuose laiškuose nelieka. Pavyzdžiui, laive Fenšo retai pasako ką nors apie save – nebent kiek tai susiję su kokiu nors jo pasakojamu nutikimu. Matome, kaip jis bando pritapti prie naujos aplinkos – poilsio kambaryje lošia korto-

GARSIAUSIOS KNYGOS

mis su mašinų skyriaus tepėju iš Luizianos (ir laimi), išėjęs į krantą žaidžia biliardą visokiuose prastuose baruose (ir laimi), o paskui savo sėkmę aiškina kaip atsitiktinumą: „Aš taip susiimu, kad nesusidirbčiau, jog pranokstu save. Matyt, adrenalinas gelbsti". Aprašo viršvalandžius mašinų skyriuje: „šešiasdešimt laipsnių – ar gali įsivaizduoti, sportbačiai buvo pilni prakaito, net žliugsėjo, lyg būčiau braidęs po balas"; arba kaip Beitaune, Teksaso valstijoje, girtas dantistas ištraukė protinį dantį: „kraujas liejosi, o danties nuotrupos dar visą savaitę styrojo dantenose". Kadangi buvo naujokas, be stažo, Fenšo buvo mėtomas nuo vieno darbo prie kito. Kiekviename uoste kai kurie įgulos nariai atidirbę pasilikdavo namie, o kiti ateidavo užimti jų vietų, ir jeigu tiems naujiems atvykėliams Fenšo darbas patikdavo labiau negu likusi laisva vieta, Vaikį (taip jį vadino) nustumdavo kitur. Todėl Fenšo pasidarbavo ir kaip paprastas jūreivis (gremžė ir dažė denį), ir kaip parankinis (šveitė grindis, klojo lovas, valė tualetus), ir kaip virtuvės darbininkas (dalijo maistą ir plovė indus). Pastarasis darbas buvo sunkiausias, bet ir įdomiausias, nes laivo gyvenimas daugiausia sukasi apie maisto temą: nuobodulys skatina apetitą, vyrai tiesiog ir gyvena laukdami artimiausio valgio, o kai kurie rodo stebinamą išrankumą (dramblioti šiurkštūs vyrai vertina patiekalus iš aukšto ir su panieka, verta aštuoniolikto amžiaus prancūzų hercogų). Bet pirmą darbo dieną Fenšo gavo gerą senbuvio patarimą: „Neleisk, kad tau kas kruštų smegenis, – sakė tas. – Jeigu žmogus skundžiasi dėl maisto, pasakyk, kad užsikimštų. Jeigu dar nenustygsta, elkis lyg jo nematydamas ir aptarnauk paskutinį. Jeigu dar neužsičiaupia, pasakyk, kad kitą kartą jam sriubon pripilsi ledinio vandens. O dar geriau – kad primyši. Tegul jie žino, kas čia bosas".

Matome, kaip vieną rytą, po nakties audrų siautulio prie Hateraso kyšulio, Fenšo neša pusryčius kapitonui: ant padėklo padeda greipfrutą, kiaušinienę ir skrebutį, apvynioja padėklą folija, paskui dar apsuka rankšluosčiais, tikėdamasis, kad kai prieis tiltelį, vėjas nenuneš lėkščių į vandenį (mat vėjas pučia septyniasdešimt mylių per valandą); tada Fenšo užlipa trapu, žengia pirmuosius žingsnius ant tiltelio, ir staiga, kai vėjas bloškiasi į jį šėlsmo piruetu, nuožmus oras šauna po padėklu ir sviedžia jo rankas virš galvos, tarsi jis būtų įsitvėręs primityvaus skraidymo aparato ir jau ketintų pakilti virš vandens; Fenšo iš visų jėgų traukia padėklą žemyn, galiausiai įveikęs prispaudžia jį plokštuma prie krūtinės, lėkštės per stebuklą neišsprūsta, paskui, kovodamas kiekvienu žingsniu, nukūprina per visą tiltelį – maža skruzdėlytė siaučiančio oro sūkuriuose; po nežinia kiek minučių Fenšo nusigauna į kitą galą, įžengia į baką, suranda apkūnųjį kapitoną prie vairaračio, pasako: „Jūsų pusryčiai, kapitone“, – o vairininkas atsigręžia, žvilgteri į jį ir atpažinęs atsainiai tarsteli: „Ačiū, Vaiki. Padėk ten ant stalo“.

Tačiau ne viskas Fenšo buvo taip linksma. Paminėtos muštynės (be detalių), kurios, matyt, prislėgė jį, kaip ir keletas krante matytų bjaurių scenų. Pavyzdžiui, negro pjudymas Tampos bare: girtuoklių šutvė užsipuolė seną juodaodį, įklydusį su didele Amerikos vėliava, kurią jis norėjo parduoti, – pirmasis girtuoklis išskleidė vėliavą ir pasakė, kad joje per mažai žvaigždžių – „vėliava netikra“, – o senis tai neigė, kone inkšdamas prašė pasigailėti, kai kiti ėmė burbėti pritardami pirmajam, ir viskas baigėsi tuo, kad senį išstūmė pro duris ir tas išsitiesė kiek ilgas ant šaligatvio, o girtuokliai patenkinti linksėjo ir užbaigė kalbą pastabomis apie būtinybę išsaugoti demokratiją. „Aš jaučiausi pažemintas, – rašė Fenšo, – man buvo gėda, kad ten esu.“

Vis dėlto laiškuose vyrauja juokavimo tonas („Vadink mane Redbernu“*, – prasideda vienas iš jų), ir galų gale susidaro įspūdis, kad Fenšo sugebėjo sau šį tą įrodyti. Laivas tėra dingstis, atsitiktinis kitoniškumas, būdas išbandyti save nepažintomis aplinkybėmis. Kaip ir su kiekviena iniciacija, ištverti jau yra pergalė. Tai, kas pradžioje atrodė kaip galimi minusai – Harvardo išsilavinimas, vidurinės klasės kilmė, – galiausiai jis pavertė pranašumais ir savo tarnybos pabaigoje jis jau pripažintas įgulos intelektualas, nebe „Vaikis“, o kartais net „Profesorius“, kviečiamas teisėjauti susiginčijus (kas buvo dvidešimt trečias prezidentas, koks Floridos gyventojų skaičius, kas 1947 metais žaidė kairiuoju gaudytoju „Giants“ komandoje) ir nuolat klausinėjamas kaip retų žinių šaltinis. Įgulos nariai prašo jo padėti užpildyti biurokratinius blankus (mokesčių lenteles, draudimo anketas, nelaimingų atsitikimų ataskaitas), o kai kurie net prašo parašyti už juos laišką (vienu atveju septyniolika meilės laiškų už Otisą Smartą jo draugei Sjū Anai, gyvenančiai Dido, Luizianos valstijoje). Esmė ne tai, kad Fenšo atsiduria dėmesio centre, bet kad sugeba prisitaikyti, rasti sau vietą. Juk tikrasis išbandymas yra būti tokiam kaip visi. Kai tai įvyksta, jam nebereikia abejoti savo išskirtinumu. Jis laisvas – ne tik nuo kitų, bet ir nuo savęs. Galutinis įrodymas, manau, tas, kad palikdamas laivą jis su niekuo neatsisveikina. Vieną vakarą Čarlstone jis baigia darbą, pasiima algą iš kapitono ir tiesiog dingsta. Po dviejų savaičių atvyksta į Paryžių.

Du mėnesius iš jo nė žodžio. O paskui tris mėnesius – vien atvirukai. Trumpos taupios žinutės antrapus įprastinių turistinių nuotraukų: Jėzaus Širdies bazilika, Eifelio bokš-

* *Redburn* – to paties pavadinimo Hermano Melville'io romano personažas – jaunas, nepatyręs jūrininkas.

tas, Konsjeržeri. Vėl pasipila laiškai, bet ateina nereguliariai ir nepasako nieko labai svarbaus. Dabar jau žinome, kad Fenšo įsitraukęs į kūrybą (gausūs ankstyvieji eilėraščiai, pirmasis „Užtemdymo“ variantas), bet laiškai visai neperteikia įspūdžio, kaip jis gyvena. Atrodo, kad jį apnikę prieštaravimai, jis nežino, kaip elgtis su Elena – nenori prarasti ryšio su ja, bet negali apsispręsti, ką ir kiek jai atskleisti. (O tiesa tokia, kad daugumos šių laiškų Elena net neperskaito. Kadangi jie siunčiami į namą Naujajame Džersyje, juos, žinoma, atplėšia ponia Fenšo ir tikrina prieš parodydama dukteriai – dažniausiai Elena jų nepamato. Manau, Fenšo turėjo žinoti, kad taip atsitiks, ar bent įtarti. O tai dar labiau viską komplikuoja, nes tam tikra prasme šie laiškai rašyti visai ne Elenai. Elena galiausiai tėra literatūrinė priemonė – terpė, per kurią Fenšo bendrauja su motina. Iš čia ir jos pyktis. Nes kalbėdamas jai jis podraug gali apsimesti ignoruojąs ją.) Maždaug metus laiškuose figūruoja beveik vien daiktai (pastatai, gatvės, Paryžiaus aprašymai), smulkmeniškai kurpiami pamatytų ir išgirstų dalykų sąrašai, bet paties Fenšo ten beveik nėra. Paskui pamatome vieną kitą jo pažįstamą žmogų, pajuntame lėtą gravitavimą pasakojimo link, bet vis dėlto tos istorijos lieka atplėštos nuo konteksto, todėl tarsi kybo, plevena ore. Štai, pavyzdžiui, matome seną rusą kompozitorių, tokį Ivaną Vyšnegradskį, jau beveik aštuoniasdešimties metų, nuskurdusį našlį, gyvenantį vieną apleistame bute Madmuazelės gatvėje. „Su šiuo žmogum matausi daugiausia“, – pareiškia Fenšo. O paskui nė žodžio apie jų draugystę, nė užuominos, apie ką jie kalbasi. Užtat plačiai aprašinėjamas bute stovintis ketvirtatonių pianinas su didžiuliu korpusu ir keletu klaviatūrų (pagamintas Vyšnegradskiui Prahoje beveik prieš penkiasdešimt metų – vienas iš vos trijų ketvirtatonių pianinų Europoje), o paskui,

be jokių tolesnių aliuzijų į kompozitoriaus karjerą, pasakojama, kaip Fenšo senukui padovanojo šaldytuvą. „Praeitą mėnesį persikėliau į kitą butą, – rašo Fenšo. – Kadangi ten buvo naujas šaldytuvas, senąjį nusprendžiau padovanoti Ivanui. Kaip ir daugelis žmonių Paryžiuje, šaldytuvo jis niekada neturėjo – visus tuos metus maistą laikydavo skrynelėje virtuvės sienoje. Jis atrodė labai patenkintas šiuo pasiūlymu, ir aš pasirūpinau, kad jis būtų nuvežtas pas jį namo – užnešiau laiptais kartu su sunkvežimio vairuotoju. Ivanas šio mechanizmo atsiradimą sutiko kaip svarbų savo gyvenimo įvykį – nesitvėrė kailyje kaip mažas vaikas, – ir vis dėlto aš mačiau, kad žiūrėjo nepatikliai, netgi truputį nusigandęs, nežinodamas, kaip reaguoti į šį svetimkūnį. „Bet koks didelis, – vis kartojo mums statant jį į vietą, o paskui, kai įjungėme ir suburzgė variklis, – kiek daug triukšmo". Užtikrinau jį, kad pripras, išdėsčiau visus šio modernaus aparato privalumus, visus aspektus, kuriais pagerės jo gyvenimas. Jaučiausi kaip misionierius – visažinis tėvas, kuris atperka šio akmens amžiaus žmogaus gyvenimą atskleisdamas jam tikrąją religiją. Praėjo kokia savaitė – Ivanas skambino man kone kasdien ir aiškino, kaip jis džiaugiasi šaldytuvu, pasakojo, kokius naujus maisto produktus dabar galįs pirkti ir laikyti namie. Paskui – nelaimė. „Man atrodo, jis sugedo", – tarė jis man vieną dieną gailiu balsu. Pasirodo, nedidelė šaldyklė viršuje apledijo, ir, nežinodamas, kaip tą ledą nuimti, jis griebėsi plaktuko – daužė ne tik ledą, bet ir po juo išraitytas vijas. „Mano brangus drauge, – sakė jis, – aš labai atsiprašau." Aš pasakiau jam, kad nesijaudintų – surasiu meistrą, kuris pataisys. Kitame gale stojo tyla. „Na, – pratarė jis pagaliau, – gal ir gerai, kad taip išėjo. Žinote, tas triukšmas. Man labai sunku susikaupti. Aš taip ilgai gyvenau su skrynele sienoje, kad ji man labai sava. Mano brangus drauge, tik nesupykit. Bijau,

kad su tokiu seniu kaip aš jau nieko nepadarysi. Žmogus sulaukia gyvenime amžiaus, kai jau per vėlu pasikeisti."

Panašūs laiškai ir toliau – minimos įvairios pavardės, įvairūs darbai. Kaip suprantu, laive uždirbtų pinigų Fenšo užteko apie metus, paskui jis vertėsi kaip išmanydamas. Atrodo, kurį laiką vertė dailės knygas; paskui, esama duomenų, keletą licėjaus mokinių mokė anglų kalbos; taip pat, atrodo, vieną vasarą dirbo „New York Times" Paryžiaus redakcijos naktinės pamainos telefonistu (o tai bent jau rodo, kad jis laisvai kalbėjo prancūziškai); ir buvo dar vienas keistas laikotarpis, kai jis protarpiais dirbo kino prodiuseriui – redagavo traktuotes, vertė, rengė scenarijų santraukas. Nors Fenšo kūryboje mažai autobiografinių aliuzijų, manau, kad kai kuriuos „Niekados šalies" epizodus galima susieti su pastarąja patirtimi (Montago namas septintame skyriuje, Flado sapnas trisdešimt ketvirtame). „Šis žmogus keistas tuo, – rašo Fenšo viename laiške apie kino prodiuserį, – kad nors finansinius reikalus su turtuoliais tvarko vos ne nusikalstamais būdais (griebia už gerklės, į akis meluoja), su nelaimėliais elgiasi švelniai. Skolininkams retai kada pareiškia ieškinį ar paduoda į teismą – jiems leidžia atlyginti už skolas kokiomis nors paslaugomis. Pavyzdžiui, jo šoferis yra nuskurdęs markizas, vairuojantis baltą „Mercedesą". Dar yra senas baronas, kurio vienintelis darbas – daryti kserokopijas. Kai nueinu į butą atiduoti savo darbo, visada kampe stovi koks nors naujas liokajus, užkulisiuose figūruoja koks nors nukaršęs didikas, koks elegantiškas finansininkas pasirodo esąs pasiuntinukas. Ir niekas veltui nedingsta. Kai praeitą mėnesį nusižudė buvęs režisierius, gyvenęs tarnaitės kambaryje šeštame aukšte, aš paveldėjau jo paltą – ir tebedėviu iki šiol. Toks ilgas, juodas, man beveik iki kulkšnių. Atrodau kaip šnipas."

Apie Fenšo asmeninį gyvenimą tėra migločiausių užuominų. Minima kviestinė vakarienė, aprašoma tapytojo dirbtuvė, kartą kitą išlenda vardas Ana – bet šių sąsajų pobūdis neaiškus. Tačiau man to ir reikėjo. Sumąsčiau, kad, pakankamai apvaikščiojęs, pakankamai pasiklausinėjęs, galiausiai susirasiu kai kuriuos iš šių žmonių.

Išskyrus trijų savaičių kelionę į Airiją (Dublinas, Korkas, Limerikas, Slaigas), Fenšo, regis, daugiau ar mažiau sėdėjo vienoje vietoje. Galutinis „Užtemdymo" variantas buvo užbaigtas kažkuriuo laiku per jo antruosius metus Paryžiuje, „Stebuklai" ir keturiasdešimt ar penkiasdešimt eilėraščių buvo parašyti per trečiuosius metus. Visa tai gana lengva nustatyti, mat maždaug tuo laiku Fenšo įprato datuoti savo kūrinius. Dar tiksliai neaišku, kada jis išvyko iš Paryžiaus į kaimą, bet aš manau, kad kada nors 1971 metais tarp birželio ir rugsėjo. Kaip tik tada laiškai tapo retesni, ir net užrašuose pateikiamas tik jo skaitomų knygų sąrašas (Rolio „Pasaulio istorija" ir Kabesos de Vakos „Kelionės"). Bet, įsitaisęs viloje kaime, jis gana smulkiai aprašo, kaip ten atsirado. Pačios savaime tos smulkmenos nesvarbios, bet paaiškėja vienas esminis dalykas: gyvendamas Prancūzijoje, Fenšo neslėpė esąs rašytojas. Jo draugai žinojo, kad jis kuria, ir jeigu jis ką nors slėpė, tai tik nuo šeimos. Čia jis aiškiai apsižioplina – vienintelį kartą visuose laiškuose išsiduoda. „Dedmonai – amerikiečių pora, su kuria susipažinau Paryžiuje, – rašo jis, – kitus metus negalės lankytis savo viloje kaime (jie išvyksta į Japoniją). Kadangi kartą ar du ten buvo įsilaužta, jiems nesinori palikti ją tuščią, tad man pasiūlė sargo darbą. Man ne tik nereikės mokėti nuomos, bet dar galėsiu naudotis automobiliu ir gausiu nedidelį atlyginimą (taupiai gyvenant užteks). Čia man pasisekė. Jie sako jau verčiau mokėsią man, kad ten metus sėdėčiau ir rašyčiau, negu išnuo-

mosią nepažįstamiems žmonėms.“ Gal čia ir smulkmena, bet kai užtikau ją laiške, man pakilo ūpas. Fenšo akimirką prarado budrumą – o jeigu tai atsitiko vieną kartą, kodėl gi negalėtų atsitikti dar kartą?

Kaip gero rašymo pavyzdžiai, laiškai iš kaimo pranoksta visus kitus. Fenšo žvilgsnis pasidarė neįtikėtinai skvarbus, ir galima pajusti jam atsivėrusią naują žodžių versmę, tarsi atstumas tarp regėjimo ir rašymo būtų sutrumpėjęs, abu šie veiksmai tapo kone tapatūs – vieno, nepertraukiamo gesto dalis. Fenšo pakerėtas peizažo – nuolat grįžta prie jo, be galo stebi, aprašinėja jo pokyčius. Jo kantrybė šiuo atžvilgiu nepaliaujamai stebina, o ir laiškuose, ir užrašuose esama tokių švytinčių gamtos aprašymų, kad geresnių nesu skaitęs. Akmeninis namas, kuriame jis gyvena (sienos dviejų pėdų storio), buvo pastatytas per revoliuciją: vienoje pusėje – mažas vynuogynas, kitoje – pieva, kurioje ganosi avys, toliau yra miškas (šarkos, kovai, šernai), o priekyje, už kelio, kyla uolos, vedančios prie kaimo (gyventojų – keturiasdešimt). Ant tų pačių uolų krūmų ir medžių tankmėje slepiasi koplyčios, kadaise priklausiusios tamplierių riteriams, griuvėsiai. Palėpščiai, čiobreliai, ąžuolai, rudžemis, baltasis molis, mistralis – Fenšo gyvena tarp viso to daugiau kaip metus, ir atrodo, kad palengva tai jį keičia, suteikia jam gilesnį pagrindą. Nedrįstu kalbėti apie religinę ar mistinę patirtį (šie žodžiai man nieko nereiškia), bet viskas rodo, kad Fenšo visą laiką buvo vienas, beveik su niekuo nesimatydavo, beveik nepraverdavo burnos. Šio gyvenimo asketiškumas drausmino jį. Vienatvė tapo keliu į save, atradimo įrankiu. Nors tuo metu dar buvo visai jaunas, manau, šiuo laikotarpiu prasidėjo jo kaip rašytojo branda. Nuo dabar jo kūryba nebėra daug žadanti – ji pilnatviška, užbaigta, neabejotinai savita. Nuo ilgo kaime parašytų eilėraščių ciklo („Pamatai“)

ŠIAULIŲ „SAULĖS" KNYGOS PARDAVIMO

iki pjesių bei „Niekados šalies“ (parašytų Niujorke) – Fenšo kūrybos suklestėjimas. Be abejo, Fenšo yra nepaprastas žmogus, bet, sprendžiant iš visko, yra sveiko proto ir, 1972 metų rudenį grįžęs į Ameriką, regis, valdėsi visais atžvilgiais.

Pirmuosius atsakymus man atsiuntė žmonės, kuriuos Fenšo pažinojo studijuodamas Harvarde. Atrodo, kad žodis *biografija* atidarinėjo man duris, ir su dauguma jų susitarti dėl susitikimo neturėjau problemų. Susitikau su jo pirmo kurso kambario draugu, su dviem ar trim Radklifo koledžo merginom, su kuriomis jis turėjo romaniukus. Tik nelabai ką iš to pešiau. Iš visų mano sutiktų žmonių tik vienas pasakė šį tą įdomaus. Tai buvo Polas Šifas, kurio tėvas Fenšo padėjo gauti darbą tanklaivyje. Dabar Šifas dirbo pediatru Vestčesterio apygardoje, ir jo kabinete vieną vakarą mudu prakalbėjome iki vėlumos. Man patiko jo rimtumas (žemas, uolus vyrukas, jau retėjančiais plaukais, ramiomis akimis ir minkštu skambiu balsu), ir kalbėjo jis atvirai, bakštinti nereikėjo. Fenšo jo gyvenime turėjo svarbią vietą, ir jis gerai prisiminė jųdviejų draugystę. „Aš buvau stropus vaikinas, – kalbėjo Šifas. – Darbštus, paklusnus, padebesiais neskrajojau. Fenšo Harvardas taip negąsdino kaip mūsų visų, o aš, sakyčiau, ten buvau nustėręs. Jis skaitė daugiau už visus – daugiau poetų, daugiau filosofų, daugiau romanistų, – bet studijos jam, matyt, buvo nuobodus dalykas. Jam nerūpėjo pažymiai, dažnai praleisdavo paskaitas, tiesiog vaikščiojo savo keliais. Pirmame kurse mudu gyvenome tame pačiame koridoriuje, ir jis kažkodėl pasirinko mane į draugus. Paskui aš tiesiog ėjau jam iš paskos. Fenšo turėdavo tiek daug idėjų apie viską, kad aš iš jo turbūt išmokau daugiau negu iš visų paskaitų. Ko gero, pasidaviau didvyrio kultui, bet Fenšo man padėjo, ir aš to neužmiršau. Būtent jis mane išmokė

savarankiškai mąstyti, pačiam apsispręsti. Jeigu ne jis, niekada nebūčiau tapęs gydytoju. Perėjau į mediciną, nes jis įtikino mane daryti tai, ką noriu, ir iki šiol tebesu jam dėkingas.

Įpusėjus antram kursui, Fenšo pasakė man ketinąs mesti studijas. Aš nelabai nustebau. Kembridžo miestas nebuvo jam tinkama vieta, ir aš žinojau, kad jis nerimsta, nenustygsta. Pasikalbėjau su tėvu – jis atstovavo jūrininkų profsąjungai ir suieškojo Fenšo tą darbą laive. Sutvarkyta buvo labai sklandžiai. Greitai pervarė visą popierizmą, ir po kelių savaičių Fenšo išvyko. Kelis kartus gavau iš jo žinią – atviruką tai iš šen, tai iš ten. Sveikas, kaip laikaisi – tokie va dalykai. Bet aš nesikrimtau ir džiaugiausi, kad galėjau jam kuo nors padėti. Bet paskui visi tie geri jausmai sugrįžo, lyg skuduru per veidą. Prieš kokius ketverius metus vieną dieną buvau Niujorke, ėjau Penktuoju aveniu ir gatvėj tiesiog susidūriau su Fenšo. Apsidžiaugiau jį pamatęs, tikrai nustebau ir nudžiugau, bet jis beveik nė nekalbėjo su manim. Pamanytum, kad užmiršo, kas aš toks. Reagavo labai šaltai, kone šiurkščiai. Tiesiog įbrukau jam į ranką savo adresą ir telefono numerį. Pažadėjo paskambinti, bet, aišku, nepaskambino. Skaudu buvo, kaip kažin ką. Tai šunsnukis, galvojau, ką jis čia įsivaizduoja? Netgi nepasakė man, kuo užsiima – išsisuko nuo klausimų ir nužingsniavo sau. Še tau koledžo dienos, pagalvojau. Še tau draugystė. Pernai žmona nupirko vieną jo knygą ir padovanojo man per gimtadienį. Aš suprantu, kad tai vaikiška, bet man nekilo ranka ją atsiversti. Stovi ant lentynos ir renka dulkes. Keista, ar ne? Visi sako, kad tai šedevras, o aš manau, kad niekada neprisiversiu jo skaityti.“

Tai buvo aiškiausias komentaras iš visų. Kai kurie tanklaivio jūreiviai turėjo ką pasakyti, bet mano tikslui tai nieko nedavė. Pavyzdžiui, Otisas Smartas prisiminė meilės laiškus,

kuriuos Fenšo rašė už jį. Kai prisiskambinau jam į Baton Ružą, jis kaip reikiant įsišnekėjo apie juos, net pacitavo kai kurias Fenšo sugalvotas frazes („mano brangioji kojytės pirštele“, „mano meilioji saldžiamelione“, „mano saldžiasapne nedoryte“ ir taip toliau) ir kalbėdamas juokėsi. Bet kad tave kur velnias, sakė jis: visą laiką, kai jis siuntęs tuos laiškus Sjū Anai, ji valkiojosi su kitu, ir tą dieną, kai jis grįžo namo, pareiškė jam, kad išteka. „Na ir gerai, – pridūrė Smartas. – Pernai sugrįžęs namo sutikau Sjū Aną – ogi išstorėjusi gal iki trijų šimtų svarų. Atrodo kaip storulė iš karikatūros – dimbina oranžinėm tampkelnėm, o aplink ją žvygauja krūva varliūzų. Prajuokino, kurgi ne – kai prisiminiau tuos laiškus. Nuo to Fenšo, maniau, trūkį gausiu. Kai pavarys tų savo kalambūrų, tai raitausi ant grindų kaip beždžionė. Labai gaila, kad taip atsitiko. Baisu sužinojus, kad bičas toks jaunas užsilenkė.“

Džefris Braunas, dabar vieno Hiustono restorano vyr. virėjas, laive buvo virėjo padėjėjas. Jis prisiminė Fenšo kaip vienintelį jam draugišką baltąjį įgulos narį. „Buvo nelengva, – sakė Braunas. – Įguloj daugiausia reiškėsi baltųjų kietasprandžių šutvė – tie greičiau būtų mane apspjovę negu pasilabinę. Bet Fenšo laikėsi su manim ir neklausė, kas ką sako. Kai eidavom į Beitauną ir kitas tokias vietas, mudu eidavom kartu – išgert, pas mergas ar dar kur. Tuos miestus aš pažinojau geriau negu Fenšo ir pasakiau jam, kad jeigu jis nori laikytis su manim, mudu negalim eit į paprastus jūreivių barus. Aš žinojau, kad tokiose vietose mane griebs už šiknos, ir nenorėjau bėdos. Jokių problemų, pasakė Fenšo, ir mes traukdavom į juodųjų kvartalus, be jokių problemų. Laive dažniausiai būdavo ramu – aš susitvarkydavau. Bet paskui keletui savaičių laive atsirado tas bjaurus tipas. Toks Rojus Katbertas, tik pagalvok – tikras Rojus. Kvailas baltašiknis tepėjas, kurį galop išmetė iš laivo, kai vyr. inžinierius susi-

gaudė, kad jis nieko neraukia apie variklius. Jis tepėjo testą išlaikė sukčiaudamas, kad gautų šitą darbą, – tik tokį ir reikia pasiimt, jeigu nori, kad laivas susprogtų. Tas Katbertas buvo bukas – bukas niekšelis. Ant krumplių turėjo tas tatuiruotes – po vieną raidę ant kiekvieno piršto: L-O-V-E ant dešinės rankos, H-A-T-E* – ant kairės. Pamačius tokį kvailą šūdą, norisi trauktis kuo toliau. Tas tipas kartą gyrėsi Fenšo, kaip jis smagindavosi namie Alabamoj šeštadienio vakarais – atsisėdęs ant kalvos virš magistralinio kelio šaudydavo į mašinas. Mielas vyrukas, kad ir ką sakytum. O dar viena akis tokia nesveika – pasruvusi krauju ir sužalota. Bet apie tai irgi mėgdavo girtis. Atrodo, vieną dieną į akį įlėkė stiklo šukė. Sakė, tai atsitiko Selmoj, kai mėtė butelius į Martiną Liuterį Kingą. Nereikia jums aiškint, kad šitas Katbertas nebuvo mano širdies draugas. Vis dėbčiodavo į mane, murmėdamas po nosim ir linksėdamas, bet aš nekreipiau dėmesio. Šitaip ir gyvenom. Tada jis pabandė užmesti, kai šalia buvo Fenšo, ir išėjo truputį per garsiai, kad Fenšo apsimestų neišgirdęs. Jis sustoja, atsigręžia į Katbertą ir sako: „Ką tu pasakei?“ O Katbertas, pasipūtęs kaip gaidys, atrėžia kažką tokio: „Man tik įdomu, pupuliuk, kada gi tu su šituo džiunglių zuikučiu apsivesi“. Na, Fenšo visada būdavo taikingas ir draugiškas, tikras džentelmenas, kaip sakoma, ir tai, kas atsitiko, man buvo visai netikėta. Čia kaip tas stambuolis per televizorių – kai pasiverčia žvėrimi. Staiga jis įpyko, tiesiog įsiuto, nesitvėrė kaily iš pykčio. Sugriebė Katbertą už marškinių ir bloškė į sieną, priplojo jį ir laikė alsuodamas tiesiai į veidą. „Niekada taip daugiau nesakyk, – sako Fenšo, o akyse liepsna. – Niekada taip daugiau nesakyk, arba aš tave užmušiu.“ Ir pasakė taip, kad negalėjai nepatikėt. Bi-

* *Hate* – neapykanta.

čas tikrai galėjo užmušt, ir Katbertas tai suprato. „Pajuokavau, – sako jis. – Truputėlį pajuokavau." Tuo viskas ir baigėsi – labai greitai. Tik spėjau akim sumirksėt, ir baigta. Po kokių dviejų dienų Katbertą išmetė. Pasisekė. Jeigu jis būtų pasilikęs ilgiau, nežinia, kas būtų atsitikę."

Gavau dešimtis tokių pasisakymų – laiškuose, telefono pokalbiuose, susitikimuose. Tai truko keletą mėnesių, ir kasdien medžiaga plėtėsi, augo geometriniais antplūdžiais, kaupėsi vis daugiau sąsajų, ir kontaktų grandinė ėmė gyventi savo gyvenimą. Tai buvo be galo alkanas organizmas, ir galiausiai aš pamačiau, kad niekas nesutrukdys jam išsiplėsti iki paties pasaulio dydžio. Vieno žmogaus gyvenimas paliečia kito gyvenimą, tas dar kito, ir labai greitai tos jungtys pasidaro begalinės, nesuskaičiuojamos. Aš sužinojau apie storą moterį Luizianos miestelyje, sužinojau apie pamišusį rasistą su tatuiruotėmis ant pirštų ir netinkamu vardu. Sužinojau apie dešimtis žmonių, kurių anksčiau nebuvau girdėjęs, ir kiekvienas buvo tapęs Fenšo gyvenimo dalimi. Gal ir viskas gerai – galima sakyti, kad šis žinių perteklius būtent ir įrodė, jog aš išjudėjau iš vietos. Juk aš detektyvas ir mano darbas – ieškoti pėdsakų. Susidūręs su milijonais padrikos informacijos trupinių, turėjau rasti vienintelį kelią, kuris mane nuvestų ten, kur man reikia. Kol kas esminis faktas buvo tai, kad aš jo neradau. Nė vienas šių žmonių jau keletą metų nei matė, nei girdėjo Fenšo, ir jeigu aš neėmiau abejoti viskuo, ką jie man pasakojo, ir nesiėmiau tyrinėti kiekvieno jų atskirai, tai turėjau daryti prielaidą, kad jie sako tiesą.

Manau, kad visa tai suėjo į metodo klausimą. Tam tikra prasme aš jau žinojau viską, ką galima žinoti apie Fenšo. Tai, ką sužinojau naujo, nieko svarbaus manęs nepamokė ir nepaneigė to, ką žinojau anksčiau. Arba, tariant kitais žodžiais, – Fenšo, kurį aš pažinojau, buvo ne tas pats Fenšo,

kurio aš ieškojau. Kažkur buvo lūžis, staigus, nesuvokiamas lūžis, ir tai, ką man papasakojo įvairūs mano apklausti žmonės, jo nepaaiškino. Iš esmės jų pasisakymai tik patvirtino, kad tai, kas atsitiko, niekaip negalėjo atsitikti. Kad Fenšo buvo geraširdis, kad Fenšo buvo žiaurus – tai sena istorija, kurią aš mokėjau mintinai. O ieškojau visai ko kito, ko negalėjau net įsivaizduoti – visiškai iracionalaus veiksmo, absoliučiai nebūdingo, to, kas paneigtų viską, ką Fenšo darė iki savo dingimo akimirkos. Aš bandžiau nerti į nežinomybę, bet panėręs kaskart atsidurdavau pažįstamoj vietoj, apsuptas to, kas man buvo puikiausiai žinoma.

Kuo toliau ėjau, tuo labiau galimybės siaurėjo. Gal tai buvo gerai – nežinau. Bent jau žinojau, kad po kiekvienos nesėkmės liks viena apžiūrėtina vieta mažiau. Slinko mėnesiai – jų praslinko daugiau, negu norėčiau pripažinti. Vasarį ir kovą daugiausia laiko sugaišau ieškodamas Kvino – privataus detektyvo, kuris dirbo Sofijai. Keista, bet neradau jo nė pėdsako. Atrodė, kad tokio detektyvo nebėra – nei Niujorke, nei kur kitur. Kurį laiką tyrinėjau ataskaitas apie neatpažintus kūnus, klausinėjau žmones, dirbančius miesto morge, bandžiau surasti jo šeimą, bet nieko neišėjo. Nebeturėdamas ko griebtis, svarsčiau galimybę nusamdyti kitą privatų detektyvą jo ieškoti, bet nusprendžiau, kad nereikia. Pamaniau, kad užtenka vieno dingusio žmogaus, ir tada po truputį išnaudojau visas likusias galimybes. Balandžio vidury man beliko viena išeitis. Dar keletą dienų palaukiau, vildamasis, kad nusišypsos sėkmė, bet nieko neišaiškėjo. Dvidešimt pirmos dienos rytą galiausiai nuėjau į kelionių agentūrą ir užsisakiau skrydį į Paryžių.

Išskristi turėjau penktadienį. Antradienį mudu su Sofija ėjome pirkti patefono. Viena jos jaunesnioji sesuo ketino persi-

kelti į Niujorką, ir mudu norėjome padovanoti jai savo senąjį patefoną. Mintis pakeisti jį jau keletą mėnesių sklandė ore, ir štai galiausiai gavome dingstį paieškoti naujo. Taigi tą antradienį nusipirkom mieste patefoną ir parsivežėm taksi. Prijungėme jį toje pačioje vietoje, kur buvo senasis, o senąjį įdėjome į naujojo dėžę. Pamanėm, kad tai protingas sprendimas. Karen turėjo atvykti gegužę, o iki tol norėjome palaikyti jį kur nors toliau nuo akių. Štai čia ir susidūrėme su problema.

Vietos daiktams buvo mažoka, kaip ir daugumoje Niujorko butų, ir atrodė, kad laisvos vietos nebėra. Vienintelė teikianti vilties spinta stovėjo miegamajame, bet apačia jau buvo užversta dėžėmis – trim sluoksniais skersai, dviem į aukštį ir keturiais išilgai, o viršutinėje lentynoje vietos neužteko. Tai buvo kartoninės dėžės su Fenšo daiktais (drabužiais, knygomis, visokiais mažmožiais) – jos čia riogsojo nuo mūsų įsikraustymo dienos. Nei aš, nei Sofija nežinojome, ką su viskuo tuo daryti, kai jinai tuštino senąjį butą. Savo naujajame gyvenime nenorėjome būti apsupti Fenšo prisiminimų, bet kartu atrodė negerai tiesiog imti ir išmesti tuos daiktus. Dėžės buvo kompromisas, ir galiausiai mes jų lyg ir nebematėme. Jos tapo namų vaizdo dalimi – kaip įlūžusios grindys po svetainės kilimu, kaip trūkis sienoje virš mūsų lovos, – nematomi kasdienybės tėkmėje. Dabar, kai Sofija atidarė spintos duris, jos nuotaika staiga pasikeitė.

– Gana, – tarė ji atsitūpusi spintoje.

Ji nustūmė drabužius, nukarusius ant dėžių, ir, tarškant pakabams vienas į kitą, nirčiai praskyrė tą kratinį. Tai buvo ūmus pyktis, regis, labiau nukreiptas į save pačią negu į mane.

– Gana ko? – aš stovėjau kitapus lovos žiūrėdamas jai į nugarą.

– Visko, – tarė ji, vis dar blaškydama drabužius pirmyn atgal. – Gana Fenšo ir jo dėžių.

– Ką tu nori daryti su jom? – Aš atsisėdau ant lovos ir laukiau atsakymo, bet ji nieko nesakė. – Ką tu nori daryti su jom, Sofija? – vėl paklausiau.

Ji atsigręžė ir įsmeigė į mane žvilgsnį, ir aš pamačiau, kad ji vos sulaiko ašaras.

– Kokia nauda iš spintos, jeigu ja net naudotis negalima? – pasakė ji. Balsas virpėjo, buvo nevaldomas. – Taigi jis mirė, ar ne? O jeigu mirė, tai kam mums visas šitas... visas šitas, – ji skėsčiojo rankomis, ieškojo žodžio, – šlamštas. Gyvenam kaip su lavonu.

– Jeigu nori, galim šiandien pakviesti Gelbėjimo armiją, – tariau aš.

– Pakviesk dabar. Kol neapsigalvojom.

– Pakviesiu. Bet pirmiau reikia atidaryti dėžes ir peržiūrėti.

– Ne. Aš noriu, kad paimtų viską iš karto.

– Drabužius tai gerai, – tariau aš. – Bet aš norėjau dar truputį pasilaikyti knygas. Ketinau padaryti sąrašą ir norėjau pasižiūrėti, ar nėra užrašų paraštėse. Per kokį pusvalandį ir pabaigčiau.

Sofija žiūrėjo į mane negalėdama patikėti.

– Tai tu nieko nesupranti, – tarė. Ir tada, jai atsistojus, galiausiai pasruvo ašaros – vaikiškos ašaros, nieko neslepiančios, riedančios skruostais taip, lyg ji to nejaustų. – Aš nebegaliu tau nieko išaiškinti. Tu tiesiog neklausai, ką aš sakau.

– Aš stengiuosi kaip įmanydamas, Sofija.

– Ne, nesistengi. Tau taip tik atrodo, kad stengiesi. Ar nematai, kas darosi? Tu jį nori prikelti iš mirusiųjų.

– Aš rašau knygą. Tiktai knygą, ir viskas. Bet jeigu nesiimsiu rimtai, kaip aš tai padarysiu?

– Tai ne viskas. Aš žinau, aš jaučiu tai. Jeigu mudu norim išlikti kartu, jis turi būti miręs. Ar tu nesupranti? Net jeigu jis gyvas, jis turi būti miręs.

– Ką tu čia kalbi? Aišku, kad jis miręs.

– Jau nebe. Bus nemiręs, jeigu tu neapsiraminsi.

– Bet juk tu mane paskatinai. Tu norėjai, kad parašyčiau knygą.

– Tai buvo prieš šimtą metų, brangusis. Aš taip bijau, kad galiu tave prarasti. Aš negalėčiau to ištverti.

– Jau beveik baigta – pažadu. Ši kelionė – paskutinis žingsnis.

– Ir kas tada?

– Pamatysim. Aš nežinau, ko imsiuosi, kol rankos tuščios.

– To aš ir bijau.

– Tu galėtum skristi su manim.

– Į Paryžių?

– Į Paryžių. Galėtumėm skristi visi trys.

– Nemanau. Kai tokie reikalai, geriau ne. Skrisk vienas. Tada bent jau jeigu grįši, tai dėl to, kad nori.

– Ką reiškia „jeigu“?

– Tą ir reiškia. Jeigu grįši.

– Tu juk netiki tuo, ką sakai.

– Tikiu. Jeigu toliau taip tęsis, aš tave prarasiu.

– Nekalbėk taip, Sofija.

– Negaliu nekalbėti. Jau visai nedaug trūksta, kad tu pasitrauktum. Kartais man atrodo, kad aš savo akimis matau tave išnykstantį.

– Tai nesąmonė.

– Tu klysti. Mes artėjam prie pabaigos, brangusis, ir tu to net nesupranti. Tu išnyksi, ir aš niekada tavęs nebematysiu.

8

Paryžiuje man viskas atrodė keistai stambesnio dydžio. Dangus buvo arčiau negu Niujorke, jo įnoriai trapesni. Jaučiau jo trauką ir dieną ar dvi nuolat jį stebėjau – sėdėdamas viešbučio kambaryje tyrinėjau debesis, laukiau ko nors įvykstant. Tai buvo šiaurietiški debesys, sapnų debesys, kurie visada kinta, susikaupia į didžiulius pilkus kalnus, išpurškia trumpą lietų, išsisklaido, vėl telkiasi, slenka pro saulę, atspindi šviesą, regis, kaskart skirtingai. Paryžiaus dangus turi savo dėsnius, kurie funkcionuoja nepriklausomai nuo miesto apačioje. Pastatai atrodo tvirti, įaugę į žemę, nesugriaunami, o dangus – beribis ir amorfiškas, niekada neapsaugotas nuo sumaišties. Pirmą savaitę jaučiausi tarsi apverstas aukštyn kojomis. Tai buvo senojo pasaulio miestas, neturintis nieko bendra su Niujorku – su jo lėta padange ir chaotiškomis gatvėmis, blankiais debesimis ir agresyviais pastatais. Buvau netekęs šaknų ir staiga praradau pasitikėjimą savimi. Ėmiau nebejausti žemės po kojom ir ne rečiau kaip kas valandą turėdavau priminti sau, ko čia esu.

Prancūzų kalbą mokėjau nei gerai, nei blogai. Pakankamai, kad suprasčiau, ką man sako, bet kalbėti buvo sunku, ir būdavo, kad jokie žodžiai neateina į galvą, vargiai išstenu

ŠIAULIŲ „AUŠROS" PAGALBOS KNYGOS

paprasčiausius dalykus. Ko gero, jaučiau tam tikrą malonumą – galėdamas girdėti kalbą tik kaip garsų rinkinį, išstumtas į žodžių paviršių, kur reikšmės išnyksta, – bet kartu tai vargino ir skatino mane užsisklęsti savo mintyse. Kad suprasčiau, ką žmonės sako, turėdavau viską tyliai išsiversti į anglų kalbą, o tai reiškė, kad, net ir suprasdamas, suprasdavau pavėluotai – darydavau dvigubą darbą ir gaudavau pusę rezultato. Niuansai, giluminės asociacijos, povandeninės srovės – visa tai man buvo neįkandama. Iš esmės turbūt nesuklysčiau pasakęs, kad neįkandama man buvo viskas.

Vis dėlto stūmiausi pirmyn. Prireikė keleto dienų, kad tyrimas išjudėtų, bet, užmezgus pirmą kontaktą, atsirado ir kitų. Tiesa, keletą kartų teko nusivilti. Vyšnegradskis buvo miręs; nepavyko surasti nė vieno iš Fenšo anglų kalbos mokinių; moteris, kuri pasamdė Fenšo „New York Times" redakcijoje, buvo išvykusi – jau keletą metų čia nebedirbo. Tokių dalykų reikėjo tikėtis, bet aš dėl to sielojausi, nes žinojau, kad ir mažiausia spraga gali būti lemtinga. Man tai buvo tuščios erdvės, baltos dėmės paveiksle, ir nors ir kaip man sektųsi užpildyti kitus plotus, abejonių liks, o tai reiškė, kad darbas niekada nebus iš esmės pabaigtas.

Pasikalbėjau su Dedmondais, su dailės knygų leidėjais, kuriems dirbo Fenšo, su moterimi, vardu Ana (pasirodo, buvusi meilė), su kino prodiuseriu. „Atsitiktinius darbelius jis man dirbo, – pasakė jis angliškai su rusišku akcentu. – Vertimus, scenarijų santraukas, šį tą parašė už mano žmoną. Sumanus vaikinas buvo, bet nelankstus, kaip sakoma. Norėjau suteikti jam progą vaidinti – netgi pasiūliau fechtavimo ir jojimo pamokas tam filmui, kurį ruošėmės statyti. Man patiko jo išvaizda, pamaniau, kad iš jo galėtumėm ką nors padaryti. Bet jo tai nedomino. Mane šaukia kiti keliai, sakė jis. Ar kažką panašaus. Tiek to. Tas filmas surinko milijonus, ir kas man darbo, nori vaikinas vaidint ar nenori."

Čia buvo ko nusigriebti, bet, sėdėdamas su šiuo žmogumi jo monumentaliame bute Anri Marteno aveniu, laukdamas kiekvieno jo pasakojimo sakinio tarp telefono skambučių, staiga suvokiau, kad nieko daugiau išgirsti man nebereikia. Svarbus buvo tik vienas klausimas, o šis žmogus man į jį negalėjo atsakyti. Jeigu ir toliau būčiau klausęsis jo, būčiau gavęs dar daugiau detalių, dar daugiau mažmožių, dar vieną šūsnį beverčių užrašų. Pernelyg ilgai apsimečiau rašąs knygą ir palengva užmiršau savo tikslą. Gana, tariau aš sau, sąmoningai atkartodamas Sofiją, gana to visko, tada atsistojau ir išėjau.

Nes juk manęs niekas nebestebėjo. Man nebereikėjo vaidinti, kaip namie, nebereikėjo apgaudinėti Sofijos be galo tuščiai triūsiant. Spektaklis baigėsi. Galų gale galėjau mesti savo nesamą knygą. Kokias dešimt minučių, eidamas atgal į savo viešbutį anapus upės, jaučiausi laimingas kaip nė karto jau keletą mėnesių. Viskas pasidarė paprasčiau, susiaurėjo iki vienintelės skaidrios problemos. Bet tada, tą akimirką, kai susiurbiau šią mintį, supratau, kokia bloga iš tiesų padėtis. Jau artėjau prie pabaigos, o jo dar nebuvau radęs. Klaida, kurios ieškojau, taip ir neiškilo į paviršių. Nebuvo jokių užuominų, jokio siūlo galo, jokių pėdsakų, kuriais galėčiau sėlinti. Fenšo kažkur pasislėpęs, o su juo pasislėpęs ir visas jo gyvenimas. Jeigu jis nepanorės būti surastas, aš neturiu nė menkiausio šanso.

Vis dėlto neatlyžau, stengiausi prieiti galą, patį galą, aklai yriausi per paskutinius pokalbius, nelinkęs pasiduoti, kol nepamačiau visų žmonių. Norėjau paskambinti Sofijai. Vieną dieną netgi ryžausi nueiti iki pašto ir atsistojau į eilę prie tarptautinių pokalbių, bet netesėjau. Dabar man nuolat pritrūkdavo žodžių, ir mane apėmė panika pagalvojus, kad kalbant telefonu neišlaikys nervai. O ir ką aš turėjau pasakyti?

VARSTIAUSIOS XX a. PABAIGOS KNYGOS

Tik nusiunčiau jai atviruką su Lorelo ir Hardžio* nuotrauka. Antroje pusėje parašiau: „Tikros santuokos visada nelogiškos. Pažvelk į šią porą antroje pusėje. Įrodymas, kad viskas įmanoma, ne? Gal mums reikėtų imti dėvėti katiliukus. O kol kas bent nepamiršk patuštinti spintos prieš man sugrįžtant. Bučkis Benui".

Kitos dienos popietę pasimačiau su Ana Mišo – ji krūptelėjo man įžengus į kavinę, kurioje susitarėme susitikti („Le Rouquet" Sen Žermeno bulvare). Tai, ką ji man papasakojo apie Fenšo, nereikšminga: kas ką pabučiavo, kas kur atsitiko, kas ką pasakė ir taip toliau. Nieko iš esmės naujo. Tačiau pasakysiu, kad jos pirmąją reakciją sukėlė tai, jog ji palaikė mane Fenšo. Vos trumputę akimirką, kaip sakė jinai, – tai tuoj pat išnyko. Šis panašumas, žinoma, buvo pastebėtas ir anksčiau, bet niekada taip instinktyviai, su tokia nuoširdžia įtaiga. Aš tikriausiai pasirodžiau nustebęs, nes jinai bemat atsiprašė (tarsi būtų padariusi ką negero) ir kelis kartus grįžo prie šios temos per tas dvi ar tris drauge praleistas valandas – kartą netgi nėrėsi iš kailio sau prieštaraudama: „Nežinau, ką aš galvojau. Jūs visai nepanašus į jį. Gal tik tuo, kad jūs abu amerikiečiai".

Vis dėlto mane tai suglumino – ir apėmė šiurpas. Dėjosi kažkas siaubinga, ir tai jau buvo visai ne mano valioje. Mano vidinis dangus temo – tai buvo aišku, ir žemė drebėjo. Man buvo sunku išsėdėti ramiai ir sunku išjudėti. Kas akimirką, rodėsi, atsidurdavau kitoje vietoje, užsimiršdavau kur esąs. Mintys sustoja, kur prasideda pasaulis, kartojau sau. Bet mano savastis irgi pasaulyje, atsakiau, taip pat ir iš jos kylančios mintys. Bėda buvo ta, kad nebegalėjau atskirti,

* Stan Laurel ir Oliver Hardy – garsus kino komikų duetas (paprastai pasirodydavęs su katiliukais).

kas yra kas. Tai yra tai ir ne kas kita. Obuoliai – ne apelsinai, persikai – ne slyvos. Pajunti skirtumą liežuviu, o paskui jau žinai – tarsi turi savyje. Bet man visi skoniai ėmė atrodyti vienodi. Aš nebebuvau alkanas, nebegalėjau prisiversti valgyti.

Apie Dedmonus turbūt dar mažiau ką yra pasakyti. Fenšo nebūtų galėjęs rasti tinkamesnių geradarių – iš visų Paryžiuje mano matytų žmonių jie buvo draugiškiausi, dosniausi. Pakviestas į jų butą išgerti, aš pasilikau vakarieniauti, o paskui, valgant antrą patiekalą, jie ragino mane apsilankyti jų name Vare – tame pačiame, kuriame gyveno Fenšo, ir pabūti ilgėliau, nes jie patys neketiną ten važiuoti iki rugpjūčio. Tai buvusi svarbi vieta Fenšo ir jo kūrybai, sakė ponas Dedmonas, ir mano knygai, be abejo, būsią į naudą, jeigu aš pats viską pamatysiu. Negalėjau nesutikti, ir vos tik ištariau šiuos žodžius, ponia Dedmon jau tarėsi dėl manęs telefonu savo tikslia, elegantiška prancūzų kalba.

Paryžiuje manęs niekas nebelaikė, tad kitos dienos popietę sėdau į traukinį. Man tai buvo kelio pabaiga – pietinis žygis į užmarštį. Visos galimos viltys (menka galimybė, kad Fenšo sugrįžo į Prancūziją, nelogiška mintis, kad jis antrą kartą susirado prieglobstį toje pačioje vietoje) išgaravo man ten nusigavus. Namas buvo tuščias, nė ženklo gyvybės. Kitą dieną, apžiūrinėdamas kambarius antrame aukšte, užtikau Fenšo ant sienos parašytą eilėraštį – bet jis man jau buvo žinomas, ir po juo buvo data: 1972 m. rugpjūčio 25 d. Jis niekada čia nebuvo sugrįžęs. Jaučiausi kvailai, kad tokia mintis galėjo šauti į galvą.

Nesumodamas nieko geresnio, keletą dienų kalbėjausi su apylinkių žmonėmis – ūkininkais, kaimiečiais, aplinkinių miestelių gyventojais. Prisistatydamas rodydavau Fenšo nuotrauką ir apsimesdavau esąs jo brolis, bet jausdavausi veikiau kaip nusigyvenęs privatus detektyvas – klounas, kuris

LABIAUSIOS XXo PABAIGOS KNYGOS

griebiasi šiaudo. Kai kurie žmonės jį prisiminė, kiti – ne, o dar kiti nebuvo tikri. Tai nieko nekeitė. Pietietiškas akcentas man buvo neįkandamas (su išryškintais *r* ir nosinėmis galūnėmis) ir ne ką tesupratau, kas man buvo sakoma. Iš visų mano sutiktų žmonių tik vienas buvo gavęs žinią iš Fenšo po jo išvykimo. Tai buvo jo artimiausias kaimynas – ūkininkas nuomininkas, gyvenantis palei kelią už kokios mylios. Keistas mažas žmogelis, maždaug keturiasdešimties, tokio suskretėlio dar nebuvau matęs. Gyveno jis drėgname, griūvančiame septyniolikto amžiaus name – regis, vienas, draugijos turėjo tik pudelį ir medžioklinį šautuvą. Jis aiškiai didžiavosi buvęs Fenšo draugas – kad įrodytų, kaip artimai draugavo, parodė man baltą kaubojaus skrybėlę, kurią Fenšo atsiuntė grįžęs į Ameriką. Nebuvo pagrindo netikėti juo. Skrybėlė tebegulėjo savo dėžėje ir atrodė dar nedėvėta. Jis paaiškino taupąs ją tinkamai progai, o tada įsileido į politinius postringavimus, kuriuos man sunku buvo suprasti. Ateina revoliucija, sakė jis, o kai prasidės, jis nusipirksiąs baltą žirgą ir kulkosvaidį, užsidėsiąs skrybėlę ir josiąs pagrindine miestelio gatve pyškindamas visus krautuvininkus, kurie per karą kolaboravo su vokiečiais. Taip kaip Amerikoje, pridūrė. Kai paklausiau, ką jis turi galvoje, išdrožė padriką kliedesių prakalbą apie kaubojus ir indėnus. Bet tai buvo seniai, tariau aš mėgindamas nutildyti jį. Ne, ne, neatlyžo jis, tai dar tęsiasi. Argi aš nežinąs apie susišaudymus Penktajame aveniu? Argi aš negirdėjęs apie apačius? Ginčytis buvo beprasmiška. Teisindamas savo neišmanymą, pasakiau jam, kad gyvenu kitame rajone.

Pabuvau name dar keletą dienų. Ketinau kuo ilgiau nieko neveikti, išsiilsėti. Buvau išsekęs, ir man reikėjo galimybės sukaupti jėgas prieš grįžtant į Paryžių. Praėjo diena ki-

ta. Vaikščiojau po laukus, nuėjau į mišką, sėdėjau saulėje skaitydamas amerikietiškų detektyvų prancūziškus vertimus. Turėjo būti puiki atgaiva – lindėti atokiame užkampyje, leisti mintims laisvai pleventi. Bet niekas nepadėjo. Name neradau vietos ir trečią dieną suvokiau esąs nebe vienas ir niekada negalėsiąs būti vienas tame name. Čia buvo Fenšo, ir nors ir kaip aš stengiausi negalvoti apie jį, negalėjau jo išvengti. Tai buvo netikėta ir apmaudu. Štai lioviausi jo ieškoti, o jis su manimi labiau negu bet kada. Visas procesas apsivertė. Tiek mėnesių stengęsis jį surasti, dabar jaučiausi, lyg pats būčiau surastas. Užuot ieškojęs Fenšo, iš tikrųjų aš bėgau nuo jo. Darbas, kurį susimaniau – fiktyvi knyga, begalinės apylankos, – veikiau buvo bandymas atstumti jį, vylius siekiant laikyti jį kuo toliau nuo savęs. Nes jeigu galėjau įtikinti save, kad jo ieškau, tai neišvengiamai reiškė, kad jis kažkur kitur – kažkur anapus manęs, už mano gyvenimo ribų. Bet buvau neteisus. Fenšo buvo kaip tik ten, kur esu aš, ir buvo ten nuo pat pradžių. Nuo tos akimirkos, kai atėjo laiškas, aš stengiausi įsivaizduoti jį, matyti, koks jis galėtų būti, bet mano sąmonėje visada teišryškėdavo tuštuma. Geriausiu atveju rasdavosi vienas skurdus vaizdelis – užrakinto kambario durys. Tiek ir tebuvo: Fenšo vienas tame kambaryje – galbūt gyvas, galbūt kvėpuoja, sapnuoja Dievas žino ką. Tas kambarys, kaip dabar supratau, tūno mano galvoje.

Nuo tada man atsitiko keistų dalykų. Sugrįžau į Paryžių, bet ten atsidūręs neradau ką veikti. Nenorėjau vėl susirasti tų žmonių, su kuriais jau mačiausi, ir neturėjau drąsos grįžti į Niujorką. Tapau inertiškas – nebeišjudantis daiktas – ir palengva pamečiau iš akių save patį. Jeigu apskritai dar sugebu ką nors pasakyti apie tą laikotarpį, tai tik todėl, kad galiu pasiremti tam tikrais dokumentiniais duomenimis. Pavyzdžiui, vizų antspaudais savo pase, viešbučio sąskaita ir taip

VARSIAUSIOS XX a. PABAIGOS KNYGOS

toliau. Šie dalykai man įrodo, kad Paryžiuje išbuvau daugiau kaip mėnesį. Bet tai visai kas kita negu prisiminti, ir, nors neva žinau, man tai vis tiek atrodo negalimas daiktas. Matau tai, kas vyko, regiu save įvairiose vietose, bet tik per atstumą, tarsi stebėčiau kitą žmogų. Visa tai nepanašu į prisiminimus, kurie visada būna įsitvirtinę viduje, – o šitai yra išorėje, nepajaučiama bei nepaliečiama ir visai nesusiję su manimi. Praradau mėnesį savo gyvenimo, ir netgi dabar man sunku tai išpažinti, nes apima gėda.

Mėnuo – ilgas laikotarpis, daugiau nei pakankamas žmogui pakrikti. Tos dienos į atmintį sugrįžta fragmentais, kai apskritai sugrįžta, – nuotrupomis, kurios niekaip nesusiklijuoja. Matau save vieną naktį griūvantį girtą gatvėje, atsistojantį, svirduliuojantį prie lempos stulpo ir vemiantį sau ant batų. Matau save sėdintį kino teatre – šviesos užsidega, žiūriu, kaip aplinkui mane skirstosi žmonės, ir negaliu prisiminti ką tik matyto filmo. Matau save vakare sėlinantį Sen Deni gatve, besirenkantį prostitutes, – galvoje plieskia mintys apie kūnus, begalinę nuogų krūtų, nuogų šlaunų, nuogų sėdmenų maišatį. Matau, kaip čiulpia man pimpalą, matau save lovoje su dviem besibučiuojančiom merginom, matau stambią juodaodę, prasiskėtusią ant bidė ir prausiančią savo pizę. Nemėginsiu sakyti, kad šie dalykai nerealūs, kad jų nebuvo. Tik tiek, kad negaliu jų paaiškinti. Krušau smegenis lauk iš savo galvos, girtavimu krausčiausi į kitą pasaulį. Bet jeigu tikslas buvo sunaikinti Fenšo, tai mano lakimo maratonas buvo sėkmingas. Jis dingo – o kartu su juo ir aš.

Tačiau pabaiga man aiški. Jos neužmiršau ir džiaugiuosi, kad bent tiek išlaikiau. Visa istorija sueina į tai, kas atsitiko pabaigoje, ir neturėdamas savyje tos pabaigos nebūčiau pradėjęs šios knygos. Tas pats pasakytina ir apie dvi ankstesniąsias knygas – „Stiklo miestas“ ir „Šmėklos“. Šios trys istori-

jos iš esmės yra viena istorija, bet kiekviena vaizduoja skirtingą mano nuovokos tarpsnį. Neteigiu, kad išsprendžiau kokias nors problemas. Tiesiog sakau, kad atėjo metas, kai nebebijojau pasižiūrėti į tai, kas atsitiko. Jeigu po to atsirado žodžiai, tai tik todėl, kad man nieko kito neliko kaip pripažinti juos, prisiimti ir eiti ten, kur jie veda. Bet tai nebūtinai liudija tų žodžių svarbą. Jau ilgą laiką stengiuosi kai kuriems dalykams tarti sudie, ir tik ši pastanga iš tikrųjų yra svarbi. Ši istorija – ne žodžiai, o toji pastanga.

Vieną vakarą atsidūriau bare prie Pigalio aikštės. *Atsidūriau* – kaip tik tas žodis, nes neįsivaizduoju, kaip ten patekau, visiškai neprisimenu, kaip įėjau vidun. Tai buvo vienas iš tame rajone išplitusių lupikaujančių naktinių klubų: prie baro sėdi šešios ar aštuonios merginos, galima su kuria nors atsisėsti prie stalo ir nupirkti nežmoniškai brangų šampano butelį, o tada, turint noro, pasiekti tam tikrą finansinį susitarimą ir dviese užsidaryti gretimo viešbučio kambaryje. Man šis epizodas prasideda, kai sėdžiu su mergina prie stalo, ką tik atneštas kibirėlis su šampanu. Pamenu, mergina buvo tahitietė ir ji buvo graži – ne vyresnė kaip devyniolikos ar dvidešimties metų, smulkutė, dėvėjo baltą tinklinę suknelę, po kuria nieko neturėjo, – sukryžiuotos virvės ant glotnios rudos odos. Fantastiškai erotinis efektas. Prisimenu apvalainas krūtis, matomas pro rombo formos plyšius, stulbinamai švelnų kaklą, kurį pasilenkęs pabučiavau. Ji pasisakė vardą, bet aš atkakliai vadinau ją Fejavej, paaiškinęs, kad ji tremtinė iš Taipio, o aš – Hermanas Melvilis, amerikiečių jūreivis, atsibastęs iš paties Niujorko, kad ją išgelbėčiau. Ji neturėjo nė menkiausio supratimo, apie ką aš kalbu, bet ir toliau šypsojosi, be abejo, manydama, jog esu kvanktelėjęs, kai postringavau sau vograudamas prancūziškai, – nė kiek nesutrikusi juokėsi, kai aš juokiausi, leidosi bučiuojama, kai tik panorėdavau.

LAISVIUOSIUS PADALIGOS KNYGOS

Sėdėjome nišoje kampe, ir iš savo vietos aš galėjau matyti visą patalpą. Vyrai ateidavo ir išeidavo, kai kurie įkišdavo galvą pro duris ir nueidavo, kai kurie prieidavo prie baro išgerti, o vienas kitas sėdosi prie stalo kaip ir aš. Po kokių penkiolikos minučių įėjo jaunas vyras – aiškiai amerikietis. Man atrodė, kad jis nervinasi, lyg niekada nebuvęs tokioje vietoje, bet prancūziškai kalbėjo stebinamai gerai ir, kai prie baro sklandžiai užsisakė viskio ir ėmė šnekėtis su viena mergina, aš supratau, kad jis čia ketina pabūti. Stebėjau jį iš savo kertelės, vis perbraukdamas ranka Fejavej per koją ir glausdamasis veidu prie jos, bet kuo ilgiau jis ten stovėjo, tuo labiau mane blaškė. Buvo aukštas, atletiško sudėjimo, šiaudų spalvos plaukais ir atvirų, kiek berniokiškų manierų. Būčiau davęs jam kokius dvidešimt šešerius ar septynerius – gal doktorantas arba jaunas teisininkas, Paryžiuje dirbantis amerikiečių firmoje. Nebuvau matęs šio žmogaus, ir vis dėlto kažkuo jis buvo pažįstamas, kažkas neleido man nusigręžti – trumputis plyksnis, šiurpulinga atpažinimo sinapsė. Bandžiau prikergti jam visokiausias pavardes, varinėjau jį po praeitį, išvyniojau asociacijų kamuolį, bet niekas nepadėjo. Jis – niekas, tariau sau, galų gale pasiduodamas. Ir tada, kaip perkūnas iš giedro dangaus, kažkokia painia samprotavimo logika šią mintį užbaigiau pridurdamas: o jeigu jis niekas, tai turi būti Fenšo. Garsiai nusijuokiau iš savo pokšto. Kaip visada budri, Fejavej taip pat nusijuokė. Aš žinojau, kad negali būti nieko absurdiškesnio, bet vėl pasakiau: Fenšo. Ir dar kartą: Fenšo. Ir kuo daugiau kartojau, tuo maloniau man buvo tai sakyti. Kaskart man iš lūpų išsprūdus šiam žodžiui nusikvatodavau. Mane svaigino šis garsas, jis darėsi kimus, ir Fejavej galiausiai nebesusigaudė. Turbūt buvo pamaniusi, kad aš kalbu apie kokią nors sekso formą, sakau pokštą, kurio ji nesupranta, bet mano kartojimai palengva išsunkė iš žodžio prasmę, ir jai ėmė girdėtis

grasinimas. Pažvelgiau į tą vyrą kitoje patalpos pusėje ir vėl ištariau tą žodį. Nesitvėriau iš laimės. Džiūgavau jau vien dėl savo teiginio klaidingumo, mėgavausi naująja sau suteikta galia. Buvau didžiausias alchemikas, galintis kaip panorėjęs keisti pasaulį. Šis žmogus yra Fenšo, todėl kad aš pasakiau, jog jis Fenšo, ir viskas. Niekas nebegalėjo manęs sustabdyti. Nė nepagalvojęs sušnibždėjau Fejavej į ausį, kad tuoj sugrįšiu, ištrūkau iš jos nuostabių rankų ir nupėdinau prie pseudoFenšo, stovinčio prie baro. Stengdamasis kuo geriau pamėgdžioti Oksfordo akcentą, tariau:

– Matai, kaip būna, seni. Štai ir vėl susitikom.

Jis atsigręžė ir įdėmiai nužvelgė mane. Benušvintanti šypsena jo veide pavirto susiraukimu.

– Argi mudu pažįstami? – galiausiai paklausė.

– Žinoma, pažįstami, – tariau aš žvaliai tvirtu tonu. – Aš Melvilis. Hermanas Melvilis. Turbūt skaitei kai kurias mano knygas.

Jis nesumojo, ar į mane žiūrėti kaip į linksmų plaučių girtuoklį, ar kaip į pavojingą psichopatą, ir ši sumaištis matėsi jo veide. Tai buvo nuostabi sumaištis, ir aš ja nuoširdžiai mėgavausi.

– Na, – galų gale pratarė jis išspausdamas šypsnį, – gal ir skaičiau vieną kitą.

– Tą apie banginį tai tikrai.

– Taip. Tą apie banginį.

– Džiugu tai girdėti, – tariau aš, maloniai linktelėdamas, o paskui apkabinau jį per pečius. – Taigi, Fenšo, – tariau, – kokie vėjai atpūtė į Paryžių šiuo metų laikotarpiu?

Į jo veidą grįžo sumaištis.

– Atsiprašau, – tarė jis, – nenugirdau pavardės.

– Fenšo.

– Fenšo?

– Fenšo. F-E-N-Š-O.

– Na, – tarė jis, su palengvėjimu plačiai nusišypsodamas, – štai čia ir yra problema. Jūs mane su kažkuo supainiojote. Mano pavardė ne Fenšo, o Stilmanas. Pyteris Stilmanas.

– Jokios problemos, – atsakiau aš spustelėdamas jam petį. – Jeigu tu nori vadintis Stilmanu, aš ne prieš. Galų gale pavardės nesvarbu. Svarbu, kad aš žinau, kas tu iš tiesų esi. Tu esi Fenšo. Supratau tai, kai tik įėjai. „Vagi tas velniūkštis, – pasakiau. – Įdomu, ką jis veikia tokioj vietoj."

Jam jau išseko kantrybė. Nuėmė mano ranką nuo peties ir atsitraukė.

– Gana, – tarė jis. – Jūs suklydote, ir to užtenka. Aš nebenoriu su jumis kalbėtis.

– Per vėlu, – tariau aš. – Tavo paslaptis išaiškėjo, mano drauge. Dabar nuo manęs nebepasislėpsi.

– Palikit mane ramybėj, – tarė jis, pirmą kartą prabildamas piktai. – Su pamišėliais aš nekalbu. Palikit mane ramybėj arba turėsit nemalonumų.

Kiti žmonės bare nesuprato, ką mes sakome, bet įtampa aiškiai matėsi, ir aš jaučiau, kad į mane žiūrima, jaučiau, kad nuotaika aplinkui keičiasi. Stilmaną, regis, ūmai apėmė panika. Jis metė žvilgsnį į moterį už baro, baugščiai žvilgterėjo į merginą šalia savęs ir tada impulsyviai nusprendė išeiti. Nustūmė mane iš kelio ir patraukė durų link. Galėjau čia ir liautis, bet nesilioviau. Buvau tik pradėjęs įsismaginti ir nenorėjau, kad šis įkvėpimas nueitų perniek. Sugrįžau ten, kur sėdėjo Fejavej, ir padėjau ant stalo kelis šimtus frankų. Ji vaidindama patempė lūpą.

– *C'est mon frère*, – pasakiau. – *Il est fou. Je dois le poursuivre.**

* Tai mano brolis. Jis pamišęs. Turiu jį pasivyti. (*Pranc.*)

Ir tada, jai ištiesus ranką prie pinigų, pasiunčiau jai oro bučinį, apsisukau ir išėjau.

Stilmanas sparčiai ėjo gatve už kokių dvidešimties ar trisdešimties jardų nuo manęs. Ėjau tokiu pat žingsniu, laikiausi atokiai, kad manęs nepastebėtų, bet neišleidau jo iš akių. Kartkarčiais jis atsigręždavo per petį, tarsi tikėdamasis rasti mane, bet nemanau, kad mane matė, kol gerokai nutolome nuo to rajono, nuo minių bei bruzdesio, ir ėmėme skrosti ramią, aptemusią Dešiniojo Kranto šerdį. Šis susidūrimas jam įvarė baimės, ir jis elgėsi kaip žmogus, bėgantis nuo mirtino pavojaus. Bet tai buvo nesunku suprasti. Aš buvau tai, ko mes labiausiai bijome, – agresyvus nepažįstamasis, išnyrantis iš patamsio, peilis, smeigiamas į nugarą, lekiantis automobilis, mus suvažinėjantis. Teisingai jis darė, kad bėgo, bet jo baimė mane tik siundė, bakštino persekioti jį, įkrėtė pasiutusio ryžto. Neturėjau jokio plano, jokios nuovokos, ką darysiu, bet sekiau jį nė kiek nedvejodamas, žinodamas, kad nuo to priklauso mano visas gyvenimas. Čia svarbu pabrėžti, kad tuo metu mano galva buvo visai praskaidrėjusi – nei svirduliavau, nei buvau girtas, viską suvokiau blaiviai. Supratau, kad elgiuosi nežmoniškai. Stilmanas buvo ne Fenšo – aš tai žinojau. Jis buvo visai atsitiktinis mano pasirinktas žmogus, absoliučiai nekaltas niekis. Bet tai mane ir kaitino – netikėtumas, gryno atsitiktinumo svaigulys. Tai buvo beprasmiška, ir būtent todėl – prasmingiausias dalykas pasaulyje.

Atėjo momentas, kai vieninteliai gatvės garsai buvo mudviejų žingsniai. Stilmanas vėl atsigręžė ir galiausiai pamatė mane. Jis paspartino žingsnį ir ėmė risnoti. Aš sušukau jam pavymui:

– Fenšo. – Ir vėl sušukau jam: – Per vėlu. Aš žinau, kas tu esi, Fenšo. – O paskui, kitoje gatvėje: – Viskas baigta, Fenšo. Tu niekada nepabėgsi.

Stilmanas nieko neatsakė, netgi nesiteikė atsigręžti. Aš norėjau ir toliau su juo kalbėtis, bet dabar jis jau bėgo, ir jeigu būčiau bandęs kalbėti, tai mane būtų pristabdę. Lioviausi erzinti jį ir ėmiau vytis. Neįsivaizduoju, kiek laiko mudu bėgome, bet man atrodė, kad tai truko valandų valandas. Jis buvo jaunesnis už mane, jaunesnis ir stipresnis, ir aš vos nepamečiau jo, vos nepalūžau. Pūškavau tamsia gatve, peržengęs išsekimo, šleikštulio ribą, paklaikęs roviausi jam pavymui, nesileisdamas sustoti. Dar gerokai prieš prisivydamas jį, gerokai prieš suvokdamas, kad prisivysiu, pasijutau išsinėręs iš savo kailio. Nerandu, kaip kitaip pasakyti. Nebejaučiau savęs. Iš manęs išsisunkė gyvenimo jausmas, ir jo vietą užėmė stebuklinga euforija, saldūs nuodai, plūstantys mano krauju, nepaneigiamas niekio kvapas. Tai yra mano mirties akimirka, tariau mintyse, štai dabar aš mirštu. Po sekundės pasivijau Stilmaną ir stvėriau jį už pečių. Mudu dribome ant šaligatvio ir suaimanavome susitrenkę. Aš buvau išeikvojęs visas jėgas ir pernelyg pridusęs, kad galėčiau apsiginti, pernelyg išsekęs, kad grumčiausi. Nebuvo pratarta nė žodžio. Keletą sekundžių ėmėmės ant šaligatvio, bet paskui jam pavyko ištrūkti iš mano gniaužtų, ir tada aš jau nieko negalėjau padaryti. Jis ėmė talžyti mane kumščiais, spardyti batų noselėmis, tvatino mane visą. Prisimenu, kad rankomis mėginau prisidengti veidą, prisimenu skausmą, mane apstulbinusį, kaip bloga buvo ir kaip desperatiškai norėjosi nebejausti to skausmo. Bet tai negalėjo trukti labai ilgai, nes daugiau nieko neatsimenu. Stilmanas sudorojo mane, ir kai pabaigė, buvau be jausmų. Dar prisimenu, kad atsipeikėjau ant šaligatvio ir nustebau, jog dar naktis, – bet daugiau nieko. Visa kita išgaravo.

Kitas tris dienas neišėjau iš viešbučio kambario. Sukrėstas buvau ne tiek dėl skausmo, kiek dėl to, kad jis nepakan-

kamai stiprus ir manęs nepribaigs. Suvokiau tai antrą ar trečią dieną. Kažkurią akimirką, gulėdamas lovoje ir žiūrėdamas į užtrauktų žaliuzių plokšteles, supratau, kad išgyvenau. Buvo keista būti gyvam, beveik nesuvokiama. Vienas pirštas buvo lūžęs, abu smilkiniai prakirsti, net kvėpuojant skaudėjo. Bet tai buvo kažkodėl nesvarbu. Aš buvau gyvas – ir kuo daugiau galvojau apie tai, tuo mažiau supratau. Atrodė negalimas daiktas, kad manęs pasigailėta.

Vėliau tą patį vakarą nusiunčiau Sofijai telegramą, kad grįžtu namo.

9

Tai jau beveik ir viskas. Dar liko vienas dalykas, bet tai nutiko vėliau, dar po trejų metų. Per tą laiką buvo daug sunkumų, daug dramų, bet nemanau, kad jos priklauso istorijai, kurią mėginu papasakoti. Man grįžus į Niujorką, mudu su Sofija beveik metus gyvenome atskirai. Ji buvo visai nusivylusi manimi, ir praėjo ištisi sumaišties mėnesiai, kol aš ją galiausiai atgavau. Žvelgiant iš šios dienos (1984 m. gegužės), tai yra vienintelis reikšmingas dalykas. Šalia jo mano gyvenimo faktai yra visiškai neesminiai.

1981 m. vasario 23 gimė Beno broliukas. Mes jam davėm Polo vardą – Sofijos seneliui atminti. Po keleto mėnesių (liepą) persikėlėme už upės – išsinuomojom Brukline smiltakmenio namo du viršutinius aukštus. Rugsėjį Benas pradėjo lankyti vaikų darželį. Kalėdų visi išvykome į Minesotą, o kai grįžome, Polas jau mokėjo vaikščioti. Benas, vis labiau glaudžiantis jį po savo sparnu, prisiėmė visus nuopelnus už šią pažangą.

O apie Fenšo mudu su Sofija niekada nebekalbėjome. Tokia buvo mudviejų neišsakyta sutartis, ir kuo ilgiau nieko nesakėme, tuo labiau įrodėme lojalumą vienas kitam. Po to, kai aš Stiuartui Grynui sugrąžinau avanso pinigus ir ofi-

cialiai lioviausi rašęs biografiją, mudu paminėjome jį tik vieną kartą. Tai atsitiko tą dieną, kai mudu nusprendėme vėl gyventi kartu, ir buvo išreikšta griežtai praktiška forma. Fenšo knygos bei pjesės ir toliau davė gerų pajamų. Sofija pasakė, kad jeigu mes norime išlaikyti santuoką, negali būti nė kalbos, kad tuos pinigus leistumėm sau. Aš su ja sutikau. Radome kitų būdų užsidirbti tiek, kiek mums reikia, o honorarų pinigus nukreipėme į Beno – o paskui ir Polo – sąskaitą. Paskutinis žingsnis buvo nusamdyti literatūros agentą, kad tvarkytų Fenšo kūrybos reikalus: prašymus statyti spektaklius, derybas dėl pakartotinių leidimų, sutartis – viską, ko reikėjo. Padarėme, ką galėjome. Jeigu Fenšo dar tebeturėjo galią mus sunaikinti, tai tik todėl, kad mes to norėjome – norėjome patys susinaikinti. Štai kodėl aš niekada nesiteikiau pasakyti Sofijai tiesos – ne todėl, kad ta tiesa mane baugino, o todėl, kad ji buvo nebesvarbi. Mūsų stiprybė buvo mūsų tylėjimas, ir aš neketinau tos tylos nutraukti.

Vis dėlto žinojau, kad ši istorija dar nesibaigė. Tai man parodė mano paskutinis mėnuo Paryžiuje, ir palengva aš su tuo susitaikiau. Buvo tik laiko klausimas, kada dar kas nors atsitiks. Man tai atrodė neišvengiama, ir, užuot toliau tai neigęs, užuot mulkinęs save mintimi, kad kada nors galėsiu atsikratyti Fenšo, aš stengiausi pasiruošti tam, stengiausi būti pasirengęs bet kam. Manau, dėl to *bet ko* galios šią istoriją taip sunku papasakoti. Nes kai gali atsitikti bet kas, būtent tada pritrūksta žodžių. Tiek, kiek Fenšo pasidarė neišvengiamas, tiek jis nebeegzistavo. Aš sugebėjau tai pripažinti. Išmokau gyventi su juo taip, kaip gyvenau su mintimi apie savo mirtį. Pats Fenšo nebuvo mirtis, bet jis buvo kaip mirtis ir funkcionavo manyje kaip mirties tropas. Jeigu nebūčiau palūžęs Paryžiuje, to niekada nebūčiau supratęs. Ten aš nemiriau, bet buvau arti mirties, ir buvo akimirka – o gal ir

ŠIAULIŲ APSKRITIES POVILO VIŠINSKIO VIEŠOSIOS BIBLIOTEKOS

keletas akimirkų, – kai aš pajutau mirties skonį, kai išvydau save mirusį. Tokie susidūrimai neišgydomi. Kartą atsitikus, tai nesiliauja – gyveni su tuo visą likusį gyvenimą.

Laiškas atėjo 1982 m. pavasario pradžioje. Šį kartą su Bostono antspaudu, o žinia buvo trumpa, primygtinesnė negu anksčiau. „Nebeįmanoma toliau laikytis, – buvo rašoma. – Reikia pasikalbėti su tavim. Kolumbo aikštė 9, Bostonas – balandžio 1. Pažadu, kad tuo viskas ir baigsis."

Turėjau mažiau kaip savaitę sugalvoti dingstį važiuoti į Bostoną. Pasirodė, kad tai ne taip paprasta. Nors aš atkakliai nenorėjau, kad Sofija ką nors sužinotų (maniau, tai mažiausia, ką dėl jos galiu padaryti), kažkodėl vengiau dar kartą jai meluoti, nors to reikėjo. Dvi ar trys dienos praėjo be jokios pažangos, ir galiausiai surezgiau varganą istoriją apie tai, kad Harvardo bibliotekoje man reikia pasiskaityti vienus popierius. Net neprisimenu, kokie tie popieriai. Manau, kad susiję su straipsniu, kurį ketinau rašyti, bet gal ir klystu. Svarbiausia, kad Sofija nė kiek neprieštaravo. Puiku, sakė ji, važiuok, ir taip toliau. Širdis jautė, kad ji kažką įtarė, bet tai buvo tik nuojauta, ir nėra prasmės čia apie tai samprotauti. Manau, kad bent Sofija nuo manęs nieko neslėpė.

Užsisakiau traukinio bilietą balandžio pirmos ankstyvam reisui. Mano išvykimo rytą Polas pabudo prieš penkias ir įsiropštė į mudviejų lovą. Aš atsikėliau po valandos ir išsliūkinau iš kambario, stabtelėdamas prie durų pasižiūrėti į Sofiją ir kūdikį blausioje pilkšvoje šviesoje – tysančius nepažeidžiamus kūnus, kuriems aš priklausau. Benas buvo virtuvėje viršuje, jau apsirengęs, – valgė bananą ir paišė. Iškepiau mums abiem kiaušinienę ir pasakiau, kad važiuosiu traukiniu į Bostoną. Jam parūpo sužinoti, kur yra Bostonas.

– Maždaug už dviejų šimtų mylių nuo čia, – pasakiau aš.

– Ar taip toli kaip kosmosas?

– Jeigu kiltum tiesiai aukštyn, ten ir patektum.

– Man atrodo, verčiau tu skristum į mėnulį. Raketa geriau už traukinį.

– Tai padarysiu grįždamas. Penktadieniais iš Bostono būna reisinis skrydis į mėnulį. Nusipirksiu bilietą, kai tik tenai nuvažiuosiu.

– Gerai. Tada galėsi man papasakoti, kaip ten atrodo.

– Jeigu rasiu mėnulio akmenį, parvešiu tau.

– O Polui?

– Jam irgi.

– Ne, ačiū.

– Ką tai reiškia?

– Aš nenoriu mėnulio akmens. Polas savo akmenį įsikiš į burną ir paspringS.

– O ko tu norėtum?

– Dramblio.

– Kosmose nėra dramblių.

– Aš žinau. Betgi tu neskrisi į kosmosą.

– Tiesa.

– O Bostone tai tikrai yra dramblių.

– Tu tikriausiai teisus. Tau reikia rožinio dramblio ar balto dramblio.

– Pilko dramblio. Didelio, storo, su daugybe raukšlių.

– Jokių problemų. Tokių rasti lengviausia. Ar norėtum, kad jis būtų suvyniotas dėžėje, ar man reikia jį parvesti namo su pavadėliu?

– Man atrodo, kad turėtum juo parjoti. Sėdėti raitas su karūna ant galvos. Kaip imperatorius.

– Kieno imperatorius?

– Mažų berniukų imperatorius.

– O ar aš turiu imperatorienę?

– Žinoma. Mama – imperatorienė. Jai patiktų. Gal pažadinkim ją ir pasakykim.

– Nežadinkim. Verčiau nustebinsiu ją grįždamas namo.

– Gerai sugalvota. Ji vis tiek nepatikės, kol nepamatys.

– Būtent. Ir mes nenorim, kad ji nusiviltų. Jeigu aš nerasiu dramblio.

– Oi, surasi, tėti. Dėl to nesirūpink.

– Kodėl tu toks įsitikinęs?

– Todėl, kad tu imperatorius. Imperatorius gali gauti viską, ko nori.

Visą kelią lijo, o privažavus Providensą dangus ėmė netgi grasinti sniegu. Bostone nusipirkau skėtį ir paskutines dvi ar tris mylias ėjau pėsčias. Šlapimo pilkumo ore gatvės atrodė niūrios, ir eidamas į Sautendą beveik nieko nesutikau – vieną girtuoklį, paauglių būrelį, telefonininką, du ar tris benamius šunėkus. Kolumbo aikštėje vienoje eilėje rikiavosi dešimt ar dvylika namų prie akmenimis grįstos salos, skiriančios namus nuo magistralinės gatvės. Devinto numerio namas buvo labiausiai nušiuręs – keturaukštis kaip ir kiti, bet suzmekęs, laiptinės įeiga paramstyta lentomis, o plytinis fasadas prašėsi remonto. Vis dėlto turėjo įspūdingo solidumo, devyniolikto amžiaus elegancijos, kuri vis dar švietėsi pro plyšius. Įsivaizdavau didelius aukštus kambarius, patogias atbrailas prie erkerio, gipsinius ornamentus. Bet aš nieko nepamačiau. Išėjo taip, kad toliau kaip į vestibiulį nepatekau.

Duryse buvo surūdijęs metalinis skambutis – pusrutulis su lanku viduryje, ir kai aš pasukau rankenėlę, pasigirdo lyg ir žiauktelėjimas – slopus, sprangus garsas, kuris toli nenuėjo. Luktelėjau, bet bergždžiai. Dar kartą pasukau varpelį, bet niekas neatėjo. Tada, ranka pajudinęs duris, pamačiau, kad jos neužrakintos, – pastūmiau jas, palūkėjau ir įėjau vi-

dun. Vestibiulis buvo tuščias. Į dešinę nuo manęs kilo pliki mediniai laiptai su raudonmedžio turėklais; į kairę buvo uždarytos dvivėrės durys, už kurių, be abejo, buvo svetainė; tiesiai priekyje buvo dar vienerios durys, taip pat uždarytos – tikriausiai virtuvės. Valandėlę padvejojau ir nusprendžiau kopti laiptais, bet vos krustelėjęs išgirdau kažką už dvivėrių durų – silpną beldimą ir paskui balsą, bet jo nesupratau. Nusisukau nuo laiptų ir pažvelgiau suklusęs į duris. Nieko neįvyko.

Ilga tyla. Paskui balsas vėl prabilo kone kuždesiu.

– Čionai, – pasakė.

Nuėjau prie durų ir priglaudžiau ausį prie plyšio tarp jų.

– Čia tu, Fenšo?

– Neminėk šitos pavardės, – tarė balsas – šį kartą aiškiau. – Aš tau neleisiu minėti šitos pavardės.

Viduje esančio žmogaus burna buvo man prie pat ausies. Mus skyrė tik durys – buvome taip arti, kad apėmė jausmas, jog žodžiai liejasi man į galvą. Lyg būčiau klausęsis žmogaus krūtinėje plakančios širdies, lyg būčiau ieškojęs kūne pulso. Jis nutilo, ir aš jaučiau, kaip pro plyšį sprūsta jo kvėpavimas.

– Įleisk mane, – tariau aš. – Atidaryk duris ir įleisk.

– Negaliu įleisti, – atsakė balsas. – Turėsim kalbėtis šitaip.

Aš sugriebiau durų rankeną ir iš apmaudo tūžmingai sudrebinau duris.

– Atidaryk, – pasakiau. – Atidaryk arba išlaušiu duris.

– Ne, – tarė balsas. – Durys bus uždarytos.

Dabar aš buvau įsitikinęs, kad viduje Fenšo. Norėjau, kad ten būtų apsimetėlis, bet per daug gerai pažinau tą balsą ir negalėjau vaizduotis, kad ten kas nors kitas.

– Aš čia stoviu su pistoletu, – perspėjo jis, – ir jis nukreiptas tiesiai į tave. Jeigu veršiesi pro duris, aš šausiu.

– Aš tavim netikiu.

– Pasiklausyk, – tarė jis, ir aš išgirdau, kaip jis nusigręžia nuo durų. Po akimirkos pokštelėjo šūvis ir pasigirdo, kaip ant grindų krenta tinkas. Tuo tarpu bandžiau įžiūrėti pro plyšį, vildamasis pamatyti kambario ruoželį, bet spraga buvo per siaura. Temačiau tik šviesos siūlą – vienišą pilką giją. Paskui burna sugrįžo, ir aš nebemačiau netgi to.

– Gerai, – tariau aš, – tu turi pistoletą. Bet jeigu neleisi man pamatyti tavęs, iš kur aš žinosiu, kad esi tas, kas sakaisi esąs?

– Aš nesakiau, kas aš esu.

– Tai pakreipsiu kitaip. Iš kur aš galiu žinoti, kad kalbuosi su tuo žmogum, su kuriuo reikia?

– Turi pasitikėti manim.

– Po viso šito tu mažiausiai vertas pasitikėjimo.

– Aš sakau tau, kad esu tas žmogus, kurio reikia. To turėtų pakakti. Tu atėjai ten, kur reikia, ir aš esu tas, kurio reikia.

– Aš maniau, kad tu nori pasimatyti su manim. Juk taip rašei laiške.

– Rašiau, kad noriu pasikalbėti. Tai skirtingi dalykai.

– Nesiknaisiokim taip giliai.

– Aš tik primenu tau, ką parašiau.

– Nebandyk mano kantrybės, Fenšo. Va, imsiu ir išeisiu.

Išgirdau staigų įkvėpimą, paskui per duris tūžmingai trenkė ranka.

– Ne Fenšo! – sušuko jis. – Ne Fenšo – niekada!

Valandėlę patylėjau, nenorėdamas išprovokuoti dar vieno protrūkio. Burna pasitraukė nuo plyšio, ir kažkur iš vidurio kambario man pasigirdo aimanos – aimanos ar kūkčiojimas, neatskyriau. Stovėjau ir laukiau nežinodamas, ką sakyti toliau. Galiausiai burna sugrįžo ir po ilgos pauzės Fenšo tarė:

– Tu dar esi?

– Taip.

– Atleisk man. Nenorėjau, kad šitaip prasidėtų.

– Prisimink tik tiek, – tariau aš, – jog čia esu tik todėl, kad tu prašei manęs atvažiuoti.

– Žinau. Ir esu dėkingas tau už tai.

– Būtų gerai, jeigu paaiškintum, kodėl mane pakvietei.

– Vėliau. Apie tai dar nenoriu kalbėti.

– O apie ką nori?

– Apie kitus dalykus. Apie tai, kas įvyko.

– Klausausi.

– Nes aš nenoriu, kad manęs neapkęstum. Ar supranti?

– Aš tau nejaučiu neapykantos. Vienu metu jaučiau, bet tai jau praeity.

– Matai, šiandien paskutinė mano diena. Ir aš turėjau įsitikinti.

– Tu čia buvai visą tą laiką?

– Čia atsiradau gal prieš kokius dvejus metus.

– O prieš tai?

– Šen bei ten. Tas žmogus mane gaudė, tad turėjau judėti. Įsijaučiau tada į keliavimą, tiesiog pamėgau. O tikėjausi visai ne to. Visada ketinau sėdėti ramiai ir laukti, kol baigsis laikas.

– Tu kalbi apie Kviną?

– Taip. Privatų detektyvą.

– Jis tave surado?

– Du kartus. Kartą Niujorke. O kitą kartą Pietuose.

– Kodėl jis melavo apie tai?

– Todėl, kad aš jį mirtinai išgąsdinau. Jis žinojo, kas jam atsitiks, jeigu kas nors sužinos.

– Žinai, jis dingo. Neradau jo nė pėdsako.

– Kažkur yra. Tai nesvarbu.

– Kaip tu sugebėjai juo atsikratyti?

– Viską apverčiau. Jis manė, kad jis mane seka, bet iš tikrųjų aš jį sekiau. Žinoma, surado mane Niujorke, bet aš pabėgau – išsprūdau jam tiesiai iš rankų. Paskui buvo kaip žaidimas. Aš viliojau jį, visur palikdavau pėdsakų, kad tiesiog negalėtų manęs nerasti. Bet visą laiką jį stebėjau ir, atėjus tinkamam momentui, apmulkinau jį, ir jis įkliuvo tiesiai į mano spąstus.

– Labai gudru.

– Ne, tai buvo kvaila. Bet neturėjau pasirinkimo. Arba tai, arba būčiau parvilktas atgal – ir tada būčiau laikomas pamišėliu. Neapkenčiau savęs dėl to. Juk jis tik dirbo savo darbą, ir dėl to man jo pagailo. Gailestis man šlykštus, ypač kai aptinku jį savyje.

– O paskui?

– Negalėjau būti tikras, kad mano triukas iš tikrųjų suveikė. Maniau, kad Kvinas gali vėl manęs ieškoti. Todėl visą laiką judėjau, net ir tada, kai nereikėjo. Šitaip praradau apie metus.

– Kur tu keliavai?

– Pietuose, Pietvakariuose. Norėjosi būti ten, kur šilta. Matai, keliavau pėsčias, nakvodavau lauke, stengdavausi eiti ten, kur nėra daug žmonių. Žinai, tai milžiniška šalis. Stulbinantis dalykas. Vienu metu kokius du mėnesius išbuvau dykumoj. Vėliau gyvenau lūšnoj hopių rezervato pakrašty, Arizonoj. Indėnai sukvietė genties tarybą ir tik tada leido man ten apsistoti.

– Tu čia viską prasimanei.

– Aš neprašau, kad patikėtum. Pasakoju tau, ir tiek. Gali galvoti, ką nori.

– O paskui?

– Buvau kažkur Naujojoj Meksikoj. Vieną dieną įėjau į užkandinę prie kelio ko nors užkrimsti, ant prekystalio bu-

vo paliktas laikraštis. Aš jį paėmiau ir pradėjau skaityti. Tada ir sužinojau, kad išleista mano knyga.

– Nustebai?

– Pavartočiau ne tokį žodį.

– O kokį?

– Nežinau. Turbūt – supykau. Susikrimtau.

– Nesuprantu.

– Supykau, nes ta knyga buvo šlamštas.

– Rašytojai niekada nesugeba įvertinti savo kūrybos.

– Ne, ta knyga buvo šlamštas, patikėk manim. Viskas, ką parašiau, buvo šlamštas.

– Tai kodėl nesunaikinai?

– Buvau per daug prisirišęs. Bet dėl to kūryba nepasidaro gera. Kūdikis būna prisirišęs prie savo kakos, bet niekas dėl to nekelia triukšmo. Tai yra vien jo paties reikalas.

– Tai kodėl ištraukei iš Sofijos pažadą, kad parodytų man tuos kūrinius?

– Kad nuraminčiau ją. Bet tu jau žinai. Seniai susigaudei. Tai buvo mano dingstis. Tikroji priežastis buvo surasti jai naują vyrą.

– Pavyko.

– Turėjo pavykti. Žinai, aš gi nepasirinkau bet ko.

– O rankraščiai?

– Maniau, kad tu juos išmesi. Man niekada nešovė į galvą, kad kas nors į tuos rašinius pasižiūrės rimtai.

– Ką darei, kai perskaitei, kad išleista ta knyga?

– Grįžau į Niujorką. Tai buvo absurdiškas poelgis, bet aš buvau kaip maišu trenktas, nebegalėjau aiškiai protauti. Matai, knyga tapo mano paties pasidarytais spąstais, ir aš vėl turėjau srėbti tą košę. Išleidus knygą, nebegalėjau grįžti atgal.

– Aš maniau, kad tu negyvas.

– Taip ir turėjai manyti. Be kita ko, tai man įrodė, kad

Kvinas nebėra problema. Bet ši nauja problema buvo sunkesnė. Tada ir parašiau tau laišką.

– Tai buvo žiauru.

– Buvau supykęs ant tavęs. Norėjau, kad kentėtum, kad gyventum su tuo, su kuo aš gyvenu. Vos tik įmečiau į pašto dėžę, pasigailėjau.

– Per vėlai.

– Taip. Per vėlai.

– Kiek laiko išbuvai Niujorke?

– Nežinau. Šešis ar aštuonis mėnesius.

– Kaip tu gyvenai? Kaip užsidirbdavai pinigų pragyvenimui?

– Vagiliaudavau.

– Kodėl nepasakai tiesos?

– Stengiuosi kaip galėdamas. Pasakoju tau viską, ką sugebu papasakoti.

– Ką dar veikei Niujorke?

– Stebėjau tave. Stebėjau tave ir Sofiją su vaiku. Vienu metu buvau net įsikūręs prie jūsų daugiabučio. Išbuvau dvi ar tris savaites, o gal ir mėnesį. Sekiau tave visur, kur ėjai. Vieną ar du kartus netgi susidūriau su tavim gatvėj, žvelgiau tiesiai į akis. Bet tu visai nepastebėjai. Fantastiška, kaip tu manęs nematei.

– Tu čia viską prasimanai.

– Aš tikriausiai labai pasikeičiau.

– Niekas negali pasikeisti taip smarkiai.

– Man atrodo, aš neatpažįstamas. Bet čia tau pasisekė. Jeigu kas nors būtų atsitikę, ko gero, būčiau nužudęs tave. Visą tą laiką Niujorke man galvoje sukosi žudikiškos mintys. Juodi dalykai. Ten mane beveik užvaldė kažkoks siaubas.

– Kas tave sustabdė?

– Turėjau drąsos išvykti.

– Kilniai pasielgei.

– Aš nesistengiu pasiteisinti. Tiesiog pasakoju tau istoriją.

– O kas paskui?

– Vėl išplaukiau laivu. Tebeturėjau prekybos laivyno jūreivio kortelę ir užsirašiau į graikų krovininį laivą. Buvo bjauru – kaip reikiant šlykštu nuo pradžios iki galo. Bet aš to nusipelniau – kaip tik to ir norėjau. Laivas plaukiojo visur – į Indiją, Japoniją, po visą pasaulį. Aš nė karto neišlipau. Kai tik atplaukdavom į kokį uostą, nusileisdavau į savo kajutę ir užsirakindavau. Šitaip praleidau dvejus metus – nieko nemačiau, nieko nedariau, gyvenau kaip numirėlis.

– Kai aš bandžiau rašyti tavo gyvenimo istoriją.

– Nejaugi tu tai darei?

– Išeina, kad taip.

– Didelė klaida.

– Gali neaiškinti. Aš ir pats supratau.

– Vieną dieną laivas atplaukė į Bostoną ir aš nusprendžiau išlipti. Buvau sutaupęs didžiulę sumą pinigų – daugiau negu reikėjo nusipirkti šitam namui. Nuo tada čia ir išbuvau visą laiką.

– Kokia pavarde prisistatydavai?

– Henris Darkas. Bet niekas nežino, kas aš toks. Aš niekada neinu iš čia. Dukart per savaitę ateina tokia moteris ir atneša, ko man reikia, bet aš su ja niekada nesimatau. Laiptų apačioj palieku jai raštelį kartu su pinigais, kuriuos jai skolingas. Paprasta ir veiksminga tvarka. Tu – pirmas žmogus, su kuriuo kalbu per dvejus metus.

– Ar kada nors pagalvoji, kad išsikraustei iš proto?

– Aš žinau, kad tau taip atrodo, bet ne, neišsikrausčiau, patikėk manim. Aš nenoriu net aušinti burnos apie tai kalbėdamas. Man tiesiog reikia visai kitko negu kitiems žmonėms.

– Ar šitas namas ne per didelis vienam žmogui?

– Smarkiai per didelis. Nuo tada, kai įsikrausčiau, nebuvau pakilęs virš pirmo aukšto.

– Tai kodėl jį nusipirkai?

– Gavau pusvelčiui. Ir gatvės pavadinimas man patiko. Patraukė mane.

– Kolumbo aikštė?

– Taip.

– Nepagaunu minties.

– Atrodė, kad tai geras ženklas. Sugrįžti į Ameriką ir tada surasti namą gatvėje, pavadintoje Kolumbo vardu. Čia esama logikos.

– Ir čia tu ketini numirti.

– Būtent taip.

– Tavo pirmajame laiške pasakyta „septyneri metai“. Tau dar liko vieni metai.

– Aš sau tą dalyką įrodžiau. Nėra reikalo tęsti. Pavargau. Man jau gana.

– Ar pakvietei mane čia dėl to, kad manei, jog aš tave sustabdysiu?

– Ne. Visai ne. Aš nieko nesitikiu iš tavęs.

– Tai ko tu nori?

– Turiu tau atiduoti kai kuriuos daiktus. Vieną dieną suvokiau, kad turiu tau pasiaiškinti dėl to, ką padariau. Ar bent pabandyti. Pastarąjį pusmetį mėginau surašyti viską ant popieriaus.

– Maniau, kad tu visam laikui metei rašyti.

– Čia kas kita. Tai neturi nieko bendra su tuo, ką darydavau.

– Kur tie užrašai?

– Tau už nugaros. Po laiptais, spintelės apačioje. Raudonas sąsiuvinis.

Aš apsigręžiau, atidariau spintelės duris ir paėmiau sąsiu-

vinį. Tai buvo standartinis spiralinis sąsiuvinis su dviem šimtais liniuotų puslapių. Greitai perverčiau ir pamačiau, kad prirašyti visi puslapiai, – ta pati pažįstama rašysena, tas pats juodas rašalas, tos pačios mažos raidės. Atsistojau ir sugrįžau prie tarpdurio plyšio.

– Kas dabar? – paklausiau.

– Parsivežk namo. Perskaityk.

– O jeigu negaliu?

– Tai išsaugok vaikui. Gal jis norės pasižiūrėti užaugęs.

– Nemanau, kad tu turi teisę prašyti to.

– Jis – mano sūnus.

– Ne, ne tavo. Mano.

– Aš nesiginčysiu. Tai perskaityk pats. Čia juk tau ir parašyta.

– O Sofija?

– Ne. Jai negalima pasakoti.

– Šito dalyko aš niekada nesuprasiu.

– Dėl Sofijos?

– Kad tu galėjai ją šitaip palikti. Ką gi ji tau padarė?

– Nieko. Ji niekuo dėta. Jau turėtum būti supratęs. Tiesiog man buvo neskirta gyventi taip kaip kiti žmonės.

– O kaip tau buvo skirta gyventi?

– Viskas paaiškinta sąsiuviny. Kad ir ką dabar sugalvočiau pasakyti, tik iškreiptų tiesą.

– Turi dar ką nors pasakyti?

– Ne, manau, kad ne. Turbūt jau priėjom galą.

– Aš netikiu, kad tau užtektų drąsos mane nušauti. Jeigu aš dabar išlaužčiau duris, tu nieko nepadarytum.

– Nerizikuok. Veltui mirtum.

– Aš išplėščiau ginklą tau iš rankos. Partrenkčiau tave ant žemės.

– Nėra prasmės. Aš jau lavonas. Išgėriau nuodų prieš keletą valandų.

– Netikiu.

– Tu niekaip negali žinoti, kas tiesa, o kas netiesa. Niekada nesužinosi.

– Iškviesiu policiją. Jie prakirs duris ir išvilks tave į ligoninę.

– Bet koks garsas prie durų – ir mano galvą perskrodžia kulka. Tu niekaip negali laimėti.

– Ar mirtis taip vilioja?

– Aš su ja gyvenu jau taip ilgai, kad ji viena tik ir liko.

Nebežinojau, ką sakyti. Fenšo mane išsekino, ir, girdėdamas, kaip jis kvėpuoja kitapus durų, jaučiausi, lyg iš manęs būtų siurbiama gyvastis.

– Kvailys tu, – pasakiau, negalėdamas sugalvoti nieko kitko. – Kvailys, ir mirti nusipelnei.

Paskui, prislėgtas savo silpnumo ir paikybės, ėmiau baladoti į duris kaip vaikas, drebėdamas ir purslodamas, vos neverkdamas.

– Gal tu jau eik, – tarė Fenšo. – Nėra reikalo tempti laiko.

– Aš nenoriu eiti, – atsakiau. – Mums dar yra apie ką pakalbėti.

– Ne, nėra. Viskas baigta. Pasiimk sąsiuvinį ir grįžk į Niujorką. Prašau tavęs tik tiek.

Aš buvau taip išsekęs, kad akimirką pasirodė, jog nugriūsiu. Įsitvėriau durų rankenos, galva aptemo, ir aš stengiausi neapalpti. Kas vyko paskui, neprisimenu. Atsidūriau lauke prie namo – vienoje rankoje skėtis, kitoje raudonasis sąsiuvinis. Lietus pasibaigė, bet oras tebebuvo žvarbus, ir aš plaučiais jaučiau drėgmę. Žiūrėjau, kaip eismo sraute pradunda didelis sunkvežimis, žvilgsniu sekiau jo raudoną galinę šviesą, kol ji dingo iš akių. Pakėlęs galvą, pamačiau, kad jau beveik tamsu. Ėmiau pėdinti tolyn nuo namo, mechaniškai stačiau vieną koją prieky kitos, negalėdamas susipaisyti, kur einu. Atrodo, kartą ar du pargriuvau. Pamenu,

kažkuriuo metu laukiau gatvės kampe, mėgindamas prisišaukti taksi, bet nė vienas nestojo. Paskui po kelių minučių man iš rankos išsprūdo skėtis ir nukrito į balą. Taip jį ir palikau.

Į Pietų stotį nukakau truputį po septynių. Traukinys į Niujorką buvo išvažiavęs prieš penkiolika minučių, o kitas turėjo važiuoti tik aštuntą trisdešimt. Atsisėdau ant medinio suoliuko ir pasidėjau ant kelių raudonąjį sąsiuvinį. Įdūlino keletas vėliau grįžtančiųjų namo po darbo; su šluota per marmurines grindis lėtai slinko tvarkdarys; klausiausi, kaip man už nugaros du vyriškiai kalbasi apie „Red Sox". Dešimt minučių atsispyręs impulsui, galų gale atsiverčiau sąsiuvinį. Nepaliaudamas skaičiau beveik valandą, sklaidžiau puslapius pirmyn atgal, mėgindamas suvokti, ką Fenšo parašė. Nieko nesakau apie tai, ką ten radau, tik todėl, kad labai mažai ką supratau. Visi žodžiai man buvo pažįstami, bet atrodė keistai sudėstyti, tarsi galiausiai buvo siekiama, kad jie panaikintų vieni kitus. Nerandu, kaip kitaip pasakyti. Kiekvienas sakinys nuneigdavo ankstesnįjį, kiekviena pastraipa kitą pastraipą darė neįmanomą. Todėl keista, kad iš šio sąsiuvinio liko didelio skaidrumo įspūdis. Tarytum Fenšo žinojo, kad jo paskutinis kūrinys turi sugriauti visus mano lūkesčius. Tai nebuvo žodžiai žmogaus, kuris dėl ko nors gailisi. Jis atsakinėjo į klausimą keldamas kitą klausimą, todėl viskas liko atvira, nebaigta, pradėtina iš naujo. Pasiklydau po pirmo žodžio ir nuo tada tik yriausi apgraibomis, klupinėdamas tamsoje, apakintas knygos, kuri buvo parašyta man. Vis dėlto man atrodė, kad po visa ta painiava glūdi kažkas pernelyg dirbtina, pernelyg tobula, tarsi iš tiesų jis norėjo tik nesėkmės – iki pat nesėkmingos saviraiškos. Tačiau galbūt aš klydau. Tuo momentu vargu ar besugebėjau apskritai ką nors skaityti, ir mano vertinimas galėjo būti iškrypęs. Aš buvau

ten, skaičiau tuos žodžius savo akimis, bet man sunku pasikliauti tuo, ką sakau.

Nuėjau į platformą keliom minutėm anksčiau. Vėl lijo, ir aš mačiau priešais save savo kvapą, kylantį iš burnos mažais rūko pliūpsniais. Iš sąsiuvinio vieną po kito plėšiau lapus, glamžiau ranka ir mečiau į šiukšlių kibirą perone. Priėjau prie paskutinio lapo kaip tik tada, kai traukinys pajudėjo iš vietos.

Turinys

Stiklo miestas 5
Šmėklos 151
Užrakintas kambarys 221

Auster, Paul

Au63 Niujorko trilogija : romanas / Paul Auster ; iš anglų kalbos vertė Laimantas Jonušys. – Vilnius : Tyto alba, 2006. – 348, [4] p. – (Garsiausios XX a. pabaigos knygos)

ISBN 9986-16-488-5

Paulas Austeris (g. 1947 m.) – vienas žymiausių šiuolaikinių JAV rašytojų. Vertėjas, režisierius, scenaristas, kūręs garsiųjų Wayno Wango filmų „Dūmas" ir „Liūdesys veide" scenarijus, pasaulinį pripažinimą pelnė savo eksperimentinėmis detektyvinėmis istorijomis, išleistomis bendru pavadinimu „Niujorko trilogija". Šiuos „detektyvus" vienija pamatinės temos – vienišų antiherojų gyvenimo fragmentai, savo identiteto paieškos, anoniminis gyvenimas didmiestyje, socialinių tarpusavio ryšių praradimas. „Niujorko trilogiją" sudaro trys romanai, iš pirmo žvilgsnio atrodantys kaip įprastos kriminalinės istorijos, tačiau herojaus stebėjimai ir tyrimai nesibaigia detektyvo atomazga ar sėkmingai įvykdytu užsakymu. Ilgai trunkančio tyrimo pabaigoje herojus randa save patį, dar labiau pasiklydusį identitetų labirinte. Austerio romanai nėra įprasti detektyvai; intriguojanti forma pasitelkiama, norint kelti ir analizuoti egzistencinius žmogaus gyvenimo klausimus.

UDK 820(73)-3

PAUL AUSTER

NIUJORKO TRILOGIJA

Iš anglų kalbos vertė *Laimantas Jonušys*
Viršelio dailininkė *Ilona Kukenytė*

SL 1686. 2006 06 22. 11,33 apsk. l. l. Užsakymas 6.684
Išleido „Tyto alba", J. Jasinskio g. 10, LT-01112 Vilnius, tel. 2497453, info@tytoalba.lt
Spausdino AB spaustuvė „Spindulys", Gedimino g. 10, LT-44318 Kaunas, www.spindulys.lt

„Viskas dabar atsitiktinumo, skaičių ir tikimybių košmaro valioje. Nėra jokio atspirties taško, jokio pėdsako, jokių atliktinų veiksmų.“

Paul Auster (g. 1947 m.) – vienas žymiausių šiuolaikinių JAV rašytojų. Vertėjas, režisierius, scenaristas, kūręs garsiųjų Wayno Wango filmų „Dūmas“ ir „Liūdesys veide“ scenarijus, pasaulinį pripažinimą pelnė savo eksperimentinėmis detektyvinėmis istorijomis, išleistomis bendru „Niujorko trilogija“ pavadinimu. Šiuos „detektyvus“ vienija pamatinės temos – vienišų antiherojų gyvenimo fragmentai, savo identiteto paieškos, anoniminis gyvenimas didmiestyje, socialinių tarpusavio ryšių praradimas. „Niujorko trilogiją“ sudaro trys romanai, iš pirmo žvilgsnio atrodantys kaip įprastos kriminalinės istorijos. „Stiklo mieste“ pasakojama apie herojų, atsitiktinai įsipainiojusį į paslaptingą detektyvą; pradėdamas istoriją, veikėjas nejučia pakeičia ne tik savo pavardę, gyvenimo būdą, bet ir identitetą. „Šmėklose“ seklys, vardu Mėlynasis, savo kliento Baltojo užsakymu stebi žmogų, pavadintą Juoduoju. „Užrakintas kambarys“ – paslaptingas pasakojimas apie žmogų, kuriantį dingusio savo vaikystės draugo, rašytojo, biografiją ir palengva perimantį šiojo gyvenimą. Kiekvienas iš trijų romanų pradžioje atrodo kaip klasikinė kriminalinė istorija, tačiau herojaus stebėjimai ir tyrimai nesibaigia įprasta detektyvo atomazga ar sėkmingai įvykdytu užsakymu. Tamsūs daugiaaukščiai, rankraščiai užrakintuose kambariuose, vardų ir tapatybių painiava, neaiški grėsmė, suteikianti istorijoms patrauklaus niūrumo, kuria prislopintą, viliojančią atmosferą. Detektyvai su aiškia pradžia neturi aiškios pabaigos – siužetai, pradžioje buvę atskiri, susiveja į neišpainiojamą pynę, kur kiekvienas bandymas rasti siūlo galą yra iš anksto pasmerktas. Ilgai trunkančio tyrimo pabaigoje herojus randa save patį, dar labiau pasiklydusį identitetų labirinte. Austerio romanai nėra įprasti detektyvai; intriguojanti forma pasitelkiama, norint kelti ir analizuoti egzistencinius žmogaus gyvenimo klausimus.

ISBN 9986-16-488-5

TYTO ALBA

www.tytoalba.lt